

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Alena Binarová

**Svaz výtvarných umělců v českých zemích v letech
1956–1972: oficiální výtvarná tvorba v proměnách
komunistického režimu**

Disertační práce

Olomouc 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V.....dne.....

Mgr. Alena Binarová

Obsah

1 ÚVOD	6
1.1 ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY	8
1.1.1 PRAMENY.....	8
1.1.2 LITERATURA	10
1.2 METODIKA A TERMINOLOGIE	12
2 POČÁTEK SVAZU VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ A JEHO POSTAVENÍ V SYSTÉMU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V LETECH 1948–1956	16
2.1 SOCIALISTICKÝ REALISMUS VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	22
3 OBDOBÍ LET 1956–1960	27
3.1 USTAVENÍ SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ V ŘÍJNU 1956	29
3.2 FINANČNÍ ZÁZEMÍ SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	41
3.3 VÝSTAVNÍ SÍŇ	45
3.4 TISK SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	47
3.5 PŘEHODNOCOVÁNÍ VÝZNAMU SOCIALISTICKÉHO REALISMU VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	50
3.6 TVŮRČÍ SKUPINY	55
3.7 VÝSTAVNICTVÍ SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	59
3.7.1 VÝSTAVA MLADÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ.....	62
3.8 POSTUP KSČ PROTI LIBERALIZACI V KULTUŘE A VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	65
3.8.1 SJEZD SOCIALISTICKÉ KULTURY ROKU 1959.....	70
3.9 KONTAKT SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ SE ZAHRANIČÍM	73
3.9.1 SVĚTOVÁ VÝSTAVA V BRUSELU ROKU 1958.....	76
3.10 ZPŮSOB KONTROLY VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ A TISKU O VÝTVARNÉM UMĚNÍ PROBÍHAJÍCÍ MIMO SVAZ	79
3.10.1 POLICEJNÍ AKCE „MAZALOVÉ“	80
3.11 ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ KAPITOLY	81
4 OBDOBÍ LET 1960–1964	83
4.1 I. SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ ROKU 1960	86
4.2 PROBLÉMY S FINANCOVÁNÍM OFICIÁLNÍHO VÝTVARNÉHO UMĚNÍ	96
4.3 VÝVOJ TVŮRČÍCH SKUPIN	99
4.4 VZTAHY OFICIÁLNÍCH VÝTVARNÍKŮ S ALTERNATIVNÍ VÝTVARNOU SCÉNOU	100
4.5 KONTAKT SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ SE ZAHRANIČÍM	106
4.6 CENZURA A REPRESE VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	108
4.6.1 CENZURA VÝSTAVY IMAGINATIVNÍ UMĚNÍ V LETECH 1930–1950	109
4.6.2 REPRESIVNÍ OPATŘENÍ VŮČI MILANU KNÍŽÁKOVÍ A MIROSLAVU LIĐÁKOVÍ.....	111
4.7 ZÁVĚREČNÉ SHRNTÍ KAPITOLY	112

5 OBDOBÍ LET 1964–1966.....	114
5.1 II. SJEZD SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ ROKU 1964	114
5.2 ZMĚNY V HOSPODAŘENÍ SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ.....	126
5.3 VÝSTAVNICTVÍ SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	128
5.4 TISK SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	131
5.5 VZTAHY SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ SE ZAHRANIČÍM	133
5.5.1 SOVĚTSKO-ČESKOSLOVENSKÉ VÝTVARNÉ SYMPOZIUM ROKU 1966	136
5.6 KONFERENCE SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ ROKU 1966.....	138
5.7 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ KAPITOLY	143
6 OBDOBÍ LET 1967–1969.....	145
6.1 SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ V ROCE 1968.....	150
6.1.1 PŘÍPRAVA FEDERALIZACE SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ A ORGANIZAČNÍ PLÁN SVAZU ČESKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	153
6.1.2 AKČNÍ PROGRAM SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	156
6.2 KOORDINAČNÍ VÝBOR ČESKÝCH TVŮRČÍCH SVAZŮ	158
6.3 TISK SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ OD ROKU 1967 DO SRPNA 1968 ...	161
6.4 VÝSTAVNICTVÍ SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ OD ROKU 1967 DO SRPNA 1968.....	163
6.5 VZTAHY SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ SE ZAHRANIČÍM OD ROKU 1967 DO SRPNA 1968	165
6.6 NÁSLEDKY OKUPACE	167
6.6.1 KOORDINAČNÍ VÝBOR ČESKÝCH TVŮRČÍCH SVAZŮ PO SRPNOVÉ OKUPACI ČESKOSLOVENSKA.	172
6.7 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ KAPITOLY	173
7 OBDOBÍ LET 1969–1972.....	175
7.1 FEDERALIZACE SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ A USTAVUJÍCÍ KONFERENCE SVAZU ČESKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ.....	176
7.2 ROZPUŠTĚNÍ KOORDINAČNÍHO VÝBORU ČESKÝCH TVŮRČÍCH SVAZŮ	179
7.3 NORMALIZACE ČESKÝCH UMĚLECKÝCH SVAZŮ	181
7.4 NORMALIZACE SVAZU ČESKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	186
7.5 NORMALIZAČNÍ ČISTKY VE SVAZU ČESKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	194
7.6 TISK SVAZU ČESKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ.....	197
7.7 VÝSTAVNICTVÍ SVAZU ČESKÝCH VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ	200
7.8 VZTAHY VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ SE ZAHRANIČÍM	203
7.9 ZÁVĚREČNÉ SHRNU TÍ KAPITOLY	205
8 ZÁVĚR.....	207
9 PRAMENY A LITERATURA.....	212
9.1 ARCHIVNÍ PRAMENY	212
9.2 LITERATURA.....	213

9.2.1 EDICE, SLOVNÍKY, KATALOGY A HISTORICKÉ PŘEHLEDY	213
9.2.2 DOBOVÁ LITERATURA	213
9.2.3 DOBOVÝ TISK	214
9.2.4 ODBORNÁ LITERATURA	214
9.3 VZPOMÍNKY PAMĚTNÍKŮ	222
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	224
SUMMARY	225
PŘÍLOHY	229

1 ÚVOD

Fungování totalitních režimů představuje výzvu pro badatele řady společenských oborů nejméně od přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století. Na toto téma bylo publikováno nesčetné množství studií, přesto existují oblasti, jejichž poznání se minulo systematické pozornosti. Jednou z nich je i otázka role oficiální (režimní) kultury, konkrétně výtvarného umění, ve struktuře totalitního systému.¹

Disertační práce zachycuje historii svazu výtvarných umělců v rozmezí let 1956–1972 na teritoriu českých zemí. Jmenovaný časový interval byl zvolen z důvodu konzistentnosti výkladu. Ačkoliv svaz existoval de facto nepřetržitě po celou dobu let 1948–1989, proběhlo během nich několik jeho zásadních reorganizací. Vzhledem k tomu, že se roku 1956 začala projevovat liberalizace svazu, patří sledované období zároveň k nejsvobodnějšímu, a proto také nejsamostatnějšímu z hlediska závislosti svazu na politické moci. V disertační práci jsou z toho důvodu sledovány mechanismy, kterými se komunistická strana snažila získat výtvarné umělce a jejich tvorbu pod svou kontrolu, potažmo potlačit liberalizační tendence v kultuře.

Ambicí předkládaného textu je analyzovat na příkladu vývoje postavení svazu výtvarných umělců kontrolní systém komunistického režimu, který měl podle představ vládnoucí politické skupiny podchytit výtvarný projev československých umělců a podřídit ho zájmům komunistické strany. Předmětem disertační práce jsou tedy metody, kterými režim ovlivňoval produkci výtvarníků, respektive jejich přesah do české společnosti. Jedním z klíčových aspektů teorie totalitárního režimu je totiž předpoklad, že režim kontroloval a indoktrinoval společnost, což bylo uskutečňováno i po linii výtvarného umění.

Pracovní hypotézou disertační práce je tvrzení, že svaz existoval jako „převodová páka“ mocenského a především ideologického monopolu komunistické strany. Měl indoktrinovat své příslušníky, a to s cílem zajištění kontroly jejich tvorby za účelem oslavy strany a režimu. Ideologie (a jí podřízené umění) je proto v této práci postavena do role jednoho z pilířů režimu.²

---

¹ Tématem se zabývá Petr Reichl v publikaci: REICHEL, Petr: *Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha 2004.

² Disertační práce vychází z těchto definic totalitárního režimu, respektive z definic režimu sovětského: 1. Totalitární režim podle E. Gentileho musí splnit následující kritéria: a) monopol politické moci – režim jedné strany, b) podmanění společnosti – její zpolitizování na základě institucionalizované ideologie; 2. Totalitární režim podle Juana J. Linze má tyto znaky: a) jedno centrum moci, b) ideologie, která legitimuje moc, c) občané jsou nuceni k aktivnímu vyjadřování podpory vládnoucí moci a jsou za to odměňováni; 3. Z. Brzezinski a C. Friedrich mluví o totalitárním režimu v tom smyslu, že jde o vládu autokratickou, která využívá demokratickou terminologii pouze z důvodu jejího populárního vyznění. Vláda lidu je vyjadřována ve vůli strany, v podstatě se tedy jedná o vládu strany. Mezi znaky totalitárního režimu pak podle nich patří: vláda jedné strany, vypracovaná

Navzdory tomuto postavení ne všichni příslušníci svazu sympatizovali s podobou nastoleného režimu a jeho „uměleckou linií“. Svým úsilím o reformu systému řízení umění potom předběhli nástup reformního komunismu v období tzv. Pražského jara. Vzhledem k tomu, že se mnozí příslušníci svazu hlásili k moderním uměleckým směrům, které strana považovala za konkurenční k socialistickému realismu, patří toto téma k nejvýraznějším v historii svazu a promítlo se do jeho proměn i v rovinách organizačních a členských. Zvláštní zřetel tak bude věnován umělcům pracujícím či sympatizujícím s alternativními uměleckými styly a jejich vlivu na svaz a na jeho oficiální ideologicko-estetickou doktrínu.

Výklad neopomene ani zapojení svazu do kontextu společenských proměn a srovnání jeho vývoje s ostatními uměleckými svazy, obzvláště se svazem spisovatelů, který byl tradičně vnímán v mocenském měřítku jako nejvýznamnější umělecký svaz z hlediska jeho vlivu na společnost.

Text je strukturován chronologicky, přičemž za mezníky, které současně člení text do kapitol, jsou vyzdvíženy sjezdy svazu – jak bude totiž dále ukázáno, jejich význam byl pro vývoj svazu klíčový. Na sjezdech byly schvalovány reorganizační změny (deklarované v nových stanovách), volilo se nové vedení svazu a schvaloval plán jeho budoucí činnosti. Disertační práce popisuje jak průběh jednotlivých sjezdů, tak jejich přípravu a vliv na další vývoj. Sjezdy do sebe kumulovaly také politicky nejdůležitější diskusní témata, vyjadřovaná na svazových jednáních a na stránkách jeho časopisů. Zpracován je z toho důvodu i dobový kulturní tisk, v první řadě periodika vydávaná svazem výtvarných umělců. Z nich je potom vůbec největší pozornost upřena na časopis *Výtvarná práce*, který na svých stránkách komentoval aktuální dění ve výtvarném životě a jeho charakter byl tedy spíše publicistický, než teoreticko-uměnovědný, jako tomu bylo u dalších časopisů vydávaných svazem.

Všechny kapitoly, zahrnující přitom tři až čtyřleté intervaly, rozebírají několik shodných tematických okruhů. Na jedné straně jsou to externí podmínky, které vývoj svazu determinovaly. Zde lze jmenovat oblast hospodářského zajištění svazu a sledování změn v jeho řízení z pozice komunistické strany (a s tím související změny ideologicko-estetických norem). Dalším sledovaným okruhem jsou otázky interních změn svazu, rozsah jeho

---

ideologie, kontrola masových komunikací, dále kontrola armády a ekonomiky; 4. S. Fitzpatrick hovoří o indoktrinované sovětské společnosti, která přijala komunistickou stranu nejen jako vůdčí princip v politických a hospodářských otázkách státu, ale také v oblasti umění; 5. R. Aron mluví o monopolu jedné strany, oficiální ideologii a snaze o její uplatnění ve společnosti – tedy o přeměně společnosti na základě indoktrinace. Zdroj: GENTILE, Emilio: *Politická náboženství mezi demokracií a totalitarismem*. Brno 2008, s. 76–77; LINZ, Juan: *Totalitarian and Authoritarian regimes*. London 2000, s. 70; BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York 1966, s. 15; FITZPATRICK, Sheila: *Everyday Stalinism: ordinary life in extraordinary times: Soviet Russia in the 1930s*. New York 1999, s. 15–16; ARON, Raymond: *Demokracie a totalitarismus*. 2. vyd. Brno 1993, s. 50.

pravomocí a popis činnosti – zde jsou myšleny především výstavní a tiskové výstupy, potažmo i umělecké výsledky příslušníků svazu. Pozornost je upřena také k otázce kontaktu oficiální a alternativní sféry ve výtvarném umění, která v sobě zahrnuje problematiku cenzury a perzekuce výtvarníků. Konečně každá z kapitol zmiňuje vztahy a spolupráci svazu se zahraničím.

1.1 Rozbor pramenů a literatury

1.1.1 Prameny

Hlavními zdroji informací pro poznání vývoje svazu jsou archivní prameny. Nejdůležitějším z nich je dosud nezpracovaný archivní fond Svaz československých výtvarných umělců – ústřední výbor (SČSVU – ÚV), který se nachází v Národním archivu v Praze. Obsahuje dokumenty, které vzešly z chodu a činnosti svazu, především pak zápisy z jednání jeho vedoucích orgánů z období let 1948–1989. Do této kategorie patří zápisy ze sjezdů svazu, které jsou doplněny plány a rozborů předsjezdových příprav, dále zápisy z jednání ústředního výboru svazu, předsednictva a tzv. stranické skupiny. Další významné druhy zde dochovaných materiálů představují: seznamy uspořádaných výstav, shrnující zprávy o činnosti dílčích komisí svazu, vyhlášky z oblasti kultury a komentáře k nim vypracované orgány svazu, dále i korespondence vedení svazu s jeho krajskými organizacemi atd. Tedy materiály, které odkrývají širší pole působnosti svazu. Vzhledem k rozsáhlosti fondu zůstaly mimo pozornost dokumenty a zápisy níže postavených orgánů svazu.

Díky informacím získaným ze jmenovaného archivního zdroje lze rekonstruovat podobu svazu a její změny a částečně i změny v profesním životě jeho příslušníků. Vzhledem k tomu, že prostudované materiály pocházejí ve své většině z činnosti nejvyšších svazových orgánů, je ovšem jejich charakter omezen na „pohled z vrchu“ a také nutně přizpůsoben pravidlům oficiálního kulturního života. Ze jmenovaného důvodu jsou ve fondu SČSVU – ÚV jen v torzu dochovány materiály dokumentující činnost tzv. tvůrčích skupin, tedy menších organizačních složek svazu, které tíhly často k liberálnějšímu pojetí oficiální tvorby, než propagovala KSČ. Absentují rovněž materiály osobní povahy. Dalším problematickým aspektem dochovaných dokumentů je potom jejich nesystematičnost a nepřesnost; výtvarní umělci totiž nebyli při plnění jinak povinných byrokratických procedur důslední.

Ekonomické otázky vzniklé kolem fungování svazu a problematiku zabezpečení oficiální umělecké tvorby zodpovídají materiály obsažené ve fondu s názvem Český fond výtvarných umělců – Dílo (ČFVU – Dílo), který je rovněž umístěn v Národním archivu.

Stěžejní z nich jsou komplexní rozpočty a rozborů, ovšem zajímavé informace poskytují také zápisy z jednání vedoucích orgánů Českého fondu výtvarných umělců³ nebo jeho dílčích komisí. Problematickým faktorem při zpracování tohoto pramene je však skutečnost, že uváděné číselné položky, vypovídající údajně o ekonomické situaci svazu a jeho příslušníků, bývaly záměrně zkreslovány, často se proto v jednotlivých dokumentech rozcházejí. Jejich konečné využití v disertační práci je z toho důvodu okrajové a slouží pouze pro představu o celkové ekonomické situaci, nikoli ke konkrétním a detailním soupisům a rozborům.

V souvislosti se sledováním politických tlaků na svaz výtvarných umělců představují další nezbytný zdroj informací archiválie obsažené ve fondech Komunistické strany Československa (KSČ). Relevantní pro téma disertační práce jsou především fondy: KSČ – celostátní porady 1945–1990, KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, KSČ – Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích a fond ÚV KSČ – A. Novotný. Poskytují přehled o celkovém pojetí a změnách tzv. kulturní politiky komunistické strany. Některé dochované zápisy jsou pak věnované přímo situaci ve svazu výtvarníků, což ozřejmuje politický záměr, se kterým byl svaz řízen z nejvyšších politických špiček a dokládá ostatně i systém řízení svazu. Ve fondu KSČ – Ústřední výbor 1945–1989 lze tak nalézt dokumenty potvrzující požadavek na svolání sjezdu svazu výtvarných umělců, hodnotící zprávy o průběhu daného sjezdu nebo návrhy na nové představitele svazu.

Dalším významným archivem je Archiv bezpečnostních složek v Praze. Zde dochované prameny k tématu disertační práce lze rozdělit do dvou hlavních okruhů. Jsou to zcenzurované texty věnující se výtvarnému umění (fond Hlavní správa tiskového dohledu) a dále osobní spisy výtvarníků, na něž bylo Státní bezpečností vedeno vyšetřování (přístupné v rámci lustrací). Oba typy jsou zaměřeny jak na příslušníky svazu, tak na alternativní a oficiálně neorganizované umělce a odhalují také jejich vzájemné kontakty a sepětí. Jejich spojení se dá ostatně nalézt také v souvislosti s některými policejními akcemi, zaměřenými právě na rozbití takovýchto skupin.

Práce se opírá, jak bude dále upřesněno, mimo jiné o metodu komparativní analýzy. Z toho důvodu byl excerpován i zahraniční archivní fond. Zdroj ke komparativnímu srovnání Svazu československých výtvarných umělců a Svazu výtvarných umělců Německé demokratické republiky nabízí fond Verband Bildender Künstler – Zentralvorstand uložený v Archivu Akademie der Künste v Berlíně. Obsahuje například zápisy z jednání předsednictva svazu, výstavní plány a koncepce plánovaných výstav, nebo projevy představitelů svazu i

---

³ V disertační práci užíván pro tuto organizaci starší dobový název: Český fond výtvarných umění.

funkcionářů Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) týkající se situace v umění. Veřejnosti je však přístupná pouze menší část tohoto dosud nezpracovaného fondu.

Se specifickým zřetelem jsou zpracovány narativní prameny, tedy výpovědi pamětníků,⁴ které sice neumožňují komplexní uchopení svazu a jeho historie, ale jako dílčí a osobně zabarvené zdroje nabízejí detailnější rozpracování některých témat, včetně možnosti hlubšího pochopení systému řízení oblasti tvorby výtvarného umění ve vztahu k jednotlivci. S využitím informací získaných od pamětníků lze proto výklad doplnit o osobní zkušenosti bývalých příslušníků svazu či jejich příbuzných, dále výtvarníků, kteří usilovali z ekonomických pohnutek vstoupit do jeho řad i výtvarníků, kteří svaz vnímali jako nástroj komunistické strany a odmítali se zapojit do jeho chodu.

1.1.2 Literatura

Vzhledem k tomu, že se téma disertační práce nachází na rozhraní badatelských oblastí kulturní politiky a výzkumu totalitarismu, má klíčový význam literatura, která se zabývá konceptualizací totalitarismu aplikovaného na sovětský model řízení společnosti (citována výše) a výzkumem kulturní politiky komunistického Československa – na tomto poli jsou upřednostněny publikace od Karla Kaplana⁵ a Jiřího Knapíka,⁶ které je možno při dosavadním stupni výzkumu stále chápat jako průkopnické. Ze zahraniční produkce je pak pro komparaci využita práce Günter Feista a Eckharta Gillena,⁷ věnující se východoněmecké kulturně politické scéně a Andrzeje Friszky,⁸ zkoumající totéž téma na polském příkladu. Specifika období tzv. Pražského jara v oblasti oficiální československé kultury pak do jisté míry odráží publikace Jarmily Cysařové, věnovaná historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů.⁹ Tohoto tématu se ve své odborné práci dotknul také Jan Mervart.¹⁰ Stejnomený autor se dále zabýval normalizací uměleckých svazů – pod vlivem jeho publikace „Kultura v karanténě“¹¹ je zpracována závěrečná část disertační práce, věnovaná normalizaci Svazu českých výtvarných umělců. Pojem „normalizace“ je zde používán ve významu procesu,

---

⁴ Rozhovory byly vedeny s těmito pamětníky: Antonín Dufek, Adam Hoffmeister, Martin Hoffmeister, Aleš Lamr, Jan Steklík, Jiří Šetlík, Olbram Zoubek.

⁵ Především: KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008.

⁶ Především: KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006.

⁷ FEIST, Günter – GILLEN, Eckhart: *Kunstkombinat DDR. Daten und Zitate zur Kunst und Kunstpolitik der DDR 1945–1990*. Berlin 1990.

⁸ FRISZKE, Andrzej: *Kultura czy ideologia? Politika kulturalna kierownictwa PZPR w latach 1957–1963*. In: FRISZKE, Andrzej a kol.: *Władza a społeczeństwo w PRL*. Warszawa 2003, s. 115–145.

⁹ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2008.

¹⁰ MERVART, Jan: *Naděje a iluze: čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2010.

¹¹ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015.

směřujícímu k přeměně demokratizujícího se způsobu řízení kultury na způsob autoritářský, a potom je také označením režimu jako takového. Počátek normalizačního tlaku je s ohledem na vývoj ve svazu výtvarníků a současně se změnou stranického vedení sledován od dubna 1969, normalizační režim v kultuře jako dotvořený je potom datován od roku 1972, a to s odvoláním se na další autory.¹²

Další kategorií literatury jsou tituly, které se věnují již výhradně umění. Ačkoliv historie svazu výtvarných umělců nebyla dosud v odborné literatuře systematicky zpracována, částečně toto téma odráží některé sociologické a odborně umělecké publikace, soustředěné na vývoj alternativního umění v období komunistického Československa. Dalším ze zásadních textů k tématu disertační práce je tak sociologicky pojatá publikace „Alternativní kultura“,¹³ již zpracoval kolektiv autorů pod vedením Josefa Alana. Věnuje se jak sociologickému, tak uměnovědnému popisu fenoménu alternativní kultury a její recepcí ze strany většinové společnosti. Souhrn významných dobových textů o výtvarném umění z období „nesvobody“ lze potom nalézt v antologii „České umění 1938–1989“.¹⁴

Vzhledem k tomu, že uměnovědná literatura, tj. produkce, která se zabývá primárně uměleckým vývojem, se ve svém výzkumu soustředí takřka výhradně na neoficiální sféru kultury sledovaného období, je její využití v předkládané práci pouze okrajové. Přesto lze jmenovat několik publikací, které podobu předkládaného textu výrazně ovlivnily: jsou to texty Mahuleny Nešlehové,¹⁵ Jiřího Šetlíka,¹⁶ Jindřicha Chalupeckého¹⁷ a Františka Šmejkal.¹⁸ Tito autoři totiž usilují vyjma vlastního popisu uměleckých alternativ také o začlenění tohoto fenoménu do širšího dobového rámce a o popis střetávání oficiálních a alternativních umělců. Sumarizaci vývoje českého umění v letech 1948–1989 poskytují potom publikace „Dějiny českého výtvarného umění, díl V. a VI/1/2.“.¹⁹ Při sledování slovenských specifik byla využita především práce Zuzany Bartošové.²⁰

---

¹² Zuzana Bartošová, Jan Mervart, Milan Otáhal.

¹³ ALAN, Josef a kol.: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001.

¹⁴ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001.

¹⁵ NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997.

¹⁶ ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992.

¹⁷ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Nové umění v Čechách*. Jinočany 1994.

¹⁸ ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996.

¹⁹ BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005; BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI*. Praha 2007.

²⁰ Především: BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Politické rámce aktivit neoficiální slovenskej výtvarnej scény sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. In: BUDIL, Ivo (ed.): *Totalitarismus 6*. Plzeň 2014, s. 117–138.

Další tituly posloužily pro provedení komparace. Srovnání historie svazu výtvarných umělců se svazem spisovatelů je umožněno především díky publikacím Michala Bauera²¹ a již dříve zmíněného Jana Mervarta. K provedení komparace se zahraničím byly vybrány tituly věnující se situaci v Německé demokratické republice a Polské lidové republice. Zde se jedná především o publikaci „Lea Grundig“ od Olivera Sukrowa,²² která se věnuje životu a práci předsedkyně Svazu výtvarných umělců NDR. Odkrývá zároveň politické pozadí skrývající se za její volbou a možnostmi jejího předsednického působení v letech 1964–1970, a tedy i mechanismy politické moci uplatněné na svaz výtvarníků v NDR. Dále je to studie „Przestrzeń swobody“ od Patryka Wasiaka a Agaty Witerské, která byla publikována v kolektivní monografii „Bocznymi drogami“.²³ Věnuje se fenoménu „zakázaných“ výstav výtvarného umění v Polsku, ale také vzájemnému kontaktu neoficiálních umělců východního bloku i specifické situaci vzniklé z přátelských vztahů československých a polských umělců.

1.2 Metodika a terminologie

Hlavního účelu, tj. poznání vývoje svazu v letech 1956–1972, se práce snaží dosáhnout deskripcí, analýzou a komparací. Za účelem poznání dějin svazu je při excerpci archivních materiálů, vzhledem k jejich dostatku, použito přímé metody. Pro komparaci slouží jednak vývoj v československém svazu spisovatelů, jednak ve výtvarných svazech zemí východního bloku, které vykazovaly nejtěsnější strukturální a institucionální podobnost s Československem, tj. s NDR a Polskem.

Jako základní teoretické vodítko, ze kterého práce vychází, je využita teorie totalitarismu od Zbigniewa Brzezinského a Carla Friedricha,²⁴ která je u odborné veřejnosti chápána jako „klasická“. Definuje znaky totalitárního režimu, mezi které řadí propracovaný ideologický systém s určenými ideálními vzory a způsobem jejich ztvárnění, díky kterým režim legitimuje svou moc. Z této teorie je pak v disertační práci odvozena funkce oficiálního (tj. politicky podporovaného) umění v komunistickém Československu.

Práce operuje s řadou odborných i dobových termínů. Nejčastěji užívaným termínem je sousloví socialistický realismus (příp. angažované umění), představující oficiální umění

---

²¹ BAUER, Michal: *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*. Praha 2009.

²² SUKROW, Oliver: *Lea Grundig: sozialistische Künstlerin und Präsidentin des Verbandes Bildender Künstler in der DDR (1964–1970)*. Oxford 2011.

²³ WASIAK, Patryk – WITERSKA, Agata: *Przestrzeń swobody. Wystawy „zakazanych“ artystów z krajów socjalistycznych w Polsce po 1956 roku*. In: BORODZIEJ, Włodzimierz – KOCHANOWSKI, Jerzy a kol.: *Bocznymi drogami: Nieoficjalne kontakty społeczeństw socjalistycznych 1956–1989*. Warszawa 2010, s. 167–218.

²⁴ BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York 1966.

komunistického režimu. Teorie socialisticko-realistického umění byla rozpracována na základě marxismu-leninismu, který hlásal vytvoření socialistické společnosti, což se potažmo stalo hlavním tématem také pro socialisticko-realistické umělce, kteří proto ve své práci adorovali tvůrce této „nové společnosti“ – dělníky, stranické vůdce atd. Přitom je ale mít na zřeteli, že deklamace se od reality často lišila. Spíše než realistické lze potom umění socialistického realismu chápat jako hagiografické.²⁵

Základní teze a pravidla pro socialisticko-realistickou tvorbu umělci převzali v podobě, ve které je formuloval Stalinův ideolog Andrej A. Ždanov ve svém projevu roku 1934 na sjezdu sovětských spisovatelů. Uvedl, že umění socialistického realismu čerpá z tradice realismu 19. století, oprostít by se na druhou stranu mělo od romantismu a abstraktních prvků. Zrovna tak byla pro „nové umění“ zapovězena témata pesimismu a osamělosti.²⁶ V Československu byl socialistický realismus přijat jako závazný umělecký směr na IX. sjezdu KSČ roku 1949.²⁷

Teze socialistického realismu se zdály umělecké společnosti nejasné a různě interpretovatelné.²⁸ Socialistický realismus byl však komunistickou stranou vnímán výhradně účelově, nejasnosti týkající se uměleckého vyjádření byly proto podle Anny Ernst záměr. Šlo o to využívat je pro případné změny v politické konstelaci.²⁹ Estetické normy socialistického realismu byly tedy v zásadě utilitární a hovořily zrovna tak o metodě umělecké tvorby, jako o roli umělce ve společnosti a jeho podřízení se politické moci (v dobové frazeologii „umělci sloužili lidu“).³⁰

Umělci, kteří se odmítli „sžít“ s politikou strany, stáli potom údajně v opozici vůči režimu, a to se zdůvodněním, že se svou „nepřizpůsobivostí“ snaží rozvrátit jeho jednotu. Socialistický realismus lze dát v této souvislosti do analogie k teorii totalitarismu podle Hannah Arendtové, která hovoří o vytváření fikce „nestability“ za účelem definování odpůrců

---

²⁵ Srov. MAIER, Hans: *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*. Brno 1999, s. 27. Blíže k tématu socialistického realismu například: PETIŠKOVÁ, Tereza: *Československý socialistický realismus 1948–1958*. Praha 2002, s. 7–11; GROYS, Boris: *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu*. Praha 2010, s. 13, 71; HALÍK, Pavel: *Padesátá léta*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 280; SCHMARC, Vít: „*Miř přesněji!*“ *Korejská válka jako černý bod socialistického realismu*. *Soudobé dějiny*, 2014, č. 1–2, s. 44–45.

²⁶ ŽDANOV, Andrej A.: *O umění*. Praha 1950, s. 18, 36, 48.

²⁷ PETIŠKOVÁ, Tereza: *Československý socialistický realismus 1948–1958*. Praha 2002, s. 8; KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 841.

²⁸ Srov. HALÍK, Pavel: *Padesátá léta*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha: 2005, s. 290.

²⁹ ERNST, Anna: *Erbe und Hypothek*. In: Kol autorů.: *Kultur und Kulturträger in der DDR: Analysen*. Berlin 1993, s. 22–23.

³⁰ Srov. BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York 1966, s. 329–331.

režimu.³¹ V našem případě se jednalo, jak bude pojednáno níže, především o umělce vyhýbající se realistickému ztvárnění. Z toho důvodu byl systém komunistického režimu doplněn o aspekt členských čistek, které fungovaly jako kontrolní mechanismus.³²

Z propagačních důvodů vyjadřovalo umění socialistického realismu své sdělení názorným a jednoduše čitelným způsobem a zavrhu složitě formy, představované nejčastěji abstrakcí. Hlavním terčem útoků marxistických estetiků se proto staly avantgardní umělecké styly,³³ rozvíjející se od počátku 20. století přibližně do druhé světové války,³⁴ i poválečné trendy v umění, které pracovaly s abstrakcí. Komunistický režim navíc vnímal avantgardu jako ideologického souputníka. Oba směry si nárokovaly požadavek na přetvoření společnosti v rámci totálně změněného životního stylu na základě nových estetických pravidel. Boris Groys v tomto smyslu poznamenává, že socialistický realismus vlastně jenom dotáhl plán, který začala promýšlet již avantgarda.³⁵ Disertační práce se ovšem drží pojetí socialistického realismu v jeho politickém výkladu a chápe ho jako prostředek strany k manipulaci a kategorizaci umělců. Případné změny postojů KSČ vůči avantgardnímu umění jsou potom vysvětlovány ústupky vůči tlaku umělecké společnosti a nikoliv změnou politických priorit.

Dalším základním termínem v předkládané práci je tzv. kulturní politika.³⁶ Regulovala podmínky pro vznik nového umění a legitimizovala i doktrínu, podle které měli umělci tvořit – zmíněný požadavek na zpodobnění zidealizované socialistické společnosti.³⁷ Kulturní politika je zde chápána, po vzoru Jiřího Knapíka, jako politický koncept, který směřoval k vytvoření vhodných podmínek pro realizaci „zregulované“ kultury, ale také jako nástroj sloužící k indoktrinaci společnosti. Je nutné podotknout, že se jednalo o ideální model, který, jak poznamenal Martin Franc,³⁸ nemohl splnit požadavek ideologické homogenizace

---

³¹ Srov. ARENDT, Hannah: *Původ totalitarismu I–III*. Praha 1996, s. 40.

³² Srov. MAIER, Hans: *Politická náboženství. Totalitární režimy a křesťanství*. Brno 1999, s. 26–27.

³³ Pojem avantgardní umění není jasně vymezen. Obecně se jedná o moderní umělecké styly, které spojují myšlenky o sociální funkci umění. Zdroj: BALEKA, Jan: *Výtvarné umění: výkladový slovník*. Praha 2010, s. 36.

³⁴ Současná uměnovědná literatura datuje zánik avantgardy v Československu mezi lety 1939–1948. Pozdější pokusy o rehabilitaci avantgardy sice přispěly k liberalizaci umění, nicméně neznamenaly oživení tohoto hnutí. Zdroj: LAHODA, Vojtěch: *Melancholie, expresionismus a skupina Sedm v říjnu*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 75.

³⁵ GROYS, Boris: *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu*. Praha 2010, s. 11, 13, 41.

³⁶ Tato práce převzala definici kulturní politiky formulovanou historikem Jiřím Knapíkem, jako: „[...] *soubor politických zásahů do fungování kulturních institucí, vytváření podmínek pro umělecky tvůrčí činnost i chování společnosti* [...]“. Záměrem těchto zásahů mělo být přizpůsobení tvorby umělců politickým cílům. Zdroj: KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 7–8.

³⁷ Analogicky umění Třetí říše – srov. REICHEL, Peter: *Svůdný klam třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha 2004, s. 75, 311.

³⁸ FRANC, Martin: *Jakou kulturou se zabývá kulturní politika aneb Několik poznámek k příspěvku Jiřího Knapíka*. Kuděj: časopis pro kulturní dějiny, 2005, č. 1–2, s. 188.

společnosti. Navíc kulturní prostředí představovalo v některých případech také aspekt, který determinoval kulturně-politická rozhodnutí.³⁹

Dále je třeba se zastavit také u dobově široce používaného termínu „cíl“. Podle teleologie marxismu-leninismu měly směřovat cíle jednotlivých režimních institucí a organizací, potažmo úsilí všech obyvatel, k dosažení „komunismu“; ovšem prostředky, jak toho dosáhnout byly jmenovány pouze nekonkrétně (např. upnutím se na stranu). Jak poznamenal spisovatel Andrej D. Sinjavskij (Abram Tertz) byly tedy všechny dílčí cíle v režimu podřízeny jednomu hlavnímu cíli – cíli komunistické strany. Tento konečný cíl (komunismus) byl však charakteristický závažným nedostatkem obsahu.⁴⁰ Za jeho nesplnění tak mohl být na jednu stranu postižen kdokoliv, na druhou však o to snadnější bylo požadavky (cíle) režimu obcházet, tak jak to ostatně lze názorně pozorovat na vývoji svazu výtvarných umělců.

Z již nastíněného obsahu disertační práce je zřejmé, že některé otázky doprovázející činnost svazu zůstanou nezodpovězeny. Zrovna tak se disertační práce, vzhledem k rozsáhlému množství dochovaných pramenů, soustředí na dění v hlavním městě a vývoj v dalších krajích českých zemí zůstane předmětem až dalších badatelských záměrů.

---

³⁹ Srov. MAREK, Michaela: *Úvod*. In: KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem 2009, s. 22.

⁴⁰ TERTZ, Abram: *On Socialist Realism*. New York 1960.

2 POČÁTEK SVAZU VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ A JEHO POSTAVENÍ V SYSTÉMU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V LETECH 1948–1956

Politický převrat v únoru 1948 byl začátkem hlubokých zásahů do československé kultury. Nejdůležitější změnu, oproti minulosti, představovalo zavedení systému řízeného dohledu nad umělci a jejich tvorbou. Vzorem přitom byl Sovětský svaz, kde existovala praxe zařazení umělců podle oborů (spisovatelé, hudebníci, výtvarníci) do příslušných svazů, podřízených centrálnímu vedení KSSS a její ideologii. Umělci byli za svou tvorbu státem odměňováni výhradně v případě příslušnosti k některému z uměleckých svazů, které tak zároveň plnily základní předpoklad totalitárního režimu, který požadoval kolektivismus a na druhou stranu ničil separatistické tendence.⁴¹ Sovětský vzor byl v Československu po únoru 1948 uplatněn také na likvidaci dosavadních nezávislých uměleckých sdružení a spolků (v Sovětském svazu byly zrušeny již roku 1932),⁴² což byl zároveň jeden z procesů, při kterém komunistická strana přebírala soukromé vlastnictví pod svou kontrolu.

Procesem glajchšaltace se v Československu zabývaly po únoru 1948 tzv. akční výbory, které pak operovaly i mezi umělci, a to jak v případě zmiňované likvidace uměleckých spolků, tak při vytváření nových uměleckých svazů.⁴³ Mezi výtvarnými umělci působily akční výbory dva.⁴⁴ Jeden z nich, Akční výbor českých výtvarníků, se zabýval vznikem nového výtvarného svazu, druhý potom především výběrem jeho členů.

Vzhledem k tomu, že svaz výtvarných umělců byl založen na materiální základně výtvarných uměleckých spolků, byl dotvořen až po jejich likvidaci a po „převzetí“ movitých a nemovitých prostředků zrušených uměleckých spolků, k čemu pak došlo roku 1949.⁴⁵ Jistou výjimku tvořilo jen osm pražských uměleckých spolků, a to Jednota umělců výtvarných, Umělecká beseda, Mánes, Aleš, Purkyně, Štursa, Kruh výtvarných umělkyň a Sdružení

⁴¹ BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York 1966, s. 279.

⁴² GROYS, Boris: *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu*. Praha 2010, s. 56.

⁴³ Jako první vznikly: svaz spisovatelů, svaz hudebních tvůrců a svaz výtvarných umělců. Postupně byly zakládány další umělecké svazy – roku 1956 svaz architektů, roku 1957 svaz divadelních umělců, roku 1965 filmový a televizní svaz. Zdroj: KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 294, 435.

⁴⁴ Blíže k tématu akčních výborů ve svazu výtvarníků: KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 124–126; KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 19–21.

⁴⁵ Blíže k tématu rušení spolků: KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha 2004, s. 28–30; KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 19–22.

grafiků Hollar,⁴⁶ které byly sloučeny (a tedy nikoliv zlikvidovány) s tzv. oblastními středisky svazu výtvarných umělců v Praze (např. III. středisko zastupovalo z velké části dřívější spolek Mánes a jeho členy).⁴⁷ Materiální základna uměleckých spolků sice přešla na svaz a všechny spolky, a to i jmenovaných osm výjimek, přestaly existovat jako nezávislé právní subjekty, na druhou stranu ještě několik let vystupovali členové těchto spolků na půdě svazu jako specifická a uzavřená společenství, dožadující se také specifických práv (výstavních, vydavatelských aj.).

Umělecká beseda, která již tradičně sdružovala tři umělecké obory – poezii, malbu a hudbu, získala oproti ostatním spolkům možnost začlenění se do oficiální kultury komunistického Československa. Výjimka pramenila z podpory, která jí byla poskytována ze strany vlivného Zdeňka Nejedlého, respektive politické podpory KSČ. Likvidaci se tak tento spolek úspěšně ubránil. Činnost Umělecké besedy probíhala autonomně na orgánech svazu výtvarných umělců, z toho důvodů není v disertační práci, jejíž pozornost je soustředěna právě na dění ve svazu, věnována Umělecké besedě větší pozornost. Rozpuštěna byla oproti ostatním pražským výtvarným spolkům, které byly všechny definitivně zlikvidovány roku 1956, až v době normalizace roku 1972, likvidační proces Umělecké besedy se pak protáhl ještě do konce srpna 1974.⁴⁸

Druhý z akčních výborů působících v poúnorovém období mezi výtvarníky, Akční výbor svazu československých výtvarných umělců, měl na starosti „očistu“, tzn. výběr členského jádra svazu, a to na základě politických hledisek.⁴⁹ O tom, že oba zmíněné akční výbory ale nebyly pouze poslušnými vykonavateli rozkazů komunistické strany, svědčí fakt (jak bude dále ukázáno), že stanovené normy pro počet osob, které měly být tzv. vyakčněny, splněny nebyly.

Početnou členskou základnu nového svazu výtvarníků (nejpočetnější v porovnání s ostatními uměleckými svazy), která však zahrnovala také architektky, se v letech 1949 a 1950 snažilo komunistické vedení nachýlit k socialisticko-realistické tvorbě prostřednictvím ekonomických stimulů, např. v podobě úkolových akcí nebo kulturních brigád, avšak bez

---

⁴⁶ Národní archiv (dále NA), f. Svaz československých výtvarných umělců-Ústřední výbor (dále SČSVU-ÚV), karton 122, revizní zpráva z roku 1953.

⁴⁷ PETROVÁ, Eva – ŠEVEČEK, Ludvík a kol.: *Umělecká beseda: 1863–2003: katalog výstavy*. Praha 2003, s. 50–51.

⁴⁸ Zdroj: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 460; PETROVÁ, Eva – ŠEVEČEK, Ludvík a kol.: *Umělecká beseda: 1863–2003: katalog výstavy*. Praha 2003, s. 48–51.

⁴⁹ KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 19–20.

trvalejších výsledků.⁵⁰ Řada příslušníků svazu se ve své práci rozpomínala na prvorepublikové avantgardní umělecké směry, přestože se veřejně hlásili výhradně k socialistickému realismu. Jejich indoktrinace proto byla politickými představiteli vnímána jako nedostatečná⁵¹ a již od roku 1952 začala být z toho důvodu připravována rozsáhlá reorganizace svazu, která by ho „očistila“ od nepřizpůsobivých jedinců. Na sjezdu tehdejšího Ústředního svazu československých výtvarných umělců (ÚSČSVU) v červnu 1952⁵² tak bylo jeho ústřednímu výboru uloženo vytvořit plán nové organizace svazu, která by byla založena na tzv. výběrovém principu; jeho základním předpokladem přitom bylo výrazné snížení počtu členů svazu a zavedení přísnější procedury v přijímání nových příslušníků. Požadavek na reorganizaci (očistu) svazu přitom zazníval z nejvyšších politických míst. Na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1953 konstatoval první tajemník Antonín Novotný, že je nutné zřídit výběrový svaz výtvarníků, „očištěný od neuměleckých živlů“, který dostal později název Svaz československých výtvarných umělců (SČSVU).⁵³

Přípravami ustavení nového výběrového svazu, který měl vzniknout po likvidaci dosavadního Ústředního svazu československých výtvarných umělců, byl pověřen tzv. přípravný výbor SČSVU. Předsedal mu malíř a karikaturista Antonín Pelc⁵⁴ (1895–1967) a mezi jeho další členy patřil mimo jiné také Pelcův dlouholetý přítel Adolf Hoffmeister, který se stane roku 1964 předsedou Svazu československých výtvarných umělců. Oba zmínění umělci působili již ve vedení ÚSČSVU, kde byli členy ústředního výboru.⁵⁵ Přípravný výbor měl kromě zmíněného výběru nových členů (vybrání přitom měli být podle „svého postoje k socialistickému zřízení“) za úkol vypracovat stanovy SČSVU.⁵⁶ V tomto směru ale výbor nedisponoval takřka žádnou samostatností; plnění zmíněných úkolů bylo totiž předurčeno politickými požadavky. Veškeré své návrhy musel předkládat ke schválení ministerstvu kultury a následně i ústřednímu výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ).

---

⁵⁰ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 896.

⁵¹ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (oddělení kulturně propagační a ideologické), arch. j. 628, návrh postupu při přeměně ÚSČSVU na dva výběrové svazy, rok 1954; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 104, důvodová zpráva k návrhu na zřízení výběrových svazů.

⁵² Podrobněji k tématu průběhu sjezdu svazu výtvarníků z roku 1952: KNAPÍK, Jiří: *Vzajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 160–172. Dále také: PETIŠKOVÁ, Tereza: *Československý socialistický realismus 1948–1958*. Praha 2002, s. 29.

⁵³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 104, návrh na přeměnu ÚSČSVU na dva výběrové svazy; *K otázce výběrového Svazu a Fondu*. Výtvarná práce, 1954, č. 8, s. 1.

⁵⁴ *Celostátní konference delegátů ÚSČSVU*. Výtvarná práce, 10. 2. 1956, č. 2, s. 3.

⁵⁵ KNAPÍK, Jiří: *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha 2002, s. 102, 188.

⁵⁶ *Zpráva o činnosti přípravného výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 11. 5. 1956, č. 8, s. 6.

O poměrech, panujících mezi členy přípravného výboru, svědčí fakt, že znění nových stanov bylo z hlavní části doslovně převzato od Svazu sovětských výtvarných umělců.⁵⁷

V souvislosti se zahájením činnosti přípravného výboru SČSVU v lednu 1956 je datováno oddělení oblasti hospodaření Svazu československých výtvarných umělců od dřívějšího Ústředního svazu československých výtvarných umělců, který vstoupil tímto krokem do likvidace. Z toho důvodu odmítalo jeho odstupující vedení dále hradit faktury. Přípravný výbor SČSVU byl tak již od prvních dnů své činnosti konfrontován s finančními obtížemi, násobenými slabou podporou ze strany ministerstva školství a kultury. Podle účetní uzávěrky se Svaz československých výtvarných umělců potýkal v době svého ustavení v říjnu 1956 s přibližně půl milionovým dluhem.⁵⁸ Za účelem jeho splacení navrhlo ministerstvo financí exekuci Ústředního svazu československých výtvarných umělců, ministerstvo školství a kultury ji však odmítlo z údajné „politické neúnosnosti“ a trvalo na provedení likvidace a také nové účetní dokumentaci. Svaz československých výtvarných umělců přikročil k vymáhání svých pohledávek, dlužných členských příspěvků a poplatků od odběratelů časopisů. Z kritické situace byl vyproštěn díky navýšení státem poskytované dotace (rozpočet svazu), a to přibližně o 40%.⁵⁹ Materiálové zásoby a pomůcky pro výtvarníky ze skladů bývalého Ústředního svazu československých výtvarných umělců byly převzaty Svazem československých výtvarných umělců bez náhrady.⁶⁰

***

Svaz výtvarných umělců a s ním i ostatní umělecké svazy byly v mocenském systému podřízeny jak straně (ÚV KSČ, Národní fronta), tak státu (ministerstvo kultury). Ministerstvo kultury, vydávalo pro svaz závazné vyhlášky, například v podobě umělecké daně, upravovalo formu dotací atd. V dualismu politické moci však měla rozhodující slovo strana, jejímž orgánům pak musel také svaz výtvarných umělců předkládat ke schválení své návrhy a plány. Na nižší úrovni přináleželo dohlížecí právo místním národním výborům. Za účelem kontroly uměleckých a kulturních organizací byla navíc některá jejich činnost dublována, což vedlo k četným neshodám a někdy i k soupeření mezi jednotlivými organizacemi.⁶¹

---

⁵⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 86, zápis z první schůze organizační komise ze dne 11. 1. 1954, zápis ze druhé schůze organizační komise ze dne 14. 1. 1954 a zápis ze třetí schůze organizační komise na ministerstvu kultury ze dne 21. 1. 1954.

⁵⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z ustavující konference SČSVU ze dne 28. 10. 1956; Tamtéž, hospodářská zpráva ze dne 1. 7. 1957.

⁵⁹ *Hlavní referát přípravného výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 4.

⁶⁰ *Ze zasedání ústředního výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 13. 4. 1957, č. 6–7, s. 1.

⁶¹ Srov. KOLÁŘ, Pavel: *Strana jako utopie. Komunistická identita po pádu stalinismu*. Soudobé dějiny, 2012, č. 2, s. 234.

Umělecké svazy, režimem nazývané jako převodové páky komunistické strany, byly řízeny ústředním výborem KSČ jak přímo (v procesu schvalování návrhů předkládaných svazy), tak nepřímo, prostřednictvím tzv. stranických skupin pracujících v uměleckých svazech. Přímý vliv strana uplatňovala především v případech konání sjezdů či konferencí uměleckých svazů – předem schvalovala program i závěry těchto akcí.⁶² Rovněž závěry sjezdů KSČ, částečně věnované kultuře, platily jako závazné pro všechny umělecké svazy. V této souvislosti lze jmenovat i sjezdy Svazu sovětských výtvarných umělců, jichž se účastnili zástupci výtvarných svazů východního bloku, a bylo nepsaným pravidlem, že také zde pronesené závěry pokládaly za „vzor“ pro svou vlastní činnost. Propracovaný systém řízení kultury však s sebou přinášel napětí a také spory do vztahu mezi umělci a politickou mocí. Neshody přitom pramenily z ambice režimu kodifikovat socialistický realismus jako jediný přípustný umělecký směr, což se přičilo svobodnému pojetí uměleckého vyjádření.⁶³

Další výrazný aspekt, ovlivňující činnost svazu výtvarníků (tj. výstavnictví, tisk, osvěta aj. aktivity), představovala cenzura, prováděná primárně Hlavní správou tiskového dohledu. Cenzurní pravomoci na svaz uplatňovaly i krajské a městské národní výbory,⁶⁴ které v procesu schvalovacího řízení zasahovaly do činnosti svazu. Také svaz však vykonával cenzurní dohled nad tvorbou svých příslušníků. Interní cenzurní systém svazu byl založen na práci jednotlivých komisí a výborů, které z ideologického hlediska schvalovaly dílčí umělecké a publikační výstupy příslušníků svazu.

Organizace svazu výtvarných umělců měla hierarchickou podobu, velmi podobnou organizaci komunistické (politické) strany.⁶⁵ Na vrcholu stál sjezd, který rámcově stanovoval úkoly pro nadcházející období. Odpovědnost za jejich plnění příslušela ústřednímu výboru svazu, kterému zase podléhalo předsednictvo – zabývající se praktickými otázkami chodu svazu. Následovaly různé dílčí výbory a komise svolávané za účelem splnění konkrétních akcí či za účelem řízení dílčích oblastí z působnosti svazu (například komise zahraniční, výstavní, teoretická, aj.). **Obr. 1** Organizační schéma SČSVU z roku 1956, viz příloha.

Problematickým faktorem bylo nejasné rozlišení vedoucích příslušníků svazu, rozhodujícími právy totiž disponovalo jak volené vedení svazu v čele s předsedou, tak

---

⁶² Blíže k tématu KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 272; KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968*. II. díl. Brno 2002, s. 154.

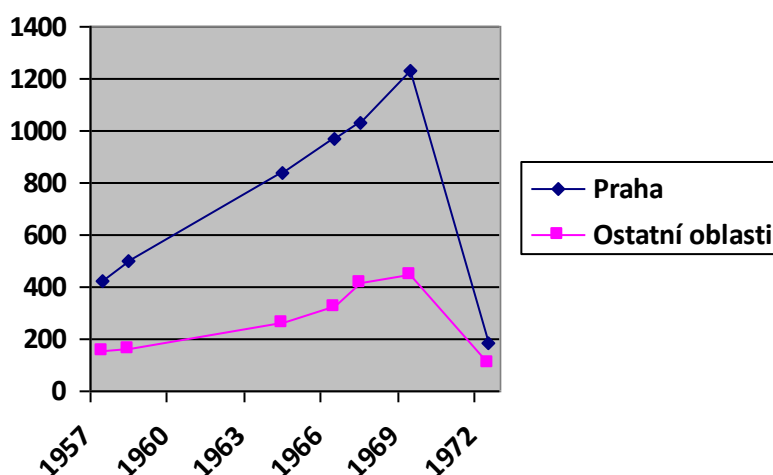
⁶³ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 279–280.

⁶⁴ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek I. Praha 2012, s. 51.

⁶⁵ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 262.

stranická skupina⁶⁶ v čele s prvním tajemníkem. Předseda svazu patřil k tzv. kádrům, a byl proto vybírán přímo ústředním výborem KSČ.⁶⁷ To ovšem neznamenalo, že se automaticky jednalo o skutečně vrcholného řídicího pracovníka ve svazu. Stávalo se naopak, že byl do čela uměleckých svazů záměrně zvolen slabý předseda jako loutka politických špiček. Rozhodující roli pak sehrával první tajemník svazu. Stranická skupina SČSVU komunikovala přímo s ústředním výborem KSČ a mohla získat rozhodující vliv na svazových jednáních. Jejím primárním úkolem přitom bylo zajistit na půdě svazu realizaci rozhodnutí vzešlých z ÚV KSČ. Jak bude ale dále ukázáno, ne vždy byla v tomto směru úspěšná. Další „komplikací“ v organizaci SČSVU představovala i nadměrná byrokratičnost, ve které se někdy neorientovali ani sami příslušníci svazu.

Centrální vedení svazu výtvarníků (ústřední výbor a předsednictvo) sídlilo v budově bývalého spolku Mánes v Praze. Jeho složení bylo obměňováno volbou probíhající na celostátních sjezdech svazu, konaných obvykle v Praze. Volba přitom probíhala prostřednictvím delegátů, které na sjezd vysílaly krajské pobočky svazu (resp. jejich ústřední výbory), přičemž počet delegátů se odvíjel od počtu členů sídlících na území daného kraje. Majoritní podíl členů sídlil ovšem v Praze. Z toho důvodu zde vzniklo také specifické organizování výtvarníků do několika tzv. pražských oblastních středisek. Vzhledem k nízkému počtu členů potom ostatní krajské pobočky nemohly rozhodujícím způsobem ovlivnit volbu nového vedení svazu. Tato skutečnost trvala po celou sledovanou dobu, tedy v letech 1956–1972. Radikální snížení počtu členů, uvedené v grafu níže, je způsobeno normalizací, která s sebou přinesla rozsáhlou „čistku“ mezi oficiálními umělci.

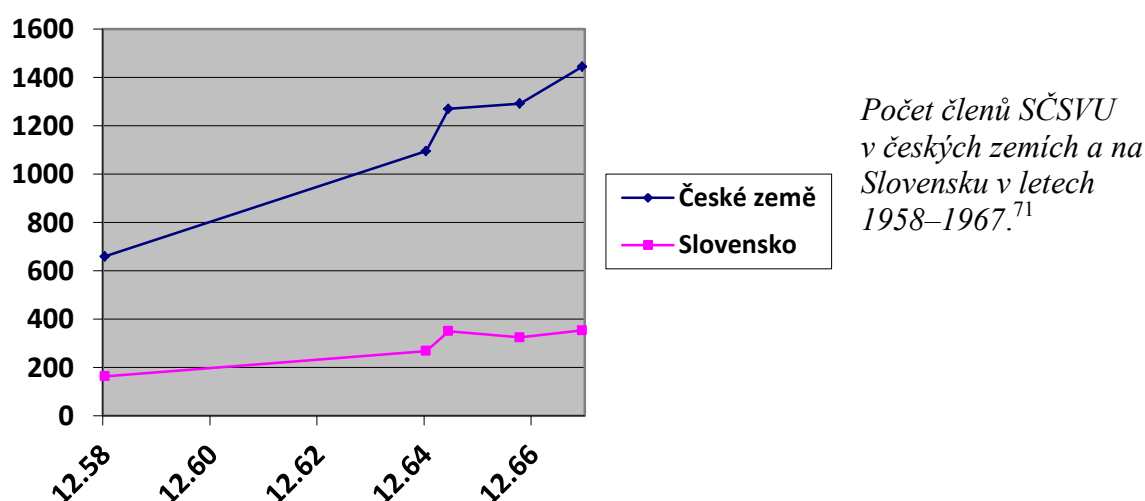
Počet členů svazu výtvarných umělců v českých zemích v letech 1957–1972.⁶⁸

⁶⁶ Blíže ke stranickým skupinám: KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 272–273.

⁶⁷ Blíže k tématu nomenklatury např. BROWN, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Brno 2011, s. 172–173.

⁶⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, 113 a 204; NA, f. Český fond výtvarných umělců-Dílo (dále ČFVU-Dílo), karton 58.

Specifické postavení měl Svaz slovenských výtvarných umělců (SSVU, v originále Zvaz slovenských výtvarných umelcov), který byl na jednu stranu „integrální součástí“ SČSVU, na druhou stranu disponoval také vlastním vedením s působností na Slovensku. Toto specifikum mu však nezaručovalo právní autonomii, jeho vedení bylo podřízeno centrálním orgánům SČSVU a Praze. Organizace SČSVU tedy respektovala asymetrický systém zavedený již v období třetí republiky, který mluvil o specifických slovenských orgánech.⁶⁹ Po únoru 1948 byl tento státoprávní systém zachován a přenesen také na umělecké svazy.⁷⁰ Počet členů Svazu slovenských výtvarných umělců byl v porovnání s členskou základnou sídlící v českých zemích vždy signifikantně nižší, tudíž ani jeho vliv na vedoucí (ústřední) orgány svazu v Praze a na jejich složení nedosahoval rozhodujících možností (viz graf níže).

2.1 Socialistický realismus ve výtvarném umění

Teorie socialistického realismu se primárně opírala o příklady z dějin literatury. Tato skutečnost vycházela ze dvou předpokladů – literatura byla komunistickou stranou vnímána jako nejmocnější propagandistický nástroj z uměleckých oborů, protože nacházela údajně nejmasovější uplatnění ve společnosti. Dalším důvodem byl původ tezí socialistického realismu, definovaných A. A. Ždanovem r. 1934 na sjezdu sovětských spisovatelů, a jejich následné mechanické převzetí dalšími zeměmi východního bloku, včetně důrazu na literaturu.

V československém prostředí platil za stěžejní „normotvorný“ dokument hovořící o podobě stalinské literatury, podobně jako v SSSR, referát. U nás se jednalo o referát Ladislava Štolla z roku 1950 (a jeho následný knižní výtisk) s názvem Třicet let bojů za českou

⁶⁹ KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Litomyšl 2004, s. 26.

⁷⁰ RATAJ, Jan – HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha 2010, s. 144.

⁷¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, 91, 96 a 113; NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58.

socialistickou poezii.⁷² Ladislav Štoll hovořil podobně jako A. A. Ždanov o „pozitivní“ tradici v umění a jejím rozvíjení, přičemž oba ideologové ji viděli v následování realistických autorů.

Další umělecké obory přejaly socialistický realismus vyložený na příkladu literatury beze změny, pouze jako kladné a záporné příklady dosadily příslušné umělce ze svého oboru.⁷³ Teorie socialistického realismu tak byla pouze povrchní, nedopracovaná, což vedlo k četným diskuzním polemikám. I z toho důvodu docházelo ve druhé polovině 50. let k utlumování významu socialistického realismu, který v neměnné podobě stále podporovala jen komunistická strana a její nejvěrnější stoupenci.

Jedním ze signifikantních rysů oficiálního uměleckého života (a komunistického režimu), který zároveň zapadal do teorie socialistického realismu, bylo soustředění se na děti, mládež a mladé lidi. Režim je totiž vnímal jako nejsnáze „zmanipulovatelné“. Mladé umělce se komunistická strana snažila získat prostřednictvím ekonomických a pracovních výhod. Ve svazu výtvarných umělců lze jmenovat v této souvislosti vytvoření tzv. komise mladých, dále Galerie mladých v Praze, výhradně pro mladé umělce byly pořádány některé celostátní výstavy atd. Děti a dětství představovaly potom také jedno ze stěžejních témat socialisticko-realistické výtvarné tvorby.⁷⁴

Jak již bylo uvedeno dříve, vycházela teorie socialistického realismu z tradice akademické „realistické“ tvorby; hledání kladných (národních) vzorů proto představovalo stěžejní kámen pro definování podoby oficiálního umění. Z teoretického hlediska byla přitom „tradice“ socialistického-realismu definována do poloviny 50. let;⁷⁵ období po roce 1956 již nepřispělo k doplnění tezí socialistického realismu, docházelo pouze k jejich drobným úpravám motivovaným ze strany umělců a teoretiků.

Jedním z hlavních „tvůrců“ konceptu československé národní tradice v umění období stalinismu byl Zdeněk Nejedlý (1878–1962),⁷⁶ poúnorový ministr kultury a profesor všeobecných dějin. Stať, kterou Nejedlý přednesl v květnu 1945 na manifestaci kulturních pracovníků v Praze, představuje potom jednu z vůbec prvních formulací kulturní politiky

⁷² Blíže k tématu KNAPÍK, Jiří: *Od korektury k ideologické normě: ze zákulisí vzniku „Třicet let bojů“ Ladislava Štolla*. Soudobé dějiny, 2005, č. 1, s. 62.

⁷³ Srov: PETIŠKOVÁ, Tereza: *Oficiální umění padesátých let*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 343.

⁷⁴ ZELINSKÝ, Miroslav: *Infantokracie v 35 obrazech aneb zrazené dědictví Philippa Otto Rungeho*. In: ŠÁMAL, Petr (ed.): *Literatura socialistického realismu: východiska, struktury a kontexty totalitního umění*. Praha 2009, s. 110–148; MACURA, Vladimír: *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*. Praha 1992, s. 86.

⁷⁵ Srov. MLEJNEK, Josef: *Běsi, nebo piroh socialismu? Proměnlivá role ideologie v komunistickém totalitarismu*. Securitas imperii 26, 2015, č. 1, s. 33.

⁷⁶ Blíže k osobě Z. Nejedlého: KŘEŠŤAN, Jiří: *Zdeněk Nejedlý: Politik a vědec v osamění*. Litomyšl 2012; Týž: *Zdeněk Nejedlý a problém českého národního komunismu*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (ed) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012, s. 299–305.

KSČ – Nejedlý hovořil o boji, který vyústí v potření fašismu a dekadence v kultuře, a to prostřednictvím zlidovění kultury. Jím vytvořený koncept národní kultury se tedy opíral o předpokládaný „vкус“ většinové společnosti (národa), který byl demonstrován na tvorbě tzv. klasikům (tj. klasických umělců, mezi které byli zařazeni např. Mikoláš Aleš, Bedřich Smetana, Alois Jirásek aj.), obracejících se ve své tvorbě často k významným historickým událostem.⁷⁷ Pro oblast výtvarného umění je významná Nejedlého stat' „O výtvarnictví, hudbě a poesii“ z roku 1952. Nejedlý zde uvádí, že odvětví výtvarné tvorby je vůbec nejvíce ovlivněno negativní „buržoazní“ minulostí. Mezi kladné příklady pro výtvarnou tvorbu proto řadí vše, co je podle něj v rozporu s buržoazní třídou: tedy například zpodobnění továrního prostředí jako radostného místa pro dělníky: „[...] *Nám továrna je velká služba lidstvu a práce v ní velikou radostí. Tím proto musí zářit i dnešní obraz továrny. Radost z výroby musí z něho zářit, a ne měšťácká hrůza z těžké fyzické práce [...]*“,⁷⁸ uvedl Nejedlý. Mezi klasické výtvarné umělce pak v témže textu řadí: Josefa Mánese, Mikoláše Aleše, Josefa Václava Myslbeka a Maxe Švabiského;⁷⁹ mezi historické události, které mělo výtvarné umění zpodobňovat, potom Nejedlý jmenoval: zatýkání Karla Havlíčka Borovského, ukázky ze života Jana Žižky, tzv. Velkou říjnovou revoluci, aj.⁸⁰

Za jednoho z předních marxistických teoretiků a tvůrců v oblasti výtvarného umění v Československu můžeme potom označit Vladimíra Šoltu (1924–1977). Jeho teoretické statě vycházely ze sovětské literatury, kterou překládal.⁸¹ I v jeho textech jsou tak vyzdvihovány kladné příklady (realismus 19. století, potažmo socialistický realismus) a konfrontovány s uměním vytvářeným v kapitalistických zemích. Mezi náměty, které Šolta viděl na sovětském umění, řadil optimismus – víru ve šťastnou budoucnost, dále nacionální hrdost, přihlášení se ke stalinským politickým zásadám aj.⁸²

Socialistický realismus přijal v československém prostředí, podobně jako v polském a německém, za svou tradici nejen realistické umění 19. století, ale koptoval také některá díla režimem jinak zavržených avantgardních umělců z první poloviny 20. století (například cykly obrazů „Touha“ a „Oheň“ ze 30. let od Josefa Čapka). Tato díla však musela svým ztvárněním tíhnout k figurativnosti a zároveň vyjadřovat myšlenky propagované

---

⁷⁷ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 52–60.

⁷⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *O výtvarnictví, hudbě a poesii*. Praha 1952, s. 23.

⁷⁹ Tamtéž, s. 15.

⁸⁰ Tamtéž, s. 32.

⁸¹ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha: Academia, 2001, s. 494.

⁸² ŠOLTA, Vladimír: *Bojový příklad sovětské grafiky*. Praha 1951, s. 11–12.

komunistickou stranou – sociální náměty, statečnost a obětavost apod. V podstatě se jednalo o propagandistické zneužití těchto děl, jejichž původní sdělení bylo odlišné.

Na oficiální výtvarné tvorbě poúnorového Československa se pak často podíleli i dřívější avantgardní umělci (typickým představitelem je spisovatel Vítězslav Nezval). Zpočátku byli okouzleni ideologií komunistické strany, která hlásala podobné cíle jako myšlení avantgardy; dalším důvodem byla skutečnost, že nová politická konstelace nutila umělce přizpůsobit svou tvorbu politickým požadavkům (tj. socialistickému realismu) a v neposlední řadě hrálo roli také ekonomické zvýhodnění oficiálních umělců.

Pro oblast výtvarného umění můžeme jmenovat na ukázkou několik klasiků (národních umělců), které komunistický režim povýšil do této hodnosti a vytvořil tak z jejich tvorby „vzor“ pro další uměleckou práci. Byli to již zmínění Mikoláš Aleš a Josef Mánes a také později narozený Josef Lada (1887–1957). Jako typický soudobý představitel socialistického realismu ve výtvarném umění vystupoval potom malíř Jan Čumpelík (1895–1965), nebo sochař Otakar Švec (1892–1955) aj. **Obr. 2** Obraz Jana Čumpelíka „Na úsvitu únorového dne“ z roku 1951, viz příloha. V oficiální grafice byl vyzdvihován především Max Švabinský (1873–1962), který byl přitom na přelomu století představitelem symbolismu. V 50. letech byl ovšem jmenován národním umělcem a jeho portrét Julia Fučíka z roku 1950 se stal takřka kultovním vyobrazením socialisticko-realistického směru,⁸³ přestože to nebylo Švabinského ambicí. V posudku, který na Švabinského portrét J. Fučíka vypracoval svaz výtvarných umělců, bylo uvedeno: „*Jeho (Švabinského, pozn. aut.) realisticky přesná a jasná kresba zachycující výrazně Fučíkův profil, je svým ideovým smyslem i uměleckou hodnotou předním dílem naší současné výtvarné tvorby [...] Švabinský v navázání na národní realistické tradice XIX. století, zvláště na dílo Mánesovo, po celý svůj život rozvíjel výtvarnou práci hluboce realisticky založenou, má dnes v zásobě tolik realistických uměleckých zkušeností a prostředků, že dovede jako málokdo u nás mistrovsky zachytit skutečnost [...] Švabinského kresba Julia Fučíka je závažným příspěvkem v boji za mír, neboť je tu postava našeho národního hrdiny [...].*“⁸⁴

Za další vzor platily v oficiálním výtvarném životě celostátně pořádané reprezentativní přehlídky výtvarného umění v Jízdárně Pražského hradu (první se konala roku 1949).⁸⁵ Stejně tomu bylo i v dalších zemích východního bloku; lze jmenovat například pověstné oficiální

⁸³ LAHODA, Vojtěch: *Plíživý modernismus a socialistické umění 1948–1958*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 371.

⁸⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 36, posudek na výtvarná díla navržená na udělení československé ceny míru.

⁸⁵ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 1036–1037.

přehlídky výtvarného umění v Albertinu v Drážďanech.⁸⁶ Jednalo se přitom jak o retrospektivní výstavy, tak o přehlídky současné tvorby. V režii je měly výtvarné svazy, ovšem za dohledu stranických a státních orgánů.

Podoba socialistického realismu ve výtvarném umění tak byla prezentována na konkrétních příkladech (vzorech) a dále definována pomocí teoretického výkladu, dokládajícího údajný ideový obsah daných děl a jejich kontinuitu s minulou tvorbou.

---

⁸⁶ KAISER, Paul: *Leistungsschau und Ideenverkörperung: die zentralen Kunstaussstellungen der DDR*. In: *Kunst in der DDR. Eine Retrospektive der Nationalgalerie*. Berlin 2003, s. 93.

3 OBDOBÍ LET 1956–1960

Rok 1956 představuje významný předěl pro politické a společenské dění ve všech komunistických zemích. Kritika Stalinových politických praktik, pronesená Nikitou S. Chruščovem v únoru 1956 na XX. sjezdu KSSS, otřásla představami o správnosti stávajících metod, vrhla nepříznivé světlo na mocenskou nomenklaturu a nepřímo tak přispěla k realizaci pokusů o liberalizaci komunistického režimu. Chruščovem motivovaná vlna destalinizace se v kulturní oblasti projevila ve formě ústupků od striktně chápaného socialisticko-realistického ztvárnění. Do probíhajícího procesu kulturního uvolnění se promítl také aspekt bourání stalinských pomníků (ničeny byly monumentální skulptury, fresky, mozaiky apod., upomínajících na Stalinovu vládu).⁸⁷ Jejich likvidace pak částečně oprostila veřejný prostor od některých „typických“ ukázek monumentální socialisticko-realistické tvorby. Zřejmě nejznámějším příkladem v Československu je zbourání Stalinova památníku na Letenské pláni, k čemu došlo v roce 1962.⁸⁸ Hannah Arendt hovoří v souvislosti s destalinizací o porušení striktně pojatého systému totalitního řízení v SSSR, potažmo v zemích sovětského bloku, a tuto hypotézu argumentačně opírá právě o změněnou situaci v umění a kultuře.⁸⁹

Na rozdíl od některých jiných zemí, kde snahy o liberalizaci režimu přesáhly hranice vymezené politickou destalinizací, zůstalo ovšem Československo konzervativní.⁹⁰ Chruščovův referát projednával ústřední výbor KSČ koncem března 1956. Diskutující projevovali důvěru ve vedení KSSS a vyhýbali se vyjádření individuálních názorů. Prosadilo se pouze zmírnění Stalinova kultu, projevující se v požadavku na částečné oprostění veřejného prostoru od památníků upomínajících na Stalinovu vládu. Příspěvek ke kritice stalinismu, který na jednání pronesl předseda Svazu československých spisovatelů, se týkal i výtvarných umělců. Kritizoval v něm malíře Jana Čumpelíka za přílišnou adoraci Stalina a Otakara Švece a jeho monumentální pomník J. V. Stalina z roku 1955 (zmíněn výše).⁹¹

Destalinizace probíhala v Československu zároveň s procesem decentralizace řízení, jednak v oblasti veřejné správy, jednak v oblasti ekonomiky (tzv. Rozsypalova reforma). Nutno mít přitom ale na paměti, že úsilí o reformu hospodářství vycházelo mnohem více

⁸⁷ GROYS, Boris: *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu*. Praha 2010, s. 34.

⁸⁸ VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 377.

⁸⁹ ARENDT, Hannah: *Původ totalitarismu I–III*. Praha 1996, s. 43.

⁹⁰ VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 320, 379; PERNES, Jiří: *KSČ v roce 1956: nesnadné dědictví stalinismu*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012, s. 117.

⁹¹ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, sv. 44–45, arch. j. 49/4, zápis z jednání ústředního výboru KSČ ze dne 30. 3. 1956.

z pragmatických, než ideologických požadavků. Na základě decentralizačních opatření z roku 1956 zesílila dále kontrola krajských a okresních národních výborů uplatňovaná také vůči regionální kultuře, potažmo i kontrola uměleckých svazů a jejich krajských organizací. Důsledkem těchto změn byl stav, že míra kontroly a řízení kulturního vývoje vykazovala v každém kraji odlišnou kvalitu. Určující bylo nejen konkrétní personální složení, ale též postavení kraje vůči mocenskému centru komunistické strany.⁹²

Na změny v kulturní politice státu reagovali výtvarní umělci snahou o prezentaci osobitého ztvárnění, přičemž se otevřel prostor pro rozvoj tzv. nerealistického (tj. neobjektového a nefigurálního) umění. V diskuzích na schůzích ÚV SČSVU byly vyslovovány požadavky na přehodnocení norem socialistického realismu, které se potom objevovaly i v tisku svazu (bližší kapitola 3.5 Přehodnocování významu socialistického realismu ve výtvarném umění). Podobně jako například umělci v Maďarsku a Polsku pak i českoslovenští výtvarníci začali „experimentovat“ (dobový termín) s uměleckými styly, které nekorespondovaly s ideologickými cíli strany, jinak řečeno začali usilovat o prezentaci abstraktně a subjektivně ztvárněného umění. Nepřímo se tak přihlásili k podobě západního vývoje v umění, charakteristického hledáním stále nových výrazů.⁹³ Stavěli se tím přitom do přímého rozporu k marxistickým ideologům, kteří odsuzovali abstraktní formy pro horší čitelnost obsahového sdělení.⁹⁴

Destalinizace v roce 1956 však neměla dlouhého trvání. Události v Polsku a v Maďarsku, stejně jako na Blízkém východě (Suezská krize) vedly k opětovnému utužování systému řízení. Pro kulturní vývoj byla v tomto směru určující ideologická kampaň, která byla zahájena v NDR.⁹⁵ Komunistická strana Československa maďarský a polský politický vývoj, směřující k demokratizaci země a omezení cenzury, odsoudila jako „kontrarevoluční“.⁹⁶

Vznik a vývoj Svazu československých výtvarných umělců nelze nehodnotit prizmatem dramatického vývoje roku 1956. Následující výklad se bude snažit dokázat tezi, že v důsledku okolností svého založení se ve svazu dlouhodobě svářely dvě kulturněpolitické tendence. Protože svaz byl utvořen jako nástroj kontroly umělecké produkce, byly v jeho

---

⁹² KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 51; KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 271–272.

⁹³ BALEKA, Jan: *Výtvarné umění: výkladový slovník*. Praha 2010, s. 98.

⁹⁴ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 311.

⁹⁵ MÁRZ, Roland: *Rezeptionen*. In: *Kunst in der DDR. Eine Retrospektive der Nationalgalerie*. Berlin 2003, s. 145–149.

⁹⁶ K tématu bližší ADAMEC, Jan: „*Děláme to dobře!*“ aneb od Poznaně k Budapešti. *Vedení KSČ a jeho pohled na Polsko a Rumunsko v roce 1956*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012. s. 333–341.

činnosti imanentně přítomny snahy usměrňovat výtvarnou tvorbu v intencích politického zadání. Určující je přitom požadavek politické angažovanosti umělců. Na stranu druhou se jako důsledek dočasného uvolnění poměrů objevily tendence příslušníků svazu tvořit zcela nezávisle, navzdory anebo bez ohledu na deklarované záměry vedení svazu. Tomu nečekaně napomohly, jak bylo uvedeno výše, i jiné, mnohem závažnější problémy hospodářského a mezinárodně politického rázu, se kterými se muselo vedení komunistické strany vypořádat.

3.1 Ustavení Svazu československých výtvarných umělců v říjnu 1956

Rozhodnutí o ustavení Svazu československých výtvarných umělců padlo na III. (tj. poslední) celostátní konferenci Ústředního svazu československých výtvarných umělců, která se konala ve dnech 21. – 22. 1. 1956. Chronologické zařazení svědčí o tom, že rozhodnutí o transformaci padlo před a tudíž nezávisle na Chruščovově kritice a pozdějšímu utužování režimní kontroly. To však neznamená, že by politická hlediska zůstávala stranou. Zmíněná lednová konference schválila jak likvidaci ÚSČSVU (důvody likvidace rozebrány ve druhé kapitole), tak předpokládané založení dvou nových „výběrových“ svazů – architektů a výtvarníků. V jejím průběhu se proti tomuto záměru postavil jako jeden z mála Václav Vilém Štech, historik umění.⁹⁷ III. konference ÚSČSVU dále schválila zrušení zbývajících uměleckých spolků v Praze, které v té době existovaly jako přidružené (a tudíž neautonomní) součásti oblastních středisek svazu.⁹⁸ Ani proti tomuto rozhodnutí nebylo zásadnějších námitek.

Jediný spolek, který vystoupil proti likvidaci, byl Hollar (oficiální název: Sdružení grafiků Hollar), kterému předsedal Karel Štika. Koncem roku 1955 zaslal dopis adresovaný vedoucím orgánům Ústředního svazu československých výtvarných umělců, ve kterém žádal, aby i po ustavení nového výběrového svazu (Svazu československých výtvarných umělců) byl název Hollar zachován pro označení grafiků ve svazu, kteří by tak tvořili jakýsi „celek“ se specifickými právy, především s právem vyslat do ústředního výboru SČSVU svého zástupce. Přitom toto právo mělo být začleněno již do připravovaných stanov⁹⁹ (požadavky Hollaru stanovy vyslyšely pouze částečně, viz str. 37). V březnu 1956 se potom Sdružení Hollar ohradilo proti práci likvidátorů ve své organizaci. Zaslalo dopis adresovaný tentokrát přípravnému výboru Svazu československých výtvarných umělců, ve kterém si stěžovalo na

⁹⁷ *Diskuze na celostátní konferenci delegátů ÚSČSVU*. Výtvarná práce, 10. 2. 1956, č. 2, s. 9.

⁹⁸ *Celostátní konference delegátů ÚSČSVU*. Výtvarná práce, 10. 2. 1956, č. 2, s. 1; NA, f. SČSVU-ÚV, karta 95, zápis z konference sboru delegátů Ústředního svazu československých výtvarných umělců ze dne 21. a 22. 1. 1956.

⁹⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 81, dopis od Sdružení Hollar pro Ústřední svaz československých výtvarných umělců ze dne 28. 12. 1955.

formu argumentačního podepření plánu zrušení Hollaru, která spočívala v zájmech státu a v budování socialismu. Dále bylo v dopise jmenováno tvrdé jednání likvidačních pracovníků (předseda Jaromír Šípál), kteří vyhrožovali v případě nespolupráce policejním zásahem. Předseda K. Štika proto písemnou cestou požadoval ochranu od Svazu československých výtvarných umělců, která by zajistila „humánnější“ likvidaci Hollaru a zároveň jeho přechod do „výběrového“ svazu.¹⁰⁰

Vysvětlení absence nesouhlasu proti rušení spolků může být dvojitý. Buď se jednalo o obavy z postihu anebo o nezájem o osud spolků. Vždyť na členské schůzi oblastního střediska Mánes v Praze (tj. sloučeného oblastního střediska svazu se spolkem Mánes – který měl být nyní zrušen), uspořádané v prosinci 1955, které se zúčastnilo cca 150 členů svazu, se vyslovili proti likvidaci uměleckých spolků pouze dva ze zúčastněných. Existuje ale ještě jedna odpověď. Je totiž možné, že výtvarníci spatřovali možnost pokračování spolkové činnosti prostřednictvím tzv. tvůrčích skupin, jejichž zřízení bylo avizováno již v momentě, kdy bylo rozhodnuto o transformaci svazu.¹⁰¹

Požadavek na možnost vytvářet tvůrčí skupiny se objevoval v diskuzích výtvarníků již na přelomu 40. a 50. let. Veřejně zazněl poprvé v článku „Hlas mladých“, otištěném v časopise *Výtvarná práce* roku 1955. Manifestačně se k článku přihlásilo 69 mladých výtvarníků, kteří kritizovali Ústřední svaz československých výtvarných umělců a jeho organizační strukturu a požadovali možnost zakládat tzv. „zájmové skupiny“. Vznik tvůrčích skupin byl tedy iniciován mladou poválečnou uměleckou generací (narození v letech 1920–1935), která v nich hledala prostředek k tvůrčí svobodě.¹⁰² Jejich požadavek se dostal na jednání přípravného výboru SČSVU a s jeho přispěním bylo potom právo zakládat tvůrčí skupiny vtěleno do znění nových stanov, a to přesto, že se nejednalo o možnost, kterou by disponovali například sovětští, nebo východoněmečtí umělci.¹⁰³ Tvůrčí skupiny tedy představují jisté československé specifikum.¹⁰⁴ Ustavení Svazu československých výtvarných umělců v říjnu 1956 možnost zakládání tvůrčích skupin legalizovalo; jeho stanovy uváděly, že

¹⁰⁰NA, f. SČSVU-ÚV, karton 125, dopis od Sdružení grafiků Hollar pro přípravný výbor SČSVU ze dne 5. 3. 1956.

¹⁰¹*Připomínky I. střediska; Připomínky V. střediska*. *Výtvarná práce*, 18. 1. 1956, č. 1, s. 2.

¹⁰²MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 184; KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 968; ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 4; ŠETLÍK, Jiří: *Poznámka k výběru výstav a literatury*. In: POTŮČKOVÁ, Alena a kol.: *Umění zastaveného času*. Praha 1996, s. 206.

¹⁰³Akademie der Künste – Archiv, Berlin, f. VBKD-Zentralvorstand, sig. 996, Statut des Verbandes bildender Künstler Deutschlands, Halle 26. 2. 1959.

¹⁰⁴NA, f. SČSVU-ÚV, karton 86, zápisy z jednání organizační komise pro vznik výběrového svazu.

tvůrčí skupiny mohou zakládat výhradně příslušníci svazu, kteří jejich prostřednictvím získají skupinové pravomoci: pořádání kolektivních výstav, diskuzí, vydávání společných tiskových prohlášení aj., a to z prostředků svazu.

Zahájení ustavující konference Svazu československých výtvarných umělců předcházelo o několik měsíců konání II. sjezdu Svazu československých spisovatelů (SČSS), který proběhl ve dnech 22. – 29. dubna 1956. Vzhledem k určité analogii, o které bude zmínka, je nutno se rozepsat o jeho průběhu. Ten totiž popřel dlouhou roční politickou přípravu, když se diskuze stočily na téma XX. sjezdu KSSS s požadavkem na svolání mimořádného sjezdu KSČ. Jako výrazný prvek se v diskuzích objevila i kritika ideologické koncepce Ladislava Štolla (viz str. 22–23), dále cenzury a z příspěvku Jaroslava Seiferta zazněl dokonce požadavek na propuštění politicky vězněných autorů.¹⁰⁵ Sebevědomá vystoupení spisovatelů nezůstala bez odpovědi ze strany politických špiček. Na zasedání ÚV KSČ uvedl Václav Kopecký¹⁰⁶ ostré výhrady proti průběhu sjezdu. Požadoval po spisovatelích zřeknutí se závěrů svého sjezdu a provedení „sebekritiky“,¹⁰⁷ k čemu však došlo až na dalším (tj. třetím) sjezdu svazu spisovatelů roku 1959.¹⁰⁸

Vystoupení spisovatelů z jejich role nekritických podporovatelů režimu motivovalo další umělce k přednesu požadavků po systémových změnách kontroly a řízení umělecké produkce.¹⁰⁹ Za této situace se KSČ rozhodla ustavující konferenci Svazu československých výtvarných umělců odložit, aby předešla opakování problematických diskuzí vyvstalých na jednání sjezdu spisovatelů. Odklad využil přípravný výbor SČSVU k rozšíření zakládajícího členského jádra svazu¹¹⁰ a také k rozvedení diskuze na téma nových stanov, jejichž navrhovaná verze byla publikována v tisku.¹¹¹ Obsah stanov se skládal z několika tematických okruhů: definování tzv. „cílů svazu“ (tj. deklarace poslušnosti vůči KSČ), popis řídicích orgánů a nižších organizačních stupňů svazu, stanovení forem a podmínek členství ve svazu.

---

¹⁰⁵ BAUER, Michal: *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*. Praha 2009, s. 290. Kompletní záznam z jednání II. sjezdu svazu spisovatelů je publikován v edici: BAUER, Michal (ed.): *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956*. 1. svazek. Praha 2011.

¹⁰⁶ Václav Kopecký byl členem politického byra ÚV KSČ, v letech 1945–1953 zastával funkci ministra informací, v letech 1953–1954 ministra kultury. Zdroj: KNAPÍK, Jiří: *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha 2002, s. 137.

¹⁰⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 312; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčíka*. 1. vydání. Brno 2011, s. 145.

¹⁰⁸ BAUER, Michal: *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*. Praha 2009, s. 313, 332.

¹⁰⁹ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 312.

¹¹⁰ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. 2. svazek. Praha 2011, s. 991.

¹¹¹ *Návrh stanov SČSVU*. Výtvarná práce, 10. 2. 1955, č. 2, s. 6–8.

Předpokládané členské jádro SČSVU bylo díky prodlevě předcházející zahájení ustavující konference rozšířeno o několik desítek osob, konečný počet prvních členů SČSVU byl stanoven na 420 osob. Členskou základnu tvořili vesměs státem oceňovaní umělci (národní umělci, laureáti státních cen), dále dosavadní funkcionáři svazu (členové ústředního výboru ÚSČSVU či výborů jeho krajských poboček). Někteří umělci byli vybráni přípravným výborem SČSVU jmenovitě. Při výběru nových členů bylo přihlíženo i na doporučení krajských středisek svazu, jejichž vedoucí představitelé zůstali ve funkci. Na Slovensku se výběrem nových členů zabýval tzv. přípravný výbor Svazu slovenských výtvarných umělců, který potom vybral 101 osob z bývalých 365 členů ÚSČSVU s bydlištěm na Slovensku – což je poměrově výrazně vyšší číslo, než jak tomu bylo v českých zemích.¹¹² Pro srovnání lze uvést, že k 1. říjnu 1955 se do řad ÚSČSVU počítalo celkem 3851 osob. Započítáni však byli jak zmiňovaní členové svazu, tak i tzv. kandidáti na členství a potom také architekti, kteří založili vlastní svaz v dubnu 1956, a to s prozatímním počtem 257 členů.¹¹³

Navrhované členské jádro SČSVU početně odpovídalo požadavku strany na „výběrovost“ svazu. Do jisté míry se však strana a přípravný výbor SČSVU v představě na složení budoucí členské základny rozcházeli. Například Adolf Hoffmeister, jeden ze zástupců přípravného výboru, vyjadřoval na jednáních k ustavení svazu svou představu na problematiku členské základny právě odlišně; podle něj měli být z nového svazu vyloučeni průmysloví výtvarníci a umělečtí řemeslníci, a to na rozdíl od představy strany, která je naopak podporovala.¹¹⁴ V konečném důsledku byl potom princip výběrovosti, který strana požadovala, novým svazem obejit. Vzhledem k tomu, že došlo krátce po ustavení SČSVU k přijímání početného souboru nových příslušníků, lze konstatovat, že svaz měl zájem již při svém vzniku podchytit co nejvíce umělců – a tudíž, již od počátku bylo porušeno pravidlo výběrovosti. Ostatně přípravný výbor SČSVU se ohradil proti názoru, že nový členský kádr je vybírán výhradně z výtvarníků „sorealistů“. Ve své zprávě pro ustavující konferenci SČSVU uvádí: *„Část výtvarníků si představovala [...] mechanický proces, v němž budou jednotliví umělci známkováni jako žáci ve škole, a to podle toho, je-li jejich umění socialistický realismus, nebo ne [...] Jestliže v minulosti se u nás postupovalo při hodnocení uměleckých*

---

¹¹² Zpráva Přípravného výboru SČSVU. Výtvarná práce, 18. 10. 1956 (zvláštní číslo), s. 1; Usnesení ústředního výboru SČSVU. Výtvarná práce, 1956, č. 13, s. 3; Zpráva o činnosti přípravného výboru. Výtvarná práce, 1956, č. 8, s. 6; Hlavní referát přípravného výboru SČSVU. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 4.

¹¹³ Před ustavující konferencí. Architekt, 1956, č. 6, s. 3.

¹¹⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 86, zápis ze schůze předsednictva svazu u náměstka Čivrného v Kolovratském paláci ze dne 3. 4. 1954; Tamtéž, karton 86, zápis z první schůze organizační komise pro Výběrový svaz v Palfyho paláci ze dne 7. 1. 1954.

faktů schematicky, takže byl předpisován recept na tvorbu [...] práce přípravného výboru nebyla řízena takovými schematizujícími hledisky.“¹¹⁵

***

Ustavující konference Svazu československých výtvarných umělců byla zahájena 27. října 1956 a ukončena následujícího dne. Místem jejího konání se stalo hlavní sídlo minulého i nově založeného svazu výtvarníků – budova Mánes v Praze (dříve ve vlastnictví stejnojmenného spolku). Prvního dne konference se zúčastnilo 311 osob (delegátů a hostů), druhého potom 283 osob. Mezi hosty byli: ministr školství a kultury František Kahuda s první náměstkem Karolem Bedrnou, vedoucí Oddělení kultury a umění při ÚV KSČ Václav Pelíšek, dále zástupce vedoucího tajemníka ústředního výboru Národní fronty (ÚV NF), zástupci oddělení školství, věd a umění při ÚV KSČ, zástupci uměleckých svazů a další. Ze zahraničních hostů byl na konferenci přítomen pouze Veselin Stajkov – tajemník Svazu bulharských výtvarníků.¹¹⁶ Podle složení hostů lze vidět, že ustavující konferenci výtvarníků nevěnovaly mocenské špičky velkou pozornost; absentovali nejen zástupci politbyra ÚV KSČ, ale i přední představitelé kulturní politiky. **Obr. 3** Záběr z ustavující konference SČSVU, viz příloha.

Ustavující konferenci zahájil předseda přípravného výboru SČSVU Antonín Pelc. Úvodní referát, který pronesl za celý přípravný výbor, shrnul aktivity výboru předcházející ustavující konferenci, především ale referát odrážel přání na zmírnění striktního uplatňování předepsaných dogmat v uměleckém životě. V této souvislosti Pelc také uvedl, že socialistickému umění může prospět kontakt se západním uměleckým životem.¹¹⁷ V následné diskuzi se první o slovo přihlásil sochař Karel Lidický (1900–1976). Nekonkrétně se vyjádřil o chybách minulosti a o nápravě, která měla spočívat v žití a v boji pro umění. Zástupce Hollaru Karel Štika ve své řeči vzpomenu: „[...] skoro čtyřicetileté dobré tradice a významu Hollara pro československou grafickou tvorbu i mimo hranice našeho státu jakož i zanícené obětavosti jeho členstva, které se vždy snažilo prospět svým dílem národu i vlasti [...]“. Požádal dále shromážděné delegáty, aby odhlasovali zachování uskupení Hollaru a ponechali mu i výstavní, kancelářské a klubovní prostory, a aby bylo dosaženo majoritního zastoupení členů Hollaru v nákupních, výstavních a dalších neupřesněných komisích svazu, ve kterých

¹¹⁵ *Hlavní referát přípravného výboru SČSVU. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 4.*

¹¹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z konference SČSVU ze dne 28. 10. 1956; *Ustavující konference Svazu čs. výtvarných umělců. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 2; KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967. svazek 2. Praha 2011, s. 991.*

¹¹⁷ *Hlavní referát přípravného výboru SČSVU. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 4.*

by se projednávaly otázky dotýkající se grafické tvorby.¹¹⁸ O tom, zda byl požadavek vyslyšen, ještě bude řeč.

Další řečníky, vystoupivší na ustavující konferenci SČSVU, spojoval kritický tón namířený proti dosavadnímu stavu v oficiálním umění. Kritizovali kontrolu umělců prostřednictvím psaných norem a navrhovali proto, aby příslušníci svazu získali širší kompetence a možnosti samostatného rozhodování. Hlavní téma diskuzí však představovalo znění nových stanov. Jindřich Chalupický, významný historik a teoretik umění, se pozastavil nad některými paragrafy: „[...] *nalézám tam, že sjezd československých výtvarných umělců řeší ideové a umělecké otázky a stanoví zásadní linii československého výtvarného umění [...] Vždycky jsem myslel, že své umělecké otázky, linii své tvorby si stanoví každý sám ve své pracovně [...] že mu nic nepomůže, jestli se sejde nějaký sjezd a ten většinovým usnesením sjezdu nebo konference [...] tyto otázky rozřeší [...] V paragrafu 17, kde se mluví o ústředním výboru, se dovidám, že tento ústřední výbor provádí usnesení sjezdu nebo konference a v jejich smyslu usměrňuje ideovou a tvůrčí činnost SČSVU, Svaz ovšem žádnou tvůrčí činnost nevykonává. Vykonávají ji jeho členové a zde se dovidám, že tvůrčí činnost tohoto Svazu bude usměrňována. Takže umělec je veden k umění, jeho tvůrčí problémy jsou řešeny většinovým usnesením sjezdu nebo konference a ústřední výbor nakonec tohoto umělce usměrňuje, aby pracoval podle těchto usnesení. To přece nikdo doopravdy nechce [...] kdybychom to domysleli, tak dostaneme nějaký řád pro nějaký pracovní tábor [...].“¹¹⁹ Tyto i další pasáže, které Chalupický jmenoval jako problematické, byly následně ve stanovách přeformulovány či vynechány. Proběhly i některé další dílčí změny stanov, které je vzdalovaly od původního vzoru – stanov Svazu sovětských výtvarných umělců.*

V úvodu druhého dne konference bylo odhlasováno zveřejnění „prohlášení“, které odsoudilo „pokus o krvavý zvrát lidově demokratického zřízení v Maďarsku“. Souhlas s textem prohlášení byl vykonán jednohlasně všemi účastníky konference. Dále vystoupil se svým referátem ministr kultury František Kahuda. Také on odsoudil společenský vývoj v Maďarsku a Polsku směřující k reformě režimu, jako „revisionistický“.¹²⁰ Podle Kahudy se negativně projevil i v kultuře. „[...] *S nepřekonatelným odhodláním, tak charakterizujícím uvědomělého českého a slovenského člověka, zlikvidujeme každý pokus o rozbití jednoty*

---

¹¹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z ustavující konference SČSVU.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Pojem revizionismus byl používán marxisty za účelem označení všech forem a variant odklonu od režimem nastolených premis. Zdroj: KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 776–777.

mírového tábora [...].¹²¹ O tom, že svaz nevzniká jako zájmové sdružení, ale že je zde pro účely komunistického režimu, tak neměl nikdo z posluchačů pochybovat.

Dalším bodem programu konference bylo tajné hlasování o složení ústředního výboru Svazu československých výtvarných umělců a volba jeho dílčích výborů: tj. výboru sekce malířů, sochařů a grafiků; výboru sekce užitého umění a průmyslového výtvarnictví; výboru sekce teoretiků, kritiků a historiků umění. Na základě tajného hlasování bylo do ÚV SČSVU zvoleno 27 osob¹²² (z toho 25 mužů a 2 ženy; 14 osob z Prahy, 8 z Bratislavy a 5 z jiných míst).¹²³ Několik potenciálních členů ústředního výboru se však vzdalo kandidatury (Antonín Pelc, Adolf Zábranský, Vojtěch Tittelbach aj.), protože neměli zájem plnit povinnosti, které funkce obnášela.¹²⁴ Předsednictvo svazu bylo zvoleno až krátce po ukončení ustavující konference (viz str. 37–38).

Na programu druhého dne konference bylo dále schválení nových stanov.¹²⁵ Řada pozměňovacích návrhů, které zazněly předchozího dne, byla akceptována. Konečné vyznění tak zmírnilo politickou angažovanost, kterou stanovy vykazovaly v navrhované verzi koncem roku 1955.¹²⁶ V úvodu byl vynechán „boj za upevňování zásad socialismu“ a také pasáž o „přejímání zkušeností z velikého umění sovětského“. V cílech svazu naopak přibyla pasáž, která zamýšlela: „[...] vytvářet plodné tvůrčí prostředí a umožňovat uplatňování osobitých tvůrčích a stylových názorů na cestě za společnými cíli“. Podstatnou změnou bylo vypuštění doslovného termínu „socialistický realismus“. V návrhu stanov stálo: „[...] pečovat o to, aby v čs. výtvarném umění zakotvily zásady socialistického realismu“, ale ve stanovách přijatých na konferenci stejná pasáž říkala: „[...] pečovat o to, aby v československém výtvarném umění zakotvily zásady umění, spjatého se skutečností a prodchnutého ideály budování

¹²¹ *Pozdravný projev ministra Dr. Františka Kahudy*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 3.

¹²² Byli to: Štěpán Bednár (malíř, Bratislava), Bohumír Dvorský (malíř, Svatý kopeček), Otto Eckert (průmyslový výtvarník, Praha), Václav Formánek (teoretik, Praha), Alžběta Güntherová (teoretička, Bratislava), Karel Hladík (sochař, Praha), Viktor Holubár – Holešťák (průmyslový výtvarník, Bratislava), Jiří Horník (malíř, Praha), František Jiroudek (malíř, Praha), Josef Kostka (sochař, Bratislava), Jiří Kotalík (teoretik, Praha), Zdeněk Kovář (průmyslový výtvarník, Uherské Hradiště), Jan Lauda (sochař, Praha), Karel Lidický (sochař, Praha), Josef Liesler (malíř, Praha), Arnošt Paderlík (malíř, Praha), Václav Plátek (průmyslový výtvarník, Praha), Rudolf Pribiš (sochař, Bratislava), Linka Procházková (malířka, Brno), Vlastimil Rada (malíř, Praha), Josef Saal (architekt a průmyslový výtvarník, Mladá Boleslav), Karel Svolinský (malíř, Praha), Fraňo Štefunko (sochař, Martin), Rudolf Uher (sochař, Bratislava), Jan Vaněk (architekt a průmyslový výtvarník, Praha), Ladislav Vychodil (průmyslový výtvarník, Bratislava), Ján Želibský (malíř, Bratislava). Seznam publikován v: KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 1147.

¹²³ *Ustavující konference Svazu čs. výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 2.

¹²⁴ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, oddělení kulturně propagační a ideologické, arch. j. 629, K návrhům na předsedu Svazu čs. výtvarných umělců.

¹²⁵ Jejich plné znění publikováno v: *Stanovy Svazu československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 1957, č. 14, s. 5–9.

¹²⁶ *Návrh stanov SČSVU*. Výtvarná práce, 10. 2. 1955, roč. 4, č. 2, s. 6–8; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 82, návrh stanov SČSVU.

socialismu“.¹²⁷ Zrovna tak byla na několika místech vypuštěna „tvorba podle zásad marxismu-leninismu“, ačkoliv nedošlo k úplnému odstranění této fráze. Stanovy SČSVU tak v jistém smyslu kopírovaly vývoj, který se již dříve odehrál ve svazu spisovatelů. Oficiální dokumenty schválené na II. sjezdu SČSS v dubnu 1956 se totiž rovněž vyvarovaly doslovnému použití termínu „socialistický realismus“.

Další významný rozdíl mezi navrhovanou a schválenou verzí stanov SČSVU spočíval v předefinování pravidel pro zakládání tvůrčích skupin. Oproti navrhované verzi byla vynechána část, která mluvila o podmínce v podobě schválení založení nové tvůrčí skupiny ze strany vedoucích orgánů svazu. Původní znění příslušné části v návrhu stanov znělo: „*Tvůrčí skupina, [...] požádá o schválení svého ustanovení a programu vedení příslušné pobočky podle příslušnosti člena, který ji zastupuje [...]*“. Na konferenci schválené stanovy pak říkaly: „*Tvůrčí skupina, [...] při vystoupení na veřejnost oznámí svůj program vedení pobočky v Praze [...]*“. To znamenalo, že oproti původně předpokládanému schvalovacímu procesu měly tvůrčí skupiny pouze povinnost oznámit svůj program v místě, ve kterém zamýšlely působit.

Ministerstvo vnitra schválilo (legalizovalo) změněnou verzi stanov SČSVU bez průtahů svým výnosem ze dne 22. prosince 1956.¹²⁸ Dokládá to, jak malá pozornost byla věnována vývoji ve svazu výtvarníků i skutečnost, že nové stanovy byly přeformulovány velice dovedně, takže se nezdálo, že by na základě jejich pozměnění mělo dojít k reálným dopadům na předpokládaný chod svazu.

Závěrečné usnesení ustavující konference SČSVU bylo formulováno do úkolů, za jejichž splnění zodpovídal nově zvolený ústřední výbor. Tyto úkoly však v zásadě pouze deklarovaly podřízenost svazu straně a také jeho ideologickou roli v komunistickém režimu: svaz se měl uplatnit při estetické výchově ve školách, rozvíjet socialistické umění a najít jeho uplatnění ve veřejném prostoru, důraz byl kladen také na uplatnění mladých umělců. Do usnesení však byl vtělen také jistý aspekt individualismu, a to na úkor dříve prosazované kolektivní práce a kolektivních postojů.¹²⁹

Usnesení částečně vyslyšelo požadavky Hollaru – stálo v něm: „*[...] ústřední výbor [...] zajistí, aby kladné a zdravé tradice bývalého sdružení Hollar se v rámci nových stanov mohly úspěšně rozvíjet a aby (sic.) pro tuto činnost byly i nadále zabezpečeny dosavadní*

¹²⁷ *Stanovy Svazu československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 1957, č. 14, s. 6.

¹²⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 590, dopis ministerstva vnitra pro Svaz československých výtvarných umělců ze dne 22. 12. 1956.

¹²⁹ *Usnesení ustavující konference*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 2–3.

výstavní prostory, časopis, i administrativní síla.“¹³⁰ V dalším průběhu vývoje však vedení svazu naopak usilovalo o integrování Hollaru plně do struktury svazu, čehož se však nedařilo dosáhnout a grafici z Hollaru vykazovali četné samostatné aktivity (například připravovali zahraniční výstavu) a často také absentovali na schůzích komise pro grafiku.¹³¹ Přetrvávající vliv uskupení Hollaru je vidět i na počtech nově přijatých členů svazu; v prosinci 1956 přijal ÚV SČSVU za nové členy 33 osob, z toho 11 malířů, 8 sochařů a 14 grafiků, přičemž navržený seznam, který přišel od grafiků z Hollaru, byl ponechán beze změny.¹³²

Závěr konference byl věnován schvalovacímu řízení (hlasování) o navržených dokumentech (stanovy, usnesení). Schváleno bylo také odeslání pozdravného dopisu Pablu Picassovi jménem ustavující konference s přáním k narozeninám. Picassova tvorba, vzhledem k jeho veřejně projevovanému levicovému smýšlení, byla tolerována i ve východním bloku.

Volba nového předsedy a předsednictva svazu proběhla v souladu se stanovami na tzv. ustavující schůzi ústředního výboru SČSVU, která se konala 6. listopadu 1956. Původně byl do nejvyšší předsednické funkce navržen Antonín Pelc, který se však z důvodu velké pracovní vytíženosti, která by mu tím údajně vznikla, kandidatury vzdal.¹³³ Po „domluvě“ s ideologickým oddělením ÚV KSČ byl proto novým předsedou zvolen malíř Bohumír Dvorský (1902–1976), který tak vystřídal Karla Pokorného – předsedu Ústředního svazu československých výtvarných umělců.¹³⁴ Bohumír Dvorský dříve působil jako předseda krajské pobočky svazu v Olomouci a jako člen krajského národního výboru tamtéž. Přestože se teprve v únoru 1956 stal kandidátem KSČ, představoval politicky bezkonfliktního umělce.¹³⁵ Trvale pobýval na Moravě, jejíž krajina se mu stala celoživotní inspirací v jeho malířské tvorbě.¹³⁶ V předsednické funkci pak do hlavního města pouze dojížděl. Roku 1957 mu byla udělena státní cena Klementa Gottwalda a téhož roku se konala i jeho souhrnná výstava ve výstavní síni Mánes v Praze.¹³⁷ Nové předsednictvo SČSVU bylo zvoleno ve složení: Arnošt Paderlík (místopředseda, člen KSČ od r. 1946),¹³⁸ Josef Saal (úřadující místopředseda; ve funkci dočasně – do volby předsedy SSVU), dále teoretik Václav

¹³⁰ *Usnesení ustavující konference*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 2–3.

¹³¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ÚV SČSVU konané v Bratislavě ve dnech 29. a 30. 3. 1957.

¹³² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 19. 12. 1956.

¹³³ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, oddělení kulturně propagační a ideologické, arch. j. 629, dokument „K návrhům na předsedu Svazu čs. výtvarných umělců“.

¹³⁴ *Usnesení ustavující schůze ústředního výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 5. 12. 1956, č. 20–21, s. 4.

¹³⁵ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, oddělení kulturně propagační a ideologické, arch. j. 629, dokument „K návrhům na předsedu Svazu čs. výtvarných umělců“.

¹³⁶ TOMEŠ, Jan: *Dílo Bohumíra Dvorského*. Výtvarná práce, 1957, č. 10, s. 7.

¹³⁷ KOTALÍK, Jiří: *Bohumír Dvorský. Pět kapitol o jeho životě a obrazech*. Praha 1976, s. 7–50.

¹³⁸ libri.cz/databaze/kdo20/main.php.

Formánek, sochař Jan Lauda, sochař Karel Lidický, malíř Josef Liesler, průmyslový výtvarník Václav Plátek a architekt Jan Vaněk.¹³⁹

***

Ustavení Svazu československých výtvarných umělců v říjnu 1956 přineslo oproti dřívějšímu stavu řadu změn. Nejviditelnější bylo vydělení architektů z dříve společného svazu s výtvarníky (symbolicky zůstalo sepětí obou oborů ve SČSVU zachováno prostřednictvím několika architektů, kteří zde setrvali). Největší dopad na výtvarný život ovšem přinesla nová možnost vytváření tvůrčích skupin. Staly se totiž základnou pro umělce, snažící se posunout mantinely oficiálního umění k individuálně pojatému ztvárnění. Socialistický realismus se proto stal terčem kritiky, na který se zaměřili již výtvarníci prvních tvůrčích skupin. Zakládání skupin potom vnímali často účelově a snažili se v nich najít silnější pozici pro prezentaci svých osobitých výtvarných děl. Tvůrčí skupiny tedy představovaly prostředek, pomocí něhož uplatňovali někteří příslušníci svazu svou představu o umění.¹⁴⁰

Zdánlivou změnu, oproti dřívějšímu stavu, představovalo zrušení krajských středisek ÚSČSVU; vzápětí ovšem následovalo ustavení jejich obdoby – oblastních poboček SČSVU. Jejich složení bylo velmi podobné dřívějšímu stavu. Krajský organizační princip svazu byl tedy zachován. V českých zemích vznikly jako první pobočky v Brně (po Praze největší česká pobočka; předsedkyně Linka Procházková), ve Zlíně a Ostravě,¹⁴¹ postupně pak přibýly také pobočky v Českých Budějovicích, Hradci Králové, Jihlavě (zprvu přičleněna k pobočce Brno), v Karlových Varech, Pardubicích, Plzni, Ústí nad Labem a roku 1958 i v Olomouci a Liberci (do té doby zde byly výtvarné kluby, které sloužily jako místo pro setkávání oficiálních umělců). Tzn., že v průběhu dvou let vznikla v každém krajském městě pobočka svazu. V Praze, vzhledem k vysokému počtu zdejších výtvarníků, bylo zachováno organizační specifikum – výtvarníci zde byli rozdělení podle svého bydliště do několika menších, tzv. obvodních středisek;¹⁴² k tomu byla potom navíc roku 1959 založena ještě tzv. pobočka Pražského kraje.¹⁴³ Na Slovensku vznikly zprvu oblastní pobočky mimo Bratislavu také v Martině a v Košicích, pokrytí pobočkami však neobsáhlo všechna slovenská krajská města.¹⁴⁴

¹³⁹ *Usnesení ustavující schůze ústředního výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 5. 12. 1956, č. 20–21, s. 4; NA, SČSVU-ÚV, karton 107, zápis z ustavující schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 11. 1956.

¹⁴⁰ Srov. NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 10.

¹⁴¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 19. 12. 1956.

¹⁴² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 119, rozvržení delegátů na sjezd SČSVU roku 1959; Tamtéž, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 3. 5. 1958.

¹⁴³ *Pobočka pražského kraje ustavena*. Výtvarná práce, březen 1959, č. 4, s. 7.

¹⁴⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109, výstavy na Slovensku roku 1957.

Příslušníci Svazu československých výtvarných umělců se kromě příslušnosti k dané pobočce dále dělili celoplošně do čtyř sekcí podle svého oboru působení, přičemž v čele každé ze sekcí stál výbor sídlící v Praze; jednalo se o teoretickou sekci, sekci malířství a sochařství a grafiky, sekci užitého a průmyslového umění, sekci restaurátorství. Sekce disponovaly rozsáhlými pravomocemi, například posledně jmenovaná určovala osoby, které jedině mohly v Československu legálně pracovat na opravě památek.¹⁴⁵

Další dílčí změnou, a to významnou, kterou s sebou přineslo ustavení Svazu československých výtvarných umělců, bylo upravení způsobu hierarchického rozdělení jeho příslušníků – dobově „kategorizace“. Dřívější příslušníci ÚSČSVU se dělili do dvou skupin, tj. členové a jim podřízení kandidáti svazu. Příslušníci SČSVU (tzn. malíři, sochaři, grafici, průmysloví výtvarníci, výtvarníci užitého umění, restaurátoři, teoretici a kritici umění a fotografové¹⁴⁶) byli rozděleni navíc ještě do jedné skupiny (kategorie); dělili se potom tedy na členy, kandidáty a na tzv. výtvarníky evidované ve SČSVU. Jednalo se přitom o československé specifikum; pro srovnání, ve Svazu výtvarných umělců NDR existovaly pouze kategorie pro členy a kandidáty.¹⁴⁷ Členství zpřístupňovalo daným osobám možnost zastávat vedoucí funkce, zaručovalo disponování sníženou (tzv. uměleckou) daní a dále profit ze státních nabídek učiněných svazu. V pořadí druhou skupinou byli kandidáti, tedy čekatelé na členství. V mnoha směrech znevýhodněnou skupinou byli „evidovaní výtvarníci“ (jinak také výtvarníci z povolání), bez reálného vlivu na chod svazu i bez četných ekonomických výhod.¹⁴⁸ Všechny kategorie však zajišťovaly svým příslušníkům osvobození se od jinak povinného zaměstnání.¹⁴⁹ Existence třetí znevýhodněné kategorie umožnila potom přijetí velkého počtu nových příslušníků svazu, protože podmínky přijímacího řízení byli mírnější, než jak tomu bylo u dvou zmíněných vyšších kategorií. O jejich přijetí rozhodoval podle stanov příslušný výbor svazu v Praze, podle toho, do které sekce se daný uchazeč hlásil nebo měl být přijat. Toto pravidlo však bývalo později často obcházeno krajskými pobočkami SČSVU, které oficiálně disponovaly pouze pravomocí navrhovatele, ale v některých

---

¹⁴⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 11. 7. 1958.

¹⁴⁶ Roku 1958 byla fotografická tvorba definována státem za specifické odvětví výtvarného umění; fotografové tak byli ve svazu teprve nyní vyděleni od ostatních výtvarníků rozdělených podle svých oborů. Zdroj: DUFEK, Antonín: *Fotografie 1948–1958*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 421.

¹⁴⁷ Akademie der Künste – Archiv, Berlin, f. VBKD-Zentralvorstand, sig. 996, Statut des Verbandes bildender Künstler Deutschlands, Halle 26. 2. 1959.

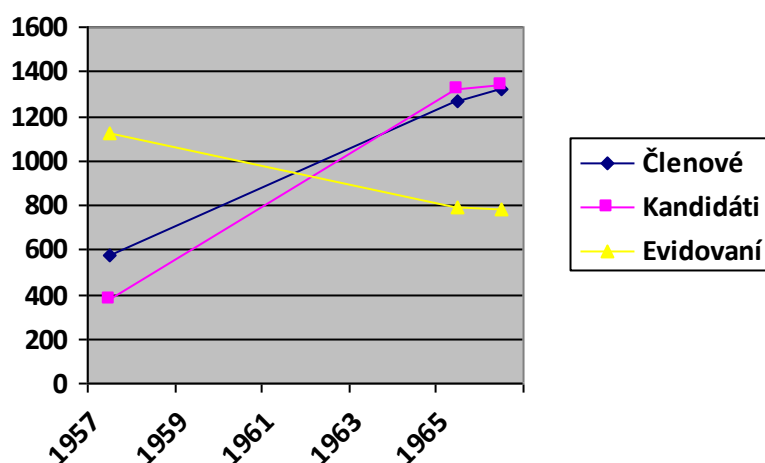
¹⁴⁸ *Zpráva z ústředního výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 1957, č. 11, s. 9.

¹⁴⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 25. 9. 1959.

případech rozhodly samy o přijetí nového příslušníka svazu s obejitím pražských vrcholných struktur.¹⁵⁰

Pokud příslušník svazu zamýšlel přestoupit z jedné kategorie do druhé, zpravidla ve vzestupné linii „evidovaný výtvarník“ – kandidát – člen, musel projít několikaletou čekací lhůtou, během níž byla prověřována umělcova tvorba. Přitom výtvarné a výstavní úspěchy (tzn. účast na oficiálních přehlídkách, ocenění v soutěžích atd.) byly základním kritériem pro postup, a to i před stranickou agilitou daného umělce. Dokládají to seznamy návrhů na nové členy a kandidáty svazu, ve kterých jsou jako argumenty pro přijetí uváděny především proběhnuté výstavy a jejich ohlas.¹⁵¹

Počet členů a kandidátů byl v období po ustavení SČSVU oproti „výtvarníkům evidovaným“ výrazně nižší. Způsobil to fakt masového nabírání nových příslušníků svazu, kteří byli řazeni právě do nejnižší postavené kategorie „evidovaných“. Tímto krokem se podařilo obejít princip výběrovosti svazu. Ve druhé polovině 60. let se ale poměr změnil (viz graf níže), a to v důsledku liberalizace svazu, která způsobila přefazování umělců do vyšších kategorií a také nabírání nových příslušníků, zařazovaných nyní často do kategorie kandidátů nebo přímo členů svazu, protože se změnily podmínky na členství ve svazu.

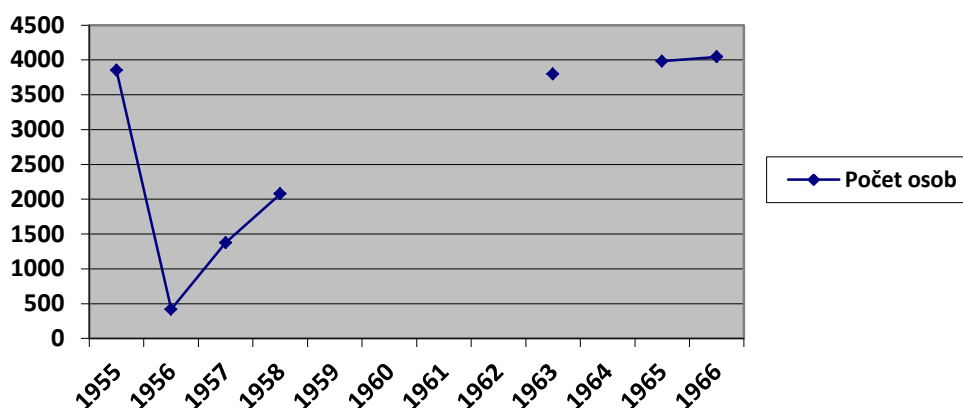
Vývoj poměru počtu členů, kandidátů a výtvarníků evidovaných v SČSVU v letech 1957–1966. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, 91, 96, 113, 116, 117, 204.

Celkový počet příslušníků svazu po roce 1956 rostl, v průběhu druhé poloviny 60. pak dosahoval maxima – okolo 4000 osob; početně se tak přiblížil obsazení dřívějšího Ústředního svazu československých výtvarných umělců (viz graf níže). Podle tohoto ukazatele lze usuzovat, že stranou využívané metody na řízení svazu v době jeho založení ztrácely v průběhu doby ještě více na účinnosti.

¹⁵⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959.

¹⁵¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, návrh výboru sekce MSGR na nové členy a kandidáty ze dne 26. 6. 1959.

Počet příslušníků svazu výtvarných umělců v letech 1955–1966. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karta 85, 113, 116, 117, 204.

Disciplinace členů svazu výtvarníků byla zajišťována stejnými metodami jako v případě členů KSČ. Václav Kaška mezi tyto metody zahrnul – vytváření kolektivně sdílených hodnot, přítomnost kritiky a sebekritiky, prověrky a kontroly, normativní texty a stanovy, kádrování, školení a další. Na rozdíl od strany však svaz kladl menší důraz na kádrové posudky, které v jeho případě do jisté míry nahradily posudky uměleckých komisí. V. Kaška rozvádí také aspekt „nedisciplinovanosti“, který se navzdory režimu do jisté míry ve straně (a shodně také ve svazu výtvarníků) objevoval – porušování norem, absence na schůzích, neplacení příspěvků, nepřesnosti ve vedení finanční agendy aj.¹⁵²

3.2 Finanční zázemí Svazu československých výtvarných umělců

Umělecké svazy, resp. jejich příslušníci, byli finančně „kryti“ pomocí oddělených organizací, jejichž vzor byl převzat z praxe již dříve uplatněné v Sovětském Rusku. V Československu potom vznikly tzv. fondy (literární, hudební a výtvarné) na základě autorského zákona z prosince 1953. Působily zvláště v českých zemích a na Slovensku a zabezpečovaly jak odbyt uměleckých prací, tak sociální potřeby pro jejich autory. Fondy podléhaly dohledu ministerstva kultury, jejich postavení v kultuře pak upravovaly vládní vyhlášky. Finančně byly nezávislé. Prostředky získávaly především prostřednictvím odvodu povinných příspěvků od příjemců autorských odměn.¹⁵³

¹⁵² KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. Praha – Brno 2014, s. 115.

¹⁵³ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 471–472.

Před založením fondů výtvarných umění, tj. Českého fondu výtvarných umění a Slovenského fondu výtvarných umění (fondy působily zvláště pro Slovensko a pro české země), spravovalo nákupní a prodejní oblast s výtvarnou tvorbou (soukromý prodej byl přitom silně eliminován) družstvo Tvar, pracující již od 3. dubna 1948.¹⁵⁴ Fondy, které potom začaly pracovat od roku 1954, rozšiřovaly oblast působení zrušeného Tvaru, a to především formou poskytování dlouhodobých a bezúročných půjček, studijních stipendií a podpory umělců v případě nemoci, invalidity a stáří aj.¹⁵⁵ Výtvarné Fondy tak zároveň plnily i funkci odborů. Staraly se o nejpočetnější složku umělců v porovnání s ostatními uměleckými Fondy v Československu, protože Svaz československých výtvarných umělců sdružoval z uměleckých svazů největší počet osob.¹⁵⁶ Navíc výtvarné Fondy evidovaly vyjma výtvarníků současně i architektky;¹⁵⁷ fungovaly tedy současně pro Svaz architektů. Ve velkých městech zakládaly své krajské pobočky, spravující potom finanční otázky tamějších umělců.

Předpoklad, že výtvarné Fondy finančně zabezpečí také práci umělců, kteří nebyli přijati do svazu, nebyl do důsledku naplněn. Přestože mohli ze zákona žádat podporu na „profesionální“ výtvarnou práci všichni občané ČSR,¹⁵⁸ ve skutečnosti se dá existence Fondů chápat jako prostředek k ovládnutí oblasti odbytu výtvarné produkce, zahrnující i práci umělců, kteří nebyli příslušníky svazu, jelikož byli ve výběru podpory na jednu stranu dokumentováni a na druhou často diskriminováni. Primárním úkolem Fondů výtvarných umění totiž byla podpora socialisticko-realisticky tvořících umělců. Ani tento předpoklad však nebyl na druhou stranu vždy v praxi respektován. Obzvláště v období po polovině 60. let tak Fondy podporovaly i některé alternativní umělce.

Je tedy zřejmé, že svaz nebyl jediným prostředkem kontroly výtvarné umělecké tvorby v Československu. Tím lze vysvětlit i jistý nezájem o jeho činnost ze strany politické moci.

Český fond výtvarných umění (ČFVU) získával finanční prostředky prostřednictvím distribuce uměleckých prací, a to zejména státním institucím a podnikům, které tak představovaly nejvýznamnějšího „zákazníka“ výtvarných umělců. Fondu podle autorského zákona náležely také 2% ze všech honorářů udělených za výtvarnou práci v českých

¹⁵⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 122, připomínky ke zprávě kulturně-inspekční skupiny z roku 1958.

¹⁵⁵ Lze jmenovat konkrétní formy podpory: poskytnutí prostředků na realizaci návrhu daného výtvarného díla, stipendium pro přesídlení umělců na „venkov“ (tj. mimo Prahu), stipendia pro začínající autory, cestovní stipendia aj. stipendia, příspěvky na výstavy, příspěvky na stavbu ateliérů, dále různé formy sociální podpory, jako příspěvky na léčení, příspěvky při narození či úmrtí člena rodiny a příspěvky na rekreaci. Zdroj: NA, SČSVU-ÚV, karton 92, zápis z jednání ústředního výboru SČSVU ze dne 12. 2. 1965; KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. 1. sv. Praha 2011, s. 471–472.

¹⁵⁶ *Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury*. Výtvarná práce, 1964, č. 16–17, příloha.

¹⁵⁷ NA, SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 3. 5. 1958.

¹⁵⁸ *K otázce výběrového Svazu a Fondu*. Výtvarná práce, 1954, č. 8, s. 1.

zemích.¹⁵⁹ Vzhledem ke skutečnosti, že distribuce výtvarných děl pro státní i soukromé zájemce probíhala prostřednictvím sítě krajských prodejen Fondu, bylo do jeho skladů zakoupeno množství výtvarných děl – především ale díla užitého umění, u kterých se předpokládal lepší odbyt.¹⁶⁰ Předpoklad se ukázal mylným, odbyt chyběl, takže již roku 1957 lze konstatovat hromadění výtvarných prací ve skladech prodejen Fondu.¹⁶¹

Lze shrnout, že ČFVU byl ve výdělečné činnosti málo efektivní. Spoléhat se pak často musel na státní podporu, prováděnou především formou lukrativních a cílených zakázek. Jejich prostřednictvím byla podporována socialisticko-realistická výtvarná tvorba.

***

Náklady vzešlé z činnosti Svazu československých výtvarných umělců byly hrazeny z hlavní části státními dotacemi, které byly až do roku 1967 svazu poskytovány prostřednictvím Národní fronty, tedy po stranické linii. Národní fronta sdružovala všechny umělecké svazy, další společenské a kulturní organizace a politické strany a platila pro ně jako mezičlánek mezi stranickým vedením – přerozdělovala finanční prostředky ze státního rozpočtu na jednotlivé společenské a kulturní organizace a politické strany.¹⁶²

Částečně byly náklady SČSVU hrazeny také z jeho vlastních příjmů (členské příspěvky,¹⁶³ prodej časopisů, vstupné na výstavy atd.), případně ze speciálních státních příspěvků, jako tomu bylo roku 1956, v souvislosti s hmotnými potížemi vzešlymi z likvidace ÚSČSVU (viz str. 19).¹⁶⁴

I přes zmíněné finanční zdroje se hospodaření SČSVU neobešlo bez finančních schodků (vyjma roku 1969). Podobně na tom však byly také ostatní umělecké svazy. Tento stav označila za „normální“ například zpráva revizní komise SČSVU z roku 1960.¹⁶⁵ Nebyly proto ani vyvozeny žádné důsledky, které by sjednaly nápravu v hospodaření. Režim nespatořoval problém v odepsání dlužné částky, za horší stav pokládal případné vymanění se z poslušnosti a ostře odsuzoval také nekontrolovatelné finanční toky.¹⁶⁶ Zadluženost svazu výtvarníků tak bývala Národní frontou, Fondem výtvarných umění, nebo ministerstvem

¹⁵⁹ NA, SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 3. 5. 1958.

¹⁶⁰ *Diskuse na ustavující konferenci*. Výtvarná práce, 5. 12. 1956, č. 20–21, s. 2.

¹⁶¹ NA, SČSVU-ÚV, karton 116, zpráva Ministerstva školství a kultury – kontrolně inspekční skupina, č. j. 122/1958; Tamtéž, karton 122, připomínky SČSVU ke zprávě o prověřce Českého fondu výtvarných umění, 8. 7. 1957.

¹⁶² KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968*. 2. díl. Brno 2002, s. 337–338.

¹⁶³ Na I. sjezdu SČSVU roku 1960 byla odhlasována výše ročního příspěvku, kterou měli hradit členové a kandidáti SČSVU, a to na 120 Kč; pro výtvarníky z povolání bylo stanoveno 60 Kčs. Zdroj: NA, SČSVU-ÚV, karton 60, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 2. 12. 1960.

¹⁶⁴ NA, SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 11. 1957.

¹⁶⁵ NA, SČSVU-ÚV, karton 124.

¹⁶⁶ KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. Praha – Brno 2014, s. 133.

kultury každoročně uhrazena. Jistou výjimku představoval v tomto systému pouze svaz spisovatelů, který byl díky vlastnímu nakladatelství a tržbám z prodeje knih finančně likvidní.¹⁶⁷ Pro ostatní svazy však platilo, že závislost na státních dotacích je principiálně poutala k režimu.

	Rok 1957	Rok 1958	Rok 1959
Dotace a příjmy	6 444 709	6 954 511	5 768 403
Výdaje	6 698 154	7 617 062	5 827 022
Bilance	-253 445	-662 551	-58 619

*Přehled výdajů, dotací a příjmů SČSVU v letech 1957–1959.*¹⁶⁸

Ideologický monopol, kterým SČSVU disponoval v oblasti oficiální výtvarné tvorby, uplatňoval ve Fondech výtvarných umění prostřednictvím uměleckých komisí, posuzujících kvalitu výtvarných prací. Složení těchto komisí totiž určovaly vedoucí orgány SČSVU.¹⁶⁹ K rozdělování finančních prostředků pak docházelo výhradně na základě komisních posudků, proto můžeme říci, že rozhodující slovo v otázkách finanční podpory udělované konkrétním umělcům měl SČSVU, resp. jím dosazení pracovníci. Komise i jejich složení se často měnily, navíc speciální komise byly sestavovány vždy při pořádání celostátních soutěží nebo při výběru děl určených na reprezentaci státu v zahraničí. Výtvarná díla již schválená těmito komisemi dále podléhala schvalovacímu procesu ze strany ministerstva kultury, které toto právo uplatňovalo zejména při důležitých zakázkách a stávalo se, že rozhodnutí ministra kultury změnilo předchozí rozhodnutí komise fondu.¹⁷⁰

Vlastní kapitolu představovala otázka ateliérů, a to vzhledem k jejich trvalému nedostatku, na který si umělci opakovaně stěžovali (roku 1960 se například v Praze nacházelo asi 700 ateliérů, což nepokrylo ani z poloviny počet zdejších oficiálních umělců); z dnešního pohledu se však jejich počet nemusí zdát nízký.¹⁷¹ Ateliéry se stávaly předmětem „úplatku“, poskytovaný umělcům, kteří byli ochotni zobrazovat politicky korektní témata. Ateliéry zároveň představovaly i „lákadlo“, které mělo přimět výtvarníky z Prahy odstěhovat se do jiných měst – štedře byla ateliéry vybavena například Ostrava. Ve druhé polovině 60. let

¹⁶⁷ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 62.

¹⁶⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 60, sjezd SČSVU, zápis ze dne 2. 12. 1960 a zpráva revizní komise.

¹⁶⁹ NA, SČSVU-ÚV, karton 87, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 3. 5. 1958.

¹⁷⁰ NA, SČSVU-ÚV, karton 100, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 7. 11. 1964, proslov Stanislava Libenského.

¹⁷¹ NA, SČSVU-ÚV, karton 60, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 2. 12. 1960.

došlo ke změně v politice s ateliéry, které začaly být přidělovány i dříve ostrakizovaným umělcům; ti je pak někdy získali po umělcích socialistického realismu.¹⁷²

3.3 Výstavní síně

Svaz výtvarných umělců disponoval několika galeriemi. Svou výstavní činnost ještě rozšiřoval prostřednictvím propůjčených síní, např. v krajských galeriích.¹⁷³ Svaz měl totiž ve své přímé správě pouze malý počet galerií situovaných v Praze a Bratislavě. Jejich počet, ačkoliv byl proměnlivý, nikdy neuspokojil poptávku umělců.

Organizace disponující výstavní síní	Výstavní síň
Svaz čs. výtvarných umělců	Výstavní síň Mánes
	Výstavní síň na Slovanském ostrově
Český fond výtvarných umění	Nová síň ve Voršilské ulici
	Výstavní síň Purkyně
	Galerie Fondu
	Platýz
	Výstavní síň Mladých
	Hollar
	Alšova síň v Umělecké besedě
Kancelář presidenta republiky	Jízdárna Pražského hradu
Ústřední národní výbor Hl. m. Prahy	Obecní dům
	Staroměstská radnice
Svaz československých spisovatelů	Spisovatel
Ministerstvo školství a kultury	Dunaj
Ústředí lidové umělecké výroby	ÚLUV Národní třída
Nakladatelství Melatrich	ARS-Melantrich
Redakce Lidové demokracie	Výstavní síň Lidové demokracie
Redakce Mladá fronta	Výstavní síň Mladé Fronty
–	Výstavní síň Myslbek na Příkopech

*Soupis pražských výstavních síní z roku 1958.*¹⁷⁴

Prostorově nejrozsáhlejší výstavní síň ve vlastnictví SČSVU se nacházela v jeho sídle v Mánesu. Z politického hlediska byla vnímána jako „nejvýznamnější“, takže na ni byly kladeny také přísné nároky. Z toho důvodu byla určena výhradně reprezentantům oficiálního

¹⁷² Z rozhovoru s Janem Steklíkem, v Ústí nad Orlicí dne 20. 11. 2012.

¹⁷³ Roku 1957 v českých zemích fungovaly tyto krajské galerie: Alšova jihočeská galerie na Hluboké, Krajská galerie Hradec Králové, Galerie umění v Karlových Varech, Krajská galerie Liberec, Krajská galerie Pardubice, Krajská galerie Plzeň, Krajská galerie Ústeckého kraje, Obrazárna Moravského muzea Brno, Krajská galerie Gottwaldov, Krajská galerie Jihlava, Krajská galerie Olomouc, Krajská galerie Ostrava. Zdroj: NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, seznam galerií.

¹⁷⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 122.

umění. Jízdárna Pražského hradu byla potom vyhrazena, podle režimních měřítek, vůbec těm „nejprestižnějším“ výstavám v ČSR. Svazu byly její prostory pouze propůjčovány. Vzhledem k pozornosti, upřené na hlavní město, se výstavní možnosti pro umělce operující mimo oblast oficiálního umění, tj. zpravidla na poli abstrakce, otevíraly spíše v některých menších krajských galeriích (spravovaných krajskými odbory kultury) a v okresních galeriích.¹⁷⁵

Oblast výstavnictví byla řízena centrálně ústředním výborem SČSVU, který zpracovával roční výstavní plány. Praktickými záležitostmi, např. instalováním naplánovaných výstav, se potom zabývalo tzv. výstavní ústředí, které zároveň platilo za poradní orgán vedení svazu. Výstavní ústředí zpracovávalo i došlé žádosti na uspořádání výstav, které byly zaslány ústřednímu výboru, bylo s ním tedy v mnoha směrech propojeno a také mu přímo podléhalo. Z toho je patrné, jak velkou váhu svaz výstavnictví přikládal. Zmíněné ústředí ovšem působilo pouze na území českých zemí. Na Slovensku jeho funkci zastával ústřední výbor Svazu slovenských výtvarných umělců (SSVU).¹⁷⁶

Z důvodu soustavného nedostatku prostředků na výstavy byla praxe často odlišná od předpokladů. Výstavy tak byly instalovány nekvalifikovanými pracovníky v důchodovém věku, případně umělci samotnými. Výstavní ústředí bylo navíc z velké části zaměstnáno a tudíž i blokováno byrokratickými procesy.¹⁷⁷

Centralizace činnosti svazu do Prahy se automaticky odrazila i na počtech svazem uspořádaných výstav v jednotlivých velkých českých městech (viz tabulka níže). Při hodnocení je však nutné zohlednit potřebné zázemí těchto měst a jejich vybavenost výstavními síněmi a především skutečnost, že svaz disponoval výstavními síněmi výhradně v hlavním městě. Nepoměr částečně tlumily různé akce, jako např. putovní výstavy pořádané v továrnách, ve školách apod.

---

¹⁷⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 25. 9. 1959; Tamtéž, karton 110, zápis z celostátní konference SČSVU z roku 1966.

¹⁷⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o periodické prověrce hospodaření a financování SČSVU ze dne 9. 3. 1966.

¹⁷⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 60, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 2. 12. 1960.

Oblastní pobočka	Počet výstav	Návštěvnost
Karlovy Vary	2	1270
Jihlava	4	3906
České Budějovice	5	6250
Liberec	5	13 000
Ostrava	8	48 500
Ústí nad Labem	8	8910
Pardubice	9	-
Gottwaldov	11	7200
Hradec Králové	12	11 000
Plzeň	13	32 000
Olomouc	16	17 700
Brno	32	101 194
Praha	63	-

Souhrnný počet výstav uspořádaných oblastními pobočkami SČSVU za rok 1957.¹⁷⁸

Výstavy současné výtvarné tvorby pořádaly vyjma SČSVU také např. krajské odbory kultury, ministerstvo kultury, tzv. domy umění, atd., a to jak v krajských, tak okresních městech; rovněž některá malá města byla vybavena městskou galerií – Československo se pyšnilo poměrně ucelenou soustavou galerií.¹⁷⁹ I v tomto případě však platila dominance metropole v počtu uspořádaných výstav. Roku 1957 tak bylo v českých zemích uspořádáno celkem 482 výstav současného výtvarného umění (návštěvnost 1 247 000 osob), z toho ale 357 výstav v Praze. Na Slovensku bylo téhož roku uspořádáno 32 výstav (návštěvnost 226 000 osob).¹⁸⁰ V těchto číslech nejsou započítány četné putovní výstavy. Například krajská galerie v Liberci uspořádala roku 1957 celkem 72 putovních výstav, realizovaných především ve školách.¹⁸¹

3.4 Tisk Svazu československých výtvarných umělců

Svaz disponoval vydavatelstvím i nakladatelstvím – určoval náplň jejich práce a rozhodoval o jejich personálním složení. Nebyl však vlastníkem zmíněných dvou organizací. Vlastnické právo na Nakladatelství československých výtvarných umělců náleželo Českému fondu výtvarných umění – jednalo se o tzv. „účelové zařízení“ Fondu, tzn., že nemělo právní subjektivitu. Z hlediska hospodaření svěřených prostředků však bylo nakladatelství na Fondu nezávislé a tudíž odděleno od jeho dalšího hospodaření. Produkce nakladatelství se

¹⁷⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109, rekapitulace výstav z roku 1957.

¹⁷⁹ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, seznam galerií; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 311.

¹⁸⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109, rekapitulace výstav z roku 1957.

¹⁸¹ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, přehledová zpráva o činnosti galerií v českých zemích.

soustředila na současnou výtvarnou tvorbu. Jeho „posláním“ bylo dle oficiálního statutu: „[...] šířit a popularizovat ve smyslu marx-leninského světového názoru nový pohled na úkoly a poslání výtvarného umění [...]“.“¹⁸²

Na základě rozhodnutí ministerstva školství a kultury ze dne 21. 10. 1959 přešlo také vydavatelské oprávnění ze Svazu československých výtvarných umělců na Český fond výtvarných umění. Tisk časopisů svazu býval ovšem nadále často realizován s využitím technického vybavení dalších vydavatelství, například Vydavatelství Rudého práva.¹⁸³ Opět se mohlo jednat o způsob kontroly činnosti svazu pomocí „spolupracující“ organizace. Svaz tak sice nemohl ovlivnit výrobu a tudíž ani počet vydávaných tiskovin, vzhledem k tomu, že jmenoval ediční a redakční rady,¹⁸⁴ měl ale obsah tiskovin a publikací vydávaných pod svým jménem ve výhradní kompetenci.

Pod jménem Svazu československých výtvarných umělců vycházely v převážné míře katalogy výstav a dále čtyři časopisy: Výtvarná práce (v letech 1952–1971), Výtvarné umění (1950–1970), Hollar: sborník grafického umění (1923–1966), Tvar: časopis pro průmyslové výtvarnictví (1948–1970). Svaz slovenských výtvarných umělců vydával časopis Výtvarný život (1956–1995). Všechny časopisy byly určeny pro odborné publikum, tzn. příslušníky svazu a pracovníky v kultuře, příp. pro zasvěcenou veřejnost. Nejednalo se tedy o masové ani popularizační tiskoviny.

Měsíčník Výtvarná práce vycházel nákladem nejvyšším, a to 10 000 výtisků. Byl zaměřen na aktuality z výtvarného života. Přinášel informace o proběhlých výstavách, zprávy ze zasedání ÚV SČSVU, souhrny z jednání sjezdů svazu a přepisy zde pronesených referátů i další informace doprovázející život svazu. Z hlediska kulturní politiky byla Výtvarná práce vnímána jako nejdůležitější tiskový orgán SČSVU, a to proto, že nebyla údajně ani v období destalinizace po XX. sjezdu KSSS zasažena probíhající kritikou řízení kulturního života.¹⁸⁵

Měsíčník Výtvarné umění (náklad 2100 výtisků) byl založen jako první již roku 1950. Původní kulturně-politický předpoklad spočíval v úmyslu vytvořit z něj hlavní tiskové médium svazu, a to z toho důvodu, že byl charakter Výtvarného umění stanoven na rozbor teoretických otázek (tzn. obhajobu ideologie komunistické strany).¹⁸⁶ Charakter časopisu

---

¹⁸² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, Statut Nakladatelství československých výtvarných umělců.

¹⁸³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, dopis od předsedy SČSVU A. Hoffmeistera pro Vydavatelství ÚV KSČ ze dne 29. 9. 1967.

¹⁸⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o periodické prověrce hospodaření a financování SČSVU ze dne 9. 3. 1966.

¹⁸⁵ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 1039–1040; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, připomínky k protokolu č.j. 122/58 KIS – MŠK Svazu československých výtvarných umělců.

¹⁸⁶ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (oddělení kulturně-propagační a ideologické), arch. j. 631.

určoval do značné míry také fakt, že přinášel kvalitní reprodukce výtvarných děl československých i zahraničních autorů, a tudíž byl orientován na tvorbu uznávaných umělců. Od roku 1956 se však Výtvarné umění stalo nositelem diskuzí zpochybňujících socialistický realismus jako „jedinou zobrazovací formu v umění“,¹⁸⁷ a jeho význam proto z politického hlediska poklesl (blíže k tématu přehodnocování socialistického realismu v časopise Výtvarné umění kap. 3.5).

Časopis Hollar založil a do roku 1956 také spravoval spolek Hollar. Po „převzetí“ časopisu svazem v říjnu 1956 vycházel několik měsíců nepravidelně. Nebyly však provedeny, a to i zásluhou grafiků z bývalého Hollaru stavící se proti změnám, žádné výrazné úpravy v „charakteru“ časopisu, ani ve složení jeho redakční rady.

Časopis Tvar byl svazem převzat až roku 1958, do té doby ho vydávalo Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV). Vedoucí redaktor Josef Raban byl ponechán na své pozici.¹⁸⁸

Měsíčník Výtvarný život byl založen roku 1956 s úmyslem věnovat celý obsah výtvarnému dění na Slovensku. Redakční radu proto jmenoval ústřední výbor SSVU.¹⁸⁹ Byl jakousi obdobou Výtvarné práce s působností na území Slovenska.

Události vyvstalé při likvidaci ÚSČSVU a vzniku výběrového SČSVU neovlivnily, alespoň z počátku, situaci v časopisech. Přestože byla práce redaktorů dlouhodobě kritizována z míst vedoucích stranických představitelů, nebylo přikročeno k jejich výměně (na svém postu zůstali také šéfredaktoři „nejvýznamnějších“ časopisů svazu: Miroslav Lamač ve Výtvarné práci a Dušan Šindelář ve Výtvarném umění). Předpokládala se ovšem „převýchova“ redaktorů. Pro zostření jejich kontroly byla sestavena nová ideová rada, která měla zaručit tiskovou podporu socialistickému realismu.¹⁹⁰ Absence dokumentů zachycujících zásahy rady i přetrvávající politická kritika redaktorů však dokládají její nízkou „pracovní výkonost“.

---

¹⁸⁷ V čísle Výtvarného umění z dubna 1956 zveřejnila redakce úmysl věnovat se otázkám „základních pojmů a problémů v umění“ (Zdroj: *XX. sjezd KSSS a výtvarné umění*. Výtvarné umění, 1956, č. 3, s. 1.). V dalších příspěvcích k tématu bylo na stránkách časopisu obhajováno mimo jiné i „nerealistické“ umění a dáváno do souvislosti s procesem přehodnocování „základních pojmů“. Redakční kruh Výtvarného umění tvořili: Dušan Šindelář (šéfredaktor), Adolf Branald, Vlastimil Fiala, Václav Formánek, Adolf Hoffmeister, Jozef Kostka, Jiří Kotalík, Miroslav Míčko. Jaromír Neumann, Karol Vaculík, Marian Városov.

¹⁸⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, připomínky k protokolu č.j. 122/58 KIS-MŠK od Svazu československých výtvarných umělců.

¹⁸⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 122, připomínky SČSVU ke zprávě o prověrce Českého fondu výtvarných umění ze dne 8. 7. 1957; Tamtéž, karton 73, komentář k ekonomickému rozboru činnosti časopisů SČSVU.

¹⁹⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 29. a 30. 3. 1957 v Bratislavě.

3.5 Přehodnocování významu socialistického realismu ve výtvarném umění

V období destalinizace docházelo k postupnému znehodnocování významu socialistického realismu.¹⁹¹ V oblasti výtvarného umění je signifikantní pokus části umělců a teoretiků o rozšíření teorie oficiálního umění prostřednictvím rehabilitace avantgardy.¹⁹² Tento stav však neznamenal oslabení těsného propojení socialistického realismu s kulturní politikou KSČ. Proces přehodnocování teorie socialistického realismu probíhal mimo stranické špičky a bez účasti „kovaných“ členů strany mezi umělci.

Vývoj, odhalující rozpory mezi požadavky komunistické strany (resp. jejím moskevským vedením) a částí československých umělců, lze vidět na průběhu tzv. všesvazového sjezdu sovětských výtvarných umělců, který se uskutečnil v únoru 1957 v Kremlu. Zúčastnili se ho jako hosté zástupci výtvarných svazů zemí východního bloku, a také zástupci SČSVU. Příspěvky československé delegace požadovaly v rozporu s teorií socialistického realismu doplnit tuto metodu umělecké tvorby o „specifičnost vyjadřovacích prostředků“. Václav Formánek, jeden ze zástupců československé delegace, ve své zprávě po návratu do vlasti potom konstatoval na adresu sovětských oficiálních výtvarníků: *„Nemají dost znalostí o tom, co to znamená západní umění a co z toho je nutno považovat za negativní, mimoumělecký projev [...] Tvůrčí metoda socialistického realismu – to je v Sovětském svazu běžná a samozřejmá formulace [...] My, členové československé delegace, jsme se s touto formulací, přeloženou do češtiny, nemohli smířit. Sami jsme používali termínu „tvůrčí program.“*¹⁹³

V československé marxistické estetice se v období destalinizace utvořily dva proudy. První hájil v nezměněné podobě Ždanovovo pojetí socialistického realismu (např. Vladimír Šolta). Druhý se ovšem zaměřil právě na širší definici oficiálního umění, která posouvala hranice směrem k méně specifikovanému individuálnímu vyjádření umělce.¹⁹⁴ O tom, že velkou podporu nacházel druhý uvedený proud, svědčí například aktiv ÚV KSČ z 10. července 1958, který ve svém závěrečném prohlášení přednesl požadavek výhradně

¹⁹¹ BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 287.

¹⁹² BLÁHOVÁ, Kateřina: *Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958–1969*. Soudobě dějiny, 2002, č. 3/4, s. 496.

¹⁹³ FORMÁNEK, Václav: *První všesvazový sjezd výtvarných umělců a co bylo kolem*. Výtvarná práce, 30. 3. 1957, č. 4–5, s. 1–2; FORMÁNEK, Václav: *Aktuality výtvarné teorie po sjezdu sovětských výtvarníků*. Výtvarné umění, 1957, č. 5, s. 189–195; *Z prvního sjezdu sovětských výtvarníků*. Kultura, 1957, č. 10, s. 1; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 29. a 30. 3. 1957 v Bratislavě, projev Václava Formánka.

¹⁹⁴ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 210–211.

„socialistického a realistického“ umění.¹⁹⁵ Kritice bylo současně vystaveno jakékoliv pozitivní hodnocení individuálních uměleckých metod.

Podle původního předpokladu měl Svaz československých výtvarných umělců soustředit debatu o ideologických otázkách do tzv. sekce teoretiků, která by současně sloužila jako centrum obhajoby socialistického realismu, a proto i jako prostředek kontroly příslušníků svazu. Ustavující konference sekce teoretiků se konala 22. listopadu 1957 v Praze, její příslušníci se však scházeli již před tímto datem. První překážkou v úmyslu vytvořit z teoretické sekce ideologický dohlížecí orgán bylo její členské obsazení, zasedli v ní totiž v převažující míře historikové umění, a to před teoretiky a kritiky umění.¹⁹⁶ Vzhledem k této situaci byla činnost teoretické sekce soustředěna do značné míry na odbornou historickou práci, na úkor ideologických rozborů.¹⁹⁷ Nepodařilo se naplnit ani předpokládanou izolaci teoretiků od ostatních příslušníků svazu, čímž měl vzniknout dohlížecí orgán. Mnozí členové sekce se realizaci tohoto plánu vyhnuli a naopak spolupracovali s řadou umělců, kteří se ve své práci ne vždy drželi požadovaného socialistického sdělení.¹⁹⁸ I díky přičinění teoretické sekce, která rovněž řešila otázky přijímání nových členů, byli do řad svazu potom přijati umělci relativně různorodí jak v názorech, tak ve stylu tvorby. Po roce 1964, tedy v době ideologického uvolnění, byl vliv sekce na chod svazu a přijímání nových členů zeslaben.¹⁹⁹

Druhý výše jmenovaný proud oficiální estetiky se ve svazu uplatnil především v časopise *Výtvarné umění*, který se snažil liberalizovat přísná pravidla socialistického realismu, a to v sérii článků věnujících se otázce uměleckého realismu. Přestože většina autorů přejímala terminologii i fráze z období stalinismu, přicházeli zároveň s novými pohledy. Například estetik Luděk Novák se pokusil přijít s koncepcí moderního realismu, jehož podstatou byla integrace subjektivních námětů s realistickou metodou.²⁰⁰ Podobně i další teoretikové na stránkách *Výtvarného umění* revidovali definici realismu v souvislosti se

---

¹⁹⁵ NA, f. KSČ-Celostátní porady 1945–1990, svazek 42, arch. j. 224/2, aktiv IV. oddělení ÚV KSČ k zajištění výsledků XI. sjezdu strany v oblasti umění ze dne 10. 7. 1958.

¹⁹⁶ Členy sekce teoretiků byli: estetik a historik umění Václav Formánek (předseda), historik umění Jan Krofta (místopředseda), historik umění Albert Kutal, historik umění Jiří Kotalík, teoretik Jiří Mašín, historik umění Jaroslav Neumann, historik a teoretik umění Luděk Novák, architekt Karel Honzík, historik umění Emanuel Poche, teoretik a historik umění Jan Tomeš.

¹⁹⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 7. 2. 1959.

¹⁹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 117, záznam z aktivu teoretiků ze dne 17. 5. 1968.

¹⁹⁹ Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014.

²⁰⁰ Plné znění článku publikováno v: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 206–207; K tématu také: LAHODA, Vojtěch: *K pojmu „moderní realismus“ na přelomu padesátých a šedesátých let*. In Kol. autorů: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 17.

zapojením vnitřního světa jedince do jeho výkladu (Jaroslav Volek, Emil Utitz aj.).²⁰¹ Další autoři se v podobném duchu potom snažili do teorie socialistického umění zapojit abstraktní umělecké vyjádření a zjemnit tak požadavek na realismus (Mirko Novák, Dušan Šindelář aj.).²⁰² Výrazný spojovací prvek přitom pro jmenované teoretiky představovalo úsilí o rehabilitaci avantgardy – pomocí níž měla být do teorie socialistického realismu začleněna i tradice abstraktních uměleckých směrů. Odborný zájem o tento umělecký proud přitom probíhal napříč zeměmi východního bloku.²⁰³ V Československu se na procesu rehabilitace avantgardy dále podíleli například: A. Hoffmeister, J. Fragner, L. Novomeský, A. Kutal, J. Chalupecký, M. Míčko, J. Kotalík, V. Formánek aj.²⁰⁴

Časopis *Výtvarná práce* se rovněž zapojil do procesu rehabilitace avantgardy, i když oproti *Výtvarnému umění* v menším rozsahu a se zpožděním. Upřednostnit z jeho obsahu lze v této souvislosti článek Václava Zykunda z roku 1959,²⁰⁵ který redakce časopisu označila za „závažný a zásadní“. V. Zykund v něm hovořil o moderním malířství z počátku 20. století, na které podle jeho hodnocení kladně působily světové umělecké směry. Zdůraznil přitom, že moderní podoba malířství v Československu měla osobitý charakter, takže popřel marxisticko-leninský výklad, který chápal moderní umění u nás jako pouhé „kopírování“ západního vývoje. Mezníkem, určujícím odsouzení moderny, označil V. Zykund potom rok 1948: „[...] *V teoretické oblasti, jak víme, bylo tehdy slovo „moderní“ vyslovováno v pejorativním smyslu a odraziště pro tehdejší umělecké projevy bylo mylně hledáno v umění 19. století [...]*“. Současnou tvorbu pak spojoval se svobodnou možností hledání uměleckého výrazu, tak jak to viděl na příkladu moderního umění. Nepopíral však přitom propojení umění se socialistickou společností – v tomto směru hovořil shodně s marxistickými estetiky. Ve *Výtvarné práci* byl dále publikován významný článek polského estetika Aleksandera Wojciechowského o výtvarném umění, který se nepřímou negativně vymezoval vůči socialistickému realismu.²⁰⁶ Ve stejném časopise se navíc objevily i informace o dříve ostrakizovaných moderních umělcích (Emil Filla, Bohumil Kubišta aj.) a o nových tvůrčích

---

²⁰¹ Srov. MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 191.

²⁰² *Z celostátní konference o současných úkolech socialistické umělecké kritiky*. *Výtvarné umění*, 1961, č. 3, s. 98.

²⁰³ GROYS, Boris: *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolcená kultura v Sovětském svazu*. Praha 2010, s. 91.

²⁰⁴ ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 6–7.

²⁰⁵ ZYKMUND, V.: *Pokrokovost umělecká a ideová*. *Výtvarná práce*, březen 1959, č. 5, s. 3.

²⁰⁶ LAHODA, Vojtěch: *Máj 57, Trasa a obroda modernismu*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI/2*. Praha 2007, s. 80.

skupinách, které se hlásily k avantgardní tradici (například článek Ludřka Nováka o tvůrčí skupině Trasa 54).²⁰⁷

Snaha o oživení avantgardních uměleckých postupů sice nakonec nevedla k přímému uměleckému pokračování, ovšem otevřela dveře rozvoji alternativních uměleckých stylů, které díky přihlášení se k tradici avantgardy podpořily „oprávněnost“ svého abstraktního vyjádření.²⁰⁸ V Československu byl rehabilitační proces avantgardy ve výtvarném umění označen symbolicky za dovršený například v článku estetika Květoslava Chvatíka (1930–2012) z roku 1960 pro časopis Výtvarné umění.²⁰⁹ Avantgardu zde označil za trvale hodnotnou. Častěji se však jako rok dokončení rehabilitace moderního umění u nás uvádí rok 1963,²¹⁰ v reakci na obecné uvolnění v kultuře a na vývoj v obci spisovatelů. Na příkladu svazu výtvarníků lze však zhodnotit, že v jeho případě došlo k rehabilitaci jmenovaného uměleckého proudu o něco dříve, než u ostatních uměleckých svazů, potažmo než k tomu dospěl vývoj v oficiální kultuře.

Rehabilitace avantgardního výtvarného umění neprobíhala pouze v rovině teoretických diskuzí a tištěných polemik. Význam měly i výstavy, které potom poprvé od převratu režimu roku 1948 prezentovaly na veřejnosti abstraktní díla. První z takových výstav se konala na podzim roku 1957 v Domě umění v Brně. Výstava Zakladatelé moderního českého umění, otevřená pod záštitou Svazu československých výtvarných umělců, představila práci umělců z bývalých uměleckých skupin Osma, Tvrdošíjných a jiných, režimem dosud hanobených uměleckých skupin. Jako jistou předzvěst této výstavy lze chápat již dříve realizovanou instalaci Zakladatelé moderního českého malířství, sestavenou ze sbírek Národní galerie. Článek Ludřka Nováka, který výstavu okomentoval na konci roku 1956 ve Výtvarné práci, pojednával mimo jiné o způsobech výkladu abstrakce v komunistickém režimu a de facto kritizoval pohled na abstrakci představovaný marxistickou uměnovědou: „[...] *není ještě příliš daleká doba, kdy jsme posuzovali toto umění nikoliv podle svého subjektivního poměru k němu, ale podle složitého abstraktního aparátu, v němž často jediná teoretická nepřesnost (a dnes víme, že nebyla jen jediná) stačila k tomu, že byl vznesen zmatek do hodnot, které nepotřebovaly ani tak „přehodnocení“ jako spíše vědecky důslednějšího a hlubšího odůvodnění a zkoumání [...]*“²¹¹

²⁰⁷ NOVÁK, Luděk: *Skupina Trasa 54*. Výtvarná práce, 23. 11. 1957, č. 22, s. 8.

²⁰⁸ Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014.

²⁰⁹ CHVATÍK, Květoslav: *K otázkám moderního umění*. Výtvarné umění, 1960, č. 1, s. 63.

²¹⁰ Srov. MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 247; NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 9.

²¹¹ NOVÁK, Luděk: *Zakladatelé moderního českého malířství*. Výtvarná práce, 5. 12. 1956, č. 20–21, s. 3.

Výstava Zakladatelé moderního českého umění,²¹² uspořádaná roku 1957 v Brně, se ve svém katalogu přihlásila k padesátiletému výročí první výstavy avantgardní skupiny Osma – představila veřejnosti práci jejích členů. Neomezila se však pouze na zmíněnou skupinu, prezentace se tak dočkala i tvorba Josefa Čapka nebo Jana Zrzavého a dalších. Cílem této výstavní akce bylo, podle textu katalogu, představit moderní umění jako objekt pro další studium a zkoumání.²¹³

Autoři výstavy (Miroslav Lamač, Jiří Padrta a Jan Tomeš) sklidili svým výstavním záměrem zájem u odborné ale i u širší veřejnosti, takže se výstava dočkala roku 1958 reprízy, a to v reprezentativních prostorách Jízdárny Pražského hradu. Výstava zároveň vyvolala vlnu diskuzí a komentářů,²¹⁴ některé z nich byly roku 1957 publikovány na stránkách Výtvarné práce, Literárních novin a Kultury. Často se ovšem stáčely do oblasti teorie umění a s despektem se ptaly na „záměry“ výstavy. Teoretická sekce SČSVU proto uspořádala 4. dubna 1957 diskuzní večer, na kterém zamýšlela vyjasnit protichůdná stanoviska o „významu“ výstavy. Jednání bylo cíleně směřováno do odborně historické roviny, tak jak to ostatně předpokládali také autoři výstavy.²¹⁵

Na výše zmíněnou výstavu navázala roku 1959 její druhá část, instalovaná opět v Domě umění v Brně, nyní pod názvem Moderní české umění II. Její otevření se odehrálo bez výraznějších kontroverzí a „hladce“ proběhlo také zahájení výstavy Zakladatelé slovenského moderního umění v červnu 1959 ve výstavní síni Mánes v Praze. Svou roli sehrála skutečnost, že pro navazující výstavy byla vybrána pro režim méně kontroverzní díla.²¹⁶ **Obř. 4** Obraz Antonína Procházky „Společnost u stolu“ z výstavy České moderní umění II., viz příloha.

Podobný vývoj jako v Československu, směřující k rehabilitaci avantgardy, probíhal po XX. sjezdu KSSS také v Německé demokratické republice. Ani tamější výtvarní umělci nebyli v období destalinizace ochotni následovat direktivní formu umění. Místo stalinského vzoru pozvolna akceptovali umění Výmarské republiky. V diskuzích o tradici a dědictví

²¹² Blíže k tématu výstavy Zakladatelé moderního českého umění: CHALUPECKÝ, Jindřich: *Nové umění v Čechách*. 1. vydání. Jinočany 1994, s. 25; DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: *90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000*. Brno 2000, s. 123–125; LAMAČ, Miroslav: *Nové tendence, nové osobnosti, noví diváci*. In: Kol. autorů: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 8.

²¹³ LAMAČ, Miroslav – PADRTA, Jiří: *Zakladatelé moderního českého umění: výstava a katalog*. Brno 1957, s. 7.

²¹⁴ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 1052–1054.

²¹⁵ *Diskuse o výstavě Zakladatelé moderního českého umění*. Výtvarná práce, 27. 4. 1958, č. 7, s. 3.

²¹⁶ HLAVÁČEK, Zdeněk: *Zakladatelé slovenského moderního umění*. Výtvarná práce, 1959, č. 11, s. 3; *K výstavě moderní české malířství II*. Výtvarná práce, 1959, č. 11, s. 4.

v umění se tak začal objevovat například surrealismus. Přispěla k tomu také skutečnost, že se mnozí umělci starší generace stále obraceli ke svým avantgardním uměleckým začátkům, i když to často ve svých prohlášeních popírali. Avantgardní tradice pak měla v jejich výpovědích maximálně doplnit estetické vnímání socialistického umění.²¹⁷ Stejně jako v Československu se i v NDR stal doménou diskutujících teoretiků časopis Výtvarné umění (v originále Bildende Kunst), který stanovil v říjnu 1956 jako diskuzní téma „realismus a modernismus“.²¹⁸ Nadějný proces byl však zastaven roku 1959 tvrdou politikou SED (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands) proti alternativám vůči socialistickému realismu (blíže str. 69–70).

3.6 Tvůrčí skupiny

Počátek procesu zakládání tvůrčích skupin byl plný rozporů, vzniklých na jedné straně ambicemi tvůrčích skupin a na druhé neochotou vedení svazu povolit tvůrčím skupinám možnost autonomního jednání a vystupování. Ve stanovách SČSVU z roku 1956 byly tvůrčí skupiny definovány jako „ideová“ sdružení, která vznikala na půdě svazu a byla jeho součástí.²¹⁹ Jednotlivé skupiny se však povinnosti v podobě formulování svého ideového programu snažily často vyhnout. Jako své hosty pak na výstavy zvaly také některé ve svazu neorganizované umělce. Tato situace vyvstala jako důsledek nejasného určení povinností tvůrčích skupin ve stanovách a především proto, že nebyly stanoveny způsoby postihů a omezování tvůrčích skupin ze strany vedoucích orgánů svazu. Svaz neměl právo zakázat jednotlivým tvůrčím skupinám jejich založení (tato situace se změnila až roku 1960 v souvislosti s přijetím nových stanov).

V hlavním referátu ustavující konference SČSVU z roku 1956 byla otázka na „poslání“ tvůrčích skupin zodpovězena tímto způsobem: „*Vnést do našeho výtvarného umění plodné ovzduší, umožňovat diskusi, vzájemnou výměnu názorů i uplatňování rozmanitých tvůrčích a stylových hledisek [...] Budou pořádat výstavy, publikovat v časopisech Svazu, vydávat sborníky či publikace diskusní povahy v nakladatelství, pořádat přednášky [...]*“.²²⁰ Svou činností se potom měly zodpovídat „veřejnosti“, nikoli vysokým svazovým orgánům, což se dá sice na jednu stranu (s použitím dobové frazeologie) přeložit jako „služba lidu“ (tzn.

²¹⁷ SUKROW, Oliver: *Lea Grundig: sozialistische Künstlerin und Präsidentin des Verbandes Bildender Künstler in der DDR (1964–1970)*. Oxford 2011, s. 143.

²¹⁸ FEIST, Günter – GILLEN, Eckhart: *Kunstkombinat DDR. Daten und Zitate zur Kunst und Kunstpolitik der DDR 1945–1990*. Berlin 1990, s. 33.

²¹⁹ *Stanovy Svazu československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 1957, č. 14, s. 5.

²²⁰ *Hlavní referát přípravného výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 5.

služba straně lid zastupující), ovšem na druhou stranu to poskytlo argumentaci pro autonomní vystupování tvůrčích skupin a nezamyšleně podnítilo „přílišné sebevědomí“ členů skupin.

O tom, že vedení svazu muselo hned zpočátku „krotit“ iniciativu členů tvůrčích skupin, svědčí již jejich první kroky. Požadavky, které jejich představitelé přednesli předsednictvu SČSVU, totiž obcházely dosavadní zavedenou praxi centrálního plánování výstavní činnosti svazu – řízeného z nejvyšších míst. Tak třeba výtvarník Jan Kotík (1916–2002) požadoval pro svou tvůrčí skupinu možnost vystavovat v prostorách Jízdárny Pražského hradu a malíř Jan Rambousek (1895–1976) požádal o podporu v realizaci zahraniční výstavy. Žádný z těchto umělců nebyl vedením svazu vyslyšen.²²¹ I přes volné právní ukotvení tvůrčích skupin ve svazu se totiž jeho vedení stavělo proti snahám o realizaci samostatných výstav. A verze byla přitom vyjadřována výhradně vůči těm skupinám, které se údajně ve své činnosti odvracely od zásad socialistického umění. Tvůrčí skupiny za této situace nenaplnily ani očekávání umělců, kteří v nich hledali pokračování spolkové činnosti; jejich charakter byl totiž neorganizovaný, založený na osobních kontaktech a společných zájmech.²²²

Kritiku si od vedení svazu vyslechla hned první tvůrčí skupina – skupina Hollar. Informovala ústřední výbor SČSVU o svém založení formou dopisu. ÚV SČSVU se následně zabýval obsahem dopisu na svém zasedání v prosinci 1956 a shledal, že požadavky a program tvůrčí skupiny Hollar byly shodné s náplní práce sekce grafiků ve svazu. Z toho důvodu ve své odpovědi odmítl tvůrčí skupině Hollar poskytnout podporu.²²³ Nepřímou výzvu na rozpuštění skupiny ovšem členové Hollaru neuposlechli. Toto jejich jednání se obešlo dále bez postihů ze strany vedoucích orgánů svazu, pouze kritika na účet skupiny přetrvávala.

Povinnost tvůrčích skupin oznámit vedení svazu formou dopisu své ustavení a ideový program představovala jistou formu kontroly. Předpoklad totiž spočíval v tom, že v oficiálním prohlášení si tvůrčí skupiny „nedovolí“ vystoupit proti režimní umělecké metodě – socialistickému realismu. Nové tvůrčí skupiny se však naproti tomu hlásily k tradici moderního umění.²²⁴ Učinila tak již vůbec první tvůrčí skupina, která na půdě svazu *de facto* vznikla (po neúspěšném pokusu Hollaru), a to skupina Máj (jinak také Máj 57). Založena byla 1. prosince 1956 – podle data, ve kterém oznámila vedení SČSVU své ustavení. Jejího

---

²²¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 30. 3. 1957 a 19. 12. 1957.

²²² Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014.

²²³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 19. 12. 1956.

²²⁴ Srov. MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 192.

nepsaného předsedu představoval Miloslav Chlupáč (narozen 1920).²²⁵ Ve svém programu²²⁶ se skupina Máj přihlásila k modernímu českému umění a vyjádřil se s despektem k psaným „dogmatickým“ pravidlům. Svou členskou výstavu skupina zahájila 31. května 1957 v Obecním domě v Praze.²²⁷ V katalogu výstavy uvádí: „[...] *vystavující odsuzují práci porot, které hodnotily jejich dílo konfrontací se skutečným* [...] *Tvůrci výstavy se hlásí k dílu Picassa, Matisse, Deraina, Kubišty, Filly* [...]“.²²⁸ K akceptaci existence Máje ze strany vedoucích orgánů svazu pomohla skutečnost, že její výstavu shlédli Antonín Zápotocký, což působilo jako významné politické gesto (třebaže tak Zápotockým zřejmě nemyšlené). Výstavní představení Máje se potom těšilo pozornosti především u mladé generace umělců (poválečná generace, umělci mezi 20 až 40 lety), kteří byli ve svých názorech poměrně homogenní – vymezovali se proti dogmatismu a požadovali právo na „tvůrčí experiment“²²⁹ (tzn. volnost ve výtvarném vyjádření).

Do konce roku 1956 oznámily své ustavení další tři tvůrčí skupiny, které se podobně jako skupina Máj hlásily k surrealismu a kubismu. Byla mezi nimi i pro pozdější vývoj významná tvůrčí skupina Trasa 54. Tvůrčí skupiny Máj a Trasa přitom k sobě měly nejbliže. Shodně se v nich sdružili žáci Fillovy a Wagnerovy školy z Vysoké školy umělecko-průmyslové v Praze (Čestmír Kafka, Olbram Zoubek, Miloslav Chlupáč, Eva Kmentová aj.).²³⁰ Silnějším postavení dvou jmenovaných tvůrčích skupin ve svazu pomohla podpora, kterou jim vyjádřili někteří bývalí avantgardní umělci, jako například Jan Zrzavý, Pravoslav

---

²²⁵ Dalšími členy byli: J. Balcar, A. Bělocvětov, V. Beneš, B. Čermáková, L. Dydek, L. Fára, R. Fremund, M. Hájek, D. Hendrychová, F. Chaun, J. Kolínská, J. Martin, M. Martinová, J. Winter-Nepřakta, V. Noleč, D. Nováková, Z. Palcr, R. Piesen, J. Rathouský, J. Skřivánek, M. Vystrčil, K. Vysušíl. Zdroj: ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Kol. autorů: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 4. Jmenovaný seznam umělců, kteří podepsali písemné oznámení o ustavení skupiny Máj, se ovšem částečně liší v edici: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 436.

²²⁶ Znění tzv. zakládacího dopisu skupiny Máj bylo publikováno v: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 186.

²²⁷ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 186; LAHODA, Vojtěch: *Trasa a obroda modernismu*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI/2*. Praha 2007, s. 79–97.

²²⁸ NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 20.

²²⁹ ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Kol. autorů: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 4.

²³⁰ KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha 1998, s. 423–424; ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Kol. autorů: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 3–8; NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 20, 36, 45; ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 370; *Rozhovor se Stanislavem Kolibalem*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: *UB 12: studie, rozhovory, dokumenty*. Praha 2006, s. 175.

Kotík, Josef Kaplický, František Muzika, František Tichý, Václav Boštík aj. Ústřední výbor SČSVU tento vývoj kritizoval. Referát předsedy svazu B. Dvorského, který zazněl na zasedání ÚV SČSVU 1. července 1957 (a byl poté publikován na stránkách Výtvarné práce), na adresu mladých umělců a jejich sdružování říkal: „[...] začíná u nás hrát podivnou úlohu několik výtvarníků střední generace (práce některých z nich, většinou pozoruhodně nízké úrovně, jsme viděli na výstavě skupiny Máj v Obecním domě), kteří kolem sebe vytvářejí nezdravé ovzduší a kteří (sic) pochybnými hesly falešně chápaného pokroku v umění dokázali získat na svou stranu řadu mladých, talentovaných výtvarníků [...] Pod vlivem této agitace se projevuje u těchto mladých antagonistický vztah vůči Svazu a jeho vedení [...]“.²³¹

Navzdory kritice ze strany vedení svazu počet tvůrčích skupin, které měly podobný charakter jako třeba Máj, rychle přibýval – vznikly tak skupiny: Krok 57, Etapa, Skupina 29. Augusta aj.²³² V listopadu 1957 dosáhl celkový počet tvůrčích skupin čísla šestnáct.²³³ Od roku 1958 se potom zakládání tvůrčích skupin zdatelně rozšiřuje z Prahy na další města, zejména Brno a Bratislavu.²³⁴

Město	Praha	Jihlava	Ostrava	Ústí nad Labem
Tvůrčí skupina	Máj 57; Trasa; Hollar	Skupina Hilliš, Kopáček, Krátký	Ostrava	Krok 57

*Výstavy tvůrčích skupin, realizované v roce 1957 v českých zemích.*²³⁵

²³¹ Referát předsedy SČSVU Bohumíra Dvorského. Výtvarná práce, 1957, č. 13, s. 2.

²³² KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha 1998, s. 422.

²³³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 11. 1957.

²³⁴ ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Kol. autorů: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 5.

²³⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109.

Rok 1958	Tvůrčí skupina	Výstavní síň
	Máj 57	Výstavní síň Dunaj
	Skupina 29. Augusta	Výstavní síň Mánes
	Skupina 58	Výstavní síň Mánes
	Skupina Hollar	Výstavní síň Hollar
	Bilance 58	Umělecko-průmyslové muzeum
Rok 1959	Krok 57	Purkyně
	Trasa 54	Mladá Frons
	Proměna	Galerie mladých
	Transfuse	Divadlo Rokoko
	Život	D 34
	M 57	Nová síň
	Skupina 7	Špálova galerie
	Mánes	Závod 9. května

*Výstavy tvůrčích skupin
v Praze v letech 1958–1959.*²³⁶

Socialisticko-realističtí výtvarní umělci zpočátku nevyužili možnost založit svou tvůrčí skupinu, za což byli ovšem vedením svazu kritizováni. Až v květnu roku 1958 vznikla tvůrčí skupina Říjen hlásící se k umění socialistickému a realistickému.²³⁷ Vzhledem k tomuto vývoji, ve kterém výrazně převyšoval počet tvůrčích skupin s programem „moderního umění“, přikročilo vedení svazu k omezování jejich podpory, a to především odepřením materiální pomoci pro výstavní a tiskovou činnost.²³⁸

3.7 Výstavnictví Svazu československých výtvarných umělců

Společně s československou kulturou bylo i výstavnictví SČSVU podřízeno požadavkům strany, která za účelem směřování kultury k plnění svých záměrů stanovovala tzv. generální linii – jistý návod, kterým se měli umělci (společnost) řídit. Generální linii určoval ústřední výbor KSČ, a to v rámci svých jednání, sjezdů, závěrů a prohlášení atd.; v podstatě se jednalo o termín, jehož cíle byly shodné s politikou (v našem případě kulturní politikou) KSČ, a který v sobě zahrnul body jako: monopol socialistického realismu v umění, stranické řízení umělců, izolace československé kultury od západních vlivů aj. Generální linie však byla vyjadřována nekonkrétně – nejčastěji v požadavku na propojení umělecké tvorby s životem strany. Přes obecně kritizovanou nejasnost konceptu „generální linie“, ke které se přiznávali i sami straničtí pracovníci, byla pro umělecké svazy závazná. Plnění generální linie

²³⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109, rekapitulace výstav.

²³⁷ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 222.

²³⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 80, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 1. 7. 1957.

a přihlášení se k jejímu „programu“ znamenalo zůstat loajální složkou komunistického režimu.

Na půdě svazu výtvarníků vyslovil kritiku ohledně nejasného vymezení „generální linie“ například jeden za členů stranické skupiny SČSVU – Aleš Beneda, a to na jednání ÚV SČSVU v listopadu 1964: „[...] *ke generální linii v oblasti výtvarného umění. Jak víte, soudruzi, vždycky jsme se touto linií řídili, a to navzdory tomu, že jsme si zde mnohokrát říkali, co to vlastně ta linie je.*“²³⁹

Výstavnictví SČSVU mělo odrážet „generální linii“ především ve formách oslavujících režim a jeho představu o vysokém umění (tj. socialistický realismus). I přes tento předpoklad lze zaznamenat již v prvním výstavním plánu pro rok 1957 jisté improvizace. Základní tezí zmíněného výstavního plánu byl tzv. „odraz zdravé tradice 20. století“. Použitá fráze, která v období stalinismu znamenala závazný pokyn na prezentaci realistických děl, ztrácela v období destalinizace na obsahu. Výstavní plán byl navíc vypracován v době, kdy se svaz ocital v ekonomické tísní (blíže str. 19) – z toho důvodu se soustředil na finančně méně náročné, menší a také méně disponované výstavní akce. **Tab. 1** Soupis výstav uspořádaných v Praze Svazem československých výtvarných umělců v roce 1957, viz příloha. Konceptně nedotčeny potom zůstaly pouze výstavy určené pro zahraniční publikum, které dotovalo příslušnými subvencemi ministerstvo školství a kultury.

V návaznosti na jmenované aspekty, ovlivňující podobu výstavního plánu, se na realizovaných výstavách roku 1957 objevila i díla, která nebyla dříve spojována se socialistickým realismem. Roku 1957 tak byly vůbec poprvé od únorového převratu představeny publiku na oficiálních výstavách některé abstraktní výtvarné práce. Jako přelomové lze proto označit výstavy současné tvorby výtvarníků Jana Kotíka, Karla Součka a Libora Fáry.²⁴⁰ V naší uměnovědné literatuře je přitom vyzdvihována především výstava prvního ze jmenovaných a vzhledem k tomu, že J. Kotík patřil k „prominentům“ ve Svazu československých výtvarných umělců, bude také na tomto místě jeho výstavě věnována pozornost. Jan Kotík (syn známého výtvarníka Pravoslava Kotíka) vstoupil do KSČ stejně jako řada dalších levicově orientovaných umělců již roku 1945; roku 1948 mu však strana udělila důtku „za nestraničské jednání“. Od roku 1952 byl sledován Státní bezpečností v souvislosti s jeho přátelskými kontakty na alternativní umělce. V zápisech StB byl Kotík kritizován za údajnou politickou pasivitu a za snahu „podkopat“ monopol socialistického

²³⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 100, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 7. 11. 1964.

²⁴⁰ *Kritika kritiky a zvláště kritika a mládí*. Výtvarná práce, 1957, č. 10, s. 1–2; ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 370.

realismu. Kotíkova „spolupráce s bezpečností“ byla podle zápisů pouze krátkodobá a nepřinesla výsledky.²⁴¹ **Obr. 5** Obraz „Dvě postavy“ od Jana Kotíka z roku 1955, viz příloha.

Zmíněná Kotíkova výstava byla otevřena v dubnu 1957 v galerii Československého spisovatele v Praze.²⁴² Neunikla pozornosti Rudého práva, které ji označilo za projev „snobství“ a „formalismu“.²⁴³ Kulturní časopisy však výstavu proti výtkám Rudého práva bránily. Pro časopisy *Kultura*, *Květen*, *Literární noviny* a *Výtvarná práce* se navíc stala podnětem pro rozvedení diskuze na téma abstraktního umění.²⁴⁴ Šéfredaktor Rudého práva Vladimír Koucký prohlásil na zasedání ÚV KSČ, že se týdeník *Kultura* dokonce pustil do polemiky s Rudým právem.²⁴⁵ Na stránkách *Kultury* se Jana Kotíka zastal estetik a zároveň člen SČSVU Josef Císařovský (narozen 1926). Uvedl sice, že s metodou Kotíkovy tvorby „nesouhlasí“, nicméně ji považuje za „pocitivé úsilí o vyjádření nepopisné reality“, kterou Kotík podle něj vnímal pouze jako „experiment“ a nikoli pravidlo. Vyzdvihl na jeho tvorbě navíc „radostnou barevnost“ a shrnul, že Kotík nepracuje s režimu nepřátelskou abstraktní formou, ale snaží se vyjádřit své subjektivní zážitky.²⁴⁶ Jan Kotík referoval o své výstavě na stránkách *Výtvarné práce*. Také on uvedl, že abstrakce pro něj znamená pouze experiment, který by mohl najít uplatnění například v užitém a dekorativním umění. Redakce časopisu však zašla v obhajobě Kotíkovy tvorby dále než on sám, když jeho pohled označila za zjednodušený a hájila koncept abstrakce jako zákonitého vývoje v dějinách umění.²⁴⁷

Generální linie byla na druhou stranu roku 1957 ve výstavnictví výrazně podepřena přípravou výstavy *Umění v boji proti fašismu*, která jako celostátní akce, spojující v sobě práce několika uměleckých oborů,²⁴⁸ byla finančně dotována a kontrolována státem; kontrola dalších výstav SČSVU již nedosáhla takové intenzity.²⁴⁹

Scénář výtvarné části výstavy *Umění v boji proti fašismu* (jinak také výstava *Umění bojující*) vypracoval Lubomír Linhart, člen SČSVU, a to ve spolupráci s významným ideologem Ladislavem Štollem a spisovatelem Jiřím Tauferem, a také za průběžné konzultace

²⁴¹ Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), arch. č. OB 1836 MV, Akce Zina – poznatky ke Kotíkovi, 24. 3. 1970.

²⁴² KOTÍK, Jan – MLADIČOVÁ, Iva a kol.: *Jan Kotík 1916–2002*. Praha 2011, s. 71.

²⁴³ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Nové umění v Čechách*. 1. vydání. Jinočany 1994, s. 25–27.

²⁴⁴ KOTÍK, Jan – MLADIČOVÁ, Iva a kol.: *Jan Kotík 1916–2002*. Praha 2011, s. 71; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 436.

²⁴⁵ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (zasedání), sv. 55–56, arch. j. 57/2, zápis ze zasedání ÚV KSČ ze dne 14. 6. 1957, projev Vladimíra Kouckého.

²⁴⁶ CÍSAŘOVSKÝ, Josef: *Ještě o výstavě Jana Kotíka*. *Kultura*, 1957, č. 17, s. 6.

²⁴⁷ *Ještě o Janu Kotíkovi*. *Výtvarná práce*, 1957, č. 10, s. 5.

²⁴⁸ Výstavy se účastnily všechny československé umělecké svazy, tedy Svaz architektů ČSR, Svaz československých divadelních umělců, Svaz československých skladatelů, Svaz československých spisovatelů, Svaz československých výtvarných umělců.

²⁴⁹ *Usnesení ze zasedání ústředního výboru SČSVU ze dne 1. července 1957*. *Výtvarná práce*, 1957, č. 13, s. 2.

s dílčími scénáristy z ostatních uměleckých svazů. V textu scénáře se můžeme dočíst: „Úkolem výstavy je průkazně ukázat, jak všechny složky československého umění [...] bojovaly díly svých nejvýznamnějších představitelů [...] za nejkrásnější ideály lidství [...] v převážné většině i přímo v duchu socialismu a komunismu [...] Podat výstavu i v konfliktu tak, aby vítězství a převaha pokrokového nad reakčním [...] socialistického nad buržoasním a maloměšťáckým vplynuly z jejího uspořádání.”²⁵⁰ Výstava Umění v boji proti fašismu byla otevřena v prosinci roku 1958 v Praze, ukončena potom 3. května 1959. Vzhledem k tomu, že se její zahájení konalo v období, ve kterém v kultuře rezonoval mezinárodní úspěch československého pavilonu z Expa 58 v Bruselu (blíže k tématu kap. 3.9.1), došlo však v konceptu výstavy k některým dodatečným změnám. Z rozhodnutí ministra školství a kultury Františka Kahudy byl do výstavy například instalován tzv. Bruselský polyekrán a některé další exponáty, které byly vzdálené od původně předpokládaného pojetí socialistického realismu. **Obr. 6** Pohled do výstavy Umění bojující, viz příloha.

3.7.1 Výstava Mladých výtvarných umělců

Výraznou stopu zanechala v profesním životě příslušníků svazu, minimálně u velké části mladší generace, výstava Mladých výtvarníků (tzn. umělci do 35 let), otevřená dne 18. května 1958 v Domě umění a v Domě pánů z Poděbrad v Brně.²⁵¹ **Obr. 7** Záběr z výstavy Mladých výtvarníků, viz příloha.

Výstavu inicioval a také ji zaštil člen SČSVU Josef Císařovský. Zájem zúčastnit se projevil na 600 umělců z celého Československa (majoritní část byla ovšem z Prahy) a právě vzhledem k tomuto vysokému počtu byla výstava situována do Domu umění v Brně, který v té době představoval největší galerii v republice.²⁵² Svou roli ale sehrál také ředitel Domu umění Adolf Kroupa, který výstavě uvolnil prostory, přestože se jednalo o výstavu v jistém smyslu kontroverzní. Ostatně Hlavní správa tiskového dohledu zakázala publikovat její katalog. Organizátoři dokonce oslovili oficiálně nezařazené (alternativní) umělce, jako například okruh kolem Mikuláše Medka nebo Aleše Veselého. Ti však odmítli na výstavu

²⁵⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, dopis od představitelů uměleckých svazů pro ÚV KSČ (do rukou p. Pelíška) ze dne 13. 3. 1958; NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, zpráva o realizaci a průběhu výstavy Umění bojující ze dne 20. 12. 1960.

²⁵¹ *Mladí v Brně*. Výtvarná práce, 5. 6. 1958, č. 10, s. 1–2.

²⁵² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 24. 4. 1958 a 20. 11. 1958.

zapůjčit své práce, kvůli averzi vůči garantovi výstavy Josefu Císařovskému, kterého považovali za politicky zkompromitovaného.²⁵³

Otevření výstavy Mladých výtvarníků se neobešlo bez komplikací. Předseda SČSVU Bohumír Dvorský se totiž postavil proti. Organizátoři výstavy zaslali, v reakci na jeho postoj, redakci časopisu *Kultura* dopis k otištění, jehož obsahem byla obhajoba scénáře výstavy a připojeny byly i manifestační podpisy.²⁵⁴ Klíčovou roli v otázce otevření výstavy nakonec ale sehrálo až vyjádření ministra kultury Františka Kahudy, který výstavě vyjádřil své sympatie.²⁵⁵ Krátce po otevření výstavy zveřejnil potom J. Císařovský v časopise *Kultura* její doprovodný komentář. Uvedl, že vystavená díla „odrážejí jak odpor k akademismu, tak i k abstrakci“.²⁵⁶ Řada vystavených děl se ale ve skutečnosti svým ztvárněním abstrakce dotýkala. Způsobila to komise, která je vybrala. Zasedali v ní sice na jednu stranu funkcionáři svazu a pracovníci z Akademie výtvarných umění, její majoritní složku však představovali mladí umělci – členové tvůrčích skupin Máj, Trasa, Galandovci, Makarská, Matalova skupina, skupina UB 12 a dalších. Jistým paradoxem bylo, že skupina UB 12 nebyla v této době svazem oficiálně uznávána, nalezla však širokou podporu mezi mladými oficiálními umělci.

Časopis *Výtvarná práce* publikoval z výstavy výhradně reprodukce děl s „realistickým“ (konkrétním) tématem, některá z nich však připomínala ztvárněním minulé avantgardní styly. **Obr. 8** Obraz Bohdana Kopeckého „Dům na okraji“ z výstavy Mladých v Brně reprodukováný ve *Výtvarné práci*, viz příloha.

***

Výstava Mladých výtvarníků znamenala pro zúčastněné umělce především významný zdroj kontaktů. Trvale udržované styky vyústily v úmysl vytvořit společnou tvůrčí skupinu. Tohoto plánu se zprvu aktivně chopil Josef Císařovský, který inicioval vytvoření jednotného „souboru“ několika již existujících tvůrčích skupin pod názvem Hnutí 1959. Ustavující schůze tohoto nového celku se potom konala 7. října 1958 v Praze v prostorách Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Vzhledem k tomu, že pozvánka byla vedení SČSVU zaslána

²⁵³ KOLÍBAL, Stanislav: *Umění mladých výtvarníků Československa*. In: DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: 90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000. Brno 2000, s. 127–128.

²⁵⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959.

²⁵⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 13. 11. 1958; KOLÍBAL, Stanislav: *Umění mladých výtvarníků Československa*. In: DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: 90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000. Brno 2000, s. 127–128; *Rozhovor se Stanislavem Kolíbalem*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, 179–180; KUBÍČEK, Jánuš – KUBÍČEK, Adam: *Jánuš Kubiček: dramatický meziprostor*. 3. vydání. Brno 2008, s. 118–119.

²⁵⁶ CÍSAŘOVSKÝ, Josef: *Iniciativa mladých výtvarníků*. *Kultura*, 1958, č. 22, s. 6.

s jednodenním zpožděním, nemohli se jeho zástupci schůze zúčastnit. Za předsedu skupiny Hnutí 1959 byl zvolen J. Císařovský a rovněž její další vedoucí představitele zosobnili často dřívější členové komise pro uspořádání výstavy „Mladých“ v Brně.²⁵⁷ Zakládací manifest Hnutí 1959 podepsalo 157 výtvarníků z celé ČSR. Hovořil o ideové stagnaci svazu a o nutnosti podpory abstraktního uměleckého vyjádření.²⁵⁸ Manifest byl zaslán vedení SČSVU společně s dopisem informujícím o založení nové tvůrčí skupiny pod názvem Hnutí 1959.

Ústřední výbor SČSVU byl tímto postupem i zněním dokumentů pobouřen. Manifest se mu jevil „ideologicky zcestný“ a založení tvůrčí skupiny jako pokus o vytvoření frakce uvnitř svazu. Písemnou zprávu o nesouhlasu s ustavením skupiny i zněním jejího programu však zaslal až s několika měsíčním zpožděním. Během prodlevy někteří podepsaní výtvarníci pod manifestem tento svůj podpis odvolali. Skupina Hnutí 1959 byla svazem „zakázána“ s odůvodněním, že se vedení svazu neztotožňuje se vznesenými požadavky (abstraktní umělecké vyjádření), nicméně v případě jejich odvolání je ochotno skupinu začlenit.²⁵⁹ Manifest však odvolán nebyl.

Někteří mladí umělci se po neúspěšném pokusu o založení „Hnutí 1959“ dohodli na vytvoření jiného a svým způsobem obdobného uskupení – dostal název Blok tvůrčích skupin. Císařovský se již na jeho vzniku ale nepodílel. Blok tvůrčích skupin byl založen roku 1960 a jeho nepsaného předsedu zosobňoval Miloslav Chlupáč, vedoucí tvůrčí skupiny Máj, která společně s Trasou (vedená Čestmírem Kafkou) vytvořila tandem určující, alespoň v počátcích, podobu Bloku tvůrčích skupin. Mimo dvou jmenovaných skupin do něj dále patřily například skupiny: Etapa, Experiment, M, MS 61, Proměna a další.²⁶⁰ Příslušníci Bloku tvůrčích skupin se vyvarovali vydání manifestu, takže nezbudili u orgánů svazu již v počátku odpor. Právě naopak mu na půdě svazu vyjádřila podporu vlivná tvůrčí skupina Mánes (vedoucí Adolf Hoffmeister),²⁶¹ která se k Bloku tvůrčích skupin potom připojila ještě v roce jeho založení.

---

²⁵⁷ Za členy tzv. pracovního výboru tvůrčí skupiny Hnutí 1959 byli zvoleni: L. Fulla, V. Gajda, J. Hadlač, J. Halekal, O. Janeček, V. Jarcovjak, S. Kolíbal, V. Kompánek, B. Kopecký, M. Matal, B. Matějček, J. Raban, A. Strnadel, O. Smutný, J. Šerých, R. Ťápal, J. Uiberlay, V. Večeřa, V. Vingler. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, dopis předsednictvu SČSVU ze dne 7. 10. 1958.

²⁵⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, Manifest tvůrčí skupiny Hnutí. Dále k tématu: KOLÍBAL, Stanislav: *Umění mladých výtvarníků Československa*. In: DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: 90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000. Brno 2000, s. 127–128; *Rozhovor se Stanislavem Kolíbalem*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, 179–180.

²⁵⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, dokument: tvůrčí skupina Hnutí 1959; Tamtéž, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959.

²⁶⁰ LAHODA, Vojtěch: *Rozvoj tvůrčích skupin 1958–1970: každodenní modernismus*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: Dějiny českého výtvarného umění VI/1. Praha 2007, s. 116.

²⁶¹ Mezi dalšími členy tvůrčí skupiny Mánes lze jmenovat například Antonína Pelce, Josefa Brože a Vladimíra Sychru. Zdroj: ŠETLÍK, Jiří: *Tvůrčí skupina Mánes*. Výtvarná práce, 26. 11. 1960, č. 22, s. 3.

Skupina Mánes uvažovala o možnostech obnovy předválečných uměleckých spolků, k jejichž tradici se hlásila, ovšem pouze za předpokladu podpory ze strany mladých umělců. Tyto úvahy představovaly jeden z hlavních impulsů pro její vstup do Bloku tvůrčích skupin, sdružující v převážné míře právě „mladé“, kteří rovněž usilovali o možnost rehabilitace abstraktních uměleckých stylů. Vzhledem k tomu, že se do řad Mánesu počítalo několik předních členů a funkcionářů SČSVU, získal Blok tvůrčích skupin jejich připojením nejenom oficiální akceptaci svého ustavení, ale také výrazně silnější pozici ve svých požadavcích, kladených v dalším vývoji na svaz a jeho vedení.²⁶²

3.8 Postup KSČ proti liberalizaci v kultuře a ve výtvarném umění

Přestože ústřední výbor KSČ nepřestal ani ve druhé polovině 50. let po umělcích požadovat socialistický realismus, umělecké svazy se od tohoto požadavku v různé míře odkláněly. Snad nejvýrazněji přitom vystoupili spisovatelé, a to v průběhu svého II. sjezdu v dubnu roku 1956, na kterém se domáhali liberalizace a odpolitizování uměleckého života. Václav Kopecký (dřívější ministr informací a ministr kultury) v této souvislosti na zasedání ÚV KSČ dne 13. června 1957 podotknul: „[...] v našich neshodách a sporech s některými spisovateli a intelektuály jde především o vyjasnění politických a ideologických otázek. Takových otázek, jako je vztah ke KSČ a její politice, jako je vztah k Sovětskému svazu [...] jako je názor na svobodu v socialistické demokracii, jako je stanovisko k našemu odsouzení buržoasně liberalistických názorů, jako je stanovisko k našemu posuzování vývoje věci v Polsku a Maďarsku. [...] Jde o tyto vážné politické a ideologické otázky, v nichž někteří spisovatelé projevují otevřeně anebo zakrytě názory, které my odmítáme. [...] Neboť i když nevnucujeme spisovatelům způsob umělecké tvorby, přece jasně prohlašujeme, že zásadně prosazujeme socialistický realismus jako v pojetí marxismu-leninismu nejvyspělejší, nejsprávnější a nejúčinnější tvůrčí metodu v našem umění [...].²⁶³ Následující den zazněl na jednání ÚV KSČ²⁶⁴ požadavek na výhradní postavení socialistického realismu v umění také

²⁶² DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: *90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000*. Brno 2000, s. 127–128; ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 22, 370; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938-1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 231; ŠETLÍK, Jiří: *Příběh skupiny UB 12*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: *UB 12: studie, rozhovory, dokumenty*. Praha 2006, s. 87; ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 6–7.

²⁶³ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (zasedání), sv. 55–56, arch. j. 57/2, zápis z jednání ÚV KSČ ze dne 13. 6. 1957.

²⁶⁴ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (zasedání), sv. 55–56, arch. j. 57/2, zápis ze zasedání ÚV KSČ ze dne 14. 6. 1957.

z úst Ladislava Štolla, Vladimíra Kouckého a Jiřího Hendrycha, tedy jedněch z předních „tvůrců“ československé kulturní politiky.

K dalším ostrým výpadům proti spisovatelům docházelo v souvislosti s přípravou jejich třetího sjezdu, plánovaného na rok 1959, čímž se mělo zabránit opakování situace z roku 1956. Na schůzi ideologické komise ÚV KSČ dne 8. prosince 1958 tak byla opět projednávána otázka „vývoje“ ve svazu spisovatelů a jeho II. sjezd. Václav Kopecký nabádal k energickému „zásahu“ strany a jmenovaný sjezd spisovatelů přitom označil za „organizovaný pokus o nápor revizionismu“, který neměl dosud obdoby.²⁶⁵ Podoba destalinizace v československé kultuře je tedy charakteristická jednak liberalizací iniciovanou umělci, ale také upevňováním politické kontroly.

Komunistická strana Československa započala roku 1957 rozsáhlé prověrky, které měly uvolnit nástup „dělnických kádřů“ do vedoucích pozic. Prověrky pak pokračovaly po celý rok 1958 a v jejich rámci docházelo nejen k vypovídání ze zaměstnání, ale také k zostření cenzury v kultuře.²⁶⁶ V souvislosti se snahou strany obnovit svou bezvýhradnou kontrolu kultury lze jmenovat i akci „umělci do závodů“, při které měli hledat inspiraci pro svou tvorbu mezi pracujícími. Straničtí ideologové přitom vycházeli z přesvědčení, že případy odpoutávání se umělců od socialistického realismu vycházejí z jejich odtrženosti od pracovního života občanů.²⁶⁷ Značná pozornost byla v této souvislosti věnována také tzv. průmyslovým výtvarníkům, kteří potom byli přijímáni do uměleckých rad (podle vyhlášky MŠK č. 91/1958) a vývojových středisek zakládaných přímo v továrnách.²⁶⁸ Jejich designerská práce se však v konečné praxi většinou neuplatnila.²⁶⁹

Proces utužování podmínek v kultuře měl podle plánu KSČ vyústit do konání Sjezdu socialistické kultury, který by demonstrativně vytyčil závazný směr pro všechna kulturní odvětví (tj. obnovil monopolizaci socialistického realismu v kultuře) a zároveň vytvořil nový dohlížecí orgán. Sjezd se uskutečnil se v létě 1959²⁷⁰ (bližší kapitola 3.8.1).

***

²⁶⁵ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, Praha – ideologická komise, sv. 1, arch. j. 2/3, záznam o schůzi ideologické komise ÚV KSČ ze dne 8. 12. 1958.

²⁶⁶ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 278; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Praha 2005, s. 593.

²⁶⁷ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 283, 290.

²⁶⁸ HETTES, Karel: *Výtvarník a výroba v roce 1965*. Výtvarná práce, 1965, č. 4, s. 1.

²⁶⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, zápis z jednání stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 28. 4. 1964; Tamtéž, karton 93, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 27. 11. 1967.

²⁷⁰ PERNES, Jiří: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. 1. vydání. Brno 2003, s. 103–105.

V souvislosti s celostátními prověrkami (viz výše) byla uskutečněna také prověrka Českého fondu výtvarných umění. Realizovala ji tzv. kontrolně-inspekční skupina vyslaná z ministerstva školství a kultury, a to v průběhu roku 1957 a začátkem roku 1958. V závěrečné zprávě konstatovala, že našla „znaky kapitalistického podnikání“; navíc v odvětví obchodu s výtvarnými díly docházelo údajně k preferování výtvarníků z řad bývalého spolku Marold. Na základě prověrky a jejích závěrů došlo k centralizování oblasti distribuce výtvarného umění²⁷¹ a byl ztřešen dohled nad výdělky výtvarníků.²⁷² Jejich výdělečná činnost byla totiž v některých případech kriminalizována a dávána do souvislosti se soukromým podnikáním.

Předseda SČSVU uvedl ve svém referátu v listopadu 1957²⁷³ na světlo rovněž problematiku údajného neoprávněného odvádění daní. Příslušníci svazu odváděli ze své výtvarné práce státu sníženou, tzv. uměleckou daň. Podle předsedy Dvorského však do umělecké činnosti někteří z nich zařadili také výrobky a služby čistě řemeslné povahy (například modely průmyslových strojů, tvorbu fasád, výrobu drobných textilií aj.) a odvedli z nich potom státu pouze sníženou uměleckou daň. Z konkrétních postihů „neoprávněného“ odvádění snížené daně lze potom uvést případ prošetřování pěti příslušníků SČSVU (Richard Fremund, Jitka Kolínská, Jiří Malý, Jiří Rada a Květa Tajovská), kteří spolupracovali na výrobě oděvních doplňků, které byly následně prodávány další osobou pod jmény zmiňovaných výtvarníků. Svaz československých výtvarných umělců provedl roku 1959 prošetření celé záležitosti a poté jmenované výtvarníky exemplárně vyloučil.²⁷⁴ Nebyli však trestně stíháni a aféra se obešla také bez zveřejnění. Navíc se předpokládala možnost pozdějšího začlenění jmenovaných umělců opětovně do svazu.

Prověrkám a profesním postihům se nevyhnuli ani funkcionáři SČSVU. Jako příklad lze uvést případ P. Biednika ze Slovenska, obviněného z trestného činu „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví“. Tohoto činu se měl dopustit již roku 1955 vyhotovením plagiátu propagačního plánu „Pestovanie cukrovej repy“. Biednik byl kandidát KSČ a ve Svazu slovenských výtvarných umělců zastával nomenklaturní funkci (od roku 1961 předseda aparátu SSVU). Soudní šetření probíhalo v letech 1956–1963 v Bratislavě. Konečným rozsudkem ze dne 16. 1. 1963 byl Biednik odsouzen na šest měsíců podmíněně a náhradu

---

²⁷¹ Dříve na tomto poli pracovaly na sobě relativně nezávisle tyto organizace: Ústřední nákupna a prodejna výtvarných děl, podnik Dílo (byl součástí ČFVU), síť prodejen ČFVU a krajské galerie.

²⁷² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, zpráva ministerstva školství a kultury – Kontrolně inspekční skupina, č. j. 122/1958; Tamtéž, karton 122, připomínky SČSVU ke zprávě o prověrce Českého fondu výtvarných umění ze dne 8. 7. 1957.

²⁷³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, referát předsedy SČSVU Bohumíra Dvorského přednesený na zasedání ÚV SČSVU dne 6. 11. 1957.

²⁷⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 27. 11. 1959; Tamtéž, karton 107, usnesení stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 26. 6. 1959.

škody Slovenskému fondu výtvarných umění (SFVU) ve výši 4900 Kčs. Po odvolání byl však Biednik podle verdiktu ze dne 7. 3. 1964 osvobozen s odůvodnění, že se na něj vztahuje amnestie prezidenta republiky z roku 1957. Dále na něj mělo být pohlíženo jako na trestně bezúhonného.²⁷⁵

Ústřední výbor SČSVU na svých jednáních upozorňoval na nejasnosti v kvalifikaci umělecké řemeslné práce a na druhé straně živnostenské činnosti. Rovněž bylo poukazováno na některé nekvalitní výrobky užitého umění vyráběné v rámci „socialistického sektoru“, a to v kontrastu k pracím některých dřívějších živnostníků, které mohly být umělecky hodnotnější.²⁷⁶

Svaz československých výtvarných umělců vypracoval v návaznosti na prověrku ČFVU a na pokyn ministerstva školství a kultury souhrnnou zprávu, která měla podle „zadání“ ministerstva vznést teze, směřující ke zlepšení finančního zajištění politicky angažované výtvarné tvorby. Vypracovaná zpráva (jejími autory byli teoretik Václav Formánek a architekt Jan Vaněk) z dubna 1958 však v důsledku pouze zpochybnila závěry provedené prověrky, které označila za „tendenčně zaměřené“ a „zkreslené.“ V souvislosti s návrhy na zlepšení finanční situace ve výtvarném životě zpráva uvedla tvrzení, že odklon od angažované tematiky není způsoben ideologickými hledisky, nýbrž hospodářskými, a to jako důsledek výpadku státních zakázek a upozornila také na neexistenci legislativního ukotvení odvětví průmyslového výtvarnictví.²⁷⁷ Ministr školství a kultury František Kahuda dal příkaz k přepracování této zprávy na rozsáhlý dokument,²⁷⁸ který by se držel předepsaného účelu. Druhá verze²⁷⁹ sice zadání respektovala, neměla však na financování výtvarné tvorby žádný reálný dopad.

***

Jako počátek období utuženého vlivu strany nad životem uměleckých svazů lze označit rok 1959, na druhou stranu jeho konec může být ohraničen rokem 1963 (podrobněji k situaci roku 1963 str. 84–85). Časové vymezení je podepřeno tím, že kolem roku 1959 se umělecké svazy ve svých oficiálních prohlášeních přihlásily k direktivám socialistického umění, tzn. k socialisticko-realistickému způsobu umělecké tvorby, i když nebyl doslovně jmenován. Lze uvést odsouzení „atypického“ uměleckého vyjádření na sjezdu architektů roku

²⁷⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, stanovisko ÚV SSVU ze dne 26. 10. 1964, věc: prošetření údajů uvedených v anonymním dokumentu: stížnost na P. Biednika.

²⁷⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 7. 2. 1959.

²⁷⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 87, dokument „O problémech výtvarného umění a zajištění jeho společenské funkce“ ze dne 23. 4. 1958.

²⁷⁸ Vypracováním dokumentu byli pověřeni: J. Kratochvíl, V. Formánek, J. Fragner, M. Jiránek, V. Lutovský, J. Smetana, J. Vaněk, J. Wišo.

²⁷⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 87, dokument „O situaci v oblasti výtvarných umění“ ze dne 15. 6. 1958.

1959,²⁸⁰ nebo závěry celostátní konference SČSS z března 1959, které se opět přihlásily k direktivním dogmatům odpovídajícím normám socialistického realismu.²⁸¹

Svaz výtvarníků reagoval na tento vývoj s mírným zpožděním. Politické utužení jeho vnitřních poměrů lze zaznamenat až v souvislosti s přípravou a průběhem jeho prvního sjezdu roku 1960. Již o rok dříve se však přihlásil k socialistickému realismu prostřednictvím své expozice uveřejněné v rámci rozsáhlé mezinárodní výstavy v Moskvě. Koncepce expozice totiž byla, a to i přes kritiku mnohých členů SČSVU, založena právě na socialisticko-realistické tvorbě.²⁸² **Obr. 9** Záběr z československé expozice prezentované na Výstavě umění socialistických zemí v Moskvě, viz příloha. Kurátorem expozice byl Václav Formánek a mezi vystavenými pracemi nechybělo sousoší „Sbratření“ od Karla Pokorného z roku 1947, tedy jedno z vůbec prvních děl vytvořených v Československu plně v duchu socialistického realismu, viz příloha – **obr. 10**. Scénář československé expozice z moskevské výstavy pak kritizoval na zasedání ÚV SČSVU v únoru 1959 třeba Arnošt Paderlík, který se stavěl za více „aktuální“ ztvárnění, které by prezentovalo „konfrontaci“ různých uměleckých stylů.²⁸³

***

Pro srovnání vývoje československé oficiální kultury lze uvést situaci v NDR a kroky, které podnikla Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) za účelem stabilizace socialistického realismu v práci umělců. Vedení SED bylo na rozdíl od československých představitelů strany uvedeno jednáním XX. sjezdu KSSS do tísně, protože vlna požadavků na reformu režimu ústila až do možnosti výměny jejích představitelů. Východoněmečtí intelektuálové tak mluvili o konci vlády Waltera Ulbrichta a o demokratizaci NDR. Ulbricht však využil nepokoje v Maďarsku ke kriminalizaci intelektuálů. S tažením proti nim byl potom ukončen liberální kurs také v kultuře. A první časopis, který se vrátil k tématu socialistického realismu, byl časopis Svazu výtvarných umělců NDR, časopis *Bildende Kunst*. Skutečný pohyb ale kulturní politika SED zaznamenala až od října 1957, když nastoupil do funkce předsedy komise pro otázky kultury při politbyru ústředního výboru SED Alfred Kurella, zastávající ostrého kursu.²⁸⁴ Definitivní konec liberálního kurzu potom přišel stejně

---

²⁸⁰ KAPLAN, Karel. *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 292, 312.

²⁸¹ BAUER, Michal. *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*. Praha 2009, s. 313, 332.

²⁸² Srov. FORMÁNEK, Václav: *Umění zemí socialismu*. Výtvarná práce, 1959, č. 1, s. 1–2.

²⁸³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959.

²⁸⁴ BORGMANN, Karsten – FLACKE, Monika: *Auftragskunst der DDR, 1949–1990*. München 1995, s. 13–29; ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. Securitas imperii, 2004, roč. 24, č. 1, s. 93–96; VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 361–367.

jako v Československu roku 1959, kdy byly uskutečněny dvě významné a na sebe navazující akce, které vedly k vytvoření systému přímého politického dohledu při zajišťování výhradní pozice socialistického realismu ve východoněmeckém umění. První z nich představuje IV. celostátní výstava výtvarného umění v Drážďanech. Jednalo se o pokračování nejprestižnějšího typu výtvarných výstav v NDR. Vedení SED však nebylo nyní spokojeno s vystavenými díly. Walter Ulbricht se vyjádřil, že jen málo umělců zobrazilo scény ze života dělníků. Za této situace byla v dubnu 1959 uspořádána konference umělců a kulturních pracovníků v Bitterfelderu, v prostorách elektrotechnického závodu. V závěrečném prohlášení se účastníci usnesli klást v umělecké tvorbě důraz na obrazy ze života pracujících.²⁸⁵ To v důsledku znamenalo znovuzavedení dominantní role socialistického realismu ve východoněmeckém umění, tak jak to vyžadovala SED – byla vyhlášena tzv. Bitterfelderská cesta.²⁸⁶

Politický pokus o sterilizování kultury do metody socialistického realismu proběhl roku 1959 také v Polsku. V říjnu toho roku polská komunistická strana vytvořila komisi pro vypracování „analýzy“ situace v kultuře (její závěry mluvily o nedostatečném uplatnění ideologického obsahu v kulturní produkci) a dále rozhodla o personálních obměnách řídicích pracovníků v oblasti kultury, předně v rezortech ministerstva kultury. Snaha polských politiků o obnovení socialistického realismu byla patrná obzvláště ve výtvarném umění. V březnu 1960 polská komunistická strana na svém jednání vyzdvihla realistické umění a naopak kritizovala abstraktní tendence, které měly být nadále publikovány pouze v marginálním počtu na menších výstavách mimo hlavní město. Podpora socialistického realismu v umění měla být potom uplatněna především v případě stipendií a státních zakázek. Tento postup však vyvolal napětí mezi politiky a uměleckými svazy.²⁸⁷

Z uvedených příkladů lze vyvodit, že kolem roku 1960 docházelo k utužování politických poměrů v kultuře napříč východním blokem – a bylo tudíž motivované moskevským komunistickým vedením.

3.8.1 Sjezd socialistické kultury roku 1959

Takzvaný Sjezd socialistické kultury, uskutečněný roku 1959 v Praze, navazoval svým účelem i avizovaným významem na Sjezd socialistické (příp. národní) kultury z dubna 1948. Krátce po únorovém převratu uspořádala KSČ sjezd kultury za účelem demonstrování jednoty

²⁸⁵ RAUM, Hermann: *Bildende Kunst in der DDR: die andere Moderne*. Berlin 2000, s. 16.

²⁸⁶ GILLEN, Eckhart: *Das Kunstkombinat DDR: Zäsuren einer gescheiterten Kunstpolitik*. Köln 2005, s. 84.

²⁸⁷ FRISZKE, Andrzej: *Kultura czy ideologia? Politika kulturalna kierownictwa PZPR w latach 1957–1963*. In: FRISZKE, Andrzej a kol.: *Władza a społeczeństwo w PRL*. Warszawa 2003, s. 126–128.

umělců a jejich podpory novému režimu.²⁸⁸ Podobně potom i druhý Sjezd socialistické kultury, konaný ve dnech 8. – 11 června 1959,²⁸⁹ hovořil o jednotě uměleckých oborů, semknutých za účelem společného podřízení se zájmům strany. Jednalo se tedy o akci s agitačním obsahem, jejíž důraz byl přitom položen na oblast hospodaření v umění.²⁹⁰

Z důvodu zajištění „hladkého“ průběhu druhého Sjezdu socialistické kultury a jeho přihlášení se k předem připravenému prohlášení (vypracovanému při orgánech KSČ), byli jeho účastníci (delegáti) vybráni v převažující míře z kulturních pracovníků působících ve státních krajských a okresních institucích (v knihovnách, kulturních klubech, kulturních odborech národních výborů atd.), a to před zástupci uměleckých svazů, kteří se v minulém období projevíli jako „neloajální“. Sjezd prostřednictvím takticky vybraných delegátů následně manifestoval bezvýhradnou podporu kulturní politiky KSČ.²⁹¹

Již příprava Sjezdu socialistické kultury probíhala za přísné kontroly ÚV KSČ, který jmenoval tzv. komisi pro předsjezdovou kampaň. Ta následně vydala „plán předsjezdové činnosti“ pro delegáty sjezdu a také poskytla pokyny tisku. V dubnu 1959 bylo v rámci plnění zmíněného plánu uspořádáno několik besed ve školách, kulturních organizacích, závodech, družstvech atd., kterých se účastnili umělci a kulturní pracovníci z řad delegátů sjezdu; za SČSVU to byli Adolf Hoffmeister, který navštívil Košický kraj, dále Karel Lidický, který hovořil v Pražském kraji s vojáky, dělníky a studenty a další.²⁹²

Do příprav Sjezdu socialistické kultury byl Svaz československých výtvarných umělců zapojen i v dalších ohledech. Jeho časopisy se ve svém obsahu zaměřily na život umělců v krajích a zde řešenou „ideologickou problematiku“. Teoretici se zase podle „pokynů“ soustředili na téma estetické výchovy a publikovali v této souvislosti časopisecké články.²⁹³ Do předsjezdové kampaně byly zapojeny také krajské pobočky SČSVU. Například pobočka v Liberci uspořádala aktiv krajských výtvarníků za účasti předsedy svazu Bohumíra Dvorského, kterému se dostalo tiskové i rozhlasové propagace.²⁹⁴

---

²⁸⁸ Blíže k tématu: KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha 2004, s. 65–66; KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha 2006, s. 30–31.

²⁸⁹ *Sjezd socialistické kultury*. *Kultura*, 11. 6. 1959, č. 23, s. 1.

²⁹⁰ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 289.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² *Hovoříme se členy delegací ke sjezdu socialistické kultury*. *Výtvarná práce*, 1959, č. 8, s. 3; *Dobrá bilance ke sjezdu socialistické kultury*. *Výtvarná práce*, 1959, č. 9, s. 1.

²⁹³ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, zápis ze schůze komise pro předsjezdovou kampaň a tisk ze dne 7. 4. 1959.

²⁹⁴ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, dopis pobočky SČSVU v Liberci pro předsednictvo SČSVU ze dne 30. 6. 1959.

Svaz československých výtvarných umělců vyslal na Sjezd socialistické kultury celkem 50 delegátů.²⁹⁵ Jmenováni byli na mimořádném zasedání SČSVU v květnu 1959, na kterém předseda svazu B. Dvorský zároveň nastínil postoj, který měli delegáti zastávat: „[...] *společná cesta našeho socialistického umění spočívá [...] v překonání recidiv individualismu, aristokratických pocitů výlučnosti, a s tím spojených nálad rozkladné skepse a pesimismu. Právě tyto nálady zpravidla signalizují chorobu individua, nazvanou individualismus [...]*“²⁹⁶ Druhou stranu téže mince potom Dvorský použil ve své řeči na Sjezdu socialistické kultury: „*Potřebujeme umění, které důvěrně zná zájmy a potřeby pracujícího lidu, umění schopné hluboké a pravdivé analýzy života – umění socialistické a realistické.*“²⁹⁷

Se stanoviskem předsedy nesouzněli všichni příslušníci SČSVU. Odráží to podpisová akce pod prohlášením, které konstatovalo, že svaz neumožňuje svobodné vyjádření názorů. Autoři prohlášení zamýšleli přednést jeho text v průběhu jednání Sjezdu socialistické kultury. K tomu ale nedošlo, protože vedení svazu zakázalo tento text publikovat. „Incidentem“ se potom zabýval ústřední výbor SČSVU na svém zasedání krátce po ukončení Sjezdu socialistické kultury, a to 26. června 1959.²⁹⁸ Usnesl se ze svazu odstranit údajně rozšířený dojem, že ÚV SČSVU znemožňuje příslušníkům svazu svobodný projev. Za tím účelem nařídil shromážděný výbor rozšířit redakci Výtvarné práce o jednoho z autorů zmíněného prohlášení – Miroslava Klivara (narozen 1932). Je však pravděpodobné, že se nejednalo o skutečný ústupek, ale o krok, který byl v souladu s politikou svazu; Klivarovu roli ve svazu totiž nelze vnímat jednostranně.²⁹⁹ V jeho profesním životě lze nalézt řadu rozporů: byl člen KSČ a v první polovině 60. let výrazně podporoval umělce socialistického realismu; v období Pražského jara se naproti tomu připojil k reformnímu proudu – M. Klivar se totiž pohyboval suverénně jak mezi odpůrci stranického řízení umění, tak mezi stoupenci tvrdého kursu kulturní politiky.

Hlavní referát, který zazněl na Sjezdu socialistické kultury, pronesl Ladislav Štoll. Po obsahové stránce se soustředil na vyjmenování myšlených úspěchů socialistické společnosti.

---

²⁹⁵ Byli to: Cyril Bouda, Otto Eckert, Jaroslav Grus, Miloslav Jiránek, František Jiroudek, Jiří Kotalík, Vilém Kratochvíl, Karel Lidický, Josef Malejovský, Jiří Mašín, Miroslav Míčko, Josef Novák, V. V. Novák, Vlad. Novotný, Jaroslav Otčenášek, Antonín Pelc, Václav Plátek, Jan Smetana, Alois Sopr, Vladimír Silovský, Martin Sladký, Josef Soukup, Vladimír Sychra, Karel Souček, Jan Spurný, Antonín Strnadel, Jaroslav Šámal, Jiří Šetlík, Dušan Šindelář, Rudolf Šváb, Vojtěch Tittelbach, Jan Tomeš, Adolf Zábranský, Miloš Zet. Za SSVU: Janko Alexy, Štefan Bednár, Ctibor Belan, Robert Dúbrovec, Lubor Kára, Jozef Kostka, Jozef Majkut, Ján Mudroch, Otto Opršal, Rudolf Pribiš, Rudolf Uher, Karol Vaculík, Vladimír Vestenický, Ladislav Vychodil, Ján Želibský. Zdroj: *Delegáti SČSVU na Sjezd socialistické kultury. Výtvarná práce, 1959, č. 9, s. 3.*

²⁹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 79, zápis z mimořádného zasedání ÚV SČSVU ze dne 15. 5. 1959.

²⁹⁷ *Sjezd socialistické kultury: sborník dokumentů. Praha 1959, s. 172.*

²⁹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 79, zápis schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 26. 6. 1959.

²⁹⁹ Miroslav Klivar je uveden jako tajný agent StB ve známých, tzv. Cibulkových seznamech. Zdroj: <http://www.cibulka.com/nnoviny/nn1992/nn1192/obsah/26.htm>.

V části věnované uměleckých svazům se však Štoll obrátil jmenovitě a kriticky na Svaz československých výtvarných umělců. Tímto krokem zamýšlel apelovat na výtvarníky, kteří připravovali svůj první sjezd, aby podobně jako spisovatelé provedli ideologický obrat k normám socialistického realismu a zřekli se tak předchozích liberalizačních snah. Štoll kritizoval na SČSVU především údajný rozmach „konkurenčních vztahů“, uplatňovaný například v obchodě s výtvarnými díly a dále snahu rehabilitovat avantgardní umělecké styly. Podle jeho slov: „*V oblasti výtvarného umění se zvláště silně projevuje svár zdravých tvůrčích snah usilujících o opravdu nové, svěží a pravdivé umění naplněné silnou realitou dneška, jeho socialistickými ideami, jeho poezií, s přežitými tendencemi staronového modernismu a popisného bezkřídleho naturalismu.*“³⁰⁰ Východiskem podle Štolla bylo zapojení práce výtvarníků „do života socialistické společnosti“. **Obr. 11** Snímek ze Sjezdu socialistické kultury z roku 1959, hovoří L. Štoll, viz příloha. Svaz výtvarných umělců zesílil v reakci na Štollovu kritiku intenzitu pořádání tzv. putovních výstav, které byly prezentovány ve školách, v podnicích, JZD, lázních atd.³⁰¹

V návaznosti na Sjezd socialistické kultury vznikl tzv. Výbor socialistické kultury,³⁰² jako nový nástroj kulturní politiky KSČ odpovědný za převedení závěrů sjezdu do praxe. Měl vyvíjet tlak na umělce a kulturní pracovníky a oslabit zároveň monopolní postavení uměleckých svazů. Zasedalo v něm přes 100 předních osobností z oblasti kultury, předsedal potom Ladislav Štoll. Charakter výboru byl však v podstatě diskuzní; návrhy vydával pouze ve formě doporučení, což z něj dělalo do značné míry neúčinný orgán. Ve své činnosti tak nebyl Výbor socialistické kultury „výkonný“ a počátkem druhé poloviny 60. let v souvislosti s liberalizací kultury zanikl.³⁰³

3.9 Kontakt Svazu československých výtvarných umělců se zahraničím

Diplomacie všech československých uměleckých svazů byla závislá na rozhodnutích vzešlých z ÚV KSČ, resp. podléhala rezortům ministerstva zahraničí, které stálo v podřízeném vztahu ke stranickému vedení. Primárním úkolem československé zahraniční politiky v období vlády komunistického režimu přitom bylo sblížení Československa se

---

³⁰⁰ *Sjezd socialistické kultury: sborník dokumentů*. Praha 1959, s. 69.

³⁰¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109, zpráva o zajištění plánu putovních výstav z roku 1960.

³⁰² Výbor působil v postavení aktivu ÚV KSČ.

³⁰³ KNAPIK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 1029–1030; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčika*. 1. vydání. Brno 2011, s. 146.

státy východního bloku³⁰⁴ a se Sovětským svazem. Na tomto základě se vyvinula roku 1954 specifická trilaterální spolupráce Československa s Polskem a NDR, na jejímž základě vzniklo množství dílčích diplomatických, společenských a kulturních dohod.³⁰⁵

Vzhledem k revolučnímu vývoji v Polsku a Maďarsku došlo ovšem roku 1956 k těsnějšímu sblížení ČSR s NDR, tedy se zemí, jejíž vedení zůstalo „ideologicky pevné“. Na tomto základě vzniklo v letech 1956 a 1957 několik smluv, které se týkaly i kulturních vztahů a spolupráce. V roce 1957 stoupl počet vzájemných kontaktů s NDR oproti roku 1955 dvojnásobně, v oblasti kultury tvořily tyto kontakty podle Volkera Zimmermanna dokonce víc jak jednu třetinu z celkového počtu. Přední místo potom NDR patřilo až do konce 50. let. První neshody mezi oběma státy lze na druhou stranu zaznamenat již roku 1958, kdy východoněmečtí kulturní i straničtí představitelé vznesli řadu námitek proti výtvarným dílům prezentovaným na výstavě československé kultury v Drážďanech. Podle jejich mínění se klonila k abstrakci.³⁰⁶

***

V rámci decentralizačních opatření³⁰⁷ v Československu došlo po roce 1956 k jistému zmírnění byrokratických procedur v procesu povolování zahraničních cest.³⁰⁸ Umělecké svazy byly informovány o podobě nového systému výjezdu umělců do ciziny v létě roku 1957, a to na aktivu ÚV KSČ. Kontakty se zahraničím dostaly do své přímé správy, ovšem schvalování možnosti těchto kontaktů zůstalo nadále věcí ÚV KSČ. Zeslabena tak byla pouze „procedura“ schvalovacího řízení na ministerstvu kultury.³⁰⁹

Správou mezinárodních kontaktů byla ve Svazu československých výtvarných umělců pověřena tzv. zahraniční komise. Jejím prvním předsedou byl koncem roku 1956 jmenován Adolf Hoffmeister. Jak již bylo ukázáno, byla tato pozice omezena řadou vnějších determinujících opatření. Na zahraniční komisi navíc přešla v rámci decentralizace agenda, která byla dříve zajišťovaná na ministerstvu kultury, ovšem nebyl posílen její personál (zprvu

---

³⁰⁴ Především šlo o spolupráci s Německou demokratickou republikou, Maďarskem, Polskem, Bulharskem a Rumunskem.

³⁰⁵ ZIMMERMANN, Volker: *Eine sozialistische Freundschaft im Wandel: Die Beziehungen zwischen der SBZ/DDR und der Tschechoslowakei (1945–1969)*. Essen 2010, s. 113.

³⁰⁶ ZIMMERMANN, Volker: *Medzi Kooperáciou a konfrontáciou: Kultúrpolitické vzťahy medzi NDR a Československom v 50. a 60. rokoch 20. storočia*. In: KOVÁČ, Dušan – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem 2009, s. 321, 329, 335; ZIMMERMANN, Volker: *Eine sozialistische Freundschaft im Wandel: Die Beziehungen zwischen der SBZ/DDR und der Tschechoslowakei (1945–1969)*. Essen 2010, s. 117–118, 235.

³⁰⁷ Blíže k tématu decentralizace: KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*, svazek 2. Praha 2011, s. 895–897.

³⁰⁸ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. Svazek 1. Praha 2012, s. 187–188 (cestování do ciziny).

³⁰⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 80, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 1. 7. 1957.

se zahraniční komise skládala ze dvou osob, od dubna 1957 přibyla nová pomocná síla), takže byla zavalena byrokracií.³¹⁰ Zahraniční komise SČSVU měla přitom na starosti studijní a výměnné zájezdy, naplňovala pracovní plány kulturních dohod pro oblast výtvarného umění (svaz pouze navrhoval „náměty“ pro kulturní dohody), komise se dále starala o zahraniční hosty, opatřovala cestovní dokumenty představitelům svazu, poskytovala instruktáž vysílaným umělcům, sestavovala plány zahraničních výstav a zajišťovala finanční prostředky, kterých se však trvale nedostávalo.³¹¹ Nebylo proto neobvyklé, že výtvarní umělci cestovali do zahraničí za vlastní prostředky; například koncem roku 1957 byl šéfredaktor Výtvarného života Lubor Kára vyslán svazem právě za vlastní finance na studijní cestu do Itálie. Výtvarní umělci mohli vyjma cest zajišťovaných prostřednictvím SČSVU vycestovat do zahraničí i s podnikem Čedok, v tomto případě jim orgány svazu vystavovaly pouze povolení. Čedok výtvarníkům zajišťoval také některé „tematické zájezdy“, naplánované orgány SČSVU.³¹²

Země	Počet vyslaných osob	Počet přijatých osob
Albánie	3	-
Bulharsko	2	2
Brazílie	3	-
Čína	2	6
Finsko	-	2
Francie	7	3
Holandsko	4	-
Itálie	9	2
Jugoslávie	9	-
Korea	-	2
Maďarsko	5	3
Mexiko	-	1
NDR	19	-
Polsko	12	5
Rakousko	2	-
Rumunsko	8	9
Sovětský svaz	28	17
Švýcarsko	2	-
Velká Británie	1	-
Celkem	116	52

*Shrnutí počtu osob vyslaných Svazem československých výtvarných umělců do zahraničí a naproti tomu osob přijatých svazem ze zahraničí roku 1957.*³¹³

³¹⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 29. a 30. 3. 1957.

³¹¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, dopis Svazu československých výtvarných umělců pro Český fond výtvarných umění ze dne 23. 5. 1958 a zpráva o činnosti zahraničního oddělení SČSVU v roce 1957; Tamtéž, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959.

³¹² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 116, zpráva o činnosti zahraničního oddělení SČSVU v roce 1957.

³¹³ Tamtéž.

Umělci, kteří nebyli organizováni ve svazu, rozvíjeli kontakty především mezi polskými kolegy. V polském uměleckém světě totiž panovala po společenských bouřích vyvolaných XX. sjezdem KSSS svobodnější atmosféra než v ČSR. Umožnila kontaktovat nejen neoficiální, ale i oficiální struktury polských výtvarníků. Dobré vztahy polských umělců s československou neoficiální sférou byly přitom v sovětském bloku jistým specifíkem, jehož kořeny lze podle Patryka Wasiaka a Agaty Witerské najít v tradičně přátelských vztazích mezi avantgardními umělci obou států a také v blízkosti obou jazyků. Od roku 1956 jsou tak v Polsku pořádány výstavy československých neoficiálních umělců, které by jinde v sovětském bloku, zrovna tak jako v Československu, byly nemyslitelné. K jejich prezentaci byly využívány polské státní instituce. Prostřednictvím těchto výstav se navíc českoslovenští umělci seznamovali se světovou abstraktní scénou, o které byla polská umělecká společnost lépe informována, především díky článkům polského uměleckého časopisu *Przegląd Artystyczny*.³¹⁴ Díky oficiální akceptaci moderního umění v Polsku mohlo být do této země importováno západní umění (především francouzské) a polské abstraktní umění se naopak objevovalo na západních výstavách.³¹⁵

3.9.1 Světová výstava v Bruselu roku 1958³¹⁶

Úspěšná prezentace Československa roku 1958 na Světové výstavě v Bruselu (Expo 58) představuje jeden z pomyslných mezníků, který měl vliv na podobu československé kultury. Tento úspěch totiž vyprovokoval politické vedení k požadavku na vytvoření tzv. bruselského stylu v kultuře, za účelem zajištění opakování mezinárodního uznání našeho umění a kultury.

Již přípravy československého expozice pro Expo 1958 vyvolaly zájem politických špiček. Ze stranických pozic se ovšem ozývala především kritika, a to zejména výtvarných prací, které se údajně odchýlily od realistické polohy směrem k abstrakci – lze jmenovat například monumentální vitráž Jana Kotíka „Slunce, vzduch, voda“ (viz příloha, **Obr. 12**).

³¹⁴ WASIAK, Patryk – WITERSKA, Agata: *Przestrzeń swobody. Wystawy „zakazanych“ artystów z krajów socjalistycznych w Polsce po 1956 roku*. In: BORODZIEJ, Włodzimierz – KOCHANOWSKI, Jerzy a kol.: *Bocznymi drogami: Nieoficjalne kontakty społeczeństw socjalistycznych 1956–1989*. Warszawa 2010, s. 168–180.

³¹⁵ NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 241–242.

³¹⁶ Blíže k tématu: HAVRÁNEK, Vít a kol.: *Bruselský sen: československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl I. poloviny 60. let*. Praha 2008. Dále také LAMAROVÁ, Milena: *Design padesátých let*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 456; KRAMEROVÁ, Daniela: *Otevírání cesty – světová výstava EXPO 58 v Bruselu*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI/1*. Praha 2007, s. 71–79.

Za výtvarnou stránku československého pavilonu zodpovídal Svaz československých výtvarných umělců, potažmo jím jmenovaná výtvarná rada v čele s Aloisem Fišárkem. Expozici se nakonec podařilo prosadit v podobě, kterou navrhovali výtvarníci, a to především díky faktu, že ministerská komise, která měla posoudit „vhodnost“ výtvarných prací, byla sestavena relativně krátce před zahájením světové výstavy, takže často hotová a finančně nákladná díla nechala projít spíše z časových důvodů, než že by souhlasila s jejich ztvárněním.³¹⁷ Za výtvarnou podobu expozice se navíc postavil ministr kultury F. Kahuda. Z těchto příčin se Světové výstavy v Bruselu mohli účastnit i výtvarní umělci, kteří byli dříve režimem „opomíjeni“ (J. Trnka, J. Kaplický, aj.).³¹⁸ **Obr. 13** Vstupní hala československého pavilonu z Expo 58, viz příloha.

Expozice československého pavilonu nesla název „Jeden den v Československu“. Podle scénáře zamýšlela představit jakýsi průřez socialistickou společností, jejího všedního i pracovního prostředí a jejích vědeckých a uměleckých úspěchů.³¹⁹ Pavilon se tak pochlubil nejen výtvarnou složkou. Divákům byly představeny také objekty společenského i technického rázu. Z toho důvodu mohli nejen umělci ocenit možnost vycestovat do Bruselu – díky zprostředkování těchto cest Čedokem se světové výstavy zúčastnilo asi šest tisíc československých občanů,³²⁰ z toho 150 výtvarníků vyslaných svazem.³²¹

Výtvarná stránka pavilonu byla zpracována jako komplexní umělecké dílo, tvořené jak vnější architekturou, tak vnitřní kompozicí a vystavenými předměty. Vytvořením nových výtvarných děl pro pavilon (nástěnné malby, mozaiky, výrobky užitého umění atd.) byli pověřeni stoupenci moderního umění: Vladimír Sychra, Jan Kotík, Vincenc Makovský aj.³²²

Se světovou výstavou v Bruselu je spojena také snaha představit mezinárodní veřejnosti významné československé nonkonformní umělce. Například dílo Vladimíra

---

³¹⁷ HAVRÁNEK, Vít a kol.: *Bruselský sen: československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl I. poloviny 60. let*. Praha 2008, s. 28.

³¹⁸ *Rozhovor se Stanislavem Kolíbalem*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, 179–180.

³¹⁹ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938-1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 192.

³²⁰ HAVRÁNEK, Vít a kol.: *Bruselský sen: československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl I. poloviny 60. let*. Praha 2008, s. 84; KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 187–188 (cestování do ciziny); KOTÍK, Jan – MLADIČOVÁ, Iva a kol.: *Jan Kotík 1916–2002*. Praha 2011, s. 54–55.

³²¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959.

³²² LAMAČ, Miroslav: *Nové tendence, nové osobnosti, noví diváci*. In: Kol. autorů.: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 8.

Boudníka, umělce, který se v letech 1956–1957 neúspěšně hlásil do Svazu československých výtvarných umělců, se zde podařilo představit díky iniciativě Jana Kotíka, člena SČSVU.³²³

Československý pavilon byl na závěr Expa 58 prohlášen celkově za nejlepší expozici. Přiděleno mu bylo k tomu asi 170 dílčích cen. Skutečnost, že sovětští představitelé vyjádřili Čechoslovákům blahopřání k úspěchu, zapříčinila situaci, kdy i nejvyšší československé politické kruhy požadovaly integrování tzv. bruselského stylu do československé kultury. Mezinárodní úspěch pavilonu tak měl význam pro pozdější československou uměleckou tvorbu; upevnil abstraktní formu v designu a pomohl paralyzovat „stalinisty“ v důležitých kulturních funkcích. Od tohoto úspěchu již nebylo abstraktní umělecké vyjádření ze strany vysokých politických míst zcela přehlíženo.³²⁴ Na druhou stranu však vzápětí po ukončení Expa 58 docházelo od roku 1959 k citelnému zesílení politických požadavků na kulturu. Tento aspekt se pak odrazil také na pokusech o jistou deformaci podoby bruselského stylu ve jménu indoktrinace.

Přestože tak představitelé KSČ veřejně podporovali tvorbu v duchu „bruselského úspěchu“, nebylo zpracování československé expozice přijímáno ani po ukončení Světové výstavy bez kritiky. Ve zprávě stranických „pozorovatelů“, působících v průběhu Světové výstavy, přednesené poté na schůzi politického byra ÚV KSČ v říjnu 1958, bylo poukazováno především na nedostatečné zdůraznění skutečnosti, že Československo je socialistickou zemí; citelně tak údajně chybělo užití emblému srpu a kladiva, nebo rudého praporu. Přestože pavilon měl představit každodenní život v Československu, stranickým pozorovatelům chyběla „ukázka“ ze života Pionýrů. Pokud jde o výtvarná díla, byla z celé expozice vyzdvižena jako vůbec nejvíce „závadná“. Měla se totiž „přizpůsobit západnímu vkusu“, a to jak v případě nově vytvořených prací, tak v souvislosti s doprovodnou výstavou Padesát let moderního umění, na které byli místo realistů představeni moderní umělci jako Špála, Gutfreund, Šíma, Filla aj.³²⁵

Reakce na kritiku, kterou byl československý pavilon častován z nejvyšších politických kruhů, lze nalézt na podobě výstavy Československo 1960, instalované roku 1960 v Moskvě. Tato výstava proběhla souběžně s několika dalšími národními přehlídkami (anglická, finská, jugoslávská, japonská aj.), čímž byl vytvořen obdobný charakter, který býval uplatňován u příležitosti pořádání světových výstav. Na výstavě Československo 1960

---

³²³ BOUDNÍK, Vladimír – PRIMUS, Zdeněk: *Vladimír Boudník: mezi avantgardou a undergroundem*. Praha 2004, s. 91, 276.

³²⁴ DVORSKÝ, Stanislav: *Z podzemí do podzemí. Český postsurrealismus čtyřicátých až šedesátých let*. In: ALAN, Josef a kol.: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 130.

³²⁵ NA, f. ÚV KSČ (A. Novotný), karton 199, poznatky stranických pracovníků ze zájezdu do Bruselu projednávané na schůzi politického byra ÚV KSČ dne 7. 10. 1958.

byla představena práce za posledních 15 let z oblasti umění, techniky, vědy a průmyslu. Přitom byla deklarována přímá návaznost na bruselský styl, nicméně nyní byl viditelně „doplňen“ o symboly komunistické ideologie. Před vstupem do pavilonu se tak nacházela monumentální socha srpu a kladiva. Mezi prvními tématy, se kterými se pak návštěvník při vstupu do výstavy setkal, byly historické scény z května 1945 a února 1948 a následovaly další tematické okruhy: výchova, stavebnictví (pohledy do vybavených panelových bytů), strojírenství (interiéry továrních hal) atd.³²⁶ **Obr. 14** Vstup do pavilonu Československo 1960, viz příloha.

3.10 Způsob kontroly výtvarných umělců a tisku o výtvarném umění probíhající mimo svaz

Ke klíčovým prvkům totalitárního režimu, které současně určují jeho definiční kritéria, patří úsilí o ovládnutí komunikace, tedy médií. Za tímto účelem vzniklo v komunistickém Československu několik cenzurních institucí a orgánů. Nejvýznamnější cenzurní orgán představovala potom od roku 1953 Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD), dříve byla její „funkce“ zastupována přímo orgány ÚV KSČ (např. kulturní radou).³²⁷

Cenzurní dohled vykonávaný HSTD se dotýkal také Svazu československých výtvarných umělců, respektive jeho časopisů, ale také například katalogů a dalších tištěných i mluvených projevů jeho příslušníků. Na příkaz HSTD docházelo dále k cenzurním postihům vůči oblasti karikaturní kresebné činnosti (**Obr. 15** ukázka zcenzurované karikatury, zadržené HSTD roku 1964, viz příloha) a dokonce k některým případům svěšování již nainstalovaných uměleckých děl z výstav – na základě zásahu SČSVU ve spolupráci s národním krajským výborem (NKV) v Praze a právě HSTD byly například roku 1959 odstraněny některé sochařské práce z výstavy tvůrčí skupiny Trasa 54 ve výstavní síni Fronta v Praze.³²⁸

V neposlední řadě je třeba zmínit široce rozšířenou autocenzuru – tj. stanovené meze, ve kterých se umělec podle svého osobního i obecného smýšlení měl pohybovat (co si mohl dovolit).³²⁹ Není možné ji kvantifikovat, ovšem dá se očekávat její vysoká míra. Latentní, ale zato signifikantní formou, kterou režim udržoval ve společnosti svůj vliv a ideologický

³²⁶ POKORNÝ, Zdeněk: *Výstava Československo 1960 v Moskvě*. Výtvarné umění, 1960, č. 7, s. 287–292.

³²⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 268–269.

³²⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 6. 2. 1959. K tématu také: ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 5.

³²⁹ Srov. PUKAN, Miron: *Siločiarj cenzury slovenskej a poľskej divadelnej i literárnej kultury v období socialismu*. In: HRABAL, Jiří (ed.): *Cenzura v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc 2014, s. 80.

monopol, bylo totiž vytváření „každodennosti“ – naučených způsobů chování a stereotypů.³³⁰ Mocným faktorem k udržení společnosti v mantinelech režimu byl také strach z možného perzekučního dopadu na jednotlivce, který jenom podněcovaly případy profesních postihů, výslechů, domovních prohlídek, zásahů proti soukromým bytovým akcím aj.³³¹

Po roce 1956 lze zaznamenat oproti minulosti jisté utlumení cenzury v kultuře a s tím související rozšíření možnosti pro neoficiální umělce prezentovat svou práci. Na veřejnost se tak postupně dostávala jména, která byla dříve ostrakizována: například roku 1957 je reprodukována práce Mikuláše Medka v časopise Tvar.³³² Svaz československých výtvarných umělců přesto reagoval na jmenované zmírnění podmínek v umění spíše jen pomalu. Roku 1957 naopak opakovaně zasahoval proti údajnému „šíření neuměleckých děl“ – jeho jménem bylo podáno také několik trestních oznámení, a to v případech distribuce jím „neschválených“ uměleckých prací. Vzhledem k tomu, že primárním úkolem svazu byla evidence umělců, vydávaly jeho výbory rovněž posudky orgánům StB na některé umělce, kteří se údajně ve své práci odchylovali od požadavků společnosti (resp. strany).³³³

3.10.1 Policejní akce „Mazalové“

Neoficiální výtvarní umělci se v důsledku své izolace od oficiálního života sdružovali do soukromých skupin, na jejichž bázi pořádali výstavní a diskuzní akce – stýkali se ve vinárnách, hospodách i v soukromí svých domácností a ateliérů. Do společnosti neoficiálních umělců docházeli také někteří příslušníci uměleckých svazů, lze jmenovat třeba člena SČSVU Jana Kotíka.³³⁴ Státní bezpečnost se snažila tyto skupiny „rozbít“. Prováděla za tím účelem policejní akce spojené s „rozkladnými aktivitami“ uvnitř skupin nonkonformních umělců.

Lze jmenovat akci Státní bezpečnosti nazvanou „Mazalové“. Jejím cílem bylo rozbít skupinu nonkonformních umělců sdružených kolem spisovatele Vratislava Effenbergera (1923–1986) a výtvarného umělce Mikuláše Medka (1926–1974). Tato skupina se stmelila po smrti Karla Teigeho roku 1951 – Teige byl jakýmsi jejich společným „guru“. Kromě dvou jmenovaných její jádro dále tvořili: Jan Kotík, Josef Istler, Václav Tikal a jako tzv. tichý člen

³³⁰ Srov. SABROW, Martin: *Socialismus jako myšlenkový svět. Komunistická diktatura v kulturněhistorické perspektivě*. Soudobé dějiny, 2012, č. 2, s. 203.

³³¹ Srov. PAŽOUT, Jaroslav: *Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v období tzv. normalizace (1969–1989) – faktor stability a indikátor rozkladu komunistického režimu*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012. s. 174.

³³² KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha 1998, s. 423.

³³³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 90, zpráva o činnosti výboru sekce malířů, sochařů, grafiků a restaurátorů v době od 1. 7. do 31. 10. 1957.

³³⁴ ABS, č. OB 1836 MV, Jan Kotík – záznam ze dne 18. 2. 1970; Tamtéž, č. 11135 MV, Mikuláš Medek – záznam ze dne 1. 11. 1958.

Emila Medková. Policejní akce, která se rozeběhla již v první polovině 50. let, byla potom ukončena roku 1958.

Pracovníci Bezpečnosti sledovali jak intenzitu vzájemných schůzek, jejich osazenstvo a témata diskuzí, tak i uměleckou práci jmenovaných umělců a jejich úsilí svou práci veřejně prezentovat. Pod policejním „dohledem“ se tak například ocitla výstava V. Tikala z roku 1958, která byla realizována v prostorách patřících svazu spisovatelů v Praze.³³⁵

Závěrečná zpráva z akce „Mazalové“ uvedla, že sledované osoby nejsou v nepřátelském postavení vůči režimu, nýbrž jejich negativní postoje pramení výhradně z nemožnosti publikovat svou práci. Jako „nápravný“ krok byly zvoleny „rozhovory“ s některými ze zúčastněných: Vratislavem Effenbergerem a Mikulášem Medkem jako s hlavními protagonisty a pak s Františkem Jůzkem, Jiřím Kolářem a výtvarníky Václavem Tikalem a Josefem Istlerem a dalšími. Státní bezpečnost se pokusila získat touto cestou „spolupracovníky“. Jak velkých úspěchů se na tomto poli podařilo policejním složkám vydobýt nelze z dochovaných archivních pramenů vyčíst. Plánovaný výsledek akce, tedy rozbití skupiny, se však naplnit nepodařil. Naopak, skupina rozšiřovala své osazenstvo, a to třeba i na některé vysokoškolské studenty, se kterými získala kontakt na výstavě otevřené v dubnu 1958 na Filosofické fakultě v Praze. Účastnili se jí Jan Kotík, Mikuláš Medek, Libor Fára a Josef Istler. Od té doby byl se skupinou v kontaktu výtvarný teoretik Bohumír Mráz, toho času odborný asistent katedry Dějin umění FF UK.³³⁶

3.11 Závěrečné shrnutí kapitoly

Systém sdružení vybraných (oficiálních) výtvarných umělců v jednotném monopolním svazu měl podle předpokladu komunistického režimu podchytit (dobově usměrnit) jejich tvorbu, což znamenalo, že by výtvarní umělci ve své práci plnili předem stanovené zadání, a to jak do metody zpracování, tak do tématu a zároveň by byli kontrolováni a evidováni svazem. Ke splnění těchto předpokladů měla vést reorganizace svazu výtvarných umělců. Ustavení Svazu československých výtvarných umělců v říjnu roku 1956 však neodstranilo, navzdory politickým záměrům, interní rozpory, které vycházely z rozdílných představ o

---

³³⁵ ABS, č. 43722 MV, zpráva III. správy MV – Akce Mazalové, 10. 9. 1958; Tamtéž, návrh na rozpracování skupiny surrealistů z bývalé skupiny Karla Teigehe.

³³⁶ ABS, č. 1135 MV, akce Mazalové – postup provádění rozkladných opatření, spojení se studentskou organizací Tripol, leden 1959; Tamtéž, zpráva ze dne 1. 11. 1958 a 11. 6. 1959; Tamtéž, č. 43722 MV, zpráva o provedené profilaci v akci Mazalové ze dne 27. 6. 1959; Tamtéž, protokol o výslechu Mikuláše Medka; Tamtéž, č. OB 1836 MV, I. zvláštní odbor MV – návrh ze dne 26. 11. 1960; Tamtéž, č. OB 1836 MV, Kotík Jan – záznam ze dne 18. 2. 1970; Tamtéž, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318-226-1, katalog výstava D, Mikuláš Medek: texty z března 1958.

umění od oficiálních umělců.³³⁷ Svaz československých výtvarných umělců tak vykazoval již v době svého ustavení značnou ambivalentnost. Na jednu stranu zůstalo jeho vedení ve svých prohlášeních loajální koncepci kulturní politiky v podobě, jak byla de facto prosazována v období stalinismu, na druhou stranu nastupující mladá generace se od této představy kultury odkláněla a usilovala o možnost své osobní „realizace“. Kromě toho se i mezi vedoucími funkcionáři svazu objevily osobnosti (J. Císařovský, A. Hoffmeister aj.), které přišly s iniciativami podporujícími potřebu svobodného uměleckého vyjádření.

V důsledku nespokojenosti s podobou oficiálního výtvarného života se začala mezi příslušníky svazu formovat „opozice“ vůči jeho vedení, tedy do jisté míry organizovaná skupina umělců, kteří shodně podporovali myšlenku liberalizace výtvarné tvorby, a kteří se nakonec semkli do tzv. Bloku tvůrčích skupin. Přestože nebyla narušena jednota svazu z pohledu z venku, lze tak prostřednictvím analýzy vnitřního vývoje nalézt již ve druhé polovině 50. let zárodky pro pozdější reformní činnost.

Kvůli liberalizačnímu vývoji, který po roce 1956 zaznamenala celá kulturní sféra, ovšem přešla KSČ do protiakce. Svůj rozhodující vliv se pokusila udržet prostřednictvím tzv. komunistů ve svazech (dobový termín – loajální členové KSČ nekritičtí k jejím rozhodnutím a vyjádřením), a to jejich prosazováním na rozhodující posty a do klíčových pozic svazů, resp. jejich periodik (např. tiskové redakce) a také prostřednictvím demonstrativně pojatého Sjezdu socialistické kultury. Další nástroj, který strana uplatnila, byla důslednější centralizace oblasti financování umělecké tvorby za současného zostření kriminalizace vybrané oblasti finančního ohodnocení umělecké práce, která pak byla přirovnávána k podnikatelské činnosti a exemplárně trestána.

Kýženého cíle sice strana dosáhla, ovšem výsledky byly pouze krátkodobé, jelikož ve svazech stále figurovala početná složka umělců kritická vůči stranickému řízení kultury. Do jaké míry se tedy snaha strany získat bezvýhradní vliv na výtvarné umělce setkala s úspěchem, řeší následující kapitola.

---

³³⁷ Rozpory se projevily například: ve snížení zakládací členské základny SČSVU za současného masového přijímání nových příslušníků; do konceptu socialistického realismu byla zapojována tradice avantgardy; tzv. bruselský styl směřující k abstraktnímu pojetí tvorby měl být doplněn o symboly komunistického režimu aj.

4 OBDOBÍ LET 1960–1964

V první polovině 60. let se kulturní politika KSČ potýkala s řadou problémů. Režim se totiž musel vypořádat s hospodářskou krizí, s revizemi politických procesů i společenskými změnami ovlivněnými generační obměnou, což uvolnilo napětí také v kulturní sféře. Do sledovaného období spadá navíc i druhá vlna destalinizace rozeběhnutá po roce 1962. Pro období let 1962–1965 lze proto uvažovat o ústupu od tvrdého kurzu v kultuře.³³⁸ Jak bude dále uvedeno, tento předpoklad lze dokázat i na vývoji svazu výtvarných umělců.

Schopnost oficiálních umělců dosáhnout alespoň omezeného stupně svobody závisela na aktuálních politických okolnostech. Krize režimu, zrovna tak jako procesy destalinizace, dávaly těmto umělcům možnost posouvat hranice směrem ke svobodné tvorbě.³³⁹ Komunistická strana potom stále častěji následovala pohyb ve společnosti, potažmo v kultuře (a to obzvláště té populární), s omezenou schopností jejího přímého řízení.³⁴⁰

Generační obměna je ve výtvarném světě charakteristická nástupem umělců hlásících se k dědictví moderny. Dokonce i v Sovětském svazu se otevírala diskuze o dříve zakázaných jménech jako Kazimir Malevič nebo Vladimir Tatlin, ale také o aktuálních trendech v umění na západě (kinetismus, pop-art aj.). Nikita S. Chruščov však tyto tendence v umění rozhodně nepodporoval.³⁴¹ Proto se umělci, otevírající nová témata, ocitali stále za hranicemi oficiálního uměleckého života. Tato skutečnost je ale stmelila, vytvářeli mezi sebou četné kontakty a izolovali se od postupů totalitárního režimu.³⁴²

Počátkem 60. let docházelo k opětovným snahám ÚV KSČ získat bezvýhradnou kontrolu. Ani zesílený politický tlak ovšem nedokázal přivést všechny oficiální umělce pod taktovku socialistického realismu. Když režim nedokázal situaci zvládnout, pokusil se vytvořit novou politiku, která by nabídla zdánlivou svobodu v uměleckém projevu, ovšem za podmínky zachování jednoznačné vedoucí role KSČ (historik Karel Kaplan nazval tento proces „řízenou diferenciací“).³⁴³ Roku 1962 proto můžeme hovořit o zlomení monopolního

³³⁸ Srov. KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha 1997, s. 18.

³³⁹ Srov. BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York 1966, s. 335–339.

³⁴⁰ Srov. BROWN, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Brno 2011, s. 500.

³⁴¹ KUSÁK, Alexej: *Tanec kolem Kafky: liblická konference 1963 vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha 2003, s. 23–27.

³⁴² Srov. BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York 1966, s. 335–339.

³⁴³ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 464.

postavení socialistického realismu v našem prostředí, ke kterému pak došlo na rozdíl od vývoje v Sovětském svazu. XII. sjezd KSČ, konaný v prosinci 1962, ve svém závěru totiž nespojoval oficiální umění výhradně s jedním směrem, přestože stále vyzýval k umění realistickému a socialistickému. Strana navíc ustoupila i z přísného „seznamu“ povolených umělců, takže se postupně na veřejnost vrátila jména jako Karel Čapek, Franz Kafka, Karel Teige, Emil Filla, Jan Zrzavý aj.³⁴⁴ Přitom ještě počátkem roku 1962 byly zmínky třeba o jmenovaném Karlu Teigovi cenzurou systematicky odstraňovány z veřejných projevů.³⁴⁵ Důsledky XII. sjezdu KSČ se pak projeví také v oblasti kulturního tisku, a to rozšířením možných diskuzních témat.³⁴⁶

První tajemník ÚV KŠC Antonín Novotný označil za zlomový rok 1963, z toho důvodu, že v něm ideologické oddělení ÚV KSČ údajně ztratilo „iniciativu“, jinak řečeno, že byla v oficiální kultuře tolerována i díla vytvořená bez ideologického sdělení. Obranu proti tomuto stavu Novotný viděl ve větší agilnosti cenzurních orgánů (především HSTD), v jejichž činnosti se měla do budoucna naplňovat kulturní politika KSČ.³⁴⁷

Jak bylo řečeno, od roku 1962 lze zaznamenat uvolnění v kulturní politice státu,³⁴⁸ přičemž tento trend vrcholil roku 1963, a to společně se změnou odpovědných funkcionářů.³⁴⁹ V dubnu toho roku nastoupil do funkce tajemníka ÚV KSČ pro oblast kultury a mezinárodních vztahů Čestmír Císař, který se pokoušel o dialog s umělci a usiloval o „zkvalitnění“ odpovědného personálu. Za jeho působení nastoupil například Jiří Pelikán do funkce ředitele Československé televize, ze které bude výrazně podporovat proces liberalizace v období Pražského jara. V době Císařova působení byly realizovány i některé akce, které přispěly k přehodnocení kulturní minulosti a volaly po zmírnění cenzurních represí. Lze jmenovat konferenci o Franzi Kafkovi, uspořádanou v květnu 1963 v Liblicích. Výraznou stopu zanechali spisovatelé také v souvislosti s přípravou a průběhem jejich III. sjezdu, když v sérii diskuzí a připomínek kritizovali stranické řízení kultury, cenzuru a přihlásili se také k myšlenkám svého sjezdu z roku 1956. Jmenované faktory se však na československé kulturní produkci odrazily spíše až v setrvačnosti a tedy v období následujícím po roce 1963,

---

³⁴⁴ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 280, 330–335.

³⁴⁵ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu 318, č. 318-99-23, cenzurní zásah do textu článku Jana Řezáče pro časopis *Kultura* ze dne 25. 1. 1962.

³⁴⁶ HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích*. In: ŠEDIVÝ, Ivan – Němeček, Jan – Kocian, Jiří – Tůma, Oldřich: 1968. České křižovatky evropských dějin. Praha 2011, s. 125.

³⁴⁷ Srov. KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Litomyšl 2004, s. 287.

³⁴⁸ MERVART, Jan: *Kulturní politika KSČ mezi jejím XII. a XIII. sjezdem (1962–1966)*. In. KÁRNÍK, Zdeněk a kol.: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VI. Praha 2009, s. 190.

³⁴⁹ Srov. VILÍMEK, Tomáš: *Občanská společnost a její význam*. Paměť a dějiny, 2008, č. 2, s. 9.

ve kterém potom českoslovenští umělci získali mimo jiné uznání i na mezinárodním poli – možno jmenovat například tzv. novou filmovou vlnu.³⁵⁰

Do situace na Slovensku výrazně zasáhla rehabilitace „buržoazních nacionalistů“ ve druhé polovině roku 1963, do které byla zapojena také rehabilitace předválečné avantgardní skupina DAV (založena roku 1924, redaktorem jejího časopisu byl Vladimír Clementis) – tato skutečnost podpořila probíhající liberalizační tendence ve slovenské kultuře.³⁵¹

Vedení KSČ se pokusilo zastavit liberalizaci kultury již roku 1963. V září toho roku byl odvolán Čestmír Císař ze svého stranického postu (nahradil ho Vladimír Koucký). Dalším opatřením bylo omezení finanční podpory určené svazům; v této souvislosti byla zavedena i úprava autorské daně, která omezovala pravomoci uměleckých svazů ve fondech.³⁵² Politický nátlak byl potom prováděn také přímo ve svazech, ve kterých byli „zaktivizováni komunisté“. Strana tímto apelem směřovala na své loajální členy, kteří měli uplatnit uvnitř svazů svou politickou dominanci za účelem obnovení monopolu socialistického realismu. Situace, která přinesla řadu mezinárodních úspěchů pro mladé umělce, ovšem změnila postoj právě těchto komunistů ve svazech, kteří pak často odmítali poslouchat „nefunkční“ direktiva. Takže apel na aktivní vystoupení „komunistů“ v rozporu k původnímu předpokladu vedl k rozrušení přímé poslušnosti svazů vůči ÚV KSČ.³⁵³ Za této situace přijal ústřední výbor KSČ v květnu 1964 návrh ideologického oddělení „o potlačení liberalizace v kultuře“, na jehož základě měly být provedeny v uměleckých svazech personální obměny.³⁵⁴

Za účelem politického „podchycení“ kulturního tisku byla vypracována při ideologických orgánech ÚV KSČ zpráva s názvem „Poslání a stav kulturních časopisů“, která měla ukončit relativní uvolnění panující v redakcích.³⁵⁵ Text zprávy sloužil jako „vzor“ pro redakční pracovníky, pro jejich práci a pro postoje, které měli veřejně zastávat. Shrnoval předpokládaný charakter českých kulturních časopisů (ze slovenských časopisů jmenován

---

³⁵⁰ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 37.

³⁵¹ MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2012, s. 27; KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha 1997, s. 19.

³⁵² MERVART, Jan: *Kulturní politika KSČ mezi jejím XII. a XIII. sjezdem (1962–1966)*. In: KÁRNÍK, Zdeněk a kol.: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VI. Praha 2009, s. 192–193; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčíka*. 1. vydání. Brno 2011, s. 148.

³⁵³ KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha 1997, s. 20; Týž: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 31.

³⁵⁴ KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha 2011, s. 981–982.

³⁵⁵ MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2012, s. 100–101, 117.

pouze časopis Kulturní život), a to z politicko-ideologického hlediska s tím, že nalezené tzv. „nesprávné tendence“³⁵⁶ měly být „zlikvidovány“ prostřednictvím aktivit „komunistů“ v redakcích.³⁵⁷ Zpráva sloužila zároveň jako apel k dalším personálním obměnám. Stala se však kamenem úrazu mezi stranou a pracovníky v kultuře, kteří s jejím obsahem nesouhlasili.³⁵⁸

Sledované období čtvrté kapitoly je ukončeno II. sjezdem Svazu československých výtvarných umělců v prosinci roku 1964. Tento sjezd byl silně poznamenán předchozím liberalizačním obdobím a představuje jistý mezník ve vývoji svazu. Jeho rozbor je předmětem následující kapitoly.

4.1 I. sjezd Svazu československých výtvarných umělců roku 1960

V pořadí první sjezd SČSVU (následující po ustavující konferenci svazu) byl připravován zároveň s průběhem konsolidace nové správní reformy v Československu.³⁵⁹ Tyto předpoklady si pak vyžádaly zhruba roční odklad sjezdu výtvarníků, poněvadž ještě před jeho konáním měla být správní reforma dokončena a její „přínos“ oceněn a také zapracován ve formě dílčí reorganizace do nových stanov svazu. O tom i o jiných předpokladech mluvil alespoň „plán svazových úkolů k přípravě sjezdu“³⁶⁰ vypracovaný vedoucími orgány SČSVU ve spolupráci s ideologickými orgány strany a následně schválený ústředním výborem KSČ. Za splnění nastíněných úkolů potom zodpovídal předseda svazu Bohumír Dvorský.³⁶¹

Důvodem pro zhruba roční odložení sjezdu byla snaha politiků zajistit souznění jeho průběhu závěrů s ideologií a politikou režimu. Velká pozornost byla za tím účelem věnována výběru delegátů i jednotlivých témat předpokládaných diskuzí. Tisk svazu zaplnila v rámci předsjezdové „kampaně“ série článků rozebírajících „ideově-tvůrčí“ otázky, které byly

---

³⁵⁶ Dobový termín, který označoval opozici vůči politice KSČ – např. vyznávání hodnot kapitalistické společnosti, poukazování na chyby v SSSR atd.

³⁵⁷ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (ideologická komise), sv. 2, arch. j. 9/1, zápis ze 3. schůze ideologické komise ÚV KSČ ze dne 17. 2. 1964.

³⁵⁸ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčíka*. 1. vydání. Brno 2011, s. 147.

³⁵⁹ Společně s přijetím nové ústavy a vyhlášením socialistického zřízení byla na základě zákona č. 36/1960 Sb. uskutečněna administrativní reforma. V jejím rámci byl výrazně redukován počet krajů a okresů a současně došlo k rozšíření pravomocí národních výborů. Zdroj: GRONSKÝ, Ján: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. II. 1945–1960*. Praha 2006, s. 501–510; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 450–451.

³⁶⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 106, plán svazových úkolů k přípravě sjezdu.

³⁶¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 79, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 27. 11. 1959; Tamtéž, karta 106, plán svazových úkolů k přípravě sjezdu; Tamtéž, karta 107, plán hlavních úkolů v další přípravné etapě sjezdu pro rok 1960; *Sjezd SČSVU odložen*. Výtvarná práce, 1960, č. 3, s. 3.

probírány také na četných diskuzích pořádaných v menších kolektivech uvnitř svazu.³⁶² Přitom jako tzv. „ideologické východisko“ pro tyto články a diskuze sloužily tři akce: Sjezd socialistické kultury z roku 1959, IV. přehlídka československého výtvarného umění a soutěž vyhlášená k 15. výročí zřízení tzv. lidově demokratického Československa.³⁶³

IV. Přehlídka československého výtvarného umění byla otevřena v prosinci roku 1959, po čtyřleté prodlevě oproti přehlídce předchozí. Místem jejího konání byla Jízdárna Pražského hradu a prostory Mánesa v Praze.³⁶⁴ **Obr. 16** Výstava užitého umění a průmyslového výtvarnictví v Mánesu instalovaná v rámci IV. Přehlídky výtvarného umění, viz příloha. Výběr vystavujících autorů se opíral o členskou základnu politicky „uvědomělé“ tvůrčí Skupiny 58. Prostřednictvím tvorby jejích členů mělo být deklarováno, že oficiální umělci tvoří v rámci vymezeném teorií socialistického realismu, i když v souvislosti s výstavou nebyl výslovně tento směr zmiňován.³⁶⁵ Výtvarníci, kteří se na přehlídce „uplatnili“, byli následně ve svazu přesunuti do vyšší kategorie (na kandidáty nebo členy), v případě že již členský průkaz nevlastnili.³⁶⁶ Hlavní cenu přehlídky potom obdrželi: Josef Brož, Rudolf Pribiš a Zdeněk Kovář.³⁶⁷

Podobný účel, jako IV. Přehlídka československého výtvarného umění, tedy „legitimování“ socialistického realismu v umělecké tvorbě, měla v předsjezdovém období také soutěž vyhlášená k oslavě takzvaného „15. výročí zrodu lidově demokratického Československa“. Jednalo se o celostátní soutěž kumulující v sobě všechny umělecké obory (výtvarné umění, literatura, hudba, divadlo, film) i uměleckou kritiku.³⁶⁸ Prostřednictvím štědrých dotací si slibovala realizovat množství angažovaných a také monumentálních děl. Na jejich realizaci bylo podle plánu připraveno až 70 milionů Kčs.³⁶⁹ Celá částka však nebyla vlivem státních hospodářských potíží nikdy vyplacena. Soutěžní náměty na konkrétní díla do soutěže navrhovaly státní instituce. Například ministerstvo paliv se zajímalo o sochařské práce na téma „hornická mládež v prostředí budování socialismu“.³⁷⁰ Do soutěže bylo

³⁶² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 27. 11. 1959; Tamtéž, karton 107, usnesení stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 26. 6. 1959; *Sjezd SČSVU odložen*. Výtvarná práce, 1959, č. 25–26, s. 5.

³⁶³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, plán hlavních úkolů v další přípravné etapě sjezdu pro rok 1960.

³⁶⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 90, katalog IV. Přehlídky československého výtvarného umění, s. 7.

³⁶⁵ Srov. BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 287.

³⁶⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 108, zápis ze zasedání ústředního výboru SČSVU ze dne 5. 8. 1960.

³⁶⁷ *Hodnocení výsledků IV. přehlídky*. Výtvarná práce, 1960, č. 14, s. 2.

³⁶⁸ *Umělecká soutěž k 15. výročí naší lidově demokratické republiky*. Výtvarná práce, 1959, č. 5, s. 1.

³⁶⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 27. 11. 1959.

³⁷⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, návrhy úkolů pro výtvarné umění do soutěže k 15. výročí zrodu lidově demokratické ČSR.

nakonec zasláno 11 115 výtvarných děl (příp. návrhů)³⁷¹ od 2 173 výtvarníků. Hlavní cenu za oblast výtvarného umění obdrželo hned několik autorů: Miloš Axman (za sousoší Komunisté), Josef Brož (za krajinomalby a za figurální obrazy na téma „osvobození“), Josef Liesler (cyklus obrazů Tobě navzdory, mé století) Vincent Hložník (cyklus linorytů ke knize Národu od J. Jesenského) aj. **Obr. 17** Sousoší Komunisté od M. Axmana, viz příloha. Za hlavní cenu měli autoři obdržet sumu 20 000 Kčs. Další výtvarní umělci³⁷² byli oceněni nižší částkou – od 10 000 do 3000 Kčs. Dále bylo několik desítek umělců oceněno tzv. čestným uznáním. Na soutěž a její oceněné autory se potom soustředil tisk SČSVU.

Krátce po ukončení soutěže „k 15. výročí“ byla v návaznosti na ni vyhlášena další soutěž – tentokrát „k 20. výročí ČSSR“. Také ona se však do budoucna potýkala s výpadky ve finančních tocích. Navíc vzhledem k tomu, že ukončení této druhé soutěže kulminovalo v polovině 60. let, tedy v období zrušeného monopolu socialistického realismu, byla soutěž sabotována neúčastí od řady liberalizujících se výtvarníků a vyvolala potom také řadu kritických diskuzí odkazujících její charakter do doby 50. let.³⁷³

V důsledku změněné politiky KSČ na počátku 60. let, která kladla více pravomocí na krajské organizace,³⁷⁴ byly do přípravy I. sjezdu SČSVU ve zvýšené míře zapojeny jeho krajské pobočky. Svaz se totiž přizpůsobil nové krajské struktuře státu. Zesíleného zájmu o krajské dění jeho pobočky využily, a to v plánu prosadit pomocí úprav v kandidátce své členy do vedoucích orgánů svazu. Pobočky v Karlových Varech, Ústí nad Labem a v Plzni navíc zamýšlely svolat schůzi, na které by se dohodly na složení společných kandidátů. Tento krok zdůvodňovaly pocity ústrku a opomíjením jejich požadavků ze strany ústředních orgánů svazu sídlících v Praze. Proti jejich iniciativě však vedení SČSVU rychle a razantně zakročilo. Prostřednictvím dopisu zakázalo konání společné schůze realizovat a navíc zapovědělo i do budoucna jakékoliv „spojování krajů“ za účelem jejich „jednotného postupu“.³⁷⁵

³⁷¹ Z toho 2779 malířských prací, 1526 sochařských, 2905 grafických a 3905 prací z oboru užitého umění a průmyslového výtvarnictví. Zdroj: *Výsledky výtvarné soutěže k 15. výročí zrodu lidově demokratické ČSR*. Výtvarná práce, 17. 5. 1960, č. 9–10, s. 1.

³⁷² Další ceny obdrželi např.: Richard Wiesner, Zdeněk Kovář, František Jiroudek, Marie Vaňková-Kuchyňková, Bohumila Groškovská, Orest Dubay, Josef Malejovský, Tibor Bartfay, Karel Hološka – Dagmara Kudrnová, Jaroslav Tarab aj. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 89, zpráva o výsledcích soutěže k 15. výročí osvobození Československa; Tamtéž, karton 111, zpráva o výsledcích soutěže k 15. výročí osvobození; *Výsledky výtvarné soutěže k 15. výročí zrodu lidově demokratické ČSR*. Výtvarná práce, 17. 5. 1960, č. 9–10, s. 2.

³⁷³ *Ještě jednou o jubilejní soutěži*. Výtvarná práce, 14. 8. 1965, č. 15, s. 1.

³⁷⁴ KSČ věnovala krajským organizacím uměleckých svazů pozornost i důvěru pravděpodobně z důvodu jejich politické loajálnosti, oproti vývoji mezi pražskými umělci. Prostřednictvím zvýšení kompetencí krajských struktur však strana zamýšlela centralizovat řízení uměleckých svazů pod taktovkou socialistického realismu, a to právě s přispěním krajských umělců. Šlo tedy o pouhé využití atmosféry volající po zmírnění pražského centralismu, nepředpokládající povolení autonomního vývoje v jednotlivých krajích.

³⁷⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 107, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 25. 9. 1959.

O zásah do složení kandidátní listiny pro volbu nových funkcionářů SČSVU se pokusili také grafici ze svazu (valnou část z nich tvořili bývalí členové Sdružení Hollar), kteří požádali o účast při sestavování nové kandidátní listiny ústředními orgány svazu.³⁷⁶ Nebyli ale vyslyšeni a kladné odezvy se nedočkal ani jejich požadavek na zastoupení grafiků v nových řídicích orgánech svazu.³⁷⁷

Krajské pobočky SČSVU dostaly v předsjezdovém období možnost vyjádřit se k návrhu stanov a ke znění předpokládaného hlavního referátu sjezdu. Oba dokumenty byly s předstihem publikovány ve Výtvarné práci.³⁷⁸ Ve svých reakcích vyjádřily shodně souhlas se zněním obou dokumentů, z jejich strany byly navrhovány jen některé dílčí úpravy, především v podobě zvýšení pravomocí poboček (vyslovila s tak pobočka v Košicích, Martině, Liberci, Jihlavě aj.);³⁷⁹ pobočka v Českých Budějovicích zároveň navrhovala: „[...] hledat nové formy k obnovení kázně a socialistické morálky členů SČSVU k voleným orgánům (sic.) a to například přísným sledováním činnosti jednotlivců a přísným hodnocením při zvyšování registrace za přímé spolupráce s výbory poboček [...]“.³⁸⁰ Zcela rozdílně pobočka v Karlových Varech požadovala zrušení „kategorizace“ příslušníků svazu.³⁸¹

***

První sjezd Svazu československých výtvarných umělců se konal ve dnech od 30. listopadu do 2. prosince roku 1960 v prostorách pražského hotelu International v Praze Dejvicích – v typické stavbě architektury socialistického realismu u nás.³⁸² Zúčastnilo se jej 300 delegátů SČSVU, dále vyslaná delegace ÚV KSČ³⁸³ vedená Jiřím Hendrychem (člen politického byra ÚV KSČ a zároveň kulturní tajemník) a hosté.³⁸⁴ Hendrych se stal v 60. letech, po ústupu Václava Kopeckého, jednou z hlavních postav odpovědnou za podobu kulturní politiky KSČ, figuroval v pozici předsedy ideologické komise ÚV KSČ.³⁸⁵ Mezi

³⁷⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 106.

³⁷⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 60, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 2. 12. 1960.

³⁷⁸ Roč. 1960, č. 17, příloha.

³⁷⁹ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, připomínky poboček k tezím hlavního referátu a stanovám SČSVU z roku 1959.

³⁸⁰ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, dopis od pobočky SČSVU v Českých Budějovicích pro vedoucí orgány SČSVU v Praze ze dne 20. 9. 1959.

³⁸¹ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58, SČSVU pobočka Karlovy Vary – návrh na změnu stanov.

³⁸² ŠETLÍK, Jiří: *Příběh skupiny UB 12*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, s. 87.

³⁸³ Členy delegace ÚV KSČ byli: Ladislav Štoll (člen ÚV KSČ), Václav Dobiáš (člen ÚV KSČ), Viliam Šalgovič (vedoucí IV. oddělení ÚV KSS), František Todr (zástupce IV. oddělení ÚV KSČ) a Jiří Hendrych.

³⁸⁴ *Za nové, socialistické umění*. Výtvarná práce, 14. 12. 1960, č. 23–24, s. 1.

³⁸⁵ KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Litomyšl 2004, s. 285, 287; KNAPÍK, Jiří: *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha 2002, s. 98.

hosty na sjezdu nechyběl vlivný Zdeněk Nejedlý a dále zástupci uměleckých svazů.³⁸⁶ **Obr. 18** Pohled na zaplněné zasedání I. sjezdu SČSVU, hovoří J. Hendrych, viz příloha.

Sídelní město	Počet delegátů
Praha	187
Brno	14
Liberec	7
Hradec Králové	6
Olomouc	6
Gottwaldov	6
Ostrava	4
České Budějovice	4
Ústí nad Labem	3
Pardubice	3
Plzeň	2
Karlovy Vary	2
Jihlava	1
Za Slovensko	55 delegátů

*Rozvržení počtu delegátů na I. sjezdu SČSVU podle sídelních měst jednotlivých poboček svazu.*³⁸⁷

Hlavním bodem sjezdu bylo přijetí nových stanov. Jejich vyznění odráželo zavedení správní reformy v Československu. Důraz byl tak položen na spolupráci svazového ústředí s kraji. Přestože zvýšení počtu členů ústředního výboru SČSVU ze 60 na 66 osob bylo odůvodněno argumentem, že budou vybráni z mimopražských krajů, ve skutečnosti byli mezi ně začleněni, a to v převážné míře, členové výborů jednotlivých sekcí SČSVU³⁸⁸ sídlící v Praze.³⁸⁹ Až na jednu ženu byl nový ústřední výbor SČSVU výhradně mužskou společností, a z toho 13 členů vedení bydlelo na Slovensku.³⁹⁰

Nové stanovy SČSVU přinesly pro další vývoj především dvě výrazné změny. Zavedení funkce vedoucího tajemníka (stal se jím Miloslav Jiránek, dosavadní tajemník sekce

³⁸⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 75, zápis z prvního dne sjezdu, tj. ze dne 30. 11. 1960.

³⁸⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 119; NA, f. ČFVU-Dílo, karton 58.

³⁸⁸ Jednalo se celkem o čtyři sekce: sekce malířů, sochařů a grafiků; sekce teoretiků; sekce restaurátorů; sekce užitého umění a průmyslového výtvarnictví.

³⁸⁹ *Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury*. Výtvarná práce, 1964, č. 16–17, příloha.

³⁹⁰ Složení nového ústředního výboru SČSVU: Miloš Axman, Aleš Beneda, Vlastimil Beneš, Martin Benka, Václav Bláha, Josef Brož, Václav Dolejš, Věra Drnková-Zářecká, Orest Dubay, Robert Důbravec, Bohumír Dvorský, Otto Eckert, Bohuslav Felcman, Václav Formánek, František Gajdoš, Jaroslav Grus, Milan Hegar, Karel Hladík, Vincent Hložník, Karol Hološko, Viktor Holubár, Miloslav Jiránek, Miroslav Korčian, Jiří Kotalík, Zdeněk Kovář, Vladimír Kovářík, Rudolf Krivoš, Jan Krofta, Ján Kulich, Karel Kuneš, Václav Kyselka, Stanislav Libenský, Karel Lidický, Július Lörincz, Jozef Majkut, Vincenc Makovský, Josef Malejovský, František Malý, Miroslav Mičko, Stanislav Mikuláščík, Jiří Myszak, Jaromír Neumann, Josef Němec, Ada Novák, Josef Novák, Oldřich Oplít, Václav Plátek, Karel Pokorný, Josef Raban, Vlastimil Rada, Theodor Rotrekl, René Roubíček, Josef Soukup, Karel Štětkář, Vojtěch Tittelbach, Alexander Trizuljak, Josef Týfa, Jaromír Uždil, Karel Vaca, Ladislav Vacek, Jan Vaněk, Marian Városov, Ladislav Vychodil, Richard Wiesner, Adolf Zábranský, Ladislav Zívr. Zdroj: *Nově zvolení členové ústředního výboru SČSVU*. Výtvarná práce, 1960, č. 23–24, s. 2.

užitého umění a průmyslového výtvarnictví)³⁹¹ znamenalo posílení stranického vlivu ve svazu. Jeho role byla totiž především dohlížecí a kontrolní. Za druhé stanovy zpřísnily dohled nad tvůrčími skupinami. Na jejich základě totiž získalo vedení svazu právo zakázat založení nové skupiny; v důsledku toho se v první polovině 60. let objevují tzv. oficiálně neuznané tvůrčí skupiny. Představovaly je například ty, do jejichž řad měli být začleněni někteří režimem ostrakizovaní umělci, jako byl Mikuláš Medek, Vladimír Boudník, Josef Istler aj.³⁹²

Den před ukončením sjezdu, tedy 1. prosince 1960, pronesl svůj referát vedoucí stranické delegace Jiří Hendrych. Mluvil o právě zahájené nové (třetí) pětiletce a o zapojení výtvarníků do jejich plánů, například prostřednictvím tvorby ilustrací do nových učebnic, nebo výzdoby předpokládané dálnice. Apeloval přitom na umělce, aby se „těsněji přimkli ke straně“. V této souvislosti zapověděl abstraktní umělecký projev a prohlásil, že „[...] *stěžejním tématem socialistického umění je a zůstane člověk – strůjce nové společnosti* [...]“. Společně s abstrakcí odsoudil také marxistické estetiky, kteří se snažili rozšiřovat pole výrazů socialistického realismu.³⁹³

Závěrečné usnesení I. sjezdu SČSVU bylo přijato přítomnými delegáty jednohlasně dne 2. prosince 1960.³⁹⁴ Pro nadcházející období vypíchlo několik úkolů, jejichž realizace měla v důsledku politicky utužit a centralizovat proces interního řízení svazu. Ve zkratce lze jmenovat alespoň ty stěžejní: zesílení ideologického vlivu ÚV SČSVU na vedení krajských poboček, zajištění transferu umělců mimo Prahu, centralizování procesu plánování výstav, podřízení výtvarných Fondů „kulturní politice SČSVU“, podpoření a rozvíjení práce uměleckých komisí, podpoření procesu zaměstnanosti výtvarníků v průmyslových závodech, zajištění dohledu sekce teoretiků nad tiskovinami SČSVU, využití autority ministerstva školství a kultury za účelem zesílení vlivu SČSVU na uměleckou výchovu ve školách, provedení změn v kategorii evidovaných výtvarníků ve svazu (jejich vyloučením či převedením do kategorie kandidát) – svaz obsáhl v této době celkem 3112 osob a z toho jich bylo 1451 řazeno právě ve třetí (znevýhodněné) kategorii evidovaných výtvarníků. Závěrečné usnesení I. sjezdu SČSVU dále hovořilo, po vzoru nové ústavy ČSSR, o vítězství socialismu ve společnosti: „[...] *za socialismu stává se tvůrčí aktivita výtvarného umělce v plném slova*

³⁹¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 111, mzdová inventura SČSVU ke dni 31. 12. 1960; *Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury*. Výtvarná práce, 1964, č. 16–17, příloha.

³⁹² ABS, historický fond H-714, III. správa MV ze dne 19. 12. 1961; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 442.

³⁹³ *Projev soudruha Jiřího Hendrycha*. Výtvarná práce, 1960, č. 10, s. 4–6; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 234.

³⁹⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 60, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 2. 12. 1960.

smyslu veřejnou ideologickou činností a vysoce odpovědným činitelem společenským [...] Na naše výtvarné umělce čekají velké úkoly ve spolupráci s architekty při přetváření prostředí, ve kterém žijeme, při výstavbě nových městských sídlišť, vesnic, továrních objektů [...].“ V rozporu k usnesení ustavující konference SČSVU z roku 1956, hájící individuální „názor“ umělce, mluvilo potom usnesení I. sjezdu SČSVU o kolektivně sdílených ideologických hodnotách: *„Naší věcí bude i překonání všech vnitřních ideologických problémů, které dosud komplikují úspěšný rozvoj našeho umění, zejména přežitků subjektivistického pojetí umělecké tvorby [...].“*³⁹⁵ V důsledku usnesení sjezdu došlo k zesílení ideologického dohledu nad činností příslušníků svazu a k rozšíření pravomocí stranické skupiny (nová funkce vedoucího tajemníka) a řídicích orgánů SČSVU vůči nižším složkám, čímž se ale v důsledku od nich vzdalovaly.

Na závěr I. sjezdu SČSVU bylo odhlasováno odeslání několika „pozdravných dopisů“, a to ústřednímu výboru KSČ, dále Svazu výtvarných umělců SSSR a dalším výtvarným svazům komunistického bloku.³⁹⁶

Lze shrnout, že průběh a závěry sjezdu odrážely utužení politických poměrů v kultuře – stranická skupina získala do svého čela nového vedoucího tajemníka, zosobňujícího potom ve svazu stranickou vůli. Rozšířeny byly také interní pravomoci ústředního výboru, a to v podobě práva rozhodování o vzniku nových tvůrčích skupin. Dále došlo k centralizaci vedení – do ústředního výboru SČSVU vstoupily dřívější dílčí výbory sekcí a lze zaznamenat také zesílený důraz na mocenský vliv ústředního výboru nad pobočkami SČSVU, prezentovaný ovšem jako prohloubení vzájemné spolupráce.

***

Z komparativního hlediska můžeme závěry a prohlášení I. sjezdu SČSVU dát do souvislosti s prohlášeními IV. sjezdu Svazu výtvarných umělců NDR (v originále Verband Bildender Künstler der DDR, VBKD) konaného o rok dříve, ve dnech 1. – 5. prosince 1959. Podobně jako v Československu se stalo „politickým cílem“ sjezdu výtvarníků v NDR deklarování monopolu socialistického realismu pro další tvorbu. Program obou jmenovaných sjezdů byl potom v mnohém podobný; sjezd VBKD provedl volbu presidia a jednotlivých komisí svazu, zazněl na něm tzv. hlavní referát pronesený úřadujícím předsedou Willi Wolfgrammem, následovaly diskuze, schválení stanov a stanovení závěrů sjezdu. Tématem referátu W. Wolfgramma byl sedmiletý plán a jeho spojení s výtvarným uměním. Na čtených

³⁹⁵ *Usnesení sjezdu delegátů SČSVU. Výtvarná práce 1960, č. 23–24, s. 3.*

³⁹⁶ Tj. svazům výtvarných umělců Albánie, Bulharska, Číny, Koreje, Maďarska, Mongolska, NDR, Polska, Rumunska, severního Vietnamu. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 60, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 2. 12. 1960; *Dopis delegátů sjezdu SČSVU. Výtvarná práce, 14. 12. 1960, č. 23–24, s. 2.*

místech se přitom odvolával na projevy prvního tajemníka ústředního výboru SED Waltera Ulbrichta, v některých případech ho pak citoval. Wolfgramm v úvodu referátu jmenoval myšlené úspěchy „socialistického systému“, především pak kosmické lety a údajnou záruku „světového míru“, kterou měl nabízet komunistický režim. Dále zmínil skutečnost, že v uplynulých letech někteří intelektuálové zpochybňovali schopnost strany splnit jí nastíněné perspektivy a uvažovali o jiných cestách politického směřování. Umělecká inteligence pak údajně podle Wolfgramma podcenila kulturní potřeby lidu, které prý mohl uspokojit pouze komunistický režim. Dalším bodem referátu byly „perspektivy“ sedmiletého plánu (schváleného v září 1959), směřující podle jeho vyjádření k míru, blahobytu a štěstí národa. Sedmiletý plán tedy nebyl výhradně plánem na rozvoj hospodářství státu, ale spíše „ideální představou“ na dobudování komunistického režimu v NDR. Předpokladem pro naplnění sedmiletého plánu mělo být šíření znalostí o marxismu-leninismu. Kulturní úkoly grandiosně pojatého plánu byly v souladu s teorií marxismu-leninismu postaveny na myšlených rozumových principech a na jejich uplatnění v „reálném“ kulturním životě, na potřebách lidu – na socialistickém realismu. Umělci měli vytvořit „spojenectví“ s dělníky na pracovištích („Künstler und Volk sind eins“). V poslední části referátu se Wolfgramm obracel prostřednictvím slov Waltera Ulbrichta přímo k výtvarným umělcům, když požadoval „zaplavit“ obrazy kulturní domy, kluby a všechny veřejné budovy; v plánu byla také „výzdoba“ továren a nových bytů již při výstavbě. Pro výtvarnou praxi byl na několika místech vyzdvihnout socialistický realismus, který byl spojován s uměleckým „mistrovstvím“. Jako údajné skvosty socialistického umění, vytvořené v posledních letech, byly potom jmenovány například sousoší Karla Liebknechta a Rosy Luxemburgové od Waltera Arnolda nebo památník obětem Buchenwaldu od Fritze Cremera, aj.³⁹⁷ Závěry IV. sjezdu VBKD potom hovořily rovněž jednoznačně ve prospěch socialistického realismu. Každý příslušník VBKD se měl svou prací zodpovídat straně a vládě NDR.³⁹⁸

Když srovnáme obsah referátu W. Wolfgramma s referátem Jiřího Hendrycha, který zazněl na I. sjezdu SČSVU v prosinci 1960, nalezneme řadu podobností, a to již v tématu obou referátů: Wolfgramm hovořil o sedmiletém plánu ve spojení s výtvarným uměním, Hendrych potom o pětiletém plánu ve spojení s výtvarným uměním. Dalším z významných společných motivů, které obsáhl později publikovaný Hendrychův referát, bylo přihlášení se k procesu „výstavby komunismu“; v této části oba referáty odrážely skutečnost, že SSSR

---

³⁹⁷ *Vierter Kongress des Verbandes bildender Künstler Deutschlands 1. – 5. 12. 1959 in Markkleeberg*. NDR 1959, s. 24–53.

³⁹⁸ Akademie der Künste – Archiv, Berlin, f. VBKD – Zentralvorstand, sig. 996, Arbeitsordnung für die Mitarbeiter der Büros des VBKD (Zentralvorstand), 1. 7. 1961.

deklarativně zahájil etapu údajného „politického přechodu do komunismu“. Hendrych proto nabádal k „výchově nového, politicky uvědomělého, člověka“, když pronesl: „*Za zcela organickou součást rozvoje naší společnosti považujeme také široký rozmach umění, které má a bude mít stále větší podíl na formování nového komunistického člověka [...]*“.³⁹⁹ Podobně jako Wolfgramm v NDR potom také Hendrych kritizoval především situaci v západním Německu, v zemi, ve které se údajně měla rozvíjet jak abstrakce, tak stejně hodnotný „brak“ a „pornografie“. Oba referáty se vyznačovaly také značným nadhodnocením schopnosti režimu zajistit „štěstí“ národa a jeho hospodářský „blahobyt“.

***

Vzápětí po ukončení I. sjezdu SČSVU provedl jeho nově zvolený ústřední výbor volbu předsedy svazu. Do této funkce jmenoval jednohlasně sochaře Josefa Malejovského (1914–2003).⁴⁰⁰ Kádrový posudek nového předsedy musel vyznít pozitivně: pocházel z „dělnické rodiny“ a v jeho tvorbě se objevovala témata vyžadovaná teorií socialistického realismu – historické náměty inspirované prózou A. Jiráska, válečná témata (partyzán, barikádník, rudoarmějec) aj.⁴⁰¹ **Obr. 19** Pomník Jana Žižky v Trocnově z roku 1960 od J. Malejovského, viz příloha. Volba místopředsedy oproti minulosti neproběhla. Funkce úřadujícího místopředsedy SČSVU, kterého dříve tradičně představoval člen Svazu slovenských výtvarných umělců, byla totiž sjezdem zrušena,⁴⁰² což byl krok, který byl v souladu s novou ústavou ČSSR, která omezovala výkonné pravomoci slovenských orgánů.⁴⁰³ Na místo jednoho úřadujícího místopředsedy SČSVU pak bylo zvoleno několik nových místopředsedů: František Gajdoš (prozatímní předseda SSVU), Bohumír Dvorský (dřívější předseda SČSVU), Josef Soukup, Václav Formánek a Miloslav Jiránek. Složení jedenáctičlenného předsednictva potom tvořili: sochař Karel Pokorný, malíř Vojtěch Titellbach, malíř Richard Wiesner, sochař Karel Lidický, architekt Jan Vaněk, grafik Robert Důbravec, průmyslový výtvarník Stanislav Libenský, teoretik Miroslav Míčko, sochař Stanislav Mikuláščík, architekt Viktor Holubár a malíř Teodor Rotrekl.⁴⁰⁴

***

---

³⁹⁹ *Projev soudruha Jiřího Hendrycha*. Výtvarná práce, 1960, č. 10, s. 429–436; projev ve zkrácené podobě publikován také v: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 234.

⁴⁰⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79 a 108, zápis z ustavující schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 2. 12. 1960.

⁴⁰¹ SPURNÝ, Jan: *Josef Malejovský*. Praha 1963, s. 5.

⁴⁰² *Diskuse k návrhu stanov*. Výtvarná práce, 1960, roč. 8, č. 21, s. 3; *Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury*. Výtvarná práce, 1964, č. 16–17, příloha.

⁴⁰³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 12.

⁴⁰⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 79 a 108, zápis z ustavující schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 2. 12. 1960; *Za nové, socialistické umění*. Výtvarná práce, 14. 12. 1960, č. 23–24, s. 1.

Několik týdnů po ukončení sjezdu SČSVU se konal sjezd Svazu slovenských výtvarných umělců v Bratislavě (ve dnech 15. – 16. 2. 1961). Mezi hosty nechyběli zástupci slovenských politických špiček: tajemník ÚV KSSS Jozef Lénart, pověřenec Slovenské národní rady Vasil Biľak a další. Sjezd zahájil svým referátem předseda SSVU Vincent Hložník. Přihlásil se k závěrům Sjezdu socialistické kultury z roku 1959 (k plánu na zvýšení kompetencí krajských organizací, úmyslu rozšířit estetickou výchovu na všech stupních škol aj.) a dále požadoval sjednocení umělců na základě marxismu-leninismu a také jejich důslednou kontrolu za účelem prokázání jejich skutečného „zápalu“ pro socialistický realismus, přičemž tento termín, v českém prostředí již delší dobu „přežitý“, použil V. Hložník opakovaně. Uznal sice skutečnost, že diskuze po XX. sjezdu KSSS ústila do rehabilitace modernismu, on sám ale odmítl odchylky od socialistického realismu v případě, že by daná díla odrážela jinou než socialistickou ideologii. Jozef Lénart odsoudil potom ve své řeči abstraktní umění zcela.⁴⁰⁵ Dá se tedy shrnout, že sjezd slovenské části SČSVU byl dogmatictější než sjezd celorepublikový.

***

I. sjezd vytvořil na půdě Svazu československých výtvarných umělců novou konstelaci sil, která do jisté míry potlačila dřívější snahy o rehabilitaci avantgardy a liberalizaci umělecké tvorby a naopak vytvořila nosnou půdu pro tvorbu v duchu socialistického realismu. Z vnějšího pohledu byl svaz po svém prvním sjezdu více homogenní, jednotně se hlásil k socialistickému umění v podobě, kterou požadovala strana. Na druhou stranu byla „potlačená“ skupina jeho příslušníků, zaměstnávaná dříve úsilím rehabilitovat moderní umění, nucena nyní hledat nové cesty k prosazení svého základního požadavku – svobody umělecké tvorby.

Primárním z odvětví, ve kterém se podle závěrů I. sjezdu SČSVU měla projevit dominance socialistického realismu, byl tisk. V posjezdovém období došlo k obměnám členů redakčních rad. Časopis *Výtvarná práce* následně rozpoutal na svých stránkách diskuzi o realismu, přičemž se apriorně zastávala toho socialistického.⁴⁰⁶ I přes změny ve složení redakcí se však obsah časopisů stále zabýval rovněž otázkami abstraktní tvorby. Časopis *Výtvarné umění* se stal pod vedením Miroslava Lamače (dříve Dušan Šindelář) již záhy po I. sjezdu SČSVU platformou progresivních myšlenek, zvláště ve své rubrice věnované zahraničním událostem. Rovněž *Výtvarná práce* odrážela některé podnětné myšlenky

---

⁴⁰⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 77, zápis ze sjezdu Svazu slovenských výtvarných umělců ze dne 15. 2. 1961.

⁴⁰⁶ Srov. *K ideově tvůrčím otázkám. Ze zprávy předsednictva pro dubnové zasedání SČSVU*. *Výtvarná práce*, 8. 6. 1962, č. 9–10, s. 1.

soudobého domácího i světového myšlení, k čemu navíc výměna šéfredaktora Václava Formánka za Jiřího Padrtu spíše přispěla. Od roku 1963 jsou v tomto časopise publikovány články a diskuze na téma abstraktního umění a dědictví moderny; častým přispěvovatelem byl například významný teoretik a historik umění Jindřich Chalupecký (1910–1990).⁴⁰⁷ Ten potom ve svém článku z roku 1964 označil proces rehabilitace moderního umění za „přežitý“: „[...] Již dost dlouho a dost hojně se diskutuje o abstrakci ve výtvarném umění, a s užitkem, zdá se, stále menším. Teorie se zamotávají v teoriích, polemika se vznáší do pomyslna [...] V diskuzích bývá často nejdůležitější – ale také nejobtížnější – zjistit, o čem je vlastně řeč [...]“ Chalupecký dále kritizoval vyhraňování umění do škatulky realistické a abstraktní a naopak propojoval hranice těchto dvou stylů.⁴⁰⁸

Rovněž oblast výstavnictví měla v období po I. sjezdu SČSVU odrážet dominanci socialistického realismu. Lze v této souvislosti jmenovat „politicky korektní“ výstavy realizované v Jízdárně pražského hradu: jednalo se především o výstavu z roku 1961 uspořádanou ke 40. výročí založení KSČ. **Obr. 20** Plakát Antonína Pelce vytvořený ke 40. výročí KSČ, viz příloha. Základ výstavy utvářela některá realizovaná díla vzniklá v průběhu již dříve zmíněné soutěže k 15. výročí osvobození ČSSR. Dále je třeba jmenovat výstavu Výtvarní umělci k XII. sjezdu KSČ zahájenou v listopadu 1962. Soustředila celkem 4698 výtvarných děl.⁴⁰⁹ Svým charakterem připomínala výstavy z první poloviny 50. let.

Předpokládaná decentralizace svazu, která byla jmenována v závěrech I. sjezdu SČSVU, spojená s přesunem části výtvarníků mimo hlavní město, se naplnit nepodařila. Ačkoliv svaz nabízel zvýhodněné bydlení i možnost vlastního ateliéru mimo metropoli, jeho úsilí vyústilo pouze k malé fluktuaci a k tomu ještě krátkodobé – výtvarníci se často po vyčerpání výhod vraceli zpět do Prahy.⁴¹⁰

4.2 Problémy s financováním oficiálního výtvarného umění

Již bylo řečeno, že oficiální kulturu komunistického Československa zabezpečoval po hospodářské stránce stát, a to především dotacemi a zakázkami. Do značné míry tak oblast kultury, a zároveň s ní i umělecké svazy, závisely na aktuální ekonomické situaci státu.

System štědrých finančních odměn představoval výrazný aspekt, který motivoval umělce přizpůsobit svou tvorbu požadavkům zákazníka – státu, potažmo strany. Prostředky

⁴⁰⁷ MOKREJŠ, Antonín – HLAVÁČEK, Josef: *Osobitost českého duchovního života šedesátých let*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI/2*. Praha 2007, s. 27.

⁴⁰⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Co je to abstrakce*. Výtvarná práce, 15. 2. 1964, s. 1.

⁴⁰⁹ *Výtvarní umělci k XII. sjezdu KSČ*. Výtvarná práce, 31. 12. 1962, č. 25–26, s. 1.

⁴¹⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 100, zápis ze schůze ÚV SČSVU ze dne 7. 11. 1964.

byly pro preferovaný typ umění distribuovány jak zakázkami, tak i v rámci soutěží. Svou roli hrálo i platové ohodnocení příslušníků uměleckých svazů, nejvyšší platy totiž tradičně patřily stranickým pracovníkům.⁴¹¹

V souvislosti se třetí pětiletkou (1961–1965) vyhlásila KSČ sebevědomé budovatelské plány spojené také s uměleckými úkoly a soutěžemi. Preinvestovanost a vysoká míra rozestavenosti však byly hlavní příčinou krachu pětiletky roku 1962.⁴¹² Následovala série úsporných opatření; k rozpočtovým škrtnům pak došlo také ve všech uměleckých odvětvích.⁴¹³ V návaznosti na tento vývoj se zhoršila životní úroveň.⁴¹⁴

Výtvarní umělci byli více než v minulosti nuceni hledat v krizovém hospodářském období přivýdělky mimo svaz. Z celkového počtu příslušníků svazu se jich ještě roku 1964 zabývalo výhradně výtvarnou nebo odbornou teoretickou prací (případně zkombinovanou s drobnými přivýdělky) pouze něco málo přes polovinu, tedy přibližně 1700 výtvarníků tvořilo bez jiného stálého pracovního poměru a 1500 zastávalo zároveň stálý pracovní poměr vykonávaný mimo svaz.⁴¹⁵ Od roku 1962 výtvarníkům citelně chyběly zakázky, ale i výtvarný materiál atd. – museli se často spoléhat na vlastní prostředky. Tento stav byl podle hodnotících zpráv vypracovaných na podnět ÚV KSČ hlavní příčinou odklonu oficiálních umělců od socialistického realismu.⁴¹⁶

Reakcí na neutěšený stav v oblasti výtvarné tvorby byl rozvoj oboru užitého umění, jako pokusu o náhradu za špatně fungující průmyslovou výrobu. Prototypy užitého umění neměly masové uplatnění v prodeji, z toho důvodu jim režim věnoval pouze okrajovou pozornost a mohlo se tak v tomto odvětví snadněji dosáhnout autonomního vývoje, což přispívalo k liberalizaci oblasti výtvarného umění.⁴¹⁷

---

⁴¹¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 111, mzdová inventura k 31. 12. 1960.

⁴¹² KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 35–36; VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 381; OTÁHAL, Milan: *O vztahu společnosti k normalizačnímu vedení*. In: TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš: *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*. Praha 2012, s. 247.

⁴¹³ Finanční škrty se odrazily například v omezené možnosti realizovat výtvarné návrhy oceněné v rámci soutěže k 20. výročí osvobození Československa.

⁴¹⁴ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 355; KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha 2012, s. 36.

⁴¹⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o periodické prověrce hospodaření a financování SČSVU ze dne 9. 3. 1966.

⁴¹⁶ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968), sv. 3, arch. j. 13/3, usnesení 7. schůze ideologické komise ÚV KSČ ze dne 18. 5. 1964, dokument Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury.

⁴¹⁷ LAMAROVÁ, Milena: *Design padesátých let*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha 2005, s. 453–456.

Pokles finanční podpory určené pro politicky preferované tvůrce lze vidět i na příkladu výše honorářů. Za rok 1963 obdrželo honorář, proplacený přes Český fond výtvarných umění, přibližně šest tisícům osob, což je asi dvojnásobek, než jich bylo v tuto dobu registrováno ve Svazu československých výtvarných umělců. To znamená, že přibližně 20% celkové částky bylo vyplaceno oficiálně neregistrovaných výtvarníkům.⁴¹⁸

	Rok	Honorář	Procentuální rozdíl oproti roku 1961
České země	1961	98 541 900	-
	1962	85 448 300	87%
	1963	78 517 850	80%
Slovensko	1961	30 441 161	-
	1962	31 236 796	103%
	1963	26 060 000	86%

*Přehled vyplacených honorářů
(v Kčs) výtvarným umělcům
přes Fondy výtvarných umění
v letech 1961–1963.⁴¹⁹*

Stav, ve kterém by mohlo dojít k rozvoji neřízené umělecké tvorby, nevyžadující vysoké náklady jako tomu bylo v případě státních zakázek, byl z pohledu kulturní politiky neúnosný. Již na přelomu let 1962/1963 proto stát zmírnil intenzitu úsporných opatření v oblasti umění.⁴²⁰ Pro výtvarné umělce byla potom v této souvislosti relevantní usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 30. července 1963 a ze dne 18. září 1963 – na jejich základě byly vyhrazeny určité finanční prostředky na nákup výtvarných děl pro státní galerie. Zmíněná usnesení vycházela z plánu „podpory socialistického umění“, vypracovaného ideologickým oddělením ÚV KSČ ve spolupráci s předsedou SČSVU Josefem Malejovským.⁴²¹ Realizací jmenovaného plánu a následných usnesení byl pověřen Viliam Široký, který poté v omezeném rozsahu povolil nákupy výtvarných děl i pro státní instituce a částečně také obnovil systém státních zakázek na výtvarné práce.⁴²²

⁴¹⁸ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, sv. 11, arch. j. 70, zpráva o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 30. 7. 1963.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ PERNES, Jiří: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. Brno 2003, s. 119–121.

⁴²¹ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, sv. 11, arch. j. 70, usnesení orgánů ÚV KSČ k ekonomické situaci ve výtvarném umění a materiály k 31. schůzi předsednictva ÚV KSČ ze dne 30. 7. 1963; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis z jednání stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 28. 4. 1964 a zápis ÚV SČSVU ze dne 12. 2. 1965.

⁴²² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 73, zpráva o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 30. 7. 1963 (jak řešit současnou ekonomickou situaci v oblasti výtvarného umění) a zpráva o plnění usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. 11. 1964.

4.3 Vývoj tvůrčích skupin

Na počátku šedesátých let došlo k rozvoji tvůrčích skupin; a to zakládáním nových, růstem počtu jejich členů, umělecké produkce a následně i adekvátním vzrůstem jejich vlivu na dění svazu. Podle charakteru se tvůrčí skupiny zpravidla rozdělují do čtyř kategorií. Tvůrčí skupiny s převažující mladou členskou základnou často spojoval dohromady požadavek na svobodu uměleckého projevu. Pouze menší počet tvůrčích skupin se stále hlásil k socialistickému realismu (skupina Říjen, Skupina 58 aj.). V jakési konzervativní kategorii, nevystupující kriticky proti žádnému ze dvou jmenovaných proudů, stály tvůrčí skupiny vycházejících z akademismu (tvůrčí skupina Aleš, Umění životu, Skupina výtvarných umělců aj.). Nakonec zde byly tvůrčí skupiny, které navazovaly na tradici uměleckých spolků, ale neuzavírala se ani před novými myšlenkami (tvůrčí skupina Mánes); charakteristické pro ně bylo úsilí o rehabilitaci avantgardy.⁴²³ Je nutné podotknout, že všechny tvůrčí skupiny ve svých programech akceptovaly principy socialismu a nebyly tudíž z tohoto pohledu zaměřeny proti oficiální politice svazu. Na základě současného stavu pramenné základny a dosaženého poznání má však uvedená klasifikace pouze pomocný význam; lze očekávat, že budoucí výzkum v této oblasti vnese do záležitosti výtvarných skupin nové poznatky s potenciálem revidovat načrtnutou typologii.

Počet tvůrčích skupin po roce 1960 stoupal, roku 1964 dosáhl v českých zemích čísla 45, z toho 35 tvůrčích skupin vzniklo v Praze. Pražské tvůrčí skupiny sdružovaly ke květnu roku 1964 celkem 602 výtvarníků, z nichž 404 vlastnilo členský průkaz SČSVU – celkový počet příslušníků svazu (tj. členů, kandidátů a evidovaných umělců) v Praze činil tehdy čísla 2393.⁴²⁴

Mladá generace výtvarníků prosazovala své představy na podobu umělecké tvorby na půdě svazu především prostřednictvím Bloku tvůrčích skupin. Cestu pro oficiální akceptaci abstrakce potom mnozí viděli přes rehabilitaci avantgardy, o kterou se zasazovali někteří její dřívější stoupenci – Blok tvůrčích skupin se veřejně přihlásil k dědictví avantgardního umění roku 1962 na pražské výstavě Jaro 62.⁴²⁵ Výstavu zaštitila svou autoritou tvůrčí skupina

---

⁴²³ Srov. ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 374–375. ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 6–7.

⁴²⁴ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968), sv. 3, arch. j. 13/3, usnesení 7. schůze ideologické komise ÚV KSČ ze dne 18. 5. 1964, dokument *Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury*.

⁴²⁵ Blíže k výstavě: LAHODA, Vojtěch: *Rozvoj tvůrčích skupin 1958–1970: každodenní modernismus*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI*. Praha 2007, s. 108.

Mánes; její vůdčí člen Adolf Hoffmeister v katalogu uvádí: „*Ani tvůrčí skupina Mánes, ani Blok tvůrčích skupin nezastupují nějaký všem společný výtvarný názor. Výstava má naopak ukázat, jak s přísným měřítkem výtvarné kvality lze seřadit široko zabírající výběr děl, která všechna lze nazvat moderními.*“⁴²⁶ Podle katalogu měla výstava odrážet jak tradici avantgardy, tak její aktuálnost; úvod katalogu uváděl humornou formou několik jejích definic: „*Avantgarda je umělecká pravda, i když jí mnozí nevěří; Avantgarda je v kapitalismu socialistická a v socialismu komunistická; Avantgarda je a bude [...].*“ Dále byla v krátkosti načrtnuta historie avantgardního hnutí od roku 1912 do roku 1962.⁴²⁷

Situace, která směřovala k uznání abstrakce za součást oficiálně tolerovaného umění, se nevyvinula pouze v Praze. Například v Brně, při příležitosti konání výstavy Výtvarných umělců jihomoravského kraje na přelomu let 1961/1962, mluvil estetik a historik umění Albert Kutal o metodách nefigurativního umění, které se pak v nadcházejícím období již viditelně vepsaly do tamějšího výtvarného života.⁴²⁸

4.4 Vztahy oficiálních výtvarníků s alternativní výtvarnou scénou

Vzájemné styky oficiálních a alternativních umělců byly ve výtvarném světě takřka výhradně jednosměrné, tedy iniciované z oficiálních kruhů. V průběhu první poloviny 60. let docházelo díky těmto kontaktům k částečné propustnosti alternativní sféry (její tvorby a myšlenek) do světa oficiálních umělců – do svazu výtvarníků.

Někteří příslušníci SČSVU kontaktovali a podporovali alternativní umělce, ať již z osobních sympatií, z úsilí o reformu oficiálního výtvarného života či s úmyslem o svou morální rehabilitaci. Významnou spojkou mezi oběma „tábory“ pak představovali dvě výrazné osobnosti – výtvarníky respektovaný Adolf Hoffmeister s dobrými kontakty na západní umělce a Jan Kotík, který díky svému silnému postavení v oficiální kultuře,⁴²⁹ spojenému s možnostmi cestovat, mohl informovat alternativní uměleckou sféru o současném vývoji

⁴²⁶ Archiv Hlavního města Prahy, f. MHMP II. – NVP, odbor kultury, inv. č. 829, dopis od Svazu československých výtvarných umělců pro výstavní ústředí Odboru školství a kultury NV hl. města Prahy ze dne 15. 5. 1962, přiložena část textu katalogu.

⁴²⁷ Památník národního písemnictví, f. Adolf Hoffmeister, inv. č. 718, přír. č. 112/71, průvodní komentář k výstavě Jaro 62.

⁴²⁸ PEČINKOVÁ, Pavla: *Brněnská výtvarná scéna přelomu padesátých a šedesátých let*. In: Kol. autorů: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 26.

⁴²⁹ Jan Kotík byl v letech 1947–1953 vedoucím oddělení pro industriální design, v letech 1950–1953 náměstek ředitele Ústředí umělecké lidové výroby, v letech 1948–1963 redaktorem časopisu Tvar. Zdroj: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 488; KNAPÍK, Jiří: *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha 2002, s. 139.

západního umění.⁴³⁰ Rovněž někteří další, vesměs spíše mladší estetikové, se vydali cestou obhajoby alternativního umění: František Šmejkal, Miroslav Míčko, Antonín Hartmann, Jan Kříž aj.⁴³¹ Jistá podpora vycházela také z Fondů výtvarných umění.

S nástupem 60. let se na výtvarné alternativní scéně začalo rozvíjet tzv. informelní umění (jinak také informel, strukturální abstrakce, nepřesně též imaginativní umění), které pak dominuje až do poloviny desetiletí.⁴³² Ve svazu výtvarníků se vyvinuly některé iniciativy usilující o seznámení veřejnosti s tímto novým trendem. O jednu z prvních se zasloužil Jan Kotík ve spolupráci s estetikem Miroslavem Míčkem. V září 1960 do Prahy pozvali známého francouzského kritika umění Pierra Restanyho a jeho kolegyni Doru Ashtonovou, kteří se vraceli z Varšavy ze zasedání mezinárodní organizace kritiků. V Praze potom navštívili několik ateliérů alternativních umělců. Na Restanyho žádost bylo navíc zorganizováno výstavní setkání mladých umělců, na kterém se představili třeba Aleš Veselý, Mikuláš Medek, Robert Piesen, Jiří Balcar, Josef Istler, Libor Fára, Jan Koblasa, Jiří Valenta a další vesměs neoficiální tvůrci. Pierre Restany, po svém návratu do vlasti, publikoval fotografické reprodukce zhlédnutých uměleckých děl a informoval o podmínkách pro jejich tvorbu. V jistém smyslu byla alternativním umělcům Restanyho prostřednictvím otevřena cesta k zahraničním výstavám.⁴³³

O zveřejnění děl svazem opomíjených umělců se pokoušel také Blok tvůrčích skupin. Na přelomu let 1960/1961 pomáhal tvůrčí skupině UB 12, která již roku 1959 neúspěšně žádala svaz o přidělení výstavního termínu v některé z pražských galerií.⁴³⁴ Vedení svazu odmítlo akceptovat vznik skupiny UB 12, která tudíž nedisponovala oficiálním statutem, tak jako tomu bylo u jiných tvůrčích skupin. Jednalo se totiž o značně nesourodé sdružení čtrnácti umělců,⁴³⁵ které obsáhlo jak členy strany, tak osoby křesťanského smýšlení. Blok tvůrčích

---

⁴³⁰ ABS, č. OB 1836 MV, Jan Kotík – záznam ze dne 18. 2. 1970; Tamtéž, č. 11135 MV, Mikuláš Medek – záznam ze dne 1. 11. 1958.

⁴³¹ ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam*. In: Kol. autorů: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané v Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha 1992, s. 6.

⁴³² MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 189.

⁴³³ VESELÝ, Aleš – SCHONBERG, Michal: *Walk through that gate!: conversations with Aleš Veselý*. Praha 2005, s. 73–74; HUBATOVÁ, Lada – VACKOVÁ, Ludmila: *Pierre Restany a české umění v letech 1960–1970: hledání alternativy nového realismu*. In: Kol. autorů: *Proměny dějin umění: akta druhého sjezdu historiků umění*. Dolní Břežany 2007, s. 233–237; NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 238.

⁴³⁴ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 227.

⁴³⁵ Václav Bartovský, Václav Boštík, František Burant, Vladimír Janoušek, Věra Janoušková, Jiří John, Alena Kučerová, Stanislav Kolíbal, Jiří Mrázek, Daisy Mrázková, Vlasta Prachatická, Oldřich Smutný, Jiří Šetlík, Adriena Šimotová, Alois Vítík, později i Jaromír Zemina. Zdroj: NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 51; ŠETLÍK, Jiří: *Příběh*

skupin přizval skupinu UB 12 k účasti na své výstavě nazvané Realizace instalované v červnu 1961 v Galerii Václava Špály v Praze. Výstavy se dále účastnily tvůrčí skupiny: Mánes, Etapa, Experiment, M, MS 61, Máj, Proměna a Trasa.

Výstava Realizace se mohla uskutečnit především díky patronaci tvůrčí skupiny Mánes, která navíc scénář výstavy pojala značně diplomaticky – vystavila díla, která již našla uplatnění ve veřejném prostoru, čímž byl splněn základní požadavek marxisticko-leninské estetiky, který zamýšlel umění propojit s každodenním životem pracujících a vyjmout ho tak z výlučných prostor výstavních síní. Také fakt, že se výstava přihlásila k oslavě 40. výročí založení KSČ, sehrál roli v možnosti jejího uskutečnění. Díky výstavě Realizace se práce některých členů UB 12 dostala na veřejnost vůbec poprvé a k tomu ještě pod křídly Svazu československých výtvarných umělců. Po úspěchu výstavy Realizace došla skupině UB 12 konečně kladná odpověď od vedení svazu na žádost o oficiální uznání. V březnu roku 1962 byl skupině dokonce udělen výstavní termín v Galerii československého spisovatele, avšak výstava byla na poslední chvíli zcenzurována ústředními orgány Národního výboru v Praze.⁴³⁶ Druhá výstava skupiny UB 12 z roku 1964 proběhla již úspěšně. Konala se v Oblastní galerii výtvarného umění ve Zlíně a v tomtéž roce se dočkala reprízy i v Praze.⁴³⁷ Mezi vystavujícími hosty byli na výstavě představeni někteří mladí umělci veřejnosti vůbec poprvé, krátce nato se z nich vytvořily dvě významné alternativní skupiny – Křižovatka a Šmidrové.⁴³⁸

Lze tedy ve shrnutí uvést, že Blok tvůrčích skupin disponoval již v první polovině 60. let natolik silným vlivem ve svazu, že dokázal v jistých případech přesvědčit jeho vedení o poskytnutí podpory jím preferovanému okruhu umělců, případně alespoň obejít „politiku“ svazu.

I přes zmíněné dílčí snahy zapojit alternativní umění do oficiálních výstav však zůstává po celou dobu první poloviny 60. let takřka výhradně objektem výstav soukromých a ateliérových.⁴³⁹ Lze jmenovat hned dvě soukromé výstavy z roku 1960, které jsou dnes

---

skupiny UB 12. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, s. 81.

⁴³⁶ ŠETLÍK, Jiří: *Příběh skupiny UB 12.* In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, s. 81–82; ŠETLÍK, Jiří: *Počátky činnosti tvůrčích skupin a jejich význam.* In: Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerií hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara. Praha 1992, s. 7; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty.* Praha 2001, s. 441.

⁴³⁷ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty.* Praha 2001, s. 227.

⁴³⁸ ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění.* Praha 1996, s. 374–375. Blíže k tématu skupiny Šmidrové: KOBLASA, Jan – JIROUSOVÁ, Věra: *Šmidrové: jednou Šmidrou, Šmidrou navěky: Bedřich Dlouhý, Jan Koblasa, Karel Nepraš, Jaroslav Vožniak, Rudolf Komorouš.* Olomouc 2005.

⁴³⁹ NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let.* Praha 1997, s. 47.

v uměnovědné literatuře chápány jako „přelomové“. Dostaly název Konfrontace; jak svým názvem, tak i obsahem se hlásily ke „konfrontaci názorů“. Jejich iniciátorem byl výtvarník Jan Koblasa.⁴⁴⁰ V březnu 1960 byla uspořádána v ateliéru Jiřího Valenty v Praze první z těchto „informelních“ přehlídek a v říjnu roku 1960 na ní navázala druhá z Konfrontací, konaná tentokrát v bytě Aleše Veselého v Praze. Jakýmsi objevem těchto výstav byla tvorba Vladimíra Boudníka a jeho specifického stylu tvorby – explosionismu.⁴⁴¹ Význam výstav však tkví výhradně v oblasti nonkonformismu a na vývoj svazu výtvarných umělců, který probíhal pod politickými, hospodářskými a jinými vlivy, neměly tudíž zásadní vliv; staly se však předmětem zájmu některých jeho příslušníků, kteří myšlenku o konfrontaci stylů dále rozvíjeli.

Na zmíněné dvě výstavy, hlásící se ke „konfrontaci“ (a tedy odporující politickému požadavku jednotného oficiálního stylu) navázaly výstavy další, a to i za podpory některých příslušníků SČSVU a oficiálních tvůrčích skupin, které se k myšlence konfrontace přihlásily rovněž (např. výstava Konfrontace brněnských tvůrčích skupin z roku 1963).⁴⁴² Některé z konfrontačních výstav probíhaly dokonce i ve spolupráci s polskými umělci. Roku 1962 tak byla zahájena česko-polská konfrontace na výstavě nazvané Argumenty I. ve Varšavě (Galerie Sztuki Nowoczesnej Krzywe Koło), které se zúčastnilo na každé straně několik umělců.⁴⁴³ Za českou stranu výstavu organizoval František Šmejkal, za polskou potom Marian Bogusz. Díky volnějším podmínkám polské kultury mohla být tato z velké části informelní výstava uspořádána ve veřejných prostorech, což by bylo tehdy v ČSR nemožné.⁴⁴⁴

V reakci na zmíněné „konfrontační výstavy“, a v souvislosti s kulturním uvolněním první poloviny 60. let, se začali někteří neoficiální umělci sdružovat do skupin, vycházejících z principu střetávání individuálních tvůrčích metod. Na jejich základě usilovali o vstup do SČSVU, či alespoň o možnost participovat na jeho některých akcích. Již od roku 1961 tak promýšlela skupina umělců sdružujících se kolem významného alternativního umělce

---

⁴⁴⁰ MLADIČOVÁ, Iva a kol.: *Jan Kotík 1916–2002*. Praha 2013, s. 103.

⁴⁴¹ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318–226–1, výstava skupiny D; BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI/2*. Praha 2007, s. 27; ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 414.

⁴⁴² MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 223.

⁴⁴³ Za českou stranu to byli Mikuláš Medek, Jan Koblasa, Zdeněk Istler, Robert Piesen, Aleš Veselý, Vladimír Boudník, Jiří Balcar; za polskou: Marian Bogusz, Zbigniew Dłubak, Stefan Gierowski, Bronisław Kierzkowski, Edward Krasiniński, Hilary Krzysztofiak, Alfred Lenica, Teresa Pağowska, Henryk Stażewski, Jerzy Tchorzewski a Rajmund Ziemiński. Zdroj: NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 239–240.

⁴⁴⁴ ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 388; VESELÝ, Aleš – SCHONBERG, Michal: *Walk through that gate!: conversations with Aleš Veselý*. Praha 2005, s. 70; NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha 1997, s. 239.

Mikuláše Medka možnost založení společné skupiny, kterou by svaz mohl oficiálně akceptovat. Její přípravy se potom ujal vyjma Medka také další z našich významných alternativních výtvarníků – Josef Istler (1919–2000), a dále také Otta Janeček, Richard Fremund a dva vlivní členové SČSVU: výtvarník Jan Kotík a teoretik Bohumír Mráz.⁴⁴⁵ V říjnu 1961 společně ohlásili založení nové skupiny pod názvem Konfrontace. Sdružovala 26 umělců a šest teoretiků umění,⁴⁴⁶ a to jak z řad neoficiálních tvůrců, tak z příslušníků Svazu československých výtvarných umělců. Tato skupina však nevznikla na půdě svazu a ani v pozdějším vývoji nebyla jeho součástí, i když o to usilovala. Podobný charakter potom měla také třeba skupina Křižovatka, založená na podzim 1963.⁴⁴⁷

Ve svém programu se skupina Konfrontace přihlásila k osobité tvorbě umělce Vladimíra Boudníka (1924–1968), jehož umělecký vývoj probíhal zcela specificky i v porovnání s ostatními alternativními umělci. V následném postupu požádali představitelé skupiny Konfrontace prostřednictvím dopisu vedení SČSVU o oficiální uznání. V dopise uvádí: „[...] *Tvorba těchto umělců, zpočátku experimentálního charakteru, se rozvíjela často v zbytečné izolaci. Důsledkem toho se jí nedostalo širšího společenského ani teoretického ohlasu a nemohla být proto také správně kriticky zhodnocena [...]*“⁴⁴⁸ Jako obhájce skupiny působil na půdě svazu Bohumír Mráz. I přes jeho snahu však vedení SČSVU odmítlo akceptovat založení Konfrontace,⁴⁴⁹ která tak zůstala pouze v rovině neoficiálního sdružení – nestala se součástí svazu. Výstavní termín v některé z pražských galerií jí byl rovněž odepřen. Přesto se některým výtvarníkům z Konfrontace podařilo vystavit své práce mimo hlavní město⁴⁵⁰ a také v Polsku, kde se roku 1962 někteří její členové⁴⁵¹ účastnili ve Varšavě již

---

⁴⁴⁵ B. Mráz ve svazu pracoval na pozici redaktora Nakladatelství čs. výtvarných umělců. Zdroj: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 490.

⁴⁴⁶ Jiří Balcar, Václav Boštík, Vladimír Boudník, Milan Čunderlík, Richard Fremund, Antonín Hartmann (teoretik), Josef Istler, Ota Janeček, Olga Karlíková, Jan Koblasa, Jaro Kočíš, J. Kolínská, Jitka Kotík, Pravoslav Kotík, Jan Kříž (teoretik), Karel Kuklík (fotograf), Karel Malich, Pavla Mautnerová, Mikuláš Medek, Emila Medková (fotografka), Bohumír Mráz (teoretik), Jiří Mrázek, Ludmila Padrtová, Robert Piesen, Zbyněk Sekal, František Šmejkal (teoretik), Václav Tikal, Ludmila Vachtová (teoretička), Jiří Valenta, Vladimír Vašíček, Aleš Veselý a Dalibor Veselý (teoretik). Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 77, seznam členů tvůrčí skupiny Konfrontace.

⁴⁴⁷ ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 460; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 311.

⁴⁴⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 77, žádost o přihlášení skupiny Konfrontace do SČSVU ze dne 17. 10. 1961.

⁴⁴⁹ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318–226–1, katalog výstavy skupiny D, s. 4; Tamtéž, f. 11135 MV, Mikuláš Medek – výtvarník, zápis ze dne 21. 9. 1961.

⁴⁵⁰ Například 25 obrazů od Mikuláše Medka a Jana Koblasy z let 1958–1963 bylo vystaveno v srpnu 1963 v Teplicích. Zdroj: ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 616; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 242.

⁴⁵¹ J. Balcar, V. Boudník, J. Istler, J. Koblasa, M. Medek, R. Piesen, A. Veselý.

dříve zmíněné výstavy Argumentace.⁴⁵² Od roku 1963 Konfrontace spolupracovala s Blokem tvůrčích skupin, který ji, na rozdíl od svazu, uznal za svou součást. Před II. sjezdem SČSVU v polovině roku 1964 dokonce vznesl požadavek, aby byla skupina Konfrontace přizvána do probíhajících jednání a diskuzí mezi vedením svazu a tvůrčími skupinami.⁴⁵³

V Praze se podařilo část členů skupiny Konfrontace představit koncem března roku 1964 v Nové síni, když jim bylo umožněno účastnit se jako hosté výstavy právě založené a oficiálně uznané tvůrčí skupiny D,⁴⁵⁴ do jejichž řad někteří z Konfrontace potom vstoupili.⁴⁵⁵ Stanovy svazu umožňovaly tvůrčím skupinám přizvat na své akce tzv. hosty, přičemž jasně neurčily, že musí pocházet výhradně z příslušníků SČSVU – ačkoliv předpoklad k tomu jistě nabádal. Vedení svazu v žádném případě nepodporovalo zmíněný postup tvůrčí skupiny D, nepostavilo se však na druhou stranu razantně proti. Ostatně cenzurní mechanismy uplatnila proti zmíněné výstavě skupiny D „pouze“ Hlavní správa tiskového dohledu, která zakázala distribuovat katalog, a její cenzurní embargo padlo také na pokusy informovat veřejnost o průběhu výstavy.⁴⁵⁶ V úvodu zcenzurovaného katalogu Bohumír Mráz uvedl, že po roce 1948 došlo k podobnému pronásledování moderně tvořících výtvarníků, jako probíhalo za válečné okupace, když píše: „[...] *Sotva se u nás moderní umění, pronásledované za okupace jako „entartete kunst“*,⁴⁵⁷ začalo po roce 1945 aktivně rozvíjet a navazovat přerušené mezinárodní

---

⁴⁵² WASIAK, Patryk – WITERSKA, Agata: *Przestrzeń swobody. Wystawy „zakazanych“ artystów z krajów socjalistycznych w Polsce po 1956 roku*. In BORODZIEJ, Włodzimierz – KOCHANOWSKI, Jerzy a kol.: *Bocznymi drogami: Nieoficjalne kontakty społeczeństw socjalistycznych 1956–1989*. Warszawa 2010, s. 168–180.

⁴⁵³ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318–226–1, výstava skupiny D; Tamtéž, č. 318–136–1, denní zpráva č. 40 ze dne 26. 3. 1964.

⁴⁵⁴ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318–226–1, výstava skupiny D. K tématu výstavy tvůrčí skupiny D dále také: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 442; BOUDNÍK, Vladimír – PRIMUS, Zdeněk: *Vladimír Boudník: mezi avantgardou a undergroundem*. Praha 2004, s. 36, 53; ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 615; SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří. *UB 12: studie, rozhovory, dokumenty*. Praha 2006, s. 23.

⁴⁵⁵ Jiří Balcar, Vladimír Boudník, Josef Istler, Čestmír Janoušek, Jan Koblasa, Mikuláš Medek, Karel Nepraš, Robert Piesen, Zbyněk Sekal, Jiří Valenta a Aleš Veselý.

⁴⁵⁶ Např. z časopisu *Výtvarná práce* (č. 11–12, rok 1964) byl odstraněn článek Jindřicha Chaluppeckého nazvaný *Fašistické hmatové orgie*, který se s uznáním vyjádřil o práci Vladimíra Boudníka (člena skupiny D). V *Lidových novinách* (č. 15, rok 1964) byl odstraněn článek Miroslava Lamače, který kladně hodnotil výstavu obrazů skupiny D a Křižovatky. Zdroj: ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318–137–1, denní zpráva ze dne 31. 7. 1964; Tamtéž, zpráva s názvem „Některé nesprávné tendence a názory v časopisech Svazu čs. spisovatelů vydávaných v době od 1. 1. do 20. 10. 1964“. K tématu také: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 259; VESELÝ, Aleš – SCHONBERG, Michal: *Walk through that gate!: conversations with Aleš Veselý*. Praha 2005, s. 73–74.

⁴⁵⁷ Německý pojem označující „zvrhlé umění“, používaný za nacistického Německa a namířený proti modernímu umění. Zdroj: BALEKA, Jan: *Výtvarné umění: výkladový slovník*. Praha 2010, s. 94.

styky, již se ocitlo znovu na indexu. [...]“ Dále uvádí, že umělci byli izolováni od veřejnosti jak domácí, tak světové a pokud se nechtěli vzdát tvůrčí svobody, museli v izolaci setrvat.⁴⁵⁸

Na příkladu výstavy skupiny D lze doložit, že režim umožňoval realizovat i výstavy, které nezapadaly do jeho kánonu. V této souvislosti lze předpokládat, že výtvarní umělci těžili z nižšího stranického zájmu vůči jejich oboru a také, že svaz výtvarníků byl již před polovinou 60. let pod natolik silným vlivem umělců usilujících o rozšíření oficiálně akceptované škály uměleckých stylů, že umožňoval v některých případech jejich veřejnou prezentaci. Zároveň lze na uvedených příkladech pozorovat vymanění se některých tvůrčích skupin z „řádného“ svazového života a především ze stranického vlivu.⁴⁵⁹ Mimo ochranná křídla svazu a jeho příslušníků však i nadále zůstávali umělci a skupiny hlásící se k surrealismu (alternativní skupina UDS) a umělci, jejichž tvorba korespondovala s aktuálním vývojem na západě (alternativní skupina Aktuál).⁴⁶⁰ Tyto dva proudy v umění totiž stály na prvním místě v hledáčku cenzurních orgánů, potažmo cíleně proti nim byla zaměřena kulturní politika, která potom i v období politického uvolnění striktně odmítala jmenovaný druh alternativ.

Odraz měnící se situace (vlnu uvolnění) dokládá jistý posun v procesu přijímání nových příslušníků svazu, na který umělci reagovali vzdmutým zájmem do svazu vstoupit, jelikož se zdálo, že se jim nyní tato možnost pootevřela. Vedení svazu přitom ve skutečnosti ustupovalo v žádostech o přijetí jen velmi pozvolna, potažmo kritéria pro přijetí (sestavující z posouzení práce kandidáta, dále jeho politického postoje a angažovanosti) byla měněna jen marginálně a to ještě z důvodu tlaku níže postavených orgánů svazu.⁴⁶¹

4.5 Kontakt Svazu československých výtvarných umělců se zahraničím

Již bylo uvedeno, že Svaz československých výtvarných umělců nedisponoval v oblasti diplomatických vztahů autonomií; právě naopak plnil výhradně pokyny sjednané mezi orgány ministerstva zahraničí a ÚV KSČ. Pro svaz výtvarných umělců, podobně jako pro další umělecké svazy, byly uzavírány tzv. kulturní dohody se zeměmi socialistického tábora a v jejich rámci byly definovány výměnné pracovní, studijní a výstavní plány (smlouvy) s výtvarnými svazy v zahraničí.

---

⁴⁵⁸ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu, č. 318–226–1, výstava skupiny D; Tamtéž, č. 318–136–1, denní zpráva č. 40 ze dne 26. 3. 1964.

⁴⁵⁹ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 465.

⁴⁶⁰ Srov. SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: *UB 12: studie, rozhovory, dokumenty*. Praha 2006, s. 24.

⁴⁶¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 100, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 13. 12. 1963.

Roku 1963 byly v důsledku uvolněné politické situace rozšířeny kontakty československých uměleckých svazů částečně i na země západu.⁴⁶² Dokladem tohoto procesu je vzestup počtu umělců vysílaných svazy na západ.

Svaz československých výtvarných umělců vyslal do západních zemí roku 1961 celkem 159 osob (38% z celkového počtu vyslaných osob), roku 1963 potom 162 osob (49% z celkového počtu) a roku 1964 již 224 osob (57% z celkového počtu). **Tab. 2** Rozpis počtu příslušníků SČSVU vyslaných v letech 1961–1964 svazem do jednotlivých zemí, viz příloha. V oblasti cestování přitom již tradičně převyšovaly počty vyslaných výtvarníků a teoretiků před počtem přijatých hostů (tabulka níže).

Rok	Výjezdy příslušníků SČSVU	Zahraníční hosté SČSVU
1961	419	112
1962	517	169
1963	330	92
1964	392	100

*Početní souhrn příslušníků SČSVU vyslaných do zahraničí a přijatých hostů v letech 1961–1964.*⁴⁶³

Roku 1963 se zkomplikoval vztah Československa s Německou demokratickou republikou. Roztržku přitom vyvolal rozpor právě v kulturní oblasti. Na tzv. kafkovské konferenci v Liblicích, na kterou byli pozváni i východoněmečtí hosté, došlo k rehabilitaci literárního díla France Kafky, potažmo existencialismu – směru, který byl marxistickými estetiky zavrhován. SED se obávala možného přenosu této situace i na své území, a to vzhledem k častým kontaktům československých a východoněmeckých umělců i ke Kafkově mateřtině, tj. němčině. Východoněmečtí komunisté, kteří zpočátku událost přirovnávali k situaci z roku 1956 v Maďarsku, sice později své hodnocení zmírnili, ale i přesto omezili vzájemné kulturní styky. Kamenem úrazu ve vztazích obou zemí se stala rovněž oblast výtvarného umění. SED opakovaně kritizovala výstavy československých abstraktních umělců, jimž potom znemožňovala pronikání do NDR. Československá politická reprezentace na postupu SED spíše nereagovala a kritiku ze strany SED vnímala jako zasahování do svých vnitřních záležitostí.⁴⁶⁴

⁴⁶² Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 261.

⁴⁶³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o prověrce hospodaření SČSVU z roku 1966.

⁴⁶⁴ LIZCOVÁ, Zuzana: *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*. Praha 2012, s. 63, 100; ZIMMERMANN, Volker: *Medzi Kooperáciou a konfrontáciou: Kultúrpolitické vzťahy medzi NDR a Československom v 50. a 60. rokoch 20. storočia*. In: Michaela – PEŠEK, Jirí a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem 2009, s. 340; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín*

I přes rozpory obou zemí zůstal plán kulturní spolupráce pro jejich výtvarné svazy na rok 1964 nezměněn. Vedení Svazu československých výtvarných umělců následně označilo na svém jednání plnění tohoto pracovního plánu za ukázkové, i když podotklo, že oba svazy vnímají jeho obsah v poněkud jiném významu – umělci z východoněmeckého svazu výtvarníků totiž údajně nepřijímali nové metody umělecké tvorby, tak jako tomu bylo v prostředí československém. Od roku 1965 byly potom podle Volkera Zimmermanna vzájemné vztahy obou výtvarných svazů pouze formální a pracovní plány plněny na minimálně možné úrovni.⁴⁶⁵ Naproti situaci v Praze byl ovšem v industriálních oblastech Ostravy a Plzně o východoněmecké umění zájem; proto se na tato města NDR zaměřila a rozvíjela kontakty mezi regionálními stranickými organizacemi.⁴⁶⁶

4.6 Cenzura a represe ve výtvarném umění

V první polovině 60. let vyjadřovali nespokojenost s liberalizující se kulturou nejen stranické špičky; také nižší komunističtí funkcionáři kritizovali nové umělecké směry (např. rezoluce Okresního výboru KSČ v Ústí nad Orlicí z roku 1964).⁴⁶⁷ I přes zmírňování cenzury, probíhající od roku 1962, lze proto nadále pozorovat četné cenzurní zásahy, a to jak ze strany Hlavní správy tiskového dohledu, tak z pozice krajských a okresních národních výborů.⁴⁶⁸

V oblasti teorie a publicistiky výtvarného umění (a nejen zde) se stávaly předmětem cenzury, zjednodušeně řečeno, podobně jako v 50. letech, tištěné příspěvky namířené proti stávajícímu systému řízení kultury, potažmo společnosti, a proti snaze informovat veřejnost o alternativách v kultuře. Lze jmenovat příklad – vyžádanou „úpravu“ časopiseckého článku od Miloslava Chlupáče, nazvaného Vytvořit tvůrčí atmosféru (článek zveřejněn ve Výtvarné práci roku 1964, č. 3). Na příkaz HSTD byla vypuštěna věta: „[...] *Do rozhodování byly navíc zapojeny i orgány zcela cizorodé, jako obvodní výbory, městský výbor, jejichž vztah k umění neměl odborné předpoklady věcem rozumět a schopně je řešit* [...]“.⁴⁶⁹

Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčíka. Brno 2011, s. 148; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 360–361.

⁴⁶⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 100 a 92, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 15. 10. 1965; ZIMMERMANN, Volker: *Eine sozialistische Freundschaft im Wandel: Die Beziehungen zwischen der SBZ/DDR und der Tschechoslowakei (1945–1969)*. Essen 2010, s. 359–372.

⁴⁶⁶ ZIMMERMANN, Volker: *Eine sozialistische Freundschaft im Wandel: Die Beziehungen zwischen der SBZ/DDR und der Tschechoslowakei (1945–1969)*. Essen 2010, s. 373.

⁴⁶⁷ Blíže ke stanovisku okresního výboru v Ústí nad Orlicí: KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 336–337.

⁴⁶⁸ KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha 1997, s. 19–20.

⁴⁶⁹ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu č. 318, 318–136–1, DZ č. 1–80, rok 1964.

HSTD spolupracovala v některých případech i se Státní bezpečností (StB); společně pak „hlídali“ nejen československou, ale také zahraniční tiskovou produkci, která k nám byla přes hranice „pašována“. Jako častou tranzitní zemí, přes kterou se k nám texty ze západu dostávaly, potom StB uváděla Polsko. Z konkrétních příkladů lze uvést například akci StB z roku 1960, která spočívala ve sledování francouzských a italských uměleckých časopisů, ve kterých se měly objevit fotografické reprodukce obrazů nonkonformního umělce Mikuláše Medka.⁴⁷⁰ Roku 1964 potom StB například publikovala fiktivní inzerát, nabízející odkoupení uměleckých knih věnujících se alternativnímu umění.⁴⁷¹

Ve společnosti umělců se v závislosti na probíhající cenzuru rozvinula jistá solidarita, prezentovaná ve vyjádřeních podpory perzekuovaným umělcům a jejich zcenzurovaným dílům.⁴⁷²

4.6.1 Cenzura výstavy Imaginativní umění v letech 1930–1950

Pojem imaginativní umění byl zaveden na počátku 60. let Františkem Šmejkalem a Věrou Linhartovou, kteří připravili výstavu nazvanou Imaginativní umění v letech 1930–1950. Označoval aktuální tendence v českém umění, které se inspirovaly tradicí počínající Devěstílem až k válečnému a poválečnému surrealismu. Autoři imaginativních děl údajně revidovali teorii Karla Teigehe a snažili se spojit avantgardní styly s aktuální abstraktní tvorbou 60. let. F. Šmejkal a V. Linhartová zamluvili za účelem pořádání výstavy prostory zámku Hluboká, které spravovala Alšova jihočeská galerie. Tato galerie byla proslulá mezi zasvěcenou veřejností svým zájmem o abstraktní umění, které začala do svých sbírek skupovat již na počátku 60. let.⁴⁷³

Umělecká díla, plánovaná pro výstavu Imaginativní umění 1930–1950, obsáhla z velké části dosud nepublikované kusy nacházející se v soukromých sbírkách. Jejich výběr autoři výstavy konzultovali mimo jiné s Mikulášem Medkem. V lednu 1964, tedy ještě před otevřením výstavy, byl vydán katalog a následně rozeslán majitelům výtvarných děl pro uklidnění obav, že výstava nebude uskutečněna a také odborným institucím jako podklad pro další výpůjčky. Vydání katalogu ale upoutalo pozornost Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích. Dne 25. ledna zastavil distribuci katalogu a již vytištěné

---

⁴⁷⁰ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu č. 318, 318–5–9.

⁴⁷¹ ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu č. 318, 318–4–3, dopis pro pplk. Eduarda Kovaříka (náčelníka HSTD) ze dne 17. 7. 1964.

⁴⁷² ŠÁMAL, Petr. „*V duchu potřeb strany...*“. *Komunistická strana Československa a (literární) cenzura*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012. s. 234.

⁴⁷³ Srov. KRAJNÝ, Miroslav: *AJG = Hluboká 1965*. Výtvarná práce, 1965, č. 12, s. 4.

kusy nechal skartovat.⁴⁷⁴ V dalším postupu se postavil proti možnosti otevření výstavy, která údajně nesouzněla s ideologií strany.

Proti postupu zmíněného krajského výboru se ohradila odborná společnost,⁴⁷⁵ která vyjádřila přání již připravenou výstavu otevřít. Její doporučení byla následně odeslána ideologickému oddělení ÚV KSČ, které na tomto základě výstavu povolilo. Koncem března 1964 pak nabídla Národní galerie autorům výstavy k dispozici své prostory. Krátce předtím však první tajemník Antonín Novotný na zasedání ÚV KSČ kritizoval ideologické oddělení za schválení výstavy a naopak vyjádřil podporu cenzurnímu zásahu KNV v Českých Budějovicích: „[...] *Jak je možné, že například z Prahy se chce vystavovat abstraktní umění v Hluboké na Budějovicku, krajský výbor proti tomu protestuje, a naše oddělení řekne, co vám je do toho, náš pracovník tam jede a prosadí to, aby to tam bylo, bez ohledu na stanovisko krajského výboru. Já jsem včera radil, aby řekli krajskému výboru v Budějovicích, aby toho soudruha tam příště nepustili, že tam nemá co dělat. Ať si ty svoje rozumy vykládá kde jinde, ale ne na krajském výboru, anebo aby nezasahoval do pravomoci krajského výboru. Oni mají právo to rozhodnout. A já za nimi stojím, aby to nedovolili [...].*“⁴⁷⁶

Vyvstalou problematikou se zabývalo ideologické oddělení ÚV KSČ opět na svém zasedání v květnu 1964. Usneslo se výstavu povolit, ovšem za změněných podmínek. Umělecká díla měla posoudit nově vytvořená komise skládající se vyjma z pořadatelů výstavy také ze členů ideologického oddělení ÚV KSČ. Termín otevření výstavy byl posunut na léto, výstava musela být přejmenována a otevřena bez vernisáže i oznámení v tisku. Rovněž bylo zakázáno její pořádání na zámku Hluboká, z důvodu údajné masové návštěvnosti tohoto objektu. Krátce po zahájení výstavy měl být navíc svolán aktiv teoretiků, který by ji „kriticky zhodnotil“ (úvodní proslov zde měl pronést Jiří Kotalík).⁴⁷⁷ Těmito instrukcemi se pořadatelé výstavy řídit museli. Realizovaná výstava tak byla v časovém rozsahu omezena do roku 1945, katalog vydán nebyl a nedošlo ani k její propagaci. Nový název výstavy zněl: K výtvarné problematice 30. let, pod kterým byla otevřena 18. července 1964 v Uměleckoprůmyslovém

---

⁴⁷⁴ ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 617; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 263.

⁴⁷⁵ Byly to tyto organizace: Ústavní rada a stranická organizace Ústavu pro teorii a dějiny umění ČSAV, Ústavní rada a stranická organizace Filosofického ústavu ČSAV, vědecké kolegium věd a umění ČSAV a sekce teoretiků SČSVU.

⁴⁷⁶ NA, f. ÚV KSČ-A. Novotný 07/16, inv. č. 30, arch. j. 310, zápis ze zasedání ÚV KSČ ze dne 12. 3. 1964.

⁴⁷⁷ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, Praha-komise-ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968, svazek 13, arch. j. 50/2, Stanovisko ideologického oddělení ÚV KSČ k uspořádání výstavy imaginativního umění ze dne 22. 5. 1964 a závěry přijaté dne 27. 5. 1964.

muzeu v Praze. Ústav teorie a dějin umění při ČSAV k ní uspořádal kolokvium, na kterém však František Šmejkal, oproti předpokladu, odcitoval text zcenzurované katalogu.⁴⁷⁸

4.6.2 Represivní opatření vůči Milanu Knížákovi a Miroslavu Lidřákovi

Osudy umělců M. K. a M. L. jsou dnes již dobře známé, přesto si zaslouží alespoň kratší zmínku. Policejní postihy vůči Milanu Knížákovi (nar. 1940) začaly přibližně od roku 1963, jakmile začal veřejně prezentovat svůj specifický styl umělecké tvorby (akční umění), založený na režírování momentálních událostí probíhajících na veřejných prostranstvích. Styl Knížákovy tvorby a podobně zaměřených umělců se postupně vyvinul do tzv. hnutí Aktuál – paralelně s vývojem v USA, kde v podobném duchu tvořili stoupenci „happeningů“. V roce 1964 založil Knížák společně s dalšími umělci skupinu Aktuálního umění. Umělecké počiny skupiny, prezentované často na rušných místech v centru metropole, se však snažily bezpečnostní složky zarazit, nebo alespoň přesunout na méně navštěvovaná místa.⁴⁷⁹ Lze jmenovat případ Knížákovi manifestace akčního umění ze dne 23. května 1965 v Praze, která byla ještě před svým zahájením zakázána Veřejnou bezpečností. Pod argumentem sklizení množství doneseného materiálu byla ovšem nakonec manifestace podle původního plánu realizována.⁴⁸⁰

O tom, že SČSVU byl ve stejném období mírnější v postizích tvorby alternativních umělců, než jak tomu bylo ze strany státu a jeho bezpečnostních složek, a dokonce se snažil tyto tvůrce podporovat, svědčí fakt, že Knížák uspěl ve své žádosti o přijetí do svazu, což ho v důsledku zařadilo mezi oficiální umělce. Poprvé podal zmíněnou žádost v září 1964, tehdy byl ale odmítnut. Žádost o přijetí zopakoval v březnu 1965, poté co bylo obměněno vedení svazu; výbor příslušné sekce potom rozhodl (10. května), aby byl Knížák přijat do nejnižší kategorie – do evidence svazu, což mu zajišťovalo sociální ochranu. Brzy na to byl z této kategorie přesunut výše, na kandidáta svazu.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ ŠMEJKAL, František: *Zhrzený zachránce čili jak to bylo s výstavou imaginativního malířství*. Výtvarná práce, 1968, č. 15, s. 10; ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha 1996, s. 617; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 263.

⁴⁷⁹ ABS, f. V/MV, sign. V-27235 MV Knížák, protokol o výslechu svědka M. Knížáka ze dne 23. 10. 1974.

⁴⁸⁰ Citována část z psané verze Knížákovi manifestace ze dne 23. 5. 1965: „[...] *Pasivní účastníci si chrání obličej před létajícími chuchvalci, aktivní zuřivě bojují. Zas veliké uklízení. Veřejná bezpečnost, která přijela v hojném počtu ještě před započítím akce, vše samozřejmě zakázala, ale po prudkém a dlouhém rozhovoru se mi podařilo přesvědčit je, že uklízení všeho musí trvat alespoň hodinu a pod rouškou toho se celá akce konala. A tedy překotné uklízení se stalo jeho platnou a neodmyslitelnou součástí.* [...]“ Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karta 91, manifestace AU.

⁴⁸¹ ABS, f. V/MV, sign. V-27235 MV, dopis od Svazu českých výtvarných umělců pro Krajskou správu SNB ze dne 27. 1. 1975.

Miroslav Lid'ák (1934–1983) byl v červnu 1964 podroben soudnímu líčení, a to za svou karikaturu Švejka umístěnou ve státním znaku.⁴⁸² **Obr. 21** Lid'ákova karikatura Švejka v českém znaku, viz příloha. Sporná Lid'ákova karikatura byla veřejnosti představena na výstavě skupiny Polylegan (skupina karikaturistů působících při redakci časopisu Mladý svět) v Topičově salónu v Praze a pak také v Plzni a Hradci Králové. V posledním ze jmenovaných měst však byla z výstavy snata. Souběžně s výstavou probíhalo totiž jednání o publikování karikatury v časopise Plamen, což upoutalo pozornost státních orgánů.⁴⁸³ Při následném soudním jednání, věnovaném této kauze (tj. obvinění Lid'áka za „hanobení republiky“), mluvila většina posudků a svědeckých vystoupení v Lid'ákův prospěch. Zrovna tak obžalovanému při procesu prospělo, že byl evidován jako kandidát ve Svazu československých výtvarných umělců a získal také čestné uznání na celostátní soutěži k „15. výročí republiky“. Vladimír Jiránek, rovněž karikaturista a vlivný člen SČSVU, zhodnotil Lid'ákovy kresby jako „pokrokové“ a svaz spisovatelů dokonce protestoval proti Lid'ákově stíhání. Přesto byl za hanobení republiky odsouzen. Po protestech umělců, které zesílily po rozsudku, byl jeho trest ale zmírněn na podmínku.⁴⁸⁴ Omilostněn byl až roku 1968, kdy Nejvyšší soud označil Lid'ákovo odsouzení za porušení zákona a zprostil ho obvinění.⁴⁸⁵

4.7 Závěrečné shrnutí kapitoly

Počátek 60. let byl v oblasti umění poznamenán snahou politického vedení utužit monopolní pozici socialistického realismu. Přesto nebylo pozdějším vývojem ve výtvarném umění obnovení monopolu dosaženo; nedocílila toho ani předpokládaná štedrá finanční dotace pro socialisticko-realistické umění, která byla ostatně citelně snížena vlivem ekonomických potíží státu.

Přestože špatný ekonomický stav omezoval možnosti tvorby monumentálních socialisticko-realistických děl, a přesto, že vedení SČSVU hodnotilo tento aspekt jako hlavní předpoklad pro odklon oficiálních umělců od socialistického realismu, nedají se sympatie části výtvarníků vůči abstraktní tvorbě v první polovině 60. let zregulovat čistě na hmotné hledisko. Úsilí o liberalizaci kultury tak přetrvávalo i po roce 1960, v době utužující se

---

⁴⁸² KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc.* Praha 2008, s. 358–359.

⁴⁸³ ABS, f. V/MV, sign. V 52-33 MV, vyšetřovací svazek proti Miroslavu Lid'ákovi, zápis ze dne 1. 4. 1964; ABS, f. Hlavní správa tiskového dohledu 318, č. 318–136–1, denní zpráva č. 43 ze dne 2. 4. 1964; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92 a 101, zápis z jednání stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 28. 4. 1964 (projev Hesse).

⁴⁸⁴ HORÁKOVÁ, Ljuba – LIĐÁK, Miroslav: *Had'ák aneb Osud karikaturisty v Čechách.* Praha 1993, s. 123.

⁴⁸⁵ ABS, f. V/MV, sign. V-5233 MV, vyšetřovací svazek proti Miroslavu Lid'ákovi – rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 1968.

kulturní politiky; změna zahraniční politiky státu, která částečně otevřela umělcům dveře na západ, tyto tendence ještě podpořila.

Situace, která se ve svazu vyvinula po jeho prvním sjezdu, znamenající utužení dominantní role stranických sil, stmelila výtvarníky požadující reformu způsobu řízení svazu; nabývali na početnosti i síle, a to především prostřednictvím Bloku tvůrčích skupin. Oba pomyslné tábory se však ve svých projevech pokoušely vyhnout střetům. Tento stav pak trval až do doby přípravy II. sjezdu SČSVU roku 1964, během níž získávaly požadavky na reformu svazu od některých jeho příslušníků na konkrétnosti (viz následující kapitola).

5 OBDOBÍ LET 1964–1966

V této kapitole je pozornost věnována II. sjezdu Svazu československých výtvarných umělců z roku 1964 a bezprostředně následujícímu vývoji. Obzvláštní pozornost tak krátkému období vychází z konceptuálního a faktického přelomového významu sjezdu, který se neomezoval na vedení organizace jako takové, ale přesahoval do výtvarného života mimo metropoli. Zásadní význam pro regionální vývoj sehrál fakt, že se pobočky SČSVU začaly osamostatňovat.

5.1 II. sjezd Svazu československých výtvarných umělců roku 1964⁴⁸⁶

Přípravy II. sjezdu SČSVU probíhaly v době, kdy se i ostatní umělecké svazy odchylovaly od své striktní role „převodových pák“ a tedy i z přímé podřízenosti vůči KSČ.⁴⁸⁷ Jmenované trendy se projevíly již v květnu 1963 na průběhu III. sjezdu Svazu československých spisovatelů, jehož diskuze se nesla v duchu liberálních iniciativ.⁴⁸⁸ Sjezd výtvarníků z roku 1964 na ně svým způsobem navázal.

Již bylo uvedeno, že předpokládaným obsahem sjezdů uměleckých svazů se s předstihem zabývalo stranické vedení. Ústřední výbor KSČ schvaloval přípustná témata diskuzí, dále zaměření hlavního referátu sjezdu a do značné míry ovlivňoval rovněž složení nově volených vedoucích představitelů uměleckých svazů, a to prostřednictvím schválení kandidátní listiny. Za těchto předpokladů předcházela II. sjezdu SČSVU příprava sestávající z návrhů vzešlých od orgánů svazu a následného schvalovacího procesu prováděnému v odděleních ÚV KSČ.

Předseda SČSVU Josef Malejovský předložil nejdříve předsednictvu ÚV KSČ k projednání návrh na svolání sjezdu, plánovanému na duben nebo květen roku 1964. Návrh obsahoval rovněž nástin „úkolů pro předsjezdové období“ a zaměření hlavního sjezdového referátu (tento návrh vypracovalo předsednictvo SČSVU ve spolupráci s ideologickou komisí SČSVU). Předsednictvo ÚV KSČ schválilo Malejovského návrh na svolání sjezdu takřka bez výhrady, souhlasilo také s orientačním termínem konání sjezdu; poté pověřilo J. Malejovského vypracováním tezí hlavního sjezdového referátu (na téma současný stav čs.

---

⁴⁸⁶ K tématu publikováno: KOKEŠOVÁ, Alena: *Druhý sjezd Svazu československých výtvarných umělců v roce 1964 a jeho vliv na liberalizaci výtvarné tvorby*. *Historica Olomucensia* 42, 2012, s. 155–173.

⁴⁸⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 25.

⁴⁸⁸ MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2012, s. 28–36.

výtvarného umění a jeho perspektivy) a také vytvořením kandidátky nového předsednictva SČSVU; do 15. března 1964 pak měly být tyto dokumenty předloženy předsednictvu ÚV KSČ k posouzení. Další termín byl stanoven na 15. dubna 1964, do kterého mělo být tajemníkovi ÚV KSČ, kterým byl Vladimír Koucký, zasláno plné znění sjezdového referátu a také zpráva o průběhu předsjezdových příprav.⁴⁸⁹

I přes zmíněný harmonogram předcházely zahájení sjezdu četné průtahy, které v souhrnu trvaly téměř tři čtvrtě roku. Zdržení bylo motivováno ze strany ÚV KSČ, který se obával, že jím schválené návrhy nebudou výtvarníky na sjezdu respektovány. Čelní představitelé komunistické strany totiž byli již v období příprav sjezdu zaskočeni ostrými kritikami způsobu politického řízení kultury, prezentovanými především nižšími orgány SČSVU.⁴⁹⁰ Na urychlené zahájení sjezdu potom naléhal obzvláště Blok tvůrčích skupin.⁴⁹¹ Obsah námitek výstižně shrnul Valerian Karoušek (1929–1970), člen tvůrčí skupiny M 57, ve svém článku, který byl uveřejněn v březnu 1964 ve *Výtvarné práci*. V. Karoušek zhodnotil organizaci svazu jako „stalinskou“ a označil ji dále za zpátečnickou pro současný vývoj kultury: „[...] Svaz žije jen administrativně a odborově. A pokud se pokouší vystupovat ideově, dostávají se [...] značné přehmaty [...]“. Kritika dále směřovala vůči „přebyrokratizování“ svazu, které údajně působilo kontraproduktivně na uměleckou činnost, a přitom byl vyzdvižen působivý západní umělecký vývoj – údajně podmíněný nízkou mírou organizování umělců. Jako nápravu pak navrhl přepracování kulturní politiky KSČ, do jejíhož rámce by byli nově zapojeni i umělci, kteří stáli doposud v pozici „neposlušných“ členů SČSVU.⁴⁹²

Komunikace mezi ÚV KSČ a svazem probíhala v souvislosti s přípravou sjezdu z velké míry prostřednictvím stranické skupiny SČSVU. V dubnu 1964 se dostavil na její jednání člen ÚV KSČ Jaroslav Hess z důvodu informování přítomných o „strategii“, kterou mají ve svazu aplikovat za účelem zajištění zdárného splnění požadavků, které na II. sjezd kladla strana. Hess hovořil o nutnosti „sjednotit komunisty“; v předsjezdových diskuzích potom měli vycházet ze zprávy o kulturních časopisech, vypracované již dříve orgány ÚV KSČ⁴⁹³ (tj. zpráva „Poslání a stav kulturních časopisů“). Prvořadým úkolem, kterým byla stranická skupina SČSVU Hessem pověřena, bylo zajištění výběru „vhodných“ delegátů

---

⁴⁸⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, návrh na svolání sjezdu SČSVU.

⁴⁹⁰ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 356–357.

⁴⁹¹ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 42-7-57/64, dopis Jiřího Boháče pro Emanuela Famíru ze dne 1. 2. 1964.

⁴⁹² KAROUŠEK, Valerian: *Diskuze ke sjezdu*. *Výtvarná práce*, 24. 3. 1964, č. 4–5, s. 3.

⁴⁹³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, zápis z jednání stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 28. 4. 1964.

sjezdu, tedy takových, kteří by v závěrečných dokumentech sjezdu schválili body požadované stranou – v souhrnu by znamenaly obnovení striktního řízení svazu po „stranické linii“. Několik měsíců na to Jaroslav Hess pověřil stranickou skupinu také úkolem převzetí dominantní role nad redakčními radami, za účelem eliminování politicky nepřipustných (kritických) komentářů.⁴⁹⁴

V dalším postupu získávání „záruk“, že sjezd proběhne po stranické linii, se ideologická komise ÚV KSČ obrátila v květnu 1964 přímo na pracovní skupinu SČSVU zodpovídající za přípravu sjezdu (v čele stál Jiří Kotalík). Pověřila ji úkolem vypracovat zprávu na téma „ideově tvůrčí problematiky“ a dále provedením „kritické analýzy“ svazového tisku. Výsledná zpráva s názvem „O současném stavu a výhledech v oblasti výtvarné kultury“, předložená ideologické komisi ÚV KSČ k posouzení, mluvila o odklonu výtvarného umění od „společensky závažných problémů“ a naopak o příklonu k nežádoucímu individualismu, „[...] *Zpětný vývojový pohyb v oblasti výtvarné kultury dosáhl vrcholu v letech 1963–1964 [...] Komplikovaná je i současná vnitřní struktura Svazu čs. výtvarných umělců, která je v období před sjezdem předmětem velmi ostrých diskuzí [...] K vyřešení problémů na úseku současného výtvarného umění je nutno zmobilizovat především široký aktiv komunistů výtvarníků [...]*“.⁴⁹⁵ Zpráva, jejíž plné znění bylo publikováno ve *Výtvarné práci* (č. 16–17, 1964, příloha), se následně stala dalším z podkladů pro předsjezdové diskuze; její zásady a závěry byly navíc zapracovány do hlavního referátu II. sjezdu SČSVU.⁴⁹⁶

Stejně jako stranické síly se také Blok tvůrčích skupin stal v předsjezdovém období výrazně aktivní – vytvořil totiž tzv. „stálý aktiv“, prostřednictvím něhož vznesl řadu připomínek a návrhů, které měly podle jeho vyjádření vést ke „zlepšení situace ve svazu“. Jejich princip spočíval v uplatnění tzv. konfrontace uměleckých názorů na půdě svazu. Z tohoto základu pak vycházely další požadavky Bloku tvůrčích skupin; lze jmenovat jako nejvýznamnější: 1. vytvoření tzv. stálého výboru, který by se stal součástí nového předsednictva SČSVU a jehož členy by tvořili představitelé Bloku tvůrčích skupin, 2. reorganizace svazu v Praze, která by odstranila rozdělení zdejších výtvarníků podle jejich bydliště a nahradila ho dělením na základě příslušnosti k některé z tvůrčích skupin – tvůrčím skupinám měla být následně udělena výhradní kompetence v oblasti ideologie, 3. vedení

---

⁴⁹⁴ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, předsednictvo 1962–1966, sv. 79, arch. j. 84/17, svolání sjezdu čs. výtvarných umělců, 2. 10 1964.

⁴⁹⁵ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989 (ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968), sv. 3, arch. j. 13/3, usnesení 7. schůze ideologické komise ÚV KSČ ze dne 18. 5. 1964 a dokument *Současný stav a výhledy v oblasti výtvarné kultury*

⁴⁹⁶ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 252–253.

SČSVU se mělo do budoucna soustředit pouze na otázky hospodářského provozu svazu. Mezi dalšími požadavky bylo také zrušení kategorizace příslušníků svazu a požadavek na předložení písemného rozboru „funkce“ Fondů výtvarných umění z toho důvodu, aby mohla být připravena jejich „přeměna“ na výhradně odborové organizace. Záruku na splnění svých požadavků hodlal Blok tvůrčích skupin dosáhnout prostřednictvím nabytí některých vedoucích pozic ve svazu pro své členy. Za tím účelem usiloval o zveřejnění kandidátky volených funkcionářů SČSVU a její předložení k obecné diskuzi, a dále přítomnost nových, a to tvůrčími skupinami vybraných, delegátů na připravovaném sjezdu.⁴⁹⁷

Aserktivní výstupy výtvarníků probíhaly v předsjezdovém období také mimo metropoli. V Plzni dokonce někteří z příslušníků SČSVU, zaujímající kritický vztah k současným poměrům ve svazu, vytvořili společnou „frakci“, která požadovala založení druhé plzeňské pobočky.⁴⁹⁸ Tamější vyhraněnou situaci z velké míry zapříčinila úzká spřízněnost vedení plzeňské (západočeské) pobočky s tvůrci socialistického realismu. V Plzni také působila Tvůrčí skupina moderního realismu, která se jako jedna z mála v této době stále hlásila k socialisticko-realistické tvorbě. Jmenovaná skupina zaslala v říjnu 1964 dopis vedoucímu tajemníkovi SČSVU M. Jiránkovi, ve kterém reagovala na průběh předsjezdových příprav; upozornila na nesourodost generální linie, vyhlášené na XII. sjezdu KSČ, s některými výstavními a publikačními projevy, které podporovaly nerealistické umění.⁴⁹⁹

Volba delegátů sjezdu proběhla na plenárních schůzích krajských organizací SČSVU během měsíce listopadu 1964. Stanovami daný volební klíč opravňoval vyslat jednoho delegáta za pět členů svazu. Zvoleno tak bylo celkem 273 delegátů (219 z českých zemí,⁵⁰⁰ 54 ze Slovenska).⁵⁰¹ Volba delegátů však nedopadla podle představ ÚV KSČ. Zatímco v mimopražských oblastech se podařilo v drtivé většině zvolit loajální příslušníky komunistické strany, v největším Středočeském kraji se volbu delegátů tímto způsobem „podchytit“ nepodařilo. Nezdařilo se dokonce ani zvolení dosavadního vedoucího tajemníka

⁴⁹⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 100, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 4. 6. 1964.

⁴⁹⁸ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 42-7-57/64, dopis od Jiřího Boháče pro Emanuela Famíru ze dne 1. 2. 1964.

⁴⁹⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, dopis pro ÚV SČSVU (k rukám vedoucího tajemníka M. Jiránka) od Tvůrčí skupiny moderního realismu, v Plzni dne 20. 10. 1964.

⁵⁰⁰ Kraj Středočeský (Praha) členů 835 – tzn. 167 delegátů; kraj jihočeský (České Budějovice) členů 19 – delegátů 4; kraj západočeský (Plzeň) členů 21 – delegátů 5; kraj severočeský (Ústí nad Labem) členů 47 – delegátů 9; kraj východočeský (Hradec Králové) členů 35 – delegátů 7; kraj jihomoravský (Brno) členů 95 – delegátů 19; kraj severomoravský (Ostrava) členů 43 – delegátů 9. Celkem 1095 členů, 219 delegátů.

⁵⁰¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, klíč pro volbu delegátů na sjezd SČSVU z roku 1964, datováno ke dni 1. 10. 1964.

SČSVU Miloslava Jiráňka za delegáta sjezdu.⁵⁰² Stranická skupina SČSVU tak neobstála při „zajišťování“ výběru všech svých politicky preferovaných delegátů, což potažmo zkomplikovalo volbu nového vedení SČSVU v tom smyslu, že mnozí vybraní delegáti nerespektovali stranou schválenou kandidátní listinu nových vedoucích představitelů.

Kandidátní listina se tak stala předmětem sporů již v období příprav II. sjezdu; byla také několikrát upravována. Stranická skupina SČSVU přitom vynaložila značné úsilí za účelem prosazení do jejího složení výhradně sorealisticko-realistické umělce a „loajální“ členy strany. Vyдалa proto ještě v říjnu 1964, tedy přibližně dva měsíce před zahájením sjezdu, usnesení, na jehož základě byla již dříve vytvořená kandidátní listina nového vedení SČSVU doplněna o další dva kandidáty: Bohdana Kopeckého a Jaroslava Bejčka. Při té příležitosti stranická skupina upozornila na skutečnost, že kandidátka obsahuje mnoho příslušníků tvůrčích skupin (nejpočetněji byla zastoupena Tvůrčí skupina 58, a to devíti osobami).⁵⁰³ V reakci na vydané usnesení začaly také tvůrčí skupiny požadovat doplnění kandidátky o nové členy, a to ze svých řad.

Jednání o návrhu na nového předsedu SČSVU probíhalo do značné míry při orgánech strany a tedy mimo svaz. Konečný návrh potom předložil Vladimír Koucký k posouzení předsednictvu KSČ, a to dne 5. prosince 1964, tedy čtyři dny před zahájením sjezdu. Pro tuto funkci byl vybrán sklář a sochař Stanislav Libenský (1921–2002). Koucký jeho kandidaturu podpořil argumentem, že Libenský pracoval jako lektor Roku stranického školení a také jako vedoucí poradny marxismu–leninismu.⁵⁰⁴ Původně přitom strana navrhovala do funkce předsedy uměleckého malíře Františka Jiroudka (1914–1991), ale po odporu vycházejícím ze Svazu československých výtvarných umělců byl zvolen Libenský jako druhá akceptovatelná varianta.⁵⁰⁵

Den před zahájením sjezdu, tedy 8. prosince 1964, se naposledy sešla stranická skupina. Jejím jednání předsedal „host“ vyslaný z ÚV KSČ – Jaroslav Hess. Nejdříve se vyjádřil pouze ke všeobecným ideologickým otázkám. Zdůraznil, že základní podklady, ze kterých mají „výtvarníci-komunisté“ na sjezdu vycházet, představují jednak stanovisko ÚV KSČ vydané na téma kulturních časopisů a dále projev tajemníka ústředního výboru KSČ Vladimíra Kouckého pronesený na jarním valném shromáždění Československé akademie věd. Ve své řeči Hess dále kritizoval výstavy nefigurativního umění. V této souvislosti

---

⁵⁰² NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, předsednictvo 1962–1966, sv. 91, arch. j. 95/16, hodnocení sjezdu čs. výtvarných umělců.

⁵⁰³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, dopis od krajské organizace SČSVU v Ústí nad Labem ze dne 17. 11. 1964.

⁵⁰⁴ NA, f. KSČ-ústřední výbor 1945–1989, předsednictvo 1962–1966, sv. 87, arch. j. 91/12, návrh na předsedu Svazu čs. výtvarných umělců, datováno ke dni 5. 12. 1964.

⁵⁰⁵ Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014.

jmenoval příklad, podle kterého „výtvarník realista“ s předem rezervovaným výstavním termínem, změní krátce před otevřením své výstavy styl tvorby, takže výstava je otevřena jako „abstraktní“.⁵⁰⁶ Zrovna tak docházelo k případům, kdy umělec přinesl před hodnotící komisi práce jiného autora (realisty) a na tomto základě získal příslib uvolnění výstavní síně.⁵⁰⁷ Hess kladl tuto situaci za vinu kulturním pracovníkům, kteří podle jeho mínění „udělali málo“ pro vysvětlení konceptu socialistického umění. Na závěr uvedl, že komunisté ve svazu musejí vystoupit a vyřešit ideové problémy; „[...] *Vaším prostřednictvím pak může strana realizovat kulturní politiku* [...].“ Uvedl Hess v závěru.⁵⁰⁸

***

Druhý sjezd Svazu československých výtvarných umělců byl zahájen 9. prosince 1964 v sále pražského hotelu International, ukončen potom 11. prosince 1964 tamtéž.⁵⁰⁹ Na jeho účast bylo rozesláno 137 pozvánek, 120 hostů pak pozvání přijalo; byli to zástupci ÚV KSČ, vlády, ÚV Národní fronty aj.⁵¹⁰ Sjezdu se zúčastnil ministr školství a kultury Čestmír Císař,⁵¹¹ který se již v minulosti aktivně zasazoval o kontakt a také o dialog s umělci. Podle předem sjednaného harmonogramu měl sjezd charakter „pracovního jednání“, s tímto argumentem byla vynechána obvyklá účast zahraničních hostů.⁵¹² Lze předpokládat, že vzhledem k vyhraněné situaci předcházející sjezd, zamýšlely stranické síly tímto krokem zamezit mezinárodní prezentaci „nejednoty“ uvnitř svazu výtvarných umělců. Ze složení hostů můžeme dále usuzovat, že mu byla věnována nižší „prestiž“, v porovnání s I. sjezdem z roku 1960.

V čele delegace ústředního výboru KSČ stál Vladimír Koucký.⁵¹³ Jeho řeč byla nezvykle ofenzivní a svědčí o vyhrocujícím se poměru mezi představiteli režimu a svazem. Ve svém úvodním referátu kritizoval výtvarníky, kteří se neдрží „stranické linie“ a také teoretiky umění, kteří nechávají údajně „chybné“ umělecké projevy bez povšimnutí a namísto toho osočují stranu z diletantských postupů vůči umělcům.⁵¹⁴

Průběh brzy získal na dramatičnosti, když po obligátních úvodních referátech a urychleném projednání stanov zveřejnil Blok tvůrčích skupin „protikandidátku“ volených

⁵⁰⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96, zápis z jednání stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 8. 12. 1964.

⁵⁰⁷ Z rozhovoru s Alešem Lamrem, v Praze dne 30. 5. 2013.

⁵⁰⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96, zápis z jednání stranické skupiny ÚV SČSVU ze dne 8. 12. 1964.

⁵⁰⁹ *Sjezd československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 1965, č. 23, s. 1.

⁵¹⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 11. 12. 1964.

⁵¹¹ *Sjezd Svazu československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 14. 1. 1963, č. 23, s. 1.

⁵¹² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, návrh na svolání sjezdu SČSVU předložený Vladimírem Kouckým.

⁵¹³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 356–357.

⁵¹⁴ *Projev Vladimíra Kouckého*. Výtvarná práce, 1965, č. 24–26, s. 5.

funkcionářů. Tento krok vyvolal intenzivní a dlouhou diskusi o složení budoucího svazového vedení, která následně ovlivnila volbu vedení svazu.

Vlastní volba nového ústředního výboru SČSVU, a dále i výborů jednotlivých sekcí svazu,⁵¹⁵ proběhla třetí den sjezdu.⁵¹⁶ V tajném hlasování se přítomným členům Bloku tvůrčích skupin podařilo prosadit některé své zástupce do vedoucích funkcí; nejpočetněji byly zastoupeny tvůrčí skupiny Umělecká beseda a Máj. Nově zvolené vedení SČSVU mělo potom 60 členů (z toho 4 ženy).⁵¹⁷ Svým složením se od navrhované kandidátky, schválené na zasedání ÚV SČSVU dne 7. listopadu 1964,⁵¹⁸ zřetelně lišilo. Z původní kandidátky, obsahující 63 jmen, jich bylo ve vlastní volbě vybráno pouze 37.⁵¹⁹

Ze zápisů Vladimíra Kouckého⁵²⁰ vyplývá, že byly v porovnání s minulým stavem obměněny tři čtvrtiny vedení svazu. Přesněji vyjádřeno, ve svých funkcích zůstalo 17 osob z celkového počtu 60 členů nového ÚV svazu. Jisté zkrácení způsobil fakt snížení počtu členů ÚV SČSVU ze 66 osob (zvolených roku 1960)⁵²¹ na 60 nově zvolených funkcionářů roku 1964. Časopis *Výtvarná práce* naproti tomu mylně informoval, že složení ústředního výboru se v zásadě nezměnilo. Nezveřejnil dokonce ani obvyklý „výťah“ ze sjezdových diskuzí. Lze předpokládat, že na zprávy o průběhu sjezdu padlo informační embargo.

Přestože byl podle předešlé praxe volen předseda svazu vzápětí po ukončení sjezdu, tentokrát došlo k jeho volbě ještě v průběhu II. sjezdu SČSVU. Majoritní podíl voličů (tj. příslušníci nově zvoleného ÚV SČSVU) při volbě nerespektoval předchozí usnesení ÚV KSČ, které do této funkce „schválilo“ Stanislava Libenského. V tajném hlasování byl totiž

---

⁵¹⁵ Jednalo se o: sekci malířství, sochařství a grafiky; sekci užitého a průmyslového výtvarnictví; sekci teoretiků.

⁵¹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96, zápis ze sjezdu SČSVU ze dne 11. 12. 1964.

⁵¹⁷ Složení ústředního výboru SČSVU: Baláž Jozef, Barčík Andrej, Beneda Aleš, Bláha Václav, Brož Josef, Drnková Věra, Dúbravec Robert, Felcman Bohuslav, Fišárek Alois, Fulla Ludovit, Gandl Ladislav, Gross František, Guderna Ladislav, Hladík Karel, Hlavsa Oldřich, Hoffmeister Adolf, Hološko Karol, Chalupecký Jindřich, Chlupáč Miloslav, Chvatík Květoslav, Janoušek Vladimír, Jiroudek František, John Jiří, Kafka Čestmír, Kára Lubor, Karlíková Olga, Karoušek Valerián, Kautman Václav, Klimo Aloiz, Kompánek Vladimír, Kopecký Bohdan, Kotalík Jiří, Kotík Jan, Kralcová Věra, Krivoš Rudolf, Kutal Albert, Kybal Antonín, Lacinová Sylva, Libenský Stanislav, Lidický Karel, Malejovský Josef, Míčko Miroslav, Němec Josef, Novák Luděk, Paderlík Arnošt, Prokop Rudolf, Rada Pravoslav, Riškovič Alojz, Roubíček René, Rychlink Bohuslav, Sklenář Zdeněk, Souček Karel, Stavinoha Eduard, Svolinský Karel, Šindelář Dušan, Šváb Jaroslav, Trnka Jiří, Uher Rudolf, Városov Marian, Zálibský Ján. Zdroj: *Nové ústřední orgány Svazu československých výtvarných umělců*. *Výtvarná práce*, 14. 1. 1965, č. 23, s. 3; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 97, ústřední výbor SČSVU zvolený na sjezdu delegátů Svazu čs. výtvarných umělců dne 11. 12. 1964.

⁵¹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, návrh kandidátů pro ÚV SČSVU projednaný na zasedání ÚV SČSVU dne 7. 11. 1964.

⁵¹⁹ Nezvoleni byli: Miloš Axman, Bohumír Dvorský, Vladimír Hroch, Miloslav Jiránek, Jan Krofta, Sylva Lacinová, Josef Liesler, Jiří Mašín, Ján Máthé, Stanislav Mikuláščík, Josef Novák, Jaromír Neumann, Otto Opršal, Jaroslav Otčenášek, Antonín Pelc, Václav Plátek, Josef Raban, Bohuslav Slánský, Jan Smetana, Josef Soukup, Štefan Tomáš, Vojtěch Tittelbach, Jaromír Uždil, Richard Wiesner, Miloš Zet, Ján Želibský.

⁵²⁰ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, předsednictvo 1962–1966, sv. 91, arch. j. 95/16, hodnocení sjezdu čs. výtvarných umělců.

⁵²¹ *Nově zvolení členové ústředního výboru SČSVU*. *Výtvarná práce*, 1960, č. 23–24, s. 2.

zvolen Adolf Hoffmeister – výtvarník, spisovatel a bývalý diplomat. KSČ na něj přitom myslela pouze jako na jednoho z možných místopředsedů. Přestože byl Hoffmeister jako dlouholetý člen svazu a strany (do KSČ vstoupil roku 1945) vybaven řadou čestných i reálných funkcí, pohlížela na něj strana s podezřením. Figuroval dokonce jako tzv. hlavní objekt v akci StB nazvané Snob, ve které se policejní složky pokoušely zkompromitovat některé vlivné umělce, kteří se zdáli sympatizovat se západní kulturou. Tyto skutečnosti ovšem voliči A. Hoffmeistera neznali, naopak předpokládali, že jako straník disponuje značným vlivem, který ve spojení s novou funkcí může vést k realizaci mnohých reforem.⁵²² Hoffmeisterovo tíhnutí k Francii a její kultuře naproti tomu totiž nebylo žádným tajemstvím, ani jeho sympatie k novým uměleckým směrům.⁵²³ Složení nového předsednictva potom sestávalo z těchto osob: Robert Důbravec, Jiří Kotalík, Stanislav Libenský a Arnošt Paderlík.⁵²⁴

Nebyla to jenom volba nového vedení svazu, která se dočkala změn motivovaných ze strany liberalizující se části příslušníků SČSVU. Nové stanovy odrážely trend požadující „konfrontaci uměleckých názorů“. V jejich úvodu se tak oproti minulé verzi z roku 1960 pravilo: „[...] *Výtvarná kultura [...] se společensky uplatňuje nejen jako nedílný celek, ale zároveň také ve vši bohatosti jednotlivých disciplín a se vši mnohotvárností tvůrčích názorů a činů [...]*“.⁵²⁵ V části věnované „příštím úkolům“ bylo ovšem ponecháno již tradiční rozvíjení marxismu-leninismu a také fráze o službě umělců společnosti s cílem dosažení „světového míru“ (tj. přijetí komunistického zřízení ve všech zemích světa – v našem případě pomocí propagačních výtvarných děl). Stanovy dále uváděly několik reorganizačních změn. Časově omezily dobu kandidatury na členství ve svazu na dobu šesti let. Dále rozšířily pravomoci ústředního výboru SČSVU,⁵²⁶ především v oblasti jeho interakce s dalšími státními institucemi a jeho početní stav omezily maximálně na 60 osob (dříve 66 osob).

Platnost nových stanov schvalovalo obvykle ministerstvo vnitra již několik málo měsíců po ukončení sjezdu. Stanovy SČSVU, přijaté na II. sjezdu, naproti tomu ministerstvo

---

⁵²² Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014.

⁵²³ Blíže k osobě A. Hoffmeistera a jeho působení ve svazu: BINAROVÁ, Alena. *Působení Adolfa Hoffmeistera ve svazu výtvarných umělců v 50. a 60. letech*. Acta Historica 7, 2014, s. 199–217.

⁵²⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101, zpráva předsednictva a ÚV SČSVU o situaci a perspektivách výtvarného umění a o činnosti svazu v letech 1961–1964.

⁵²⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, stanovy SČSVU 1964.

⁵²⁶ Podle nových stanov ústřední výbor SČSVU: „[...] *projednává a schvaluje zásady spolupráce SČSVU s ostatními uměleckými svazy, s ministerstvy, orgány veřejné správy [...] a předkládá jim návrhy na opatření v oblasti výtvarného umění [...] schvaluje ustavení tvůrčích skupin na základě výsledků umělecké činnosti a ideově politické aktivity jejich členů a jejich programu [...] navrhuje jmenování a odvolání členů výboru ČFVU a předkládá tyto návrhy k potvrzení ministerstvu školství a kultury; jmenuje a odvolává ediční a redakční rady a šéfredaktory časopisů SČSVU [...] a řídí jejich činnost; deleguje zástupce SČSVU k důležitým jednáním celostátní povahy ve státních a veřejných úřadech a jiných institucích v oboru výtvarného umění [...]*“

vnitru schválilo až s výrazným zpožděním – koncem roku 1965 a s účinností od roku 1966.⁵²⁷ Sporný bod zřejmě představoval požadavek na „konfrontaci“ uměleckých stylů, který našel příznivější odezvu v kulturní politice státu až v souvislosti s rezolucí XIII. sjezdu KSČ, který se uskutečnil roku 1966 (blíže kap. 5.6 Konference Svazu československých výtvarných umělců roku 1966).

Na další vývoj svazu měl výrazný vliv také další dokument, který sjezd schválil, tzv. závěrečné usnesení II. sjezdu SČSVU.⁵²⁸ V úvodní části byly stanoveny hlavní úkoly, jejichž splnění mělo být dosaženo nejpozději do období zahájení dalšího sjezdu – jednalo se o úkol prohloubení „spolupráce“ se Svazem slovenských výtvarných umělců; o uplatnění československého umění na zahraničních výstavách a rozvíjení dialogu s tvůrci a stoupenci současných uměleckých proudů (s tím souviselo prohloubení informovanosti Čechoslováků o západní umělecké tvorbě); dále byl obsažen požadavek na zapojení výtvarných prací do ekonomických projektů vytvořených pod taktovkou „nového způsobu řízení“ (tzv. Šikova ekonomická reforma) – což znamenalo dosažení přístupu k některým finančním zdrojům, vyčleněných státem na průmyslový rozvoj a výstavbu.

Nastíněné hlavní úkoly usnesení dále rozvíjely a tematicky dělily dílčí „pod-úkoly“; rozděleny přitom byly následovně: a) otázky ideově tvůrčí (v této části rozebrán především vztah výtvarného umění a architektury, resp. byl vznesen požadavek na spolupráci se svazem architektů), b) výstavnictví (jeho reforma ve prospěch pořádání menších výstav a jejich stylových konfrontací – na realizaci tohoto úkolu se měli podílet tzv. komisaři výstav, kteří začali působit v jednotlivých galeriích), c) ediční činnost (pozornost se měla do budoucna soustředit na činnost tzv. dokumentačního střediska, které se zaměřovalo na aktuální tvorbu; jmenovány byly i jiné úkoly), d) kontakt se zahraničím (zejména prohloubení informovanosti výtvarníků o zahraničním vývoji v umění), e) výtvarná výchova (zejména rozšíření možnosti uplatnění absolventů vysokých uměleckých škol), f) ekonomické otázky (ve spolupráci se státními orgány se mělo usilovat o naplnění vyhlášek o „uplatnění“ výtvarného umění v architektuře a v průmyslu), g) výtvarné Fondy (přizpůsobit je novému ekonomickému řízení a zajistit jejich prosperitu v oblasti „socialistického podnikání“, aj.), h) otázky organizace svazu (vymezení odpovědnost a vztah jednotlivých příslušníků svazu s cílem posílit pravomoci nižších orgánů).

---

⁵²⁷ NEUMANN, Karel: *Kultura: sborník právních předpisů*. Praha 1968, s. 257.

⁵²⁸ Plné znění usnesení sjezdu publikováno v: MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 252–258; *Usnesení sjezdu SČSVU*. Výtvarná práce, 31. 12. 1964, č. 22, s. 1–2, 8.

Z uvedeného lze shrnout, že výsledek sjezdu vyzněl jako snaha o částečnou reformu systému interního řízení svazu, a to prostřednictvím přesunu odpovědnosti uvnitř svazu na jednotlivce – profesionály a prostřednictvím získání nových finančních zdrojů. Všechny tyto kroky přitom ovšem souzněly, jak je ukázáno dále, s rozsáhlejším plánem KSČ na reformu hospodářství. Signifikantní je potom i úsilí o rozšíření kontaktů a s tím možností autonomní činnosti – tento vývoj byl však naopak v rozporu s plány KSČ.

Svaz výtvarníků začal vzápětí po ukončení sjezdu pracovat na plnění jmenovaných úkolů, jejichž realizace by přinesla reformy požadované valnou částí jeho příslušníků. Prakticky okamžitě mělo dojít k zintenzivnění informačních toků, které by příslušníkům SČSVU poskytovaly obraz o aktuálním vývoji světového umění. Proto začala být krátce po ukončení sjezdu připravována galerie U Řečických v Praze na systematickou prezentaci zahraničního umění. Předpokládané zveřejňování zahraniční tvorby v této síni bylo ale již počátkem roku 1965 zamezeno.⁵²⁹

Jako další začaly být plněny úkoly, které měly vést: ke zlepšení technického vybavení redakcí časopisů svazu a jejich profesního zkvalitnění; k zapojení absolventů uměleckých škol do průmyslové výroby na designerských pozicích; dále docházelo k vymezení odpovědnosti jednotlivých pracovníků svazu; ke zvýšení vlivu svazu na chod uměleckých Fondů.⁵³⁰ Tyto úkoly byly plněny ovšem pouze částečně, docházelo tak k postupným posunům, nikoli k výrazným jednorázovým změnám. Předním stoupencem změn byl potom předseda svazu Adolf Hoffmeister.

Vzhledem ke skutečnosti, že byl Adolf Hoffmeister zvolen do předsednické funkce navzdory pokynům ÚV KSČ a také vzhledem k tomu, že tato volba zaskočila do značné míry i samotného Hoffmeistera, bylo ještě v průběhu II. sjezdu SČSVU ujednáno, že bude jeho předsednické období omezeno pouze na rok. Ve čtyřletém předsednickém období se měl proto vystřídat s některými dalšími členy svazu; byli to: Jindřich Chalupický, Stanislav Libenský, Miloslav Chlupáč, Čestmír Kafka. Pozdější vývoj však zmíněné ujednání nenaplnil. Za Hoffmeisterem, coby předsedou, stála totiž početná skupina příslušníků svazu a navíc hned tři ze čtyř předpokládaných „nahrazujících předsedů“ se v pozdějším vývoji zřekli své funkce.⁵³¹ Pouze pro rok 1966 byl tak Hoffmeister v předsednické funkci vystřídán Stanislavem Libenským, za kterým stál ÚV KSČ.

***

---

⁵²⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 100, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 15. 10. 1965.

⁵³⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 94, usnesení sjezdu SČSVU ze dne 11. 12. 1964; *Usnesení sjezdu Svazu čs. výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 31. 12. 1964, č. 22, s. 1–2, 8.

⁵³¹ Z rozhovoru s Olbramem Zoubkem, v Praze dne 14. 3. 2013.

Průběh II. sjezdu Svazu československých výtvarných umělců byl „politicky zhodnocen“ krátce po svém ukončení na jednání předsednictva ÚV KSČ. Vladimír Koucký předložil při té příležitosti „souhrnnou zprávu“, ve které informoval: „[...] *Na sjezdu se ukázalo zcela jasně, že dosavadní vedení Svazu se dostalo do izolace, vytvořilo si dlouholetý systém osobních svazků, který velmi komplikoval práci svazových orgánů a mnohdy je ochromoval. Nedostatečná pozornost byla věnována uplatnění mladé a střední generace ve svazových funkcích, což vyvolalo tak silný protitlak, že řada starších umělců, kteří byli již mnohokrát za sebou ve funkci, se vzdala kandidatury, nebo obdržela při hlasování mnoho škrtnů (V. Tittelbach, R. Wiesner aj.) [...].*“ Zpráva Vladimíra Kouckého dále uváděla, že ideologické oddělení ÚV KSČ podcenilo aktivity Bloku tvůrčích skupin, což zapříčinilo situaci, že byl schopen prosadit některé své požadavky do závěrečných rozhodnutí sjezdu. Koucký nakonec shrnul: „[...] *na rozdíl od užšího vedení není složení širšího předsednictva ÚV Svazu příznivé z hlediska cílů kulturní politiky strany [...] lze očekávat jednostranné požadavky na podporu abstraktní orientace.*“ S úmyslem zamezit dalšímu rozvoji abstraktní tvorby pak Koucký doporučil eliminovat aktivity a vliv „liberálních“ umělců. K tomu mělo dojít zesílením finanční podpory určené pro politicky angažovanou uměleckou tvorbu a s tím souviselo také „kádrové zabezpečení“ Fondů výtvarných umění.⁵³² Z uvedeného lze však vyčíst, že V. Koucký nebyl jako zodpovědná osoba schopný zajistit průběh sjezdu v podobě, kterou ÚV KSČ předurčil; případně nebyl dostatečně aktivní či ochotný tak učinit. Jeho nápravné návrhy se později ukázaly rovněž neúčinné. Přestože Blok tvůrčích skupin ztratil po II. sjezdu iniciativu, nebylo to zapříčiněno stranickým tlakem nýbrž situací, při které již v průběhu zmíněného sjezdu dosáhl všech svých hlavních cílů, jeho zástupci byli vytíženi přímo v nejvyšších svazových orgánech a Blok sám o sobě již nebyl jako nástroj potřebný.

***

Analogická situace se objevila i mezi příslušníky výtvarného uměleckého svazu NDR (Verband Bildender Künstler der DDR). Jeho pátý sjezd se konal ve dnech 24. – 25. března 1964 a podobně jako v Československu se při něm poprvé a naposledy ve sledovaném období let 1956–1972 pokusila část umělců změnit mocenský poměr sil.⁵³³

Při výběru delegátů sjezdu byl požadován souhlas s tzv. Bitterfelderskou cestou, tedy se socialistickým realismem. Příslušníci VBKD sídlící mimo hlavní město NDR, především

---

⁵³² NA, f. KSČ-ústřední výbor 1945–1989, předsednictvo 1962–1966, sv. 91, arch. j. 95/16, hodnocení sjezdu čs. výtvarných umělců.

⁵³³ Akademie der Künste-Archiv, Berlin, VBKD – Zentralvorstand, sig. 70, Einige politisch-ideologische Probleme in Auswertung des V. Verbands – kongresses.

pak ve východní části země, ovšem vyjádřili nechuť k podpoře předem dojednaného složení nových vedoucích orgánů.⁵³⁴

Předpokládanou novou předsedkyní VBKD se podle usnesení SED měla stát socialisticko-realisticky tvořící malířka Lea Grundig. Při volbě delegátů pro pátý sjezd však nebyla tato výtvarnice zvolena svou krajskou organizací v Drážďanech⁵³⁵ a sjezdu se tudíž podle stanov neměla účastnit, potažmo nemohla být na sjezdu ani zvolena do čela svazu. Aby vedení VBKD předešlo tomuto vývoji událostí, zaslal jeho první tajemník Horst Weißt osobní pozvání na sjezd adresované Lee Grundig. Pozvání přijala a v průběhu sjezdu byla následně také zvolena novou předsedkyní VBKD.

Během sjezdových diskuzí zaznívaly hlasy, požadující, aby za vzor tvorby bylo prohlášeno i abstraktní umění, které se rozvíjelo na Západě, v první řadě práce Pabla Picassa. Jedním z předních obhájců liberalizace umění (umění bez dogmat) byl na V. sjezdu známý a v NDR ceněný výtvarník, profesor na berlínské Akademii umění – Fritz Cremer (1906–1993).⁵³⁶

Liberální kulturní intermezzo v NDR, zahrnující období let 1963–1964, nakonec nedokázalo zatřást s výhradním vlivem komunistické strany uvnitř VBKD, jako tomu bylo ve Svazu československých výtvarných umělců, ve kterém se do jeho čela postavil iniciativní a reformám naladěný Adolf Hoffmeister.

***

Adolf Hoffmeister se stal ve své nové roli předsedy SČSVU hlavním garantem za splnění úkolů formulovaných v usnesení sjezdu. Vůbec nejdříve a osobně se chopil realizace požadovaného zrušení funkce vedoucího tajemníka SČSVU. Na schůzi ústředního výboru SČSVU dne 12. února 1965 přítomné informoval o jednání, které již za tím účelem proběhlo v ústředním výboru KSČ, a na kterém byl získán souhlas s požadavkem, aby byl vedoucí tajemník Miloslav Jiránek přeřazen na jinou pozici. K tomu došlo okamžitě, takže Hoffmeister pouze požádal shromážděný ústřední výbor SČSVU o schválení tohoto kroku, což bylo jednomyslně vykonáno. Funkce prvního tajemníka již nebyla dále obsazena. Zároveň se zrušením této funkce byla zrušena i funkce ideového tajemníka, dále tajemníka sekce malířství, sochařství a grafiky (sekce MSGR) a funkce tajemníka sekce užitého a průmyslového výtvarnictví (funkci dosud vykonával Aleš Beneda); funkce tajemníka

---

⁵³⁴ FEIST, Günter – GILLEN, Eckhart: *Kunstkombinat DDR. Daten und Zitate zur Kunst und Kunstpolitik der DDR 1945–1990*. Berlin 1990, s. 103.

⁵³⁵ Další pobočky VBKD byly: Berlin, Postdam, Halle, Leipzig, Dresden a Rostock. Zdroj: Akademie der Künste-Archiv, Berlin, f. VBKD-Zentralvorstand, sign. 1597, Erste Gedanke über politisch-ideologische und künstlerisch-ästhetische Probleme für die Konzeption der VI. Deutschen Kunstausstellung, 12. 7. 1965.

⁵³⁶ Akademie der Künste-Archiv, Berlin, f. VBKD-Zentralvorstand, sig. 70, „Westpresse“ - V. Kongress VBKD.

teoretické komise nebyla nadále obsazována.⁵³⁷ Opět tím bylo sledováno oslabení stranické moci (potažmo ideologie) uvnitř svazu. Adolf Hoffmeister shromážděný ÚV SČSVU následně informoval, že předsednictvo svazu podalo návrh, aby byl tajemník Jiří Černý, za kterého se přimluvil ÚV KSČ, prozatímně ponechán ve výkonu práce za účelem zapracování nových tajemníků (např. tajemníka pro ekonomickou oblast aj). Při hlasování se pro návrh vyslovilo 19 přítomných, proti bylo 12.⁵³⁸ Jiří Černý si tak svou pozici ve svazu, na rozdíl od řady jiných, udržel a nadále také působil v nejvyšších svazových orgánech, tedy ústředním výboru a předsednictvu, přestože jeho pravomoci zde byly podstatně omezeny, trvale mu pak byly odejmuty rozhodovací pravomoci v ekonomických otázkách. Jiří Černý se stal po odvolání Miloslava Jiráňka předním stoupencem způsobu politického řízení umění ve svazu. Jeho politická loajalita bude následně oceněna v době počínající normalizace – roku 1971 se stane likvidátorem majetkové podstaty Svazu československých výtvarných umělců,⁵³⁹ bude se tak podílet na opětovném přebudování svazu do podoby převodové páky komunistické strany.

Adolf Hoffmeister byl ve funkci předsedy iniciátorem či podporovatelem řady dalších dílčích změn. Nejvíce jimi bylo zasaženo výstavnictví – došlo k decentralizaci způsobu jeho řízení, byly založeny některé nové výstavní síně, výstavy (ale také třeba tisk svazu) reflektovaly ve větší míře abstraktní umění, a to navzdory přetrvávající kritice komunistických ideologů vůči nerealistickému stylu tvorby.⁵⁴⁰

5.2 Změny v hospodaření Svazu československých výtvarných umělců

Roku 1965 přijala vláda ČSSR nový systém ekonomického řízení (tzv. Šikova reforma), který následně ovlivňoval směr politického i společenského vývoje ve druhé polovině 60. let.⁵⁴¹ Jeho cílem bylo překonání krizových prvků v ekonomice, a to prostřednictvím vyšší míry odpovědnosti jednotlivých organizací i pracovníků. Došlo proto zároveň k jistému omezení direktivního plánování a naopak byly posíleny tržní prvky v ekonomice. Ekonomická reforma měla svou analogii v kulturní sféře, ve které docházelo

---

⁵³⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z konference SČSVU z roku 1966 - referát předsedy Stanislava Libenského; Tamtéž, karton 84, připomínky ke zprávě o výsledku prověrky provedené nejvyšším kontrolním úřadem ČSR – Praha, 30. 6. 1970 (psal Jiří Černý k rukám Nejvyššího kontrolního úřadu ČSR Jiřího Štochla).

⁵³⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis z jednání ústředního výboru SČSVU ze dne 12. 2. 1965.

⁵³⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, připomínky ke zprávě o výsledku prověrky ve Svazu čsl. výtvarných umělců ze dne 30. 6. 1970; Tamtéž, karton 188, zápis z první schůze přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců ze dne 11. 2. 1971.

⁵⁴⁰ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 463.

⁵⁴¹ Tamtéž, s. 25, 664.

k přesunu odpovědnosti na jednotlivé odborníky a umělce. Důsledkem tohoto byla nutná diferenciacie kulturní produkce ve vztahu k režimní ideologii.⁵⁴² Reforma v Československu však ve svém vývoji nenaplnila kýžené výsledky a neuspokojila ani část československé společnosti, požadující prohlubování „reformního kursu“.⁵⁴³

Nové prvky v hospodářských vztazích se dotkly i svazu výtvarných umělců, principy reformy byly totiž závazné. Český fond výtvarných umění byl do nového hospodářského systému zapojen v roce 1966; ke dni 1. června 1966 byl reorganizován. Došlo k oddělení oblasti hospodaření s uměleckými díly, kterou nyní spravoval podnik Dílo (zůstal součástí ČFVU) od správy sociálního zabezpečení umělců na druhé straně – tuto oblast si ponechalo ve své kompetenci vedení Fondu. Přestože tak Fond zůstal nadále jednotný, jeho funkce byly rozděleny do dvou hlavních oblastí, čímž se do jisté míry více profesionalizovaly.⁵⁴⁴

Ve druhé polovině 60. let lze pozorovat razantní nárůst státních dotací určených pro SČSVU. Směřovaly především na výstavní činnost svazu. Finanční prostředky však částečně pohltily vzrůstajícími náklady. Za rok 1965 bylo na výstavy SČSVU vynaloženo 761 000 Kčs a roku 1967 již 2 258 000 Kčs.⁵⁴⁵ Štědrot státní měla překonat předchozí krizový stav v hospodaření svazu (potažmo v kultuře), který údajně vedl k odklonu od prezentace socialisticko-realistické tvorby.

Vzhledem k tomu, že zázemí slovenských výtvarníků bylo oproti jejich kolegům z českých zemí na horší úrovni, byl tento nedostatek kompenzován přílivem vyšších finančních dávek určených Svazu slovenských výtvarných umělců v přepočtu na jednoho člena. Roku 1965 tak činil průměrný plat výtvarníka na Slovensku takřka dvojnásobek platu výtvarníka z českých zemí.⁵⁴⁶

Dopad na financování výtvarné tvorby měla také vyhláška „O zapojení výtvarného umění do architektonické výstavby“ z roku 1965, která vyšla po několikaletých průtazích pod číslem 355.⁵⁴⁷ Stanovila, že 0,25% (původně uvažováno až o 5%) z plánovaných stavebních

---

⁵⁴² Srov. ALAN, Josef a kol: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 14.

⁵⁴³ MAREŠ, Petr: *Rozpačitý prolog pražského jara*. In: Kol. autorů: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha 1999, s. 382.

⁵⁴⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 94, usnesení sjezdu SČSVU ze dne 11. 12. 1964 a jeho plnění.

⁵⁴⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, *Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců*, vydalo předsednictvo SČSVU (pro osobní potřebu členů), duben 1968, č 1, s. 25, zpráva o hospodaření Svazu 1965–1967.

⁵⁴⁶ Srov. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 569.

⁵⁴⁷ Na základě usnesení č. 355/65 o řešení otázek uplatnění výtvarného umění v investiční výstavbě ze dne 28. 7. 1965 byli dosazení zástupci SČSVU a Svazu architektů ČSSR do komise pro výstavbu, zřízené za účelem projednávání architektonického a výtvarného řešení staveb. Usnesení a z něho vzešlá vyhláška dále uváděly, že o návrzích výtvarných děl tvořících součást nového architektonického řešení musí být rozhodnuto již při zpracování přípravné projektové dokumentace investiční výstavby. Za tím účelem provedla Státní komise pro investiční výstavbu kategorizaci druhů staveb z hlediska architektonické, výtvarné a územní náročnosti s udáním

investic bude vyděleno na výtvarné umění, což mělo představovat až 120 mil. ročně. Peníze měly být čerpány primárně na monumentální tvorbu: sochařskou výzdobu, nástěnné malby apod.⁵⁴⁸

Vyhláška o uplatnění výtvarných děl v architektuře ve své podstatě nebyla nikdy naplněna, především co do předpokládaných finančních vydání. Při architektonické výstavbě bývala částka původně určená na tzv. „výtvarnou výzdobu“ nakonec vyplacena pouze přibližně z jedné čtvrtiny předpokládané sumy.⁵⁴⁹ Zapříčinila to četná procedurální zdržení v procesu realizace vyhlášky ze strany státních orgánů, která v důsledku zkomplikovala její plnění v praxi (nebyly vydány tzv. prováděcí pokyny aj.).⁵⁵⁰ Lze předpokládat, že se politická moc obávala uvolnit kontrolní mechanismy bránící plnému finančnímu využití vyhlášky výtvarníky, i jisté finanční nadhodnocení vyhlášky. V několika případech proti ní navíc vystoupil svaz architektů, který v ní viděl omezování svých vlastních prostředků.

5.3 Výstavnictví Svazu československých výtvarných umělců

Šikova ekonomická reforma zanechala svůj odraz ve svazu výtvarníků v mnoha ohledech, nejviditelněji však ve způsobu reformy jeho výstavní činnosti. Proces zkvalitňování odborného personálu a stupňování jeho osobní odpovědnosti totiž odrážela nejen rozsáhlá personální obměna, uskutečněná počátkem roku 1965; v oblasti výstavnictví byla navíc vytvořena nová pracovní pozice komisaře výstav, odpovědného potom za osobitý profil jednotlivých výstavních síní.⁵⁵¹ Prostřednictvím komisařů a jejich spolupracovníků docházelo k postupné diferencii výstavní činnosti jednotlivých galerií a došlo také k oslabení jejich centrálního řízení.

Ústřední výbor SČSVU jmenoval nové výstavní komise pražských galerií a jejich odpovědné komisaře již počátkem roku 1965. Například galerii na Karlově náměstí vedla nově Ludmila Vachtová ve spolupráci s J. Koblasou, J. Kolářem, B. Mrázem a Z. Sýkorou.⁵⁵²

---

podílů investičních nákladů na výtvarná díla tvořících jejich součást. Zdroj: NEUMANN, Karel. *Kultura: sborník právních předpisů*. Praha 1968, s. 259; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 91, Usnesení vlády československé socialistické republiky ze dne 28. 7. 1965 č. 355 a příloha.

⁵⁴⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis z jednání ÚV SČSVU ze dne 15. 10. 1965.

⁵⁴⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 113, usnesení ustavujícího sjezdu Svazu českých výtvarných umělců ze dne 25. 4. 1969; Tamtéž, karton 94, zpráva výboru sekce malířů, sochařů, grafiků a restaurátorů pro sjezd delegátů SČSVU, který se konal v dubnu 1969.

⁵⁵⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 91, informace o současném stavu jednání o úpravách vlád. usnesení č. 355 ze dne 13. 6. 1967.

⁵⁵¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 94, zpráva: usnesení sjezdu SČSVU ze dne 11. 12. 1964 a jeho plnění.

⁵⁵² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, výstavní rady a komise schválené ÚV SČSVU dne 12. 2. 1965.

Ve druhé polovině 60. let bylo v Praze otevřeno i několik nových galerií,⁵⁵³ podobně jako ty dříve založené dostaly možnost pomocí svých komisařů vytvářet vlastní výstavní plány a ve spolupráci s nakladatelstvím SČSVU vydávat katalogy a sborníky. **Tab. 3** Soupis výstav uspořádaných v Praze roku 1965 Svazem československých výtvarných umělců, viz příloha.

Podle usnesení II. sjezdu SČSVU měl být ve výstavnictví uplatněn princip „konfrontace názorů“; proto byly jednotlivé galerie směřovány k vytvoření svého osobitého profilu. Hlavní odpovědnost za zapracování této nové výstavní „strategie“ do výstavnictví nesl zprvu Jiří Kotalík (1920–1996), a to ze své funkce předsedy výstavní rady SČSVU (jednalo se o nejvyšší a centrální orgán pro oblast výstavnictví ve svazu), brzy ho ale na tomto postu vystřídal Jiří Mašín a v březnu 1967 potom Karel Hetteš. První dva předsedové výstavní rady totiž narazili na nespokojenost předsedy SČSVU Adolfa Hoffmeistera, který kritizoval pomalý postup v zapojování abstraktního umění do výstav svazu.⁵⁵⁴ Hoffmeister se navíc snažil omezit celkově pravomoci výstavní rady SČSVU, aby dostaly jednotlivé galerie více autonomního prostoru. Proto přenášel stále větší odpovědnost na jednotlivé výstavní komise a jejich komisaře v galeriích. Karel Hetteš se potom již v zásadě vyhýbal zasahování do výstavních plánů jednotlivých pražských galerií a soustředil se výhradně na výstavní síň v Mánesu, kterou měl pod přímou správou tradičně předseda výstavní rady SČSVU.⁵⁵⁵

Mezi výtvarníky, stavicími se proti schematickému pojetí umělecké tvorby, si vydobyla v Praze ve druhé polovině 60. let nejlepší jméno Špálova galerie na Národní třídě,⁵⁵⁶ vedená Jindřichem Chalupckým (v letech 1965–1970).⁵⁵⁷ Chalupcký si mezi své spolupracovníky vybral některé umělce z Bloku tvůrčích skupin (Čestmíra Kafku, Evu Kmentovou aj.), kteří společně s ním zajistili prezentaci i dnes hodnoceného výtvarného umění (tj. tvorba Zbyňka Sekala, Václava Tikala, Jiřího Balcara a dalších). **Tab. 4** Soupis výstav uspořádaných v Galerii Václava Špály v Praze v letech 1965–1966, viz příloha. Chalupcký však neúmyslně přispěl k rozpadu Bloku tvůrčích skupin, a to z důvodu výběru pouze omezeného souboru svých spolupracovníků, čímž vytvořil nový semknutý okruh, který se stal jistým novým střediskem progresivních myšlenek.⁵⁵⁸

---

⁵⁵³ Jednalo se o: galerii V. Kramáře (otevřena 21. 11. 1964), galerii D (otevřena 28. 5. 1965), galerii Bratří Čapků (28. 9. 1965), galerii Mladých v Mánesu (14. 1. 1966), galerii U Řečických (od 14. 4. 1966 obnovena činnost), galerii Na Betlémském náměstí (otevřena 15. 6. 1966). Zdroj: NA, f. SČSVU – ÚV, karton 94, výstavní síně otevřené od II. sjezdu SČSVU (1965–1968).

⁵⁵⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 119, zpráva o výstavní činnosti SČSVU v Praze v letech 1965–1968.

⁵⁵⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 117, záznam z aktivu teoretiků, který se konal dne 17. 5. 1968.

⁵⁵⁶ Z rozhovoru s Alešem Lamrem, v Praze dne 30. 5. 2013.

⁵⁵⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z konference SČSVU z roku 1966.

⁵⁵⁸ Z rozhovoru s Olbramem Zoubkem, v Praze dne 14. 3. 2013.

Špálova galerie uspořádala ve srovnání s ostatními pražskými galeriemi v letech 1965–1968 vůbec nejvyšší počet výstav – celkem 53 (návštěvnost 136 812 osob), na druhém místě se „umístila“ galerie Hollaru se 47 uspořádanými výstavami (návštěvnost 75 047 osob). Nejvyšší návštěvnost však již tradičně vykazovala výstavní síň v Mánesu (v letech 1965–1968 celkem 221 208 návštěvníků),⁵⁵⁹ nelze však objektivně určit míru „dobrovolnosti“ těchto návštěv, jelikož Mánes patřil k politicky protěžovaným sáním a svou rozlohou navíc převyšoval ostatní.

Cenzura výstav svazu se ve druhé polovině 60. let zmírnila. Prakticky zaniklo jejich úplné zakazování a ustávalo také svěšování již nainstalovaných výtvarných děl. V souvislosti s procesem povolování výstav však přetrvávaly neshody mezi svazem a místními národními výbory. Před otevřením každé výstavy měli její organizátoři požádat úředním dopisem příslušný národní výbor o povolení. Vzhledem k tomu, že nejen předseda SČSVU Adolf Hoffmeister s touto procedurou povolování výstav nesouhlasil,⁵⁶⁰ rozmohl se ve druhé polovině 60. let fenomén nedodržování termínů při podávání žádostí o povolení výstav, v některých případech byl příslušný národní výbor požádán až po vernisáži výstavy, na kterou tak nebyli zástupci národního výboru pozváni. Zasláným žádostem pak často chyběly některé povinné přílohy, jako třeba exemplář katalogu.⁵⁶¹ Tyto nedostatky se dají jen částečně přičíst na vrub obecně nízké schopnosti výtvarníků plnit povinné byrokratické procedury a do jisté míry naopak souvisely s jejich úmyslnou „rebelií“. Národní výbory tuto situaci opakovaně kritizovaly, ale nebyly schopny proti ní efektivně zasáhnout.

Díky reformě výstavnictví a zmírněné cenzuře se české nonkonformní umění v polovině 60. let vyděluje z privátních, příp. improvizovaných prostorů a proniká do oficiálních výstavních síní; dostalo se mu také recenzních ohlasů na stránkách časopisů SČSVU.⁵⁶² Větší pravděpodobnost otevření výstavy se však umělcům stále naskýkala mimo kulturně a politicky protěžovanou metropoli. Můžeme jmenovat příklad neoficiální skupiny Šmidrové, která se jako celek veřejnosti poprvé představila v březnu roku 1965 na zámku v Ostrově nad Ohří.⁵⁶³ V Praze se konala výstava skupiny Šmidrů až roku 1968, a to ve Špálově galerii.⁵⁶⁴

---

⁵⁵⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 94, rekapitulace 1965–1968.

⁵⁶⁰ HOFFMEISTER, Adolf: *Jednotný postup*. Výtvarná práce, 1968, č. 8, s. 1.

⁵⁶¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, dopis od kulturní správy Národního výboru Hlavního města Prahy pro předsedu SČSVU Adolfa Hoffmeistera ze dne 19. 5. 1967.

⁵⁶² ALAN, Josef a kol.: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 13.

⁵⁶³ Vystavovali: Jan Koblasa, Bedřich Dlouhý, Karel Nepraš a Jaroslav Vožniak.

⁵⁶⁴ KOBLASA, Jan – JIROUSOVÁ, Věra: *Šmidrové: jednou Šmidrou, Šmidrou navěky*. Olomouc 2005, s. 128; MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 266.

Umělci, stojící ve své tvorbě na poli socialistického-realismu, měli na druhou stranu přístup do výstavních síní od poloviny 60. let oproti minulosti ztížen. Například Emanuel Famíra, jeden ze skalních zastánců kulturní politiky KSČ a doktríny socialistického realismu, žádal roku 1964 o uvolnění výstavní síně v Mánesu pro uskutečnění své jubilejní výstavy k 65 narozeninám, které měl oslavit roku 1965. Byl odmítnut výstavní radou SČSVU s doporučením, aby požádal o termín v některé z menších galerií opětovně příští rok. Když tak učinil roku 1966, byl ovšem odkázán na další rok z důvodu údajné přeplněnosti výstavního plánu.⁵⁶⁵ Následně byl vyzván vedením svazu, aby se dostavil na pohovor umožňující mu případně publikovat, a to v doprovodu zástupců Skupiny moderního realismu, ve které byl členem. Neučinil tak. V červenci roku 1968 zůstal jeho požadavek na zpřístupnění některé výstavní síně opět bez kladné odezvy od vedení svazu.⁵⁶⁶ Žádosti Emanuela Famíry bylo vyhověno až v době nastupující normalizace roku 1970.⁵⁶⁷

Nová výstavní „praxe“ SČSVU vyvolala řadu kritických reakcí stranických a státních orgánů, zrovna tak jako některých nižších složek SČSVU. Roku 1967 například daný stav kritizovala tzv. Městská organizace SČSVU v Praze. Nový výstavní systém podle ní preferoval abstraktní umělce, a to navíc jen poměrně malý okruh z nich, jejichž jména se ve výstavních plánech měla potom opakovat. Navrhovala především změnit složení výstavní komise ve Špálově galerii.⁵⁶⁸ Nestalo se tak.

Uvedené příklady svědčí o rychlé erozi režimní kontroly svazu ve druhé polovině šedesátých let. Vznikla tak paradoxní situace, kdy pro skalní zastánce oficiální podoby umění bylo obtížnější prezentovat svou tvorbu, než pro ostatní.

5.4 Tisk Svazu československých výtvarných umělců

Tisková činnost byla po II. sjezdu SČSVU zasažena změnami podobně jako výstavnictví, projevující se v rozšíření publikovaných témat a ve zdůraznění odbornosti před ideologií.

Závěry sjezdu mluvily o uplatnění principu „konfrontace názorů“ také v obsahu časopisů vydávaných svazem. S tímto argumentem byly počátkem roku 1965 obměněny

---

⁵⁶⁵ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 42-7-57/64, dopis od Emanuela Famíry pro výstavní ústředí SČSVU ze dne 25. 5. 1964, dopis od Výstavní rady SČSVU pro Emanuela Famíru ze dne 29. 4. 1965, dopis od Emanuela Famíry pro výstavní ústředí SČSVU ze dne 16. 12. 1965, dopis od sekretariátu ÚV SČSVU pro Emanuela Famíru ze dne 21. 6. 1966, dopis od Emanuela Famíry pro sekretariát ÚV SČSVU ze dne 8. 7. 1966.

⁵⁶⁶ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 37-6-62/68, dopis od Emanuela Famíry pro redakci Rudého práva ze dne 6. 2. 1968.

⁵⁶⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze přípravného výboru SČSVU ze dne 7. 9. 1970.

⁵⁶⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, připomínky Městské organizace SČSVU k činnosti v Praze ze dne 10. 10. 1967 (podepsán předseda Jaroslav Bartoš).

redakční rady i ediční rada SČSVU. Současně s tím došlo k navýšení finančních dotací pro oblast tisku.⁵⁶⁹ Výsledkem pak byla skutečnost, že princip konfrontace názorů měl potenciál zasáhnout širší čtenářskou obec.

Nejrozsáhlejší personální obměna doznala redakční rada časopisu Výtvarná práce. Obměna nesouvisela pouze s navýšením rozsahu časopisu, Hoffmeister vnímal toto periodikum v porovnání s ostatními jako nejméně zasažené aktuálním požadavkem na zrovnoprávnění abstrakce s realismem (jinak také „konfrontace uměleckých stylů“), což hodlal během svého předsednického období změnit.⁵⁷⁰ Složení redakce tvořila od počátku roku 1965 mimo jiné také početná skupina stoupenců abstraktní tvorby: Jindřich Chalupecký, Miloslav Chlupáč, Zbyněk Sekal, Olbram Zoubek, a další.⁵⁷¹ Šéfredaktorem byl Jiří Šetlík.

Nastíněná situace v oblasti tisku (personální obměna, zmírnění cenzury, vyšší finanční dotace, požadavek na „konfrontaci názorů“) se odrazila nejviditelněji na rozšíření publikovaných témat, časopisy pak vůbec poprvé informovaly o některých významných nonkonformních umělcích. Za všechny lze uvést alespoň dva nejcharakterističtější příklady.

Lze jmenovat článek z roku 1965 věnovaný výstavě Mikuláše Medka v Praze, ke kterému byly připojeny reprodukce některých jeho prací. **Obr. 22** Reprodukce Medkova obrazu „Tři spleťité nepřítomnosti“ uveřejněná ve Výtvarné práci, viz příloha. Jmenovaný článek zároveň informoval o procesu zpřístupňování alternativního umění veřejnosti: „[...] *V souvislosti se stále výraznější tendencí k normalizaci kulturního života začíná docházet i k postupnému zveřejňování děl, která vznikala a uzrávala bez jakéhokoliv kontaktu s oficiální tvorbou a stala se nositelem latentní, nepřerušené kontinuity s tradicí naší umělecké avantgardy 30. a 40. let. Tento nesporně pozitivní fakt však nabude plného významu teprve tehdy, nebudeme-li tyto výstavy považovat pouze za opožděné splacení dávného dluhu, ale vyvodíme-li z nich příslušné důsledky pro kritické přehodnocení uplynulého období a pro stanovení nových kritérií současné tvorby. Jednou z událostí, které by měly zásadně posunout strnulé měřítko i hierarchii hodnot, je první pražská výstava Mikuláše Medka v Nové síni [...].*⁵⁷² Jiří Padrta ve stejném roce informoval na stránkách Výtvarné práce o práci dalšího významného nonkonformního umělce – Vladimíra Boudníka, a to v souvislosti s Boudníkovou výstavou grafické tvorby.⁵⁷³ Přitom ještě o rok dříve zakázala HSTD zveřejnit ve Výtvarné práci (č. 6, duben 1964) článek Františka Šmejkal s názvem Kdo je Vladimír

⁵⁶⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis z jednání ústředního výboru SČSVU ze dne 12. 2. 1965.

⁵⁷⁰ Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014

⁵⁷¹ *Do nového ročníku Výtvarné práce*. Výtvarná práce, 12. 4. 1965, č. 5, s. 1.

⁵⁷² *Mikuláš Medek*. Výtvarná práce, 17. 5. 1965, č. 8, s. 5.

⁵⁷³ PADRTA, Jiří: *Vladimír Boudník*. Výtvarná práce, 1965, č. 22, s. 7.

Boudník, věnující se v pozitivním duchu Boudníkově tvorbě.⁵⁷⁴ Skupina Aktuál, korespondující ve své práci s aktuálním vývojem na západě, pak byla ve Výtvarné práci představena v článku Jindřicha Chalupického roku 1966, když ji zapojil do svého výkladu o světovém uměleckém hnutí happeningů (jinak také events, experimentální umění).⁵⁷⁵

5.5 Vztahy Svazu československých výtvarných umělců se zahraničím

Ve druhé polovině šedesátých let doznává podstatných změn i produkce uměleckých děl, která je více než dříve orientována na úsilí získat prodejem za hranicemi Československa ekonomický zisk v podobě zahraničních valut. Z tohoto důvodu byl podporován export do západních zemí. Rozvoj obchodních styků se západními státy vedl v polovině 60. let k navázání přímých kontaktů se západním uměleckým životem.⁵⁷⁶

Rok 1965 přinesl do oblasti mezinárodního obchodu s československým výtvarným uměním výraznou změnu. Za účelem získání chybějících financí byl totiž počátkem toho roku založen podnik Artcentrum, jehož hlavní funkcí bylo pořádání prodejních výstav výtvarného umění v zahraničí. Na rozdíl od dříve založené agentury Artia, která nadále spravovala pouze obchod se starším uměním, vlastnilo Artcentrum monopol na zahraniční obchod současného výtvarného umění a soustředilo se plně na úkol získání nových deviz.⁵⁷⁷

V polovině roku 1965 byl management Artcentra svěřen Adolfu Hoffmeisterovi. Pod jeho vedením prudce vzrostl výdělek podniku, takže jeho obrat za rok 1966 činil již téměř čtyřnásobek toho, co za rok 1965. Adolf Hoffmeister se k charakteru Artcentra vyjádřil na zasedání SČSVU v květnu 1966. Označil ho za organizaci, ve které panují tržní vztahy a rozhodující pro jeho činnost je zahraniční poptávka. Z toho důvodu preferovali pracovníci Artcentra umělecká díla, která získala ohlas především na západě. Vůbec nejčilejší obchodní styky probíhaly se Spolkovou republikou Německo.⁵⁷⁸

Jmenovanou taktiku, kterou Artcentrum prakticovalo ve své výtvarné činnosti, dokládají prodejní výstavy uspořádané v zahraničí. V roce 1966 tak Artcentrum zajišťovalo zahraniční výstavy pro tyto umělce: Jiří Kolář (v Paříži), Josef Paleček (Vídeň a SRN),

⁵⁷⁴ ABS, f. 318, č. 318-136-1, sig. DZ č. 1–80, denní zpráva č. 53.

⁵⁷⁵ CHALUPECKÝ, Jindřich: *Experimentální umění, happeningy, events, de-koláže*. Výtvarná práce, 1966, č. 9, s. 7.

⁵⁷⁶ BYDŽOVSKÁ, Lenka: *Konstruktivní tendence z Československa: k situaci českého výtvarného umění na přelomu 60. a 70. let*. In: KOVÁČ, Dušan – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem 2009, 425.

⁵⁷⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis ze schůze ústředního výboru SČSVU ze dne 15. 10. 1965.

⁵⁷⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis ze zasedání ústředního výboru SČSVU ze dne 13. 5. 1966; Tamtéž, karton 110, konference delegátů SČSVU z roku 1966. Blíže k tématu Artcentra: LIZCOVÁ, Zuzana: *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*. Praha 2012, s. 139–140.

Bohumil Štěpán (Curych, Vídeň), Zbyněk Sekal (Vídeň), Oldřich Jelínek (Antverpy), Vincenc Vingler (Frankfurt nad Mohanem), Rudolf Svoboda (Heilbronn), Karel Hladík (Hannover), Vladimír Preclík (Bochum), Jan Koblasa (Bochum), Pavel Krbálek (Lindau), Jan Kodet (Brusel), Karel Hladík a Julius Lankáš (Hamburg), Miloslav Chlupáč, Milan Laluha (v Galerii Torre Torino); dále Artcentrum zajistilo účast vybraných výtvarníků na mezinárodních výstavách, jednalo se o: IV. mezinárodní výstavu malířství a grafiky ve Vídni a II. mezinárodní salon v galerii Pilotes v Laussane. Prostřednictvím Artcentra se v témže roce umělcům dostalo možnosti publikovat také na několika kolektivních výstavách: Československá plastika v Essenu, Československá volná a užitá grafika v Bochumu, Bratislavští výtvarníci v Mnichově.⁵⁷⁹ Z výčtu lze vidět, že prezentace československé výtvarné tvorby se soustředila plně na země západu. Oblast umělecké tvorby byla tak ve druhé polovině 60. let již zásadním způsobem ovlivněna hospodářskými potřebami československé ekonomiky, přičemž ideologické aspekty byly potlačeny.

V důsledku rozšíření obchodních a kulturních kontaktů Československa na západ v polovině 60. let byly poněkud omezeny kontakty a spolupráce se socialistickými státy, které se ostatně samy odkláněly od reformujícího se režimu v Československu; především příhraniční státy, které se obávaly rozšíření procesu liberalizace československé kultury na své území, a proto stanovovaly různá omezení.⁵⁸⁰ Lze jmenovat příklad výstavy nazvané Současní francouzští malíři v Mánesu, která byla připravena po pražské premiéře k odeslání do Maďarska a Rumunska; na žádost zmíněných zemí byl její obsah omezen na prezentaci maximálně 40% nefigurativních prací a zcela vynechány byly práce vzniklé pod vlivem aktuálních západních trendů v umění, jako byl pop-art aj.⁵⁸¹

Reakcí na proces kulturní liberalizace v Československu byla narůstající nespokojenost Moskvy, která společně s vládou NDR postupovala od kritických slovních projevů k přímým pokusům o zasahování do činnosti československých kulturních zařízení.⁵⁸² Režim Waltera Ulbrichta v NDR vyhlásil roku 1965 zostření kulturně-politické linie a v této souvislosti omezil mezinárodní „výměnu“ právě s Československem.⁵⁸³ Uvolňující se kulturní

⁵⁷⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109, zahraniční výstavy 1966 – výstavy uspořádané prostřednictvím Art Centra.

⁵⁸⁰ FIŠER, Marcel: *Sochařská symposia šedesátých let*. In: Kol. autorů: *Proměny dějin umění: akta druhého sjezdu historiků umění*. Dolní Břežany 2007, s. 177–178.

⁵⁸¹ BROŽKOVÁ, Libuše: *Současní francouzští malíři v Mánesu*. *Výtvarná práce*, 20. 1. 1966, roč. 14, č. 1, s. 1.

⁵⁸² KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 382–383.

⁵⁸³ LIZCOVÁ, Zuzana: *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*. Praha 2012, s. 101.

stýky vzbuzovaly ostatně od druhé poloviny 60. let obavy také u některých československých politiků, především kvůli omezené možnosti jejich kontroly.⁵⁸⁴

Z výše uvedeného je zřejmé, že na přelomu let 1964/1965 se pootevřel prostor pro obnovu kontaktů se západní kulturou také pro Svaz československých výtvarných umělců. Svaz navázal s přičiněním Adolfa Hoffmeistera diplomatické kontakty především s Francií, Itálií a Spolkovou republikou Německo.⁵⁸⁵ Jejich prostřednictvím bylo pro výtvarné umělce snazší pronikat na západní výstavy; usnadněna byla také možnost vycestovat.

Oproti minulosti se navíc pro výtvarníky rozšířila další cesta spolupráce se západními umělci, a to prostřednictvím mezinárodních symposií konaných v zahraničí.⁵⁸⁶ Jmenovaný typ mezinárodních akcí se potom začal nově rozvíjet také v Československu. Již roku 1964 bylo uspořádáno první mezinárodní sochařské sympozium ve Vyšných Ružbachách na slovenské Spiši. Rozvoj symposií lze potom v Československu zaznamenat v období let 1966–1968 (bližze kap. 6.5 Zahraniční kontakty Svazu československých výtvarných umělců do srpna 1968).

Další podněty, motivové ze strany Čechoslováků, které obnovovaly kontakt se západem a přispěly k útlumu ideologie ve výtvarném životě, probíhaly prostřednictvím jednání teoretiků a kritiků umění. Velký význam v tomto odvětví sehrálo uspořádání IX. kongresu Mezinárodní asociace uměleckých kritiků (Association Internationale des Critiques d'Art, zkráceně AICA) v Praze a Bratislavě ve dnech 25. září až 5. října 1966. Svaz československých výtvarných umělců figuroval jako hostitelská organizace.

Ve jmenované asociaci patřila československá sekce kritiků mezi zakládající členy – účastnila se již prvních pařížských kongresů v letech 1948 a 1949.⁵⁸⁷ Zasedání IX. kongresu AICY v Československu se potom účastnilo 188 hostů: z Belgie, Bulharska, Dánska, Francie, Indie, Itálie, Izraele, Japonska, Jugoslávie, Lucemburska, Maďarska, NDR, NSR, Norska,

---

⁵⁸⁴ BAŠTOVÁ, Petra: *Od nezištné kulturní výměny k prosazování národních zájmů. Koncepční proměny zahraniční kulturní politiky SRN a česko(slovensko)-německé kulturní vztahy*. Soudobé dějiny, 2014, č. 1–2, s. 145–146.

⁵⁸⁵ SRP, Karel (ed.) – BREGANTOVÁ, Polana – BYDŽOVSKÁ, Lenka – VOJVODÍK, Josef – WINTER, Tomáš: *Adolf Hoffmeister 1902–1973*. Praha 2004, s. 355.

⁵⁸⁶ Roku 1965 bylo československým výtvarným umělcům (příslušníkům svazu) umožněno navštívit v souvislosti s pořádáním mezinárodních symposií, výstav a výtvarných salonů, tato města: Amsterdam, Arezzo, Baden-Baden, Bělehrad, Bochum, Bologn, Brusel, Bukurešť, Carrara, Denver, Drážďany, Feanza, Florencie, Hamburk, Helsinky, Château-Thierry, Koblenz, Kodaň, Krakov, Lausanne, Lindau, Los Angeles, Lublaň, Lutyň, Mannheim, Menton, Mnichov, Montreal, Moskva, New Delhi, Palermo, Paříž, Stendal, Stuttgart, Syrakusy, Řím, San Marino, São Paulo, Tokio, Vídeň, Washington, Ženeva. Z výčtu je zřejmé, že převažoval, a to v drtivé míře 36 případů ku 6, výjezd do západních měst. Zdroj: f. SČSVU-ÚV, karton 106, zahraniční výstavy z roku 1965.

⁵⁸⁷ MÍČKO, Miroslav: *Ze sjezdu AICA*. Výtvarná práce, 23. 11. 1957, č. 22, s. 12.

Polska, Rumunská, Řecko, SSSR, Španělsko, Turecko, Velká Británie a Švédsko.⁵⁸⁸ Francouzskou sekci zastupoval mimo jiné již dříve zmíněný Pierre Restany (s. 101), až na výjimky byli u nás ale účastníci ze západních zemí poprvé.⁵⁸⁹ Dopředu sjednaná diskuzní témata se kumulovala do pěti okruhů: podstata kritiky a její nutnost; metody a techniky kritiky; otázky spojené s profesionalizací kritiky; kritika a její integrace v umění; funkce kritiky. Jejich projednávání předsedala vždy jedna ze zúčastněných zemí. Svaz československých výtvarných umělců na kongresu zastupoval Miroslav Míčko, který předsedal diskuzím na téma „funkce kritiky“.⁵⁹⁰

Průběh IX. kongresu AICY pomohl liberalizovat vnitřní poměry v oficiálním výtvarně–uměleckém životě, protože prostřednictvím otevřených diskuzí i doprovodných výstavních akcí,⁵⁹¹ které reflektovaly zájem západních účastníků o československou abstrakci a aktuální alternativní směry v umění, byla tato tvorba ve vyšší míře veřejně prezentována.

5.5.1 Sovětsko–československé výtvarné sympozium roku 1966

Svaz výtvarných umělců SSSR inicioval počátkem druhé poloviny 60. let společné „sovětsko–československé“ sympozium na téma „umělec a socialistická společnost“. Jednalo se v historii SČSVU o zcela mimořádnou událost, vůbec poprvé byli totiž jeho zástupci pozváni k „otevřené diskuzi“ se svými sovětskými kolegy. V pozadí akce se dá ovšem vytušit úmysl sovětů „prozkoumat“ postoje československých výtvarníků a také snaha „dotlačit“ prostřednictvím oficiálního setkání československé zástupce k demonstrování podpory socialistickému realismu. Jak bude totiž dále ukázáno, byl to právě jedině socialistický realismus, který sovětští zástupci bezvýhradně obhajovali.

Sympozium se konalo ve dnech 21. – 23. dubna 1966 v Moskvě. Na přání sovětských pořadatelů se ho na pozici jednoho z delegátů SČSVU zúčastnil Jindřich Chalupecký, přestože byl v Československu v té době „v nemilosti“, mimo jiné pro svoji kritiku politického řízení umělecké tvorby. Vedoucího československé delegace představoval potom

⁵⁸⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, konference 1966 – referát předsedy Stanislava Libenského.

⁵⁸⁹ HUBATOVÁ, Lada – VACKOVÁ, Ludmila: *Pierre Restany a české umění v letech 1960–1970: hledání alternativy nového realismu*. In: Kol. autorů.: *Proměny dějin umění: akta druhého sjezdu historiků umění*. Dolní Břežany 2007, s. 234.

⁵⁹⁰ *AICA v Praze a Bratislavě*. Výtvarná práce, 1966, č. 6, s. 1.

⁵⁹¹ Při příležitosti konání kongresu AICY bylo uspořádáno několik doprovodných výstav v Praze, a to: v Mánesu, v Obecním domě, v Nové síni, v Galerii Čs. spisovatele (vystavovali zde např. Vladimír Boudník, Mikuláš Medek, Karel Nepraš, Stanislav Podhrázký, Jaroslav Vožniak, aj.), ve Špálově galerii, v Jízdárně Pražského hradu; v Brně potom v Moravské galerii a v Domě pánů z Kunštátu. Ke kongresu byla otevřena také celostátní výstava mladých výtvarníků – do 35 let. Svaz slovenských výtvarných umělců a Slovenská Národní galerie připravili výstavy slovenských výtvarných umělců v Bratislavě. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 20. 10. 1966. LAMAC, Miroslav: *Aktuální tendence*. Výtvarná práce, 1966, č. 22, s. 1.

Adolf Hoffmeister a dalšími členy byli: Robert Dúbravec, Čestmír Kafka, Lubor Kára, Miroslav Klivar, Miloslav Chlupáč, Marian Városov, Václav Zykmond, Václav Dolejš a Jiří Šetlík.⁵⁹² Většinu členů delegace, včetně jejího vedoucího, představovali zastánci rozsáhlého uvolnění oficiálních dogmat v umění.

Průběh symposia reflektovali zúčastnění zástupci československého svazu ve svých zprávách, které předložili po návratu do vlasti ústřednímu výboru SČSVU. Obsah těchto zpráv se vesměs nachyloval ke kladnému hodnocení – vyzdviženo bylo především vytvoření nové diskuzní platformy. Přestože podle vedoucího československé delegace zastávali sovětští umělci „rozdílná stanoviska“ v oblasti teorie umění, žádná ze stran se údajně nebránila otevřené diskuzi a obě také počítaly s dalším rozvíjením tohoto nového diskuzního fóra. Adolf Hoffmeister ve své zprávě o průběhu návštěvy SSSR, přednesené na zasedání ÚV SČSVU v květnu 1966, dále uvedl, že se ještě před sympoziem konal „zájezd“ československých delegátů do Arménie a Ázerbájdžánu. O vlastní iniciativě zde navštívili vyjma „oficiálně doporučených“ ateliérů také umělce, kteří nebyli v přízni svazu sovětských výtvarníků. V souvislosti s popisem dalšího průběhu návštěvy Hoffmeister uvádí: „[...] *potom jsme přijeli do Moskvy a účastnili se symposia [...] předsedala Jekaterina Fjodorovna Bekašová a já. Měli jsme možnost diskutovat o všem zcela otevřeně [...] což bylo jedním z největších kladů této diskuze. Bylo to také ze sovětské strany zdůrazněno. Je to těžké se s nimi dohodnout. To bylo konstatováno. Oni mají svoji koncepci socialistického realismu [...] pojmání bezbřehého realismu⁵⁹³ není tam nijak přijímáno moc kladně, kdežto u nás je to přijímáno jako samozřejmá věc a myslím, že jsme v našem vývoji šli ještě poněkud dál [...]*“⁵⁹⁴

Další ze zástupců SČSVU, Jindřich Chalupecký, zamýšlel svou zprávu o průběhu symposia publikovat ve formě článku v časopise Výtvarná práce, a to pod názvem „Moderní umění v SSSR“ (Výtvarná práce, 1967, č. 18–19). Jmenovaný článek však zachytila cenzura. Chalupecký v něm uvádí: „[...] *Sovětští účastníci jako my jsme dobře věděli, že stojíme na stanoviscích právě opačných [...] charakter současného umění v Československu – podobně*

---

⁵⁹² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, konference SČSVU z roku 1966 – referát předsedy svazu Stanislava Libenského; *Sovětsko-československé výtvarné symposium*. Výtvarná práce, 26. 5. 1966, č. 10, s. 1; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 385.

⁵⁹³ Poznámka o bezbřehém realismu je narážka na knihu „Realismus bez břehů“ od Rogera Garaudyho. Věnuje se v ní některým významným umělcům (P. Picasso, F. Kafka aj.) a na jejich příkladu dochází k závěru, že každé umění je realistické, protože odráží autora. Přehodnotit by se tak podle Garaudyho měla především definice realismu, o což se ve své knize pokusil.

⁵⁹⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis ze zasedání ústředního výboru Svazu čs. výtvarných umělců ze dne 13. 5. 1966.

jako víceméně všude ve střední a západní Evropě – je zřejmě dán tím, že vzniká z prostředí a pro prostředí intelektuálního obecnstva [...] V SSSR je současné umění naopak věci širokých lidových vrstev: jsou to prostí lidé [...] v úvodu k sympoziu byl přečten dopis předsedy Svazu sovětských výtvarných umělců akademika Borise Jogansona (Jogansona pozn. aut.). Byl docela jednoznačný: „Zcela zamítavě se stavíme k antihumanistickému umění současného kapitalistického světa – abstrakcionismu, popartu a všem podobným směrům v umění, které se rodí z rozkládající se kapitalistické kultury [...] na takovém stanovisku zůstali však v diskuzi už jen málokterí [...] na sympoziu vznikla zvláštní a pro mnohé asi nezapomenutelná atmosféra. Přestávaly se povídat pouhé teoretické názory. Oficiální, mechanicky pronášená zařikání působila nevhodně, zbytečně, nevěrohodně [...]”⁵⁹⁵ Cenzurní zadržení Chalupeckého článku bylo zdůvodněno eventualitou, že by jeho text mohly zneužít zahraniční rozvědky. Šéfredaktor Výtvarné práce Jiří Šetlík se proti této argumentaci ohradil a pokusil se odvolat na ideologické oddělení ÚV KSČ.⁵⁹⁶

Na základě zpráv zástupců SČSVU se dá shrnout, že sovětsko-československé symposium nedokázalo sjednotit rozporná stanoviska obou svazů na podobu oficiálního umění. Československá strana se odkláněla od sověty požadovaného ideologického vzoru a z vlastní iniciativy navštívila i některé nonkonformní umělce. Zatímco sovětsí účastníci symposia odmítali rehabilitovat uměleckou avantgardu 20. let, českoslovenští zástupci vyzvedávali její význam, a bylo by možné jmenovat i další rozpory. Obě strany se shodly pouze na prospěšnosti opakování symposia a vzájemných diskuzí.⁵⁹⁷ Přitom se dá však předpokládat, že ani jedna strana nebyla ochotna ze svého stanoviska ustoupit a nalézt společnou řeč v kompromisech. Plánované další setkání bylo tak ze strany sovětů záhy vypovězeno.⁵⁹⁸

5.6 Konference Svazu československých výtvarných umělců roku 1966

Celostátní konference delegátů SČSVU byla svolána v prosinci roku 1966, a to na základě usnesení II. sjezdu svazu, vydaného o dva roky dříve. Usnesení totižuložilo svolat právě po dvouleté prodlevě konferenci, jejímž obsahem by byla kontrola míry plnění úkolů vyvstalých z usnesení sjezdu. Jak bude dále uvedeno, význam konference spočívá v tom, že ji

⁵⁹⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, Výtvarná práce, 7. 9. 1967, č. 18, cyklotisk.

⁵⁹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, dopis J. Šetlíka presidiu SČSVU ze dne 4. 9. 1967; tamtéž, karton 117, dopis Českému úřadu pro tisk a informace ze dne 30. 9. 1969 – podepsán předseda SČVU Jaroslav Otčenášek.

⁵⁹⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc.* Praha 2008, s. 385.

⁵⁹⁸ *Sovětsko-československé výtvarné symposium.* Výtvarná práce, 1966, č. 10. s. 1.

využili představitelé socialisticko-realistického proudu v umění k tomu, aby přešli do ofenzívy proti svým soupeřům. Opírali se přitom o závěry XIII. sjezdu KSČ z června 1966.

Zmiňovaný sjezd strany – a jeho závěry věnované kultuře – si však umělci vykládali dvojznačně: jako potvrzení zlomení socialisticko-realistického monopolu (došlo ke zlegalizování avantgardního umění) a zároveň jako obnovení výhradní podpory angažovanému umění, ke kterému potom strana otevřeně vyzývala. Na závěry XIII. sjezdu se pak odvolávala jak liberální, tak i dogmatická část kulturní veřejnosti.

KSČ rehabilitovala avantgardní tradici v umění nikoliv z vlastních pohnutek, nýbrž pod tlakem umělecké společnosti, která již o několik let dříve ve svých vyjádřeních rehabilitovala tento umělecký směr a dokonce až v době, kdy vývoj v umění dostoupil do post-avantgardního stupně, takže obracení se k avantgardním vzorům bylo vnímáno jako „zastaralé“.⁵⁹⁹ I tak se jednalo ze strany KSČ o významný posun, jelikož avantgardu vůbec poprvé od únorového převratu nestavěla do opozice ke kulturně-politickému konceptu strany.

Novou podobu kulturní politiky, která v sobě zahrnovala jak požadavek na politickou angažovanost tak možnost hledání inspirace v moderním umění, odrážela již výstava realistického umění otevřená v Praze⁶⁰⁰ u příležitosti konání XIII. sjezdu KSČ, a to ve dnech 8. května – 6. června 1966. Na jejím příkladu lze vidět, že strana nezamýšlela rehabilitováním avantgardy její reálnou podporu. I když jmenovaná výstava nesla název *Boje a zápasy avantgardy českého moderního výtvarného umění*, vystavovali zde vesměs umělci z tvůrčích skupin hlásících se k realismu, takže se spíše podobala, jak upozornila Libuše Brožková na stránkách *Výtvarné práce*,⁶⁰¹ dřívějším angažovaným výstavám pořádaným ke stranickým sjezdům a výročím; nejbližší podobnost se dá nalézt u výstavy *Umění bojující* uspořádané roku 1958 na Slovanském ostrově v Praze, která měla podle komentářů zveřejněných ve *Výtvarné práci* ukázat podobu stranou akceptované tradice z období první republiky (témata dělnického života, pracovního procesu apod.). Přestože byla do výstavy *Boje a zápasy avantgardy* zařazena i některá díla Kubišty, Filly, Zrzavého, Špály a dalších režimem dříve zneuznaných tvůrců, její celek vyzněl jako hold realistických prací. Původním iniciátorem výstavy byl Adolf Hoffmeister, její realizace se však nakonec chopil Čestmír Berka (povoláním novinář), který koncept výstavy konzultoval se členem ÚV KSČ Miroslavem Klivarem.⁶⁰²

⁵⁹⁹ ALAN, Josef a kol.: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 10.

⁶⁰⁰ Výstava byla situována hned v několika pražských galeriích: v galerii Hlavního města Prahy, ve výstavní síni Obecního domu, Staroměstské radnici a v galerii Mánes.

⁶⁰¹ BROŽKOVÁ, Libuše: *Boje a zápasy naší avantgardy*. *Výtvarná práce*, 23. 6. 1966, č. 12, s. 1.

⁶⁰² *Avantgarda 1966*. *Výtvarná práce*, 17. 3. 1966, č. 5, s. 1.

Ideologické oddělení ÚV KSČ věnovalo přípravě konference SČSVU roku 1966 zostřenou pozornost. Předpokládalo, že tak dokáže předejít opakování situace, kdy v průběhu II. sjezdu SČSVU vystoupila část delegátů s iniciativními návrhy, ve kterých nebyly respektovány předem vyjádřené požadavky strany. Základní předpoklad pro zajištění průběhu konference „po stranické linii“ proto představoval výběr správných (loajálních) delegátů, kteří se jí měli zúčastnit. Za tím účelem KSČ požadovala, aby převažovali členové strany; požadavek byl splněn, takže z celkového počtu 162 vybraných delegátů jich 98 vlastnilo členský průkaz KSČ. Orgány ÚV KSČ dále vypracovaly seznam hlavních témat, jež měla konference projednat a následně akceptovat ve formě závěrečného usnesení.⁶⁰³

Ve Svazu československých výtvarných umělců došlo v rámci přípravy celostátní konference k „zaktivizování“ stranické skupiny a také tzv. „umělců realistů“, kteří hodlali společně prostřednictvím konferenčního jednání získat ve svazu rozhodující vliv. S tímto úmyslem založili ve spolupráci s politiky aktivním Miroslavem Klivarem již dříve tzv. Středisko moderního realismu, jehož hlavním iniciátorem byl ovšem mladý výtvarník Jiří Boháč společně s Tvůrčí skupinou moderního realismu z Plzně.⁶⁰⁴ Prostřednictvím jmenovaného střediska zamýšleli realističtí umělci získat v rámci svazu některé nové výsady, a to především: hospodářskou nezávislost na SČSVU; vlastní uměleckou komisi pro posuzování výtvarných děl, jejíž rozhodnutí by bylo závazné pro orgány ČFVU; dále realističtí umělci zamýšleli vydávat vlastní časopis, a to i za cenu omezení rozsahu Výtvarné práce. Požadavky střediska, ke kterým se kromě Tvůrčí skupiny moderního realismu přihlásila i skupina Jih z Českých Budějovic, byly zveřejněny v Rudém právu v rámci probíhajících diskuzí předcházejících konferenci SČSVU.⁶⁰⁵ „Realisté“ ovšem dosáhli pouze minimální podpory mezi členy svazu; v červenci 1966 se tak do řad zmíněného střediska hlásilo pouze 28 výtvarníků.⁶⁰⁶

---

⁶⁰³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, 465–466.

⁶⁰⁴ Tvůrčí skupina moderního realismu byla založena roku 1963 jedenácti výtvarníky z Mariánských Lázní, Plzně a Prahy. Od roku 1966 budovala kontakty na vedení Svazu výtvarných umělců NDR, který odolával liberalizační vlně v umění druhé poloviny 60. let. Zdroj: Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 42-7-57/64, katalog tvůrčí skupiny Moderního realismu z roku 1963; Tamtéž, sig. 43-7-65, dopis J. Boháče pro E. Famíru ze dne 15. 7. 1966.

⁶⁰⁵ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 43-7-65, dopis J. Boháče pro E. Famíru ze dne 11. 1. 1966.

⁶⁰⁶ Byli to: Olga Beráková, Jiří M. Boháč, Emanuel Famíra, Jan Halla, Břetislav Holakovský, Jan Jiříkovský, Vladimír Komárek, Marie Lacigová, Vladimír Levora, Vladimír Macháček, Dalibor Matouš, Ota Matoušek, Ludmila Matoušová, F. V. Mokrý, Alois Moravec, Jiří Novák, Olga Nováková – Umlaufová, Miroslav Pangrác, Jaroslav Pešek, Theodor Pchálek, Vilém Plocek, Richard Příkryl, Jos. Václ. Schwarz, Karel Štech, Václav Štětka, Josef Tetínek, Vilma Vrbová – Kotrbová, Bohuslav Wunsch. Zdroj: Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 43-7-65, dopis J. Boháče pro E. Famíru ze dne 4. 7. 1966.

Krátce před zahájením celostátní konference zaslal Jiří Boháč žádost ústřednímu výboru SČSVU na přidělení výstavní síně v Praze za účelem představení práce členů Střediska moderního realismu veřejnosti. Momentální předseda SČSVU Stanislav Libenský pozval v této věci J. Boháče s některými jeho kolegy na jednání předsednictva svazu. V průběhu jednání však vznesl Miloslav Chlupáč zásadní námitku, že stanovy neumožňují zakládání ideových středisek. Již existující Tvůrčí skupina moderního realismu potom podle jeho vyjádření disponovala stejnými právy, jako všechny ostatní skupiny a tudíž nebylo třeba ji transformovat do nového střediska. Realističtí umělci nezískali od předsednictva ani požadovaný příslib uvolnění výstavní síně.⁶⁰⁷

***

Konference Svazu československých výtvarných umělců se konala ve dnech 12. a 13. prosince 1966 v Praze. Mezi pozvanými hosty byli pouze méně významní státní a straníční zástupci: Pavel Auersperg (vedoucí ideologického oddělení ÚV KSČ), Ladislav Novák (vedoucí Kanceláře presidenta republiky), Karel Janů (náměstek ministerstva školství a kultury), Bohumil Brůžek a Miroslav Klivar (oba členové sekretariátu ÚV KSČ) a další.⁶⁰⁸

V úvodu byli přítomni seznámeni s postojem, který zastávala stranická skupina SČSVU (potažmo KSČ), a který souzněl s obsahem hlavního referátu konference. Předseda SČSVU Stanislav Libenský (ve funkci pro rok 1966) následně hlavní referát přečetl. Jako nejdůležitější téma v něm vypíchl kulturní politiku: „[...] *mnohotvárnost výtvarného umění se stala nejpriznáčnějším rysem kulturně politického programu, přičemž pozitivní program zahrnuje zásady a cíle, a nikoli souhrn předem apriorně vymezených estetických norem; pozitivní program se opírá o tvorbu, vyjadřující ideové cíle socialismu* [...]“. Tato i jiné části referátu hovořily plně v souladu se závěry XIII. sjezdu KSČ (sjezd proběhl ve dnech 31. května – 4. června 1966). Přiznaly sice možnost difference stylů umělecké tvorby, ovšem pod patronací socialistické ideologie (blíže k tématu – viz níže). V následující části se referát věnoval otázce reorganizace svazu, která měla být založena na slučování tvůrčích skupin do větších „ideových“ celků. I přes předpokládanou radikální přestavbu však nemělo být narušeno centrální řízení svazu. Za účelem přípravy této reorganizace byla na konferenci jmenována tzv. komise pro reorganizaci SČSVU.⁶⁰⁹

Na základě „nové“ kulturní politiky, kterou rezoluce XIII. sjezdu KSČ posvětila, mohlo již v úvodním referátu konference zaznít, že abstraktní umění přestalo představovat

⁶⁰⁷ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 43-7-65, dopis J. Boháče pro účastníky předběžné porady přípravného výboru ideového Střediska moderního figurativního umění SČSVU, 5. 11. 1966.

⁶⁰⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z celostátní konference delegátů SČSVU ze dne 12. 12. 1966.

⁶⁰⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z celostátní konference delegátů SČSVU ze dne 12. a 13. 12. 1966.

sporný diskuzní bod. Toto tvrzení následně podpořil i Jaroslav Otčenášek, který dříve působil na pozici předsedy Českého fondu výtvarných umění. Otčenášek mluvil o zlepšení situace v zařazování abstraktních umělců do svazu a také o přeřazení přibližně sta umělců z řad evidovaných výtvarníků na pozice kandidátů nebo členů svazu.⁶¹⁰ Vůbec prvním čestným členem SČSVU, který měl stejná práva jako člen řádný, byl potom jmenován roku 1966 malíř Josef Šíma. Příspěvky dalších diskutujících účastníků konference byly naproti tomu často kritické. Mluvily o cenzuře a omezování zahraničních výstavních možností.⁶¹¹

Diskuze se však nestačila rozprodit, když byli delegáti konference seznámeni s dalším textem. Jednalo se o společný dopis, který na konferenci zaslal tzv. Aktiv výtvarníků – komunistů z Prahy (zástupci tvůrčích skupin: Jih, Skupina pěti, Tvůrčí skupina moderního realismu, Skupina VU) a Aktiv výtvarníků z Bratislavy. Tyto aktivity se sešly předem na společné poradě v Praze uskutečněné dne 9. prosince 1966, na které se manifestačně distancovali od „nefigurativních umělců“ (tj. abstraktních), kteří se měli podle jejich názoru snažit ovládnout svazový tisk a výstavní síně.⁶¹² Podobnou „domněnku“ vyjádřila již dříve na stránkách Rudého práva Tvůrčí skupina moderního realismu, když uvedla, že Svaz československých výtvarných umělců ztrácí svou „řídící úlohu“ a stává se překážkou ve snaze výtvarníků o „zrovnoprávnění“ realistického umění s jinými směry v umění.⁶¹³

Jistou rozpačitost začali delegáti vyjadřovat při projednávání rezoluce XIII. sjezdu KSČ a její části věnované kultuře. Jak již bylo uvedeno, KSČ zde hájila svou řídící pozici a požadovala tvorbu politicky angažovaného umění, ovšem zároveň se přihlásila i k tradici umění avantgardního.⁶¹⁴ Závěry XIII. sjezdu KSČ tak hovořily o umění co do stylu diferencovaném, avšak politicky se nepřidávající socialistickému zřízení,⁶¹⁵ což se následně stalo často opakovanou tezí také pro plánovanou reorganizaci SČSVU.

Závěrečné usnesení celostátní konference SČSVU hovořilo v zásadě totožně jako hlavní referát; oba dokumenty ostatně vycházely z rezoluce XIII. sjezdu KSČ. Jejich ústřední

---

⁶¹⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis z celostátní konference delegátů SČSVU ze dne 12. 12. 1966.

⁶¹¹ *Zpráva ze zasedání ÚV SČSVU z 13. 5. 1966*. Výtvarná práce, 1966, č. 12, s. 11.

⁶¹² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, zápis stranické skupiny z celostátní konference SČSVU, 12. 12. 1966 v Mánesu v Praze.

⁶¹³ *Tvůrčí skupina moderního realismu SČSVU*. Rudé právo, 4. 5. 1966, s. 4.

⁶¹⁴ V usnesení XIII. sjezdu KSČ stálo: „[...] *Koncepce kulturní politiky strany, založená na demokratizaci kultury a její socialistické angažovanosti, tj. na principech, jež se právem staly po vítězství dělnické třídy základem konkrétního programu socialistické kultury, prohlubovala pohled na kulturní dědictví. Obnovila v plné šíři kontinuitu s pokrokovou kulturou mezi dvěma válkami; hlavní pozornost však soustředila k řešení současných problémů [...]*“ Zdroj: *XIII. sjezd Komunistické strany Československa*. Praha 1966, s. 459; K tématu také: BLÁHOVÁ, Kateřina: *Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958–1969*. Soudobé dějiny, 2002, č. 3/4, s. 511.

⁶¹⁵ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 280.

myšlenkou byla tzv. „normalizace“ poměrů ve výtvarném životě za předpokladu, že dojde k rehabilitaci abstrakce. Zrovna tak jako usnesení XIII. sjezdu KSČ však bylo i závěrečné usnesení konference SČSVU vykládáno dvojznačně – na jednu stranu v něm část výtvarníků viděla stvrzení rozhodujícího vlivu strany ve svazu, jiná část zase oficiální potvrzení významu abstraktního umění. Druhému postoji „nahrávala“ především pasáž v usnesení, která hovořila o dodržování principu „konfrontace názorů“ a jeho uplatnění ve všech oblastech svazového života, a to i při procesu plánování reorganizace svazu. Z dalších bodů usnesení lze jmenovat: posílení autonomních pravomocí krajských poboček svazu; ustavení nové komise za účelem vypracování písemného rozboru dosavadní výstavní a tiskové činnosti svazu; zaslání písemné žádosti ministerstvu školství a kultury na zvýšení finančních položek určených na nákup děl od „žijících“ autorů; prosazení stavby nových ateliérů při družstevní výstavbě aj.⁶¹⁶ Pokud jde o zhodnocení úspěšnosti plnění usnesení II. sjezdu SČSVU, bylo konstatováno, že v dílčích oblastech jsou shledávány nedostatky, ovšem v zásadě se vývoj svazu držel předurčeného plánu.

Ideologické oddělení ÚV KSČ vyjádřilo ve své zprávě věnované průběhu konference jisté uspokojení za splnění hlavních politických požadavků; v první řadě bylo kladně hodnoceno schválení požadovaných tezí (v podobě závěrečného usnesení konference) a také přečtení dopisu od realisticky tvořících umělců. Od následujícího vývoje si ideologické oddělení slibovalo posílení stranického vlivu ve svazu. K tomu však nedošlo. Bránil tomu nejen Adolf Hoffmeister, který nastoupil od roku 1967 opět do předsednické funkce, ale především silná a početná část příslušníků svazu, která sympatizovala s reformami, které nastartoval II. sjezdu SČSVU koncem roku 1964. Již roku 1967 tak předchozí uspokojení příslušných stranických míst ustalo. Na vedení svazu se naopak množily výtky, že neplní úkoly vyvstalé z usnesení konference. Zprávy státní bezpečnosti hovořily dokonce o „vážné situaci“ mezi výtvarníky; tvůrčí skupiny měly údajně silně ovlivňovat vedení svazu a společně kritizovat politiku KSČ.⁶¹⁷ V konečném výsledku tak nebyl pokus přechodu socrealistů do ofenzivy úspěšný.

5.7 Závěrečné shrnutí kapitoly

Polovina 60. let přinesla do života svazu řadu významných změn, které odstartovala výměna jeho vedení uskutečněná na II. sjezdu SČSVU koncem roku 1964. Pod

---

⁶¹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 110, návrh usnesení celostátní konference SČSVU; Tamtéž, karton 94 a karton 72, usnesení celostátní konference SČSVU, 13. 12. 1966.

⁶¹⁷ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc.* Praha 2008, s. 465–466.

předsednictvím Adolfa Hoffmeistera se svaz otevíral kontaktům na západ a docházelo také k postupnému přesunu alternativního umění ze soukromých do veřejných prostorů.

Vývoj svazu probíhal od poloviny 60. let za zeslabené schopnosti stranické skupiny SČSVU ovlivnit jeho chod a potažmo snížené ochoty příslušníků svazu řídit se pokyny KSČ. Tento liberalizující vývoj ve svazu byl stimulován změnami zvenčí: podnícen byl celospolečenským pohybem, vyvolaným ekonomickými potížemi režimu a následnými kroky státu, které je měly překonat: zefektivnění systému hospodářství a otevřením se přísunu zahraničního (západního) kapitálu, aj.

Ve svazu výtvarníků se po II. sjezdu vytvořila příhodná atmosféra podporující komplexní změny, tedy nejen v oblasti hospodaření; naproti tomu stranické síly stály na pozicích vylučující jakékoliv změny mimo zmíněnou oblast. KSČ totiž neustoupila v oblasti kultury od požadavku na socialisticko-realistické ztvárnění. Liberalizační vývoj, který se ve svazu otevřel po jeho II. sjezdu koncem roku 1964, měla potom podle představ KSČ zvrátit konference delegátů SČSVU, uskutečněná koncem roku 1966. Hlavní teze konference byly předem definovány na jednáních ÚV KSČ, který pověřil stranickou skupinu SČSVU, aby zajistila přijetí jmenovaných tezí ve formě konferenčního usnesení. Toho se sice dosáhnout podařilo, ovšem usnesení konference nezanechalo v dalším vývoji svazu výraznější stopu. Ostatně sama KSČ byla roku 1966 nucena tlakem umělecké sféry posunout hranice, které socialistický realismus vymezovaly, a to prostřednictvím legitimizace avantgardního umění.

6 OBDOBÍ LET 1967–1969

Od druhé poloviny 60. let se jasně ukazovalo, že metoda, kterou vládnoucí komunistická strana v kultuře dlouhodobě uplatňovala za účelem jejího politického podchycení, a která se skládala na jednu stranu z „uplácení“ umělců, jejichž tvorba korelovala se zájmy režimu, a na druhou z represe „nepřizpůsobivých“, měla pouze krátkodobé výsledky. Společností umělců se začala šířit kritika stranického řízení kultury a promýšlely se přitom možné reformy tohoto systému.⁶¹⁸ Ačkoliv KSČ přistoupila k dílčím ústupkům, zůstala zároveň pro roky 1966 a 1967 politický dohled nad kulturou; pod silným politickým dohledem byl především svazový tisk. V tiskové produkci této doby, dohledu navzdory, se množily kritické analýzy, připomínky a úvahy o problémech společnosti a umění.⁶¹⁹ Od roku 1967 tak docházelo k uvolňování vztahů mezi uměleckými svazy a přímým politickým vedením (viz níže).

Národní fronta, která dosud sdružovala umělecké svazy, ztratila roku 1967 v jejich případě jisté kompetence, především v oblasti financování. Tato oblast přešla na ministerstvo kultury a informací, které se po sedmi letech obnovilo jako samostatné na odvětví školství. Zeslabení dohledu NF byl další impuls pro umělce, kteří počítali do budoucna s vyšší mírou samostatného rozhodování v kulturních otázkách. Změna byla podporována také některými stranickými funkcionáři, kteří pochybovali o efektivitě NF a jejímu významu pro další vývoj, jiní zase usilovali o její kompletní transformaci.⁶²⁰ Umělci, kteří stáli o prohlubování spolupráce s ministerstvem kultury, převod financování kvitovali, nicméně v budoucnu usilovali o samosprávu pro svazy i v oblasti hospodaření.⁶²¹ Za formální změnou financování svazu výtvarníků je tak nutno vidět hlubší příčiny i závažnější následky. Orgány státu, které byly do té doby pod stranickou kuratelou, začaly usilovat o vlastní (mocenskou) suverenitu; drobil se pomyslný monopol strany.

Od konce roku 1967 představoval nový prvek v kulturní politice státu tzv. Výbor pro kulturu a informace. Zasedali v něm zástupci všech uměleckých svazů (za SČSVU to byl Adolf Hoffmeister) a dále představitelé státních organizací působících na poli rozhlasu,

⁶¹⁸ KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Litomyšl 2004, s. 289.

⁶¹⁹ MERVART, Jan: *Kulturní politika KSČ mezi jejím XII. a XIII. sjezdem (1962–1966)*. In: KÁRNÍK, Zdeněk a kol.: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VI. Praha 2009, s. 202; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 282, 381, 382.

⁶²⁰ KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968. Díl 2*. Brno 2002, s. 338–339; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 266.

⁶²¹ NA, SČSVU-ÚV, karton 195, *Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců*, duben 1968, č. 1, s. 25 (vydalo předsednictvo SČSVU „pro osobní potřebu členů“).

televize a filmu.⁶²² Výbor měl sloužit jako místo dialogu mezi umělci a státními orgány, symbolicky tak představuje další ústupek ze strany reprezentantů režimu. Vliv výboru však nebyl v dalším vývoji na kulturní život signifikantní,⁶²³ státní moc mu totiž nepřidělila reálné pravomoci a také zmíněný dialog se odehrával většinou na jiných úrovních (mezi ministerstvem kultury a Koordinačním výborem českých tvůrčích svazů aj.).

Změna klimatu v oficiální kultuře roku 1967 se odrazila na průběhu IV. sjezdu svazu spisovatelů, uskutečněném v červnu toho roku. Řada řečníků zde totiž hovořila v rozporu s požadavkem ideologická komise ÚV KSČ, jejíž představa byla založena na „semknutí spisovatelů v duchu socialistické angažovanosti“⁶²⁴ (tzn. vyjádření bezvýhradné podpory komunistické straně). Naproti tomu tito řečníci vystoupili s požadavkem reformy řízení kultury a otevřeli dokonce téma zrušení cenzury. Symbolický význam, ale s o to větším dopadem, mělo přečtení dopisu Alexandra Solženicyna, tedy právě autora, na jehož texty platila Moskvou „nařízená“ cenzurní opatření. Jiří Hendrych, delegát vyslaný za ÚV KSČ, byl natolik rozhořčen průběhem sjezdu, že ho na protest opustil.⁶²⁵

Na základě jednání IV. sjezdu svazu spisovatelů přestaly fungovat jeho volené orgány. Někteří ze spisovatelů byli v důsledku svého příspěvku, proneseného na sjezdu, vyloučeni z komunistické strany, na jejich profesním životě se však tato skutečnost neprojevila.⁶²⁶ I přes informační embargo, vztahující se na průběh sjezdu, o něm proběhlo mnoho diskuzí, a jak upozorňovala Státní bezpečnost, nejen mezi umělci, ale také studenty a redakčními pracovníky. Spisovatelé s úmyslem informovat veřejnost dokonce pořádali besedy s občany.⁶²⁷ Tento vývoj nemohl nezanechat stopy mezi výtvarnými umělci, především na půdě svazu výtvarníků.

První tajemník ÚV KSČ Antonín Novotný (ve funkci 1953 – leden 1968) označil autonomní jednání spisovatelů za pokus o převzetí části vlivu nad společností. Poznamenal také, že reformní proud vycházel z řad oficiálních umělců (tzn. příslušníků svazů), přičemž

---

⁶²² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 93, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 23. 11. 1967.

⁶²³ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, s. 267.

⁶²⁴ NA, f. KSČ-Ústřední výbor 1945–1989, (ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968), sv. 8, arch. j. 30/1, stanovisko ideologické komise ÚV KSČ k návrhům podkladových materiálů pro IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, 16. 5. 1967.

⁶²⁵ Blíže k dějům IV. sjezdu spisovatelů: MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2012, s. 173–217; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha 2008, 510–512.

⁶²⁶ MAREŠ, Petr: *Rozpačitý prolog pražského jara*. In: Kol. autorů: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha 1999, s. 382.

⁶²⁷ KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha 1997, s. 128 a 132.

mnozí jeho mluvčí byli členy komunistické strany.⁶²⁸ Jako protiakci Novotný v září 1967 zrušil vydávání Literárních novin, ústředního časopisu svazu spisovatelů. Časopis byl obnoven bezprostředně po Novotného pádu počátkem roku 1968 pod názvem Literární listy.⁶²⁹

Reformní kurs neustal ani přes Novotného kritiku, po nástupu nového prvního tajemníka KSČ Alexandera Dubčeka v lednu 1968, stavícimu se vůči změnám vstřícně, došlo potom k opravdovému rozdílení celospolečenského reformního hnutí.⁶³⁰

Polednové období již přineslo některé realizované reformy, do té doby figurující pouze na úrovni plánování. Od března 1968 začaly nejvyšší stranické orgány rušit některá z předchozích usnesení, zavádějící v Československu tiskový dohled. Předsednictvo ÚV KSČ tak zrušilo usnesení z roku 1966 o Ústřední publikační správě,⁶³¹ dále byl pozměněn zákon o periodickém tisku č. 81/1966 Sb. ve smyslu vylučujícím v budoucnu působení tiskového dohledu a zdůrazněna byla i odpovědnost redakce za škody způsobené obsahem šířené informace; bylo zrušeno usnesení vlády z října 1958 o zřízení zvláštních fondů pro závadný publikační materiál dovážený do i z ciziny; zrušily se seznamy závadné literatury a veškeré směrnice a pokyny pro práci se závadnou literaturou.

Média začala v reakci na tento proces již na přelomu února a března, kdy se rozšířila informace o plánovaném zrušení Ústřední publikační správy, veřejnost informovat o demokratizačním vývoji a odhalovat politické deformace 50. let.⁶³² Nespokojenost společnosti s dosavadním vývojem státu tak vstoupila od března 1968 naplno do sdělovacích prostředků a

---

⁶²⁸ KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc.* Praha 2008, s. 388.

⁶²⁹ HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích.* In: ŠEDIVÝ, Ivan – Němeček, Jan – Kocian, Jiří – Tůma, Oldřich: 1968. České křižovatky evropských dějin. Praha 2011, s. 126; VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989.* Praha 2000, s. 385.

⁶³⁰ VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989.* Praha 2000, s. 382.

⁶³¹ Jednalo se o orgán státní správy ustavený zákonem č. 81/1966 Sb. O periodickém tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích, který navazoval na Hlavní správu tiskového dohledu. Ústřední publikační správa byla zrušena 13. června 1968 na základě vládního nařízení č. 69/1968 Sb. Zdroj: KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967.* svazek 2. Praha 2011, s. 997–998.

⁶³² CYSAROVÁ, Jarmila: *Koordináční výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972.* Praha 2003, s. 18; KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1967–1969.* Praha 1993, s. 14–15; VILÍMEK, Tomáš: *Občanská společnost a její význam. Paměť a dějiny,* 2008, roč. 2, č. 2, s. 13; VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989.* Praha 2000, s. 382.

do veřejného života.⁶³³ Pro tiskovou produkci svazu výtvarníků bylo dále určující legislativní zrušení tiskového dohledu rozhodnutím Národního shromáždění dne 26. června 1968.⁶³⁴

Od března můžeme zaznamenat další výrazný politický a společenský pohyb, což podnítilo k aktivitě občanskou společnost. Zpět do řad komunistické strany byli přijati spisovatelé, vyloučení na podzim 1967 v důsledku jejich vystoupení na IV. sjezdu SČSS; v reakci na reformní vývoj jmenoval nový prezident republiky Ludvík Svoboda v dubnu 1968 novou vládu vedenou Oldřich Černíkem; výměna státních představitelů se dotkla také ministerstva kultury, do jehož čela vstoupil v dubnu 1968 vůči reformám pozitivně naladěný Miroslav Galuška; a počátkem května schválilo Národní shromáždění návrh na federativní uspořádání státu.⁶³⁵

Vedení komunistické strany reagovalo na celospolečenský reformní pohyb vydáním tzv. Akčního programu KSČ z dubna 1968.⁶³⁶ V textu se strana sice dovolávala své vedoucí úlohy ve společnosti a státu, její superiorita ovšem měla být podepřena demokraticky, což znamenalo, že strana svou legitimitu musela před společností obhájit. Vedení komunistické strany se tímto dokumentem přihlásilo k reformě systému režimu a pokusilo se nově formulovat „vedoucí úlohu strany“. Kýženého pluralitního systému mělo být dosaženo po naplnění několika pravidel: a) dělba moci, b) svoboda slova, c) demokratizace KSČ, d) vyhlášení práva na oponenturu v rámci Národní fronty, e) zavedení místní a hospodářské samosprávy.⁶³⁷ V oblasti kultury program hovořil o vytvoření partnerských vztahů mezi stranou, státem a kulturními organizacemi – včetně uměleckých svazů.⁶³⁸ Vydání Akčního programu KSČ silně znepokojilo zahraniční komunistické vůdce, nespokojenost s vývojem v Československu vyjadřovali především W. Gomułka v Polsku a W. Ulbricht ve Východním Německu.⁶³⁹

---

⁶³³ HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích*. In: ŠEDIVÝ, Ivan – NĚMEČEK, Jan – KOCIAN, Jiří – TŮMA, Oldřich: 1968. *České křižovatky evropských dějin*. Praha 2011, s. 127.

⁶³⁴ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordináční výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 18; KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1967–1969*. Praha 1993, s. 14–15; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 20.

⁶³⁵ Kol. autorů: *Československé dějiny v datech*. Praha 1987, s. 538; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 18.

⁶³⁶ Plné znění publikováno: *Akční program Komunistické strany Československa*. Praha 1968.

⁶³⁷ HOPPE, Jiří: *Vedení komunistické strany a občanská společnost v roce 1968*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012, s. 128–131; MAREŠ, Petr: *2000 slov: Pražské jaro na počátku léta*. In: Kol. autorů: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha 1999, s. 392.

⁶³⁸ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, 18.

⁶³⁹ Srov. BROWN, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Brno 2011, s. 466, 470.

Budoucí vztahy uměleckých svazů s ministerstvem kultury a informací (MKI)⁶⁴⁰ vymezovalo konkrétněji prohlášení vlády z 24. dubna v pasáži o kultuře.⁶⁴¹ Vedoucí funkcionáři uměleckých svazů byli následně oficiálně informováni o jejich podobě na poradě s náměstkem ministra kultury dne 17. června 1968. Obě strany se dohodly udržovat v budoucnu vztahy založené na tzv. partnerské spolupráci. Zdůrazněno bylo také dodržování „zásady samosprávy uměleckých svazů“. Ministerstvo kultury a informací se opět přihlásilo k tzv. „obrodnému procesu“ v červenci 1968 vydáním programového prohlášení, ve kterém uvedlo, že odstraní „[...] dřívější *administrativní praktiky, zbytečné mezičlánky, instituce a organizace, které direktivní řízení realizovaly* [...]“. Dále přislíbilo podřídit ministerstvo kontrolám uskutečňovaným ze strany kulturních pracovníků a umělců.⁶⁴² Lze tedy podotknout, že ministerstvo ve svém prohlášení vyslyšelo hlavní požadavky uměleckých svazů, sestávající z dosažení autonomie a z možnosti ovlivnit jednotlivá rozhodnutí ministerstva v oblasti umění.

Vpád vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 neznamenal okamžité ukončení předchozího demokratizačního vývoje v kultuře,⁶⁴³ nicméně do budoucna předznamenal jeho reálný neúspěch.

Primárním předpokladem pro obnovení totalitární moci bylo znovuzavedení cenzury, k čemu došlo vzápětí po podpisu moskevského protokolu (30. srpna 1968), a to zřízením Úřadu pro tisk a informace,⁶⁴⁴ který již 3. září 1968 vydal první nařízení týkající se restrikce tisku.⁶⁴⁵ Dne 13. září 1968 potom parlament přijal zákon, kterým ukončil možnost svobodného vyjadřování v oblasti sdělovacích prostředků.⁶⁴⁶ Tímto krokem strana omezila možnosti periodického tisku a tedy i časopisů SČSVU.

Realita vojenské okupace zasáhla umělecké svazy dvěma způsoby – narušila možnost jejich přímé komunikace s politickými složkami státu a znemožnila svazům vykonávat jejich standardní činnost, jelikož došlo k vojenskému záboru jejich sídel.

---

⁶⁴⁰ Ministerstvo kultury a informací bylo vytvořeno v lednu 1967; po sedmi letech se tak stalo opět nezávislé na odvětví školství.

⁶⁴¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis z porady náměstka dr. Jana Kopeckého s vedoucími funkcionáři a tajemníky uměleckých svazů ze dne 17. 6. 1968; MERVART, Jan. *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 19–20.

⁶⁴² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, Programové prohlášení ministerstva kultury a informací ze dne 10. 7. 1968.

⁶⁴³ Srov. BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Politické rámce aktivit neoficiální slovenské výtvarnej scény sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. In: BUDIL, Ivo (ed.): *Totalitarismus 6*. Plzeň 2014, s. 119.

⁶⁴⁴ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordináční výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 45.

⁶⁴⁵ JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordináčního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69*. Brno 1993, s. 106.

⁶⁴⁶ VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 389.

Zákon o československé federalizaci vstoupil v platnost k 1. 1. 1969.⁶⁴⁷ Představoval fakticky jedinou realizovanou reformu plánovanou v předsrpnovém období. Federalizace Svazu československých výtvarných umělců byla potom realizována na posledním sjezdu SČSVU v dubnu 1969 (blíže sedmá kapitola).

6.1 Svaz československých výtvarných umělců v roce 1968

Ve všech uměleckých svazech lze nalézt v polednovém období četné analogie: můžeme jmenovat aspekt sdružování „nestranických“ umělců ve svazech. Především je však spojovala podobnost ve veřejných prohlášeních, ve kterých zaznívaly požadavky na reformu řízení kultury, potažmo na reformu celého režimu. Konkrétně lze vyzdvihnout požadavek na odstoupení zkompromitovaných osobností politické a kulturně-politické scény (Jiří Hendrych, Vladimír Koucký a další) a požadavek na včlenění principů části Charty OSN o lidských právech do právního řádu Československa.⁶⁴⁸

Svaz výtvarníků se k reformnímu proudu, tj. k celospolečenskému reformnímu hnutí motivovanému výměnou stranických představitelů v lednu 1968, přihlásil veřejně. V jeho případě však můžeme nalézt již roku 1967 některé aspekty, na které potom v následujícím roce v souvislosti s reformami navázal. Roku 1967 byl vypracován i později propagovaný reorganizační plán svazu, objevilo se také výraznější uvolnění v publikační a výstavní činnosti, ve které začaly být brány ohledy na přání jednotlivých umělců.

Svaz byl za účelem naplnění svých reformních záměrů a požadavků v kontaktu s ministerstvem kultury. Roku 1967 ho však vedl ještě spíše konzervativní ministr Karel Hoffman, jehož aktivity neuspokojovaly představitele svazu výtvarníků, protože svým způsobem brzdil nastartování reformy systému řízení kultury.

V listopadu 1967 navštívil ministr K. Hoffman jednání ústředního výboru SČSVU a požádal přítomné o vypracování seznamu „nejdůležitějších problémů“. Slíbil zároveň jejich projednání na ministerstvu. Informoval dále přítomné o plánu na vytvoření Výboru pro kulturu a informace (blíže k výboru str. 145–146), ve kterém měli zasedat také zástupci SČSVU. Nakonec, jako vstřícné gesto, přislíbil svazu uhradit náklady, které vznikly v důsledku navýšení počtu a rozsahu plánovaných výstav (hovořilo se o částce 200.000 Kčs).

Jednorázová finanční injekce ani ministrovy výzvy k dialogu však neuspokojily požadavky výtvarníků; J. Otčenášek dokonce hovořil o „katastrofální“ finanční situaci svazu a

---

⁶⁴⁷ Kol. autorů: *Československé dějiny v datech*. Praha 1987, s. 541.

⁶⁴⁸ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 84–85.

J. Chaloupecký pak v této souvislosti podotkl, že stát stále podporuje a kupuje umění, které se obrací k „širokým vrstvám“ a nikoli umění „avantgardní“, které přitom označil jako determinující pro vývoj československého umění.⁶⁴⁹

Z tabulek uvedených níže je zřejmé, že roku 1968 sice došlo k citelnému navýšení státních dotací určených svazu (i když postupné navyšování probíhalo již několik předcházejících let), ovšem dokonce i přes výrazné zvýšení dotací toho roku svaz nedokázal srazit negativní bilanci, která zůstala po odečtu potřebných nákladů; schodek v hospodaření svazu tak zůstal zachován.

Rok	Státní dotace (v Kčs)
1965	3.100.000
1966	3.312.000
1967	3.942.000
1968	5.498.000

*Přehled státních dotací pro SČSVU v letech 1965–1968.*⁶⁵⁰

Státní příspěvek (v Kčs)		
	Rok 1967	Rok 1968
České země	2.870.334	3.898.000
Slovensko	1.072.000	1.600.000
Výdaje (v Kčs)		
	Rok 1967	Rok 1968
České země	5.829.765	5.815.648
Slovensko	1.322.062	2.197.352
Bilance (v Kčs)		
	Rok 1967	Rok 1968
České země	-2.959.431	-1.917.648
Slovensko	-250.062	-597.352

*Přehled státních dotací a nákladů SČSVU v letech 1967–1968.*⁶⁵¹

V souvislosti se společenskou diskusí ohledně požadavku politických změn, vydala Výtvarné práce v březnovém výtisku z roku 1968 prohlášení za celý svaz výtvarníků: „*Čeští a slovenští výtvarní umělci se ztotožňují s demokratizačním procesem, který probíhá v naší společnosti, protože v něm spatřují jedinou záruku svobody uměleckého projevu [...] Žádáme změnu naší ústavy, aby jednoznačně zaručovala každému občanu všechna práva. Proto žádáme ratifikaci paktu o lidských právech, který OSN schválilo v roce 1966 a který (sic)*

⁶⁴⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 93, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 23. 11. 1967.

⁶⁵⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 131, zpráva kontrolní a revizní komise o hospodaření ve Svazu čs. výtvarných umělců od 1. 1. 1964 do 15. 4. 1969.

⁶⁵¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 131, zpráva kontrolní a revizní komise o hospodaření ve Svazu čs. výtvarných umělců od 1. 1. 1964 do 15. 4. 1969.

*představuje minimální kodex občanských, politických, sociálních a hospodářských práv každého občana demokratické společnosti. Chceme bezodkladné zrušení dosud platných nařízení o Hlavní publikační správě včetně dozoru nad výstavami, který ještě provádějí národní výbory, zákaz nedůstojného zadržování poštovních zásilek [...].*⁶⁵² Mezi dalšími jmenovanými požadavky byla obměna některých státních představitelů v kultuře – nedůvěra byla vyjádřena například ministru kultury a informací Karlu Hoffmannovi (ve funkci 1967 – duben 1968),⁶⁵³ který byl obviňován z brzdění reformy a z neschopnosti prosadit princip „konfrontace uměleckých názorů“ v procesu státních zakázek. Výše jmenované požadavky byly předány v písemné formě v dubnu 1968 A. Dubčekovi.⁶⁵⁴

K polednovému demokratizačnímu kursu se přihlásily vzápětí po vyjádření ústředního vedení SČSVU (viz výše) také jednotlivé mimopražské pobočky SČSVU. Svá prohlášení „na podporu demokratizace“ publikovaly shodně ve Výtvarné práci. Například vedení ostravské pobočky zde vyjádřilo své sympatie probíhajícímu procesu, který směřoval k dosažení „demokratické rovnováhy“ a dále byly požadovány trvalé záruky svobodného projevu: „[...] *Aby demokratické tendence ve vývoji komunistické strany byly zaručeny, požadujeme nahrazení některých konzervativních příslušníků předsednictva ÚV KSČ progresivními komunisty. Máme na mysli soudruhy jako např. Smrkovský, prof. Ota Šik, dr. E. Goldstücker a podobně, kteří očividně ze dne na den získávají velkou důvěru a autoritu straně svou principiální komunistickou zásadovostí a humánností. Žádáme, aby byl zproštěn účasti na řízení politického a státního života Antonín Novotný, který již dávno nepožíval úcty jako představitel strany a státu.*“⁶⁵⁵ Lze tedy pozorovat, že ostravská část svazu byla ve svém prohlášení konkrétnější a více „radikální“, než jak tomu bylo v případě ústředního svazového vedení v Praze. V jistém smyslu lze dát do kontrastu prohlášení pobočky SČSVU v Olomouci, které se vyhnulo kritice nejvyšších politických míst. Jeho hlavním tématem byl požadavek na odstranění „pražského centralismu“ a tedy na získání vyšší míry autonomie pro olomouckou pobočku.⁶⁵⁶

Další aspekt, který v období Pražského jara můžeme sledovat ve svazu výtvarníků, zrovna tak jako v ostatních uměleckých svazech, představovalo interní sdružování „nestraničských“ umělců – za účelem zvýšení svého vlivu na chod jednotlivých svazů, a to na

⁶⁵² MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 328.

⁶⁵³ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 328–329; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, dopis od ÚV SČSVU pro Boženu Macháčovou-Dostálovou ze dne 5. 4. 1968.

⁶⁵⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 18. 6. 1968 a zpráva o činnosti svazu.

⁶⁵⁵ *Jaký bude svaz. Ostravská pobočka*. Výtvarná práce, 1968, č. 8, s. 5.

⁶⁵⁶ *Jaký bude Svaz?*. Výtvarná práce, 2. 8. 1968, č. 14, s. 6.

úkor stranické skupiny. První takové sdružení vzniklo v březnu 1968 ve svazu spisovatelů, ve kterém se vytvořil tzv. Kruh nezávislých spisovatelů, jehož předsedou se stal Václav Havel. V květnu 1968 vznikl také Kruh nezávislých výtvarných umělců.⁶⁵⁷

Svaz výtvarníků se v souladu s reformním pohybem zasazoval dále o dodržování lidských práv v Československu. S tím souviselo jeho úsilí o rehabilitaci režimem perzekvovaných umělců – na půdě všech uměleckých svazů vznikaly za tím účelem tzv. rehabilitační komise. Ve Svazu československých výtvarných umělců se tohoto předmětu ujali historikové a teoretikové umění.⁶⁵⁸ Na květen 1968 svolali do pražského Mánesu aktiv komise teoretiků SČSVU (komise sdružovala 107 osob; předsedal jí historik umění Jiří Šetlík), na kterém bylo schváleno odeslání dopisů, požadujících odbornou a mravní rehabilitaci vybraných významných historiků a teoretiků umění působících v Praze. Dopisy byly následně odeslány nadřízeným orgánům osob, u nichž se tato rehabilitace předpokládala.⁶⁵⁹ Gesto mělo minimálně symbolický význam, zapadalo ovšem také do probíhajících aktivit v celé kulturní sféře, které byly do značné míry inspirované svazem spisovatelů.

Vzhledem ke skutečnosti, že požadavky uměleckých svazů a jejich vývoj směřující k reformě interních i veřejných poměrů byl v období Pražského jara do značné míry homogenní, spojily proto svůj postup – a za účelem jeho koordinace založily v květnu 1968 společný orgán, tzv. Koordinační výbor českých tvůrčích svazů (blíže kap. 6.2). Jeho prostřednictvím poté manifestovaly společnou představu na „kulturní politiku“ (s obdobným záměrem byl vytvořen také Koordinační výbor uměleckých Fondů).

6.1.1 Příprava federalizace Svazu československých výtvarných umělců a organizační plán Svazu českých výtvarných umělců

Federalizace SČSVU měla přinést zásadní změny do fungování obou nástupnických svazů – českého a slovenského. Jejich podoba vycházela z návrhů reorganizační komise. V průběhu času však ztrácela zmíněna komise na významu. Plánování organizační složky

---

⁶⁵⁷ V jeho výboru zasedali: J. Trnka, O. Janeček, J. Jíra, Sl. Nejdrl, M. Chlupáč, O. Synáček, L. Karoušek, V. Boštík, K. Nepraš, V. Janoušek. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67.

⁶⁵⁸ CHALUPECKÝ, Jindřich: *K čemu je Svaz?*. Výtvarná práce, 1969, č. 3–4, s. 11.

⁶⁵⁹ Tj. rektorátu University Karlovy v případě doc. V. Volavky, doc. V. Mencla, doc. O. J. Blažička, prof. R. Vackové, prof. J. Čadíka, prof. Jos. Myslivce a prof. J. Cibulky in memoriam; dále ministerstvu školství v případě prof. O. Stefana; ministerstvu kultury v případech dr. E. Pocheho a dr. Kamila Novotného in memoriam. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, *Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců* (vydalo předsednictvo SČSVU pro potřebu členů), červen 1968, č. 2, zpráva o aktivu teoretiků SČSVU konaném dne 17. 5. 1968 v Praze, s. 10–11; Tamtéž, karton 117, stenografický záznam z aktivu teoretiků Svazu výtvarných umělců ze dne 17. 5. 1968.

budoucích svazů totiž přebíraly vedoucí osobnosti oficiálního výtvarného života a svůj vliv uplatňovali také níže postavení jednotlivci svazu, kteří přicházeli se svými návrhy. Plán organizace Svazu českých výtvarných umělců (SČVU) byl nakonec vypracován A. Hoffmeisterem společně s Luděkem Novákem a Jindřichem Chalupěckým roku 1967, následujícího roku byl však ještě korigován. Do příprav založení SČVU se totiž zapojila také komise Městské organizace SČSVU v Praze a dále všechny krajské organizace svazu (blíže kap. 6.1.2 Akční program Svazu československých výtvarných umělců).

Původně se předpokládalo, že zakládající sjezd Svazu českých výtvarných umělců bude možné svolat již na konec roku 1967, ovšem pokyny, vzešlé z ústředního výboru KSČ, požadovaly jeho odložení na leden 1968. Politické špičky se obávaly, že závěry sjezdu výtvarníků budou kopírovat „protistranické výstupy“, které zazněly na IV. sjezdu svazu spisovatelů v červnu 1967, a které mluvily o osvobození uměleckého života. Státní bezpečnost psala v této souvislosti koncem roku 1967 o přípravě sjezdu výtvarníků jako o pokusu odstranit nedemokratické poměry ve svazu, společně s čímž mělo docházet ke zpochybňování oprávněnosti zásahů komunistického ústředí do života svazu.⁶⁶⁰ V lednu 1968 ovšem došlo ke změně politické konstelace a sjezd výtvarníků byl znovu odložen, tentokrát na srpen 1968 a okupace jeho termín opět posunula.⁶⁶¹

Předseda svazu Adolf Hoffmeister ve svém příspěvku pro časopis *Výtvarná práce* vyjmenoval v první polovině roku 1968 budoucí změny, které měly ustavení Svazu českých výtvarných umělců doprovázet, a které hodlal jako vedoucí představitel podpořit. Na zřeteli měl především zrušení tzv. kategorického dělení výtvarníků na tři skupiny (členové, kandidáti, evidovaní umělci), určených podle práv, kterými ve svazu disponovali a dále odstranění systému „povolování“ výstav ze strany národních výborů.⁶⁶²

Podoba organizačního plánu Svazu českých výtvarných umělců, vypracovaného Hoffmeisterem a jeho kolegy, byla předurčena požadavky KSČ, které byly zapracovány již do závěrečného usnesení konference SČSVU z roku 1966; organizační základ SČVU byl tedy postaven na tzv. názorových celcích, které měly čítat 30–100 členů. Počítalo se s tím, že každý z těchto celků by delegoval svého zástupce do ústředního výboru SČVU. Tím by došlo k omezení principu územní organizace svazu. Rozpracování tohoto hrubého plánu však přineslo řadu aspektů, se kterými nebylo na konferenci roku 1966 počítáno, a které měly přispět k demokratizaci vnitřních poměrů svazu výtvarníků; lze jmenovat předpokládané

---

⁶⁶⁰ KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha 1997, s. 161.

⁶⁶¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 119, Hoffmeisterův projev na sjezdu SČVU ze dne 25. 4. 1969.

⁶⁶² HOFFMEISTER, Adolf: *Jednotný postup*. *Výtvarná práce*, 1968, č 8, s. 1.

založení tzv. umělecké rady, do které by každý „názorový celek“ vyslal svého zástupce za účelem hájení práva na uplatnění variability uměleckých stylů.⁶⁶³

Od mnohých příslušníků svazu zaznívaly ovšem mnohem hlubší reorganizační návrhy; často se potom opakoval požadavek na obnovu uměleckých spolků a v návaznosti na to na zrušení svazu výtvarníků. Vedení SČSVU však o takové variantě neuvažovalo, ani o žádné formě sdružování umělců, která by nepodléhala alespoň omezenému vlivu koordinačního a správního centra – svazovému ústředí.⁶⁶⁴

Roku 1968 začala Výtvarná práce tisknout sérii anket, ve kterých příslušníci svazu vyjadřovali svou představu na reorganizaci svazového života. Většina z nich však opakovala pouze body z již vypracovaného oficiálního reorganizačního plánu; lze uvést alespoň ty nejčastěji opakované: vznik souboru „názorových celků“ s centrálním řízením (Luděk Novák aj.),⁶⁶⁵ přeměna svazu na odborovou organizaci bez ideologických pravomocí (Jan Kotík aj.), často se opakoval i požadavek na zrušení kategorizace příslušníků svazu a na ustavení tzv. výtvarné rady.⁶⁶⁶ Mezi méně častý návrh pak patřil požadavek na dosazení některých příslušníků svazu do funkcí poslanců, kteří by v Národním shromáždění projednávali „zájmy výtvarníků“ (Miroslav Klivar aj.).⁶⁶⁷

Vrcholná schůze věnovaná připravované federalizaci SČSVU se uskutečnila ve dnech 27. a 28. května 1968 v Moravanech nad Váhom u Piešťan. Jednali zde vedoucí představitelé české a slovenské části svazu; závěrečné dokumenty pak podepsali předseda SČSVU Adolf Hoffmeister a předseda SSVU Robert Dúbravec. Dohodli se na založení dvou národních svazů, na sobě „nezávislých“, s výjimkou konání celostátních kulturních akcí, na kterých potom měly oba svazy spolupracovat prostřednictvím svolaného společného orgánu. Závěrečná fáze schůze v Moravanech nad Váhom vyústila v rozhodnutí odeslat jejím jménem telegram adresovaný ÚV KSČ, žádající dodržování demokratizačního vývoje a odstranění cenzury.⁶⁶⁸

---

⁶⁶³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 131, předběžný návrh na zdokonalení svazové organizace z roku 1967.

⁶⁶⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, *Z předsednictva SČSVU*. Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců, červen 1968, č. 2, s. 68–69,

⁶⁶⁵ NOVÁK, Luděk: *Kolem dokola nové organizace*. Výtvarná práce, 1968, č. 3, s. 10.

⁶⁶⁶ KOTÍK, Jan: *Svaz nemá nikdo rád*. Výtvarná práce, 1968, č. 7, s. 10.

⁶⁶⁷ KLIVAR, Miroslav: *Diskuze. Jaký bude svaz*. Výtvarná práce, 1968, č. 7, s. 1.

⁶⁶⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zpráva ze společné schůze SČSVU a SSVU konané v Moravanech u Piešťan, 27. a 28. 5. 1968; Tamtéž, karton 195, *Zpráva ze společné schůze předsednictev SČSVU a SSVU konané v Moravanech u Piešťan ve dnech 27. a 28. května 1968*. Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců, červen 1968, č. 2, s. 6–7.

6.1.2 Akční program Svazu československých výtvarných umělců

Ještě předtím, než vydala KSČ akční program, začaly na svých akčních programech pracovat umělecké svazy, jejich výbory a komise. Obsah Akčního programu SČSVU vycházel z ujednání, ke kterému dospěl tzv. aktiv pražských výtvarných umělců, uskutečněný v březnu 1968. Akční program svazu výtvarníků měl tedy souvztažnost především na myšlení majoritně zastoupených pražských umělců a teoretiků. **Obr. 23** Záběr z aktivu pražských výtvarníků, viz příloha.

Ve svém akčním programu požadovali pražští příslušníci svazu demokratizaci společnosti (dobově také tzv. komunismus s lidskou tváří) – hovořili tedy totožně s ostatními akčními programy uměleckých svazů z období Pražského jara. Ze jmenovaných požadavků na budoucí změny byla zdůrazněna umělecká svoboda (zrušení cenzury) a zároveň s tím odstranění způsobu institucionálního ukotvení umění – kontroly uměleckého života. Nejrozsáhlejší část akčního programu, schváleného na aktivu pražských výtvarníků, ovšem zabíral návrh na reorganizaci svazu, který byl potom jistým specifickým svazu výtvarníků. Spojoval v sobě návrh na přeměnu svazu v odborovou organizaci a zrušení jeho ideologického monopolu a současně předpoklad vzniku nových uměleckých uskupení, jejichž vztah ke svazu však nebyl konkrétně určen. Schválení se potom akční program pražských výtvarných umělců dočkal vrcholnými orgány svazu dne 27. března 1968.⁶⁶⁹ Tímto krokem začal v podstatě figurovat jako akční program SČSVU, a to až do doby, než bude vlastní program SČSVU vypracován.

V návaznosti na jmenovaný aktiv byla založena tzv. komise Městské organizace SČSVU v Praze; předsedal jí Josef Císařovský.⁶⁷⁰ Úkolem komise bylo realizovat cíle jmenované v akčním programu. Činnost komise se ovšem do značné míry dublovala s náplní práce již dříve ustavené komise pro reorganizaci SČSVU, která byla jmenována na konferenci svazu roku 1966. Komise Městské organizace SČSVU tak ve výsledku pouze shrnula a zhodnotila jednotlivé postoje vyjadřované k plánu na reorganizaci svazu ze strany jeho příslušníků. Vyhlásila za tím účelem dotazníkovou anketu, která se zaměřila především na pražské výtvarníky.

Skutečnost, že na plánu reorganizace SČSVU pracovalo hned několik složek svazu, vytvořila situaci, ve které se hodně diskutovalo a plánovalo, málo však reálně činilo.

---

⁶⁶⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, akční program pražských výtvarných umělců schválený na aktivu 1500 pražských výtvarníků dne 27. 3. 1968 v Praze.; HOFFMEISTER, Adolf: *Aktiv pražských umělců*. Výtvarná práce, 15. 5. 1968, č. 8, s. 1.

⁶⁷⁰ Dále zde byli zastoupeni: E. Cimburá, Z. Chotěnovský, F. Gross, J. Raban, E. Stavinoha, O. Smutný, J. Holý, Kovařík, F. Doležal, A. Novotná, J. Bartoš.

Atmosféra ve svazu se stáčela do nadšených prohlášení, žádné reálné změny však nebyly uskutečněny. V tomto směru svaz očekával na apel, který by přišel zvenčí. Navíc podle stanov (právního řádu svazu) mohly být změny realizovány pouze na sjezdech; již bylo uvedeno, že sjezd výtvarníků se hned několikrát odkládal z důvodu sledování politického vývoje, na který by mohl reagovat.

Základ předpokládané reorganizace, jejíž návrh vypracovala komise pro reorganizaci SČSVU a poté revidoval předseda svazu A. Hoffmeister se svými spolupracovníky, spočíval ve federalizaci svazu. Jak již bylo uvedeno výše, v nově vzniklých národních svazech již nemělo být obnoveno dělení jejich příslušníků do tří kategorií – členů, kandidátů a evidovaných výtvarníků. Počítal také se vznikem nových výtvarných „celků“ a jejich „automatickém“ (neřízeném) začlenění do svazů. Komise městské organizace SČSVU však poukázala na jisté rozpory v předloženém reorganizačním plánu a v diskuzích k němu, které spočívaly v bližší nedořešených otázkách, zda má mít nový Svaz českých výtvarných umělců pouze odborovou, nebo také ideovou funkci; a dále zda se bude jednat o koalici několika spolků bez zvoleného centrálního vedení, nebo naopak s centrálním řídicím orgánem aj.⁶⁷¹

Na základě výše zmíněného akčního programu pražských výtvarníků z března 1968 byl následně vypracován návrh akčního programu pro celý Svaz československých výtvarných umělců.⁶⁷² Jako primární cíl vytyčil pro svaz vydobytí silné pozice v Národní frontě, prostřednictvím které by mohl následně „uplatnit vliv“ na státní politiku. Z toho je zřejmé, že své dosavadní postavení v této instituci vnímal jako slabé, což lze vyčíst také z faktu, že v dochovaných archivních dokumentech Národní fronty citelně absentují zápisy týkající se svazu výtvarníků, kterému nebyla věnována velká politická důležitost ani pozornost. Snaha svazu výtvarníků prosadit se v kulturní politice byla totožná se snahou ostatních uměleckých svazů a s jejich akčními programy.

Tematicky lze návrh akčního programu SČSVU rozdělit do několika okruhů: úloha a postavení SČSVU ve státě; ekonomické zabezpečení výtvarné kultury (zde byla zahrnuta realizace vyhlášky č. 355/65 o podílu výtvarného umění v investiční výstavbě, dále odstranění monopolu Artcentra v oblasti zahraničního obchodu s výtvarným uměním aj.); řešena byla také otázka občanské svobody (spolkový zákon, zrušení cenzury, osobní rehabilitace) a sociálně-právního postavení výtvarných umělců (získání práv „pracujících“ – např. slevy na

---

⁶⁷¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zpráva komise MO SČSVU pro otázky nové organizace SČSVU (zvláště v podmínkách Prahy) ze dne 18. 6. 1968.

⁶⁷² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, *Návrh akčního programu Svazu čs. výtvarných umělců*. Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců (vydalo předsednictvo SČSVU), č. 1, duben 1968, s. 5–11; *Návrh akčního programu SČSVU*. Výtvarná práce, 25. 5. 1968, č. 9, s. 1, 3.

jízdu do zaměstnání aj.); dále zahraniční kontakty (svaz hodlal zahraničí kontaktovat samostatně, tj. bez ministerského zprostředkování a kontroly); estetická výchova; reorganizace svazu; problém nedostatku galerií.

Konečné znění akčního programu SČSVU mělo být formulováno až po vyhodnocení postojů krajských poboček svazu a po zhodnocení jimi vydaných akčních programů. K tomu však již vlivem dramatických srpnových událostí nedošlo. Ještě před vpádem okupačních vojsk sice stihly krajské pobočky svazu vytvořit své akční programy, nedošlo však již k jejich zhodnocení vedoucími orgány svazu. Třeba olomoučtí výtvarníci ve svém akčním programu vyjádřili podporu všem požadavkům vysloveným na aktivu pražských výtvarných umělců, opětovně však žádali navíc zmírnění tzv. pražského centralismu, tedy přesun některých řídicích pravomocí na orgány poboček SČSVU.⁶⁷³

Přípravy akčního programu SČSVU svědčí o tom, že svaz přivítal principy Pražského jara a podílel se na celospolečenské diskuzi. Dosvědčují také to, že velký vliv na dění ve svazu měla jeho pražská pobočka, resp. centrální vedení svazu, které v Praze působilo. Svaz ovšem zároveň vykazoval značnou homogenitu a jeho příslušníci, kteří případně nesouhlasili s postoji vyjadřovanými svazovým vedením – podepřeným majoritou pražských členů, nezískali prostor pro vyjádření svých negativních stanovisek.

6.2 Koordinační výbor českých tvůrčích svazů

Ve snaze o prosazení změn v řízení oficiální kultury (dobově demokratizace kultury), které by vedly k možnosti autonomního jednání uměleckých svazů na politické moci, se svazy spojily a 6. května 1968 vytvořily v Praze společnou organizaci pod názvem Koordinační výbor českých tvůrčích svazů. Do Koordinačního výboru delegovaly své zástupce vrcholné orgány všech československých uměleckých svazů, tzn. Svazu architektů ČSSR, Svazu československých divadelních umělců, Svazu čs. filmových a televizních umělců, Svazu čs. skladatelů, Svazu čs. spisovatelů, Svazu čs. výtvarných umělců a dále také Svazu čs. novinářů a Svazu čs. vědeckých pracovníků. Jako svůj primární cíl jmenovaný výbor označil vstup do Národní fronty, čímž mělo dojít k jeho „zlegalizování“.⁶⁷⁴ Vznikl totiž z iniciativy umělců a intelektuálů, navzdory představitelům režimu; mimo NF nesmělo v komunistickém Československu existovat žádné sdružení ani organizace.

---

⁶⁷³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, *Akční plán: oblastní pobočka SČSVU v Olomouci*. Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců, červen 1968, č. 2, s. 3.

⁶⁷⁴ PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny Pražského jara 1968–1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Brno 1993, s. 91–122.

Založení Koordinačního výboru českých tvůrčích svazů v Praze bylo připravováno zástupci ústředních výborů uměleckých svazů od počátku roku 1967. Adolf Hoffmeister přitom patřil mezi jeho iniciátory a i v pozdějším vývoji patřil ve výboru k nejiniciativnějším členům; figuroval na jeho půdě jako zástupce SČSVU a z této pozice je také podepsán pod všemi významnými prohlášeními vydanými výborem. Prostřednictvím výboru totiž svazy vydávaly společná prohlášení, distribuovaly tiskoviny, pořádaly diskuze, hovořily s pracujícími a především komunikovaly se státní mocí. V koordinačním výboru dále svaz výtvarníků aktivně zastupovali Čestmír Kafka a Jiří Šetlík a další.⁶⁷⁵ I když existence jmenovaného výboru nebyla dlouhá, zanikl již v květnu 1969 (blíže kap. 7.2 Rozpuštění Koordinačního výboru českých tvůrčích svazů), významně podpořil ve formě návrhů a přípravných jednání reformní proces v kultuře.⁶⁷⁶

Další koordinační výbory začali brzy zakládat také příslušníci uměleckých svazů sídlící mimo hlavní město (mezi prvními byla Bratislava, Ostrava, Brno a Plzeň).⁶⁷⁷ Jejich základní funkcí sice byla podpora požadavků dříve vzniklého pražského koordinačního výboru, zároveň ale měly sloužit jako nová síla, oslabující výhradní pozici pražských umělců.⁶⁷⁸ Umělci z mimopražských oblastí se tedy zapojili do reformního proudu v zásadě analogicky k situaci v metropoli, pouze kladli více důrazu na zrušení pragocentrismu. V této souvislosti vystupovali razantně například umělci z Brna, kteří spojili svůj postup v červnu 1968 na shromáždění uměleckých svazů Jihomoravského kraje. Shromáždění pověřilo členy místního koordinačního výboru, aby na základě proběhlé diskuze a schválených závěrů vypracovali prohlášení, podporující „obrodný proces“ v kultuře a společnosti. Jeho část se pak týkala decentralizace kulturního života a vytvoření moravského federativního zřízení s centrem v Brně. Prohlášení však bylo zaměřeno především na podporu „demokratizace“ a zrušení cenzury: „[...] *S určitým znepokojením sledujeme však zbytečné zdržování informací o hlavních příčinách nezákonnosti z let padesátých. Přitom by měla být zcela otevřeně zhodnocena úloha i takových osobností, jako byli K. Gottwald a A. Zápotocký a objasněna i někdejší politika SSSR – a to právě v zájmu nastolení skutečně rovnoprávných přátelských vztahů. Domníváme se, že teprve úplné objasnění základních příčin deformací rozptýlí obavy, že proces obrody nebude důsledně dokončen [...] Souběžně s personálními změnami v řízení státu, krajů i oblastí je třeba vytvořit systém záruk pro základní svobody a zakotvit je*

⁶⁷⁵ Z rozhovoru s Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014.

⁶⁷⁶ PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny Pražského jara 1968–1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Brno 1993, s. 91–122.

⁶⁷⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, Koordinační výbor českých tvůrčích svazů Praha, informační leták č. 1.

⁶⁷⁸ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 89.

v zákonech. Požadujeme svobodu tisku [...] Do občanských práv by měla být vtělena práva svobodného cestování a pohybu [...].“ Z dalších bodů, schválených na zasedání jihomoravských umělců, lze vyzdvihnout požadavek na získání práva veta pro všechny umělecké svazy v oblasti kultury.⁶⁷⁹ Jak blíže však měla ona demokratizace systému vypadat, jakou podobu by měly organizace svazů po zrušení pragocentrismu a na jaké platformě by svazy uplatňovaly své právo veta, nebylo blíže konkretizováno.

Koordinační výbor českých tvůrčích svazů v Praze začal vzápětí po svém ustavení vyjednávat se stranickou mocí ve věci získání politického vlivu a zároveň za účelem získání vyšší míry autonomie pro výše jmenované svazy. V dopise, zaslaném 15. května 1968 Alexanderu Dubčekovi, výbor vyjádřil podporu takové podobě politiky, kterou strana praktikovala od svého lednového pléna. Koordinační výbor Dubčekovi touto cestou také nabídl možnost spolupráce při dalším reformním rozvíjení státu a v této souvislosti požádal o přijetí svých zástupců ústředním výborem KSČ, který by je následně informoval o průběhu jednání československých státních představitelů se stranickým moskevským vedením.⁶⁸⁰

Během měsíců května a června Koordinační výbor českých tvůrčích svazů rozeslal „stanovisko na obranu sdělovacích prostředků“ jak A. Dubčekovi, tak dalším významným reformním politikům: Oldřichu Černíkovi, Josefu Smrkovskému a Františkovi Krieglovi.⁶⁸¹ Zároveň s tím probíhala úspěšná jednání o přijetí Koordinačního výboru do Národní fronty, příslib získal od státních orgánů k 1. lednu 1969 (později nerealizováno).⁶⁸²

Návrh Koordinačního výboru českých tvůrčích svazů na reformu systému řízení kultury, prezentovaný před státními a politickými činiteli, se odlišoval od návrhů vzešlých od vedoucích orgánů uměleckých svazů pouze v detailech. Společný stěžejní požadavek představovalo dosažení zástupců uměleckých svazů, a také jednoho zástupce z Koordinačního výboru,⁶⁸³ do vrcholných orgánů Národní fronty. Výbor dokonce navrhl, aby si KSČ v budoucnu udržela v ÚV NF pouze těsnou většinu, jejich 8 zástupců mělo doplnit 7 zástupců uměleckých svazů. Největší rozpor na druhou stranu panoval v otázce míry autonomního rozhodování svazů v ekonomických záležitostech. Koordinační výbor totiž podpořil návrh

⁶⁷⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 67, Rezoluce ze společného shromáždění tvůrčích Svazů ze dne 3. 6. 1968.

⁶⁸⁰ JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém a kol.: *Proměny Pražského jara 1968–1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Brno 1993, s. 101.

⁶⁸¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 67, Koordinační výbor českých tvůrčích svazů Praha, informační leták č. 1.

⁶⁸² JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém a kol.: *Proměny Pražského jara 1968–1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Brno 1993, s. 103.

⁶⁸³ Jednohlasně byl do této pozice zvolen bezpartijní člen Svazu československých spisovatelů Miroslav Holub, ještě v létě roku 1968 ho v kandidatuře na tuto funkci vystřídal Ludvík Pacovský.

ministerstva kultury a informací na sloučení všech prostředků určených na kulturu pod pravomoc MKI i s vybudováním národního kulturního fondu. Příslušníci uměleckých svazů však často trvali na ekonomické samosprávě. Probíhající jednání byla, jak bude ukázáno níže, ukončena v důsledku okupace Československa. Reálně se tak nepodařilo prosadit nic z toho, co Koordinační výbor požadoval.

6.3 Tisk Svazu československých výtvarných umělců od roku 1967 do srpna 1968

Ačkoliv tisková činnost SČSVU rozšířila již po roce 1965 rozsah publikovaných témat na dříve zapovězené alternativní i západní umělecké styly, v důsledku čehož se odpoutala od dříve uplatňované „generální linie“ (bezvýhradná podpora KSČ a monopolu režimního umění), zmíněná změna v charakteru časopisů svazu byla viditelná především až od roku 1967, a to nejvíce na časopise Výtvarná práce, který se stával v této době hlasatelem skutečně aktuálních trendů a postupně odkrýval i některé případy perzekucí.

Tento vývoj byl ovšem v rozporu k pojetí kulturní politiky KSČ. Za účelem zastavení rozšiřování obsahu tisku SČSVU oznámilo vydavatelství Rudého práva (tj. vydavatelství ÚV KSČ), které zajišťovalo vydávání Výtvarné práce, svým dopisem ze dne 23. září 1967, že v důsledku zvýšených nároků na „kapacitu“ nemůže nadále časopis tisknout, a z toho důvodu že bude jeho redakce přesunuta do „pobočního závodu“ v Brně. Jinak řečeno měla být „nepohodlná“ redakce přemístěna mimo metropoli. Presidium SČSVU se proti tomuto rozhodnutí razantně postavilo a začalo vyjednávat o možnosti převedení vydavatelského oprávnění zmíněného časopisu na tiskárnu Orbis, případně o převedení tohoto oprávnění přímo na SČSVU. Vzhledem k tomu, že jednání s Orbisem vypadala slibně a rýsovala se také možnost vlastního nakladatelství, byl převod redakce Výtvarné práce do Brna pozdržen – a v dalším vývoji již nebylo přemístění do Brna uskutečněno.⁶⁸⁴ Svědčí to nejen o schopnosti svazu obejít požadavky strany, ale také o změně kulturně-politické situace, ve které byly stranické síly nuceny dělat ústupky vůči umělecké společnosti.

Svaz vydával v této době již pouze čtyři časopisy z původních pěti: jmenovanou Výtvarnou práci, potom časopis Výtvarné umění, Tvar a Výtvarný život (vycházel na Slovensku). Časopis Hollar byl zastaven roku 1966, jeho obsah do jisté míry převzal časopis Tvar.

---

⁶⁸⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, dopis od předsedy SČSVU A. Hoffmeistera pro Vydavatelství ÚV KSČ ze dne 29. 9. 1967; Tamtéž, karton 195, Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců, červen 1968, č. 2, s. 18.

Časopis	Náklad	Složení redakce	Tiskárna	Periodicita
Výtvarná práce	7200	M. Klivar	Rudé právo	čtrnáctidenní
		J. Padrta		
		M. Lamarová		
		Zd. Felix		
		A. Černá (tajemnice)		
		A. Krejča		
		B. Bachratý		
		A. Kusák		
		Radakční rada - 15 členů		
Výtvarné umění	3850	M. Lamač	Polygrafia	10 x ročně
		J. Hamzová		
		J. Valtrová		
		L. Novák		
		Redakční rada - 13 členů		
Tvar	6150	J. Raban	Polygrafia	10 x ročně
		D. Koutecká		
		H. Rabanová (tajemnice)		
		R. Šváb (grafik)		

*Stav časopisů
vydávaných
SČSVU v českých
zemích k březnu
1968.*⁶⁸⁵

V období po březnu 1968 byl obsah kulturních časopisů poznamenán příslibem budoucího zrušení tiskového dohledu. Časopisy SČSVU kritizovaly nesvobodnou atmosféru ve výtvarném světě, informovaly o aktuálním pohybu v alternativní kultuře a odsuzovaly její cenzuru. Jako jeden z nejvýraznějších článků publikovaných v tisku SČSVU v tomto období lze vyzdvihnout článek Ivana Jiřouse nazvaný „Mesaliance či zasnuby mezi beatovou hudbou a výtvarným uměním?“ publikovaný ve Výtvarné práci v první polovině roku 1968.⁶⁸⁶ Jiřous se v něm pokusil identifikovat hnutí undergroundu a informovat o hudbě beatové skupiny The primitives Group (později Plastic People of the Universe). Jeho článek je dnes obecně považován za stěžejní pro pochopení undergroundu.

Lze shrnout, že vývoj tiskové činnosti svazu výtvarníků směřoval od roku 1967 k pokusům o reflexi aktuálního vývoje československého i světového umění, na úkor omezení informovanosti o kulturně politických záměrech strany a jejich plnění (v podobě socialisticko-realistické tvorby). Reakce strany, která měla tomuto trendu zamezit, byla neúčinná. Až rok 1968 však přinesl v tiskovém obsahu možnost otevřených projevů k otázkám vývoje oficiálního i alternativního umění. Výtvarná práce přitom díky svému publicistickému

⁶⁸⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, přehledy – rozbory.

⁶⁸⁶ JIROUS, Ivan: *Mesaliance či zasnuby mezi beatovou hudbou a výtvarným uměním?*. Výtvarná práce, 1968, č. 3, s. 8.

charakteru mohla lépe než ostatní časopisy svazu informovat o aktuálních názorech a požadavcích umělců, které spojoval reformní duch.

6.4 Výstavnictví Svazu československých výtvarných umělců od roku 1967 do srpna 1968

Decentralizace v oblasti procesu plánování nových výstav (blíže kap. 5.3), která byla započata již roku 1965, a která ve svém smyslu stranila dříve zapovězené abstraktní tvorbě, se začala více uplatňovat od roku 1967. Toho roku ji totiž ještě podpořil další přesun odpovědnosti – z dřívějšího důrazu na profesionalizaci (personální obměna) a vytváření osobitých profilů jednotlivých galerií (požadavek na tzv. konfrontaci uměleckých názorů), tentokrát na samotné autory, pověřované nyní výběrem svých prací určených pro danou výstavu, čímž byl oslaben vliv výstavních porot. Změna se odrazila také na charakteru výstav politicky protěžované výstavní síně Mánes v Praze (soupis výstav, viz tab. níže), ve které se tak objevili surrealisté (Toyen, Štýrský), západní umělci a prezentována zde byla také významná výstava Nová citlivost zachycující aktuální konstruktivistické aj. tendence v umění. Přesvědčivě nejvyšší návštěvnost ovšem zaznamenala výstava Pabla Picassa, konaná na přelomu let 1967/1968 – celkem 68 076 návštěvníků. Picassovi byla již tradičně věnována pozornost celosvětové odborné i laické veřejnosti, masová návštěvnost jeho výstavy v Praze proto není výjimkou. Vyšší počet návštěvníků, kteří shlédli výstavu jediného autora, svaz dokázal uvést pouze v případě výstavy Jiřího Trnky v Mánesu roku 1962 (ve dnech 23. 2. – 15. 4.), kterou shlédlo 86 560 návštěvníků.⁶⁸⁷ Trnkova díla byla zpopularizovaná díky filmové tvorbě. Ukazatel návštěvnosti dokazuje, že zmíněné dvě výstavy měly u veřejnosti natolik silný ohlas, že dokázaly výrazně zvýšit návštěvnost síně Mánes pro daný rok, oproti letům ostatním (viz tab. níže).

---

⁶⁸⁷ Archiv Hlavního města Prahy, fond MHMP II. – NVP, odbor kultury, inv. číslo: 829.

Rok 1967			Rok 1968		
Název výstavy	Termín	Návštěvnost	Název výstavy	Termín	Návštěvnost
J. Štýrský - Toyen	17. 1. - 12. 2.	12 106	Pablo Picasso	2. 12. 1967 - 21. 1.	41 829
Umění NSR	17. 2. - 19. 3.	10 075	Josef Brož (1931–1967)	26. 1. - 25. 2.	5273
Václav Tikal	24. 3. - 16. 4.	3356	E. Steichen - fotografie	1. 3. - 31. 3.	15 606
Tvůrčí skupina 58	21. 4. - 21. 5.	5129	Domov vyvzodorovaný - výtvarníci Severočeského kraje	5. 4. - 1. 5.	2948
"Blok" kresba - socha	27. 5. - 18. 6.	2177	Karel Hladík - posmrtná výstava	7. 5. - 9. 6.	4261
Čs. architektura XX. století	30. 6. - 3. 8.	3109	Jan Kotík	14. 6. - 14. 7.	2947
Tvůrčí skupina Radar	11. 8. - 17. 9.	3865	Nová citlivost	20. 7. - 18. 8.	2574
Miloslav Holý	22. 9. - 22. 10.	6285	300 malířů, sochařů a grafiků pěti generací k 50. výročí ČSSR	5. 11. - 8. 12.	6520
50 let Hollara	27. 10. - 26. 11.	4035	Malíři a sochaři Piemontu	13. 12. - 12. 1. 1969	2052
Pablo Picasso	2. 12. - 31. 12.	26 247			

*Soupis výstav uspořádaných v letech 1967–1968 ve výstavní síni Mánes v Praze.*⁶⁸⁸

Rok	Počet návštěvníků
1962	164 647
1965	44 760
1966	34 052
1967	76 384
1968	81 436
1969	33 094

*Souhrn návštěvnosti ve výstavní síni Mánes v Praze v letech 1962–1969.*⁶⁸⁹

Jako průkopnickou událost ve výstavnictví, potvrzující zároveň výše uvedená stanoviska, lze vnímat uvedení tzv. I. Pražského salonu (ve dnech 20. 7. 1967 – 25. 8. 1967), na kterém mohli teoreticky řečeno publikovat své práce všichni příslušníci svazu, a to na základě zaslání své přihlášky. Omezení bylo ovšem stanoveno datem dané přihlášky,⁶⁹⁰ takže došlo k jisté preferenci lépe informovaných umělců, kteří o výstavu projeví dříve zájem. I tak se jednalo o méně kontrolovanou výstavní akci v porovnání s praxí minulých let.

Nový výstavní záměr, který I. Pražský salon představil, však nevyvolal u kulturní veřejnosti takovou pozornost, jakou by se mu právě v předchozí době, ve které panovaly

⁶⁸⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96.

⁶⁸⁹ Archiv Hlavního města Prahy, fond MHMP II. – NVP, odbor kultury, inv. číslo: 829; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, 96, 124, 131, 142.

⁶⁹⁰ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 43-7-65, dopis od městské organizace SČSVU Praha ze dne 18. 5. 1967.

přísnější pravidla řízení uměleckého života, dostalo.⁶⁹¹ Návštěvnost salonu, uspořádaného v Parku kultury a oddechu, přestože poměrně vysoká – takřka 25 tisíc návštěvníků, byla do značné míry zapříčiněna výběrem atraktivní lokality. Výtvarníci následně salon využili především k argumentačnímu podepření plánovaných reforem ve svazu, nejčastěji s úmyslem zrušení kategorického rozdělení jeho příslušníků, ke kterému měl údajně salon svým charakterem přispět.⁶⁹² Velmi podobný „účel“ byl pak nalézán v později zavedených výstavách nazvaných Týdny v ateliéru, které začaly být pořádány od konce února 1968. Umělci získali na těchto výstavách možnost prezentovat svou tvorbu opět pouze na základě data došlé žádosti.⁶⁹³

Nejnákladnější a nejpropagovanější výstavní akce sledovaného období byla ovšem celostátní výstava k „50. výročí ČSSR“, plánovaná na druhou polovinu roku 1968. Na ní lze doložit, že i celostátní oficiální výstavy zaznamenaly v období Pražského jara posun směrem k důrazu na „přání“ daného umělce, oproti dřívějšímu politickému hledisku. Program výstavy se totiž v mnoha ohledech lišil od dříve pořádaných jubilejních výstav: její koncepce hovořila o „konfrontaci názorů“ a autorům byla ponechána možnost volby děl určených pro výstavu. Výstava se podařila v posrpnovém období realizovat do značné míry v podobě, plánované před okupací.⁶⁹⁴

6.5 Vztahy Svazu československých výtvarných umělců se zahraničím od roku 1967 do srpna 1968

Sledované období je signifikantní rozvojem kontaktů československé kultury směrem na západ, v návaznosti na to se však zkomplikoval vztah československých uměleckých svazů s jejich protějšky ve východoevropských zemích. U Svazu československých výtvarných umělců je tento jev patrný zejména v případě ve vztahu k VBKD. Ke zhoršení diplomatických kontaktů obou svazů došlo roku 1967. Jejich neporozumění pramenilo z hlubších politických příčin. Východoněmecký stranický vůdce Walter Ulbricht (generální tajemník SED v letech 1950–1971) měl odmítavý postoj k reformnímu procesu v Československu. Masivní

---

⁶⁹¹ Z rozhovoru s Olbramem Zoubkem, v Praze dne 14. 3. 2013.

⁶⁹² *Zpráva ze zasedání předsednictva SČSVU*. Výtvarná práce, 1967, č. 7, s. 7.

⁶⁹³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 95, soupis výstav „Týdny v ateliéru“.

⁶⁹⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze 31. schůze předsednictva SČSVU v Klubu architektů ČSSR ze dne 4. 9. 1968.

propaganda, která v NDR reagovala na nebezpečí rozšíření tzv. Pražského jara, pak ochladila také vztahy zmíněných uměleckých svazů.⁶⁹⁵

Mezisvazová dohoda, která byla podepsána mezi SČSVU a VBKD v únoru 1967 pro nadcházející dva roky, se sice podobala těm z předchozích let, ovšem při jejím podepisování vystoupil zcela neobvykle zástupce svazu východoněmeckých výtvarníků – první tajemník Horst Weiß, (v letech 1960–1976) s návrhem na uspořádání cyklu diskuzí mezi německou a československou stranou na téma „současný realismus“. Zamýšlel přitom vycházet z plánované VI. drážďanské výstavy výtvarného umění NDR, která měla být otevřena v říjnu 1967, přičemž se opět počítalo s jejím socialisticko-realistickým vyzněním. Weiß dopředu avizoval, že při projednávání tématu dojde „k bojovné diskuzi“. Na základě varování velvyslanectví ČSSR v Berlíně, že československá strana by v takové diskuzi „hrála druhořadou roli“, ⁶⁹⁶ nebyl Weißův návrh realizován.

Rozvoj kontaktů československých výtvarníků na západ dokládají nově založená mezinárodní výtvarná symposia v Československu (viz tabulka níže), kterých se účastnili západní umělci. Rozvíjelo se rovněž již tradiční členství výtvarníků a teoretiků výtvarného umění v mezinárodních organizacích.⁶⁹⁷ Roku 1967 byl zvolen Jiří Kotalík, člen SČSVU, dokonce místopředsedou významné Mezinárodní organizace kritiků umění (AICA), jejíž počátky jsou spojené s Francií.⁶⁹⁸

Název sympozia	Období
Sochařské symposium ve Vyšných Růžbachách	1965–1968
Sochařské symposium v Hořicích	1966–1968
Intersymposium keramiky v Bechyni	1966–1968
Symposium plastik v kovu v Ostravě	1967
Symposium Artchemo (plastické hmoty) Pardubice	1968
Symposium dřevěných plastik v Moravanech	1968
Symposium malířů v Moravanech	1968
Symposium plastik v kovu v Košicích	1968
Intersymposium stříbrníků „Stříbrný šperk“ v Jablonci	1968

*Přehled mezinárodních symposií uspořádaných v Československu v letech 1965–1968.*⁶⁹⁹

⁶⁹⁵ VILÍMEK, Tomáš: *KSČ a SED – socialistický internacionalismus? Několik poznámek ke vzájemným vztahům v letech 1969–1989*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.): *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012, s. 352.

⁶⁹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 115, dopis od Velvyslanectví Československé socialistické republiky v NDR (velvyslanec Václav Kolář) pro Ministerstvo zahraničních věcí ze dne 8. 2. 1967.

⁶⁹⁷ Jednalo se o tyto organizace: Mezinárodní organizace teoretiků (AICA), Mezinárodní organizace medailérů (FIDEM), Mezinárodní akademie keramiky (AIC), Mezinárodní asociace užitého umění a průmyslového výtvarnictví (ICSID), Mezinárodní federace fotografického umění (FIAP), Mezinárodní asociace pro užitou grafiku (ICOGRADA), Mezinárodní organizace typografů (ATYP), Světová rada řemesel (WCC).

⁶⁹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96.

⁶⁹⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 94, Usnesení sjezdu SČSVU schválené dne 11. 12. 1964 a jeho plnění.

V návaznosti na rozvoj kontaktů umělců na západ přistoupil režim k jejich omezování. Od roku 1967 toho docílil prostřednictvím zvýšení cen letenek a jízdenek na studijní a pracovní cesty do „kapitalistických“ států.⁷⁰⁰ Jednalo se však pouze o opatření s krátkodobým účinkem.

Mezinárodní styky SČSVU, zaměřené na západní země, byly naopak od počátku roku 1968 ještě zintenzivněny. Vědečtí a kulturní pracovníci (a s nimi i příslušníci SČSVU) a dále novináři, obdrželi tzv. trvalé výjezdní doložky, takže nemuseli před každou cestou opakovaně procházet schvalovacím procesem.⁷⁰¹

SČSVU se v polednovém období začal vážně zabírat myšlenkou na zesílení své schopnosti reálně kontrolovat diplomatické kontakty v kultuře prováděné státními a stranickými orgány. Vnesl za tím účelem požadavky na úpravu způsobu spravování kulturních styků se zahraničím. V květnu 1968 pak požádali oficiálně zástupci svazu na poradě se zahraničním odborem ministerstva kultury a informací o účasti na příštích jednáních o uzavírání kulturních dohod a prováděcích plánů k nim. Další požadavek přednesl A. Hoffmeister, který již delší dobu usiloval o zlomení monopolu Artcentra v oblasti zahraničního prodeje současného výtvarného umění.⁷⁰² Úspěšně probíhající jednání v této záležitosti však nebyla po srpnu 1968 již obnovena.

SČSVU se v období Pražského jara aktivně zasazoval ve formě návrhů o úpravu způsobu správy oficiálních zahraničních kontaktů výtvarníků vůči západním i socialistickým zemím. Na jednu stranu měli jeho příslušníci získat širší možnost rozvoje osobních kontaktů, na druhou hodlalo vedení svazu participovat při uzavírání mezinárodních dohod, které se svazu týkaly. Reformní komunistické vedení bylo otevřeno dialogu na toto téma, naproti tomu noví normalizační lídři ho vzápětí po svém nástupu ukončili. Realizace se tak iniciativní podněty ze strany svazu výtvarníků nedočkaly.

6.6 Následky okupace

Příchod sil Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. srpna 1968 neznamenal pro umělecké svazy počátku radikální změny. Vojenská okupace se jich však přímo dotkla,

---

⁷⁰⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 92, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 9. 2. 1967.

⁷⁰¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zpráva v Rudém právu ze dne 9. 5. 1968; Tamtéž, Dopisy členům Svazu čs. výtvarných umělců, červen 1968, č. 2, s. 22.

⁷⁰² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, záznam z porady odboru Ministerstva kultury a informací o organizaci a výměnách výtvarných výstav se zahraničím ze dne 22. 5. 1968.

protože došlo k obsazení jejich sídel v Praze;⁷⁰³ sídlo Svazu československých výtvarných umělců v budově Mánesu zabrali okupační vojáci na přelomu 21. a 22. srpna, zrovna tak jako třeba sídlo svazu spisovatelů. Kromě zmíněného Mánesu byla obsazena také Galerie mladých, galerie Čs. spisovatele a galerie na Karlově náměstí a dále redakční prostory časopisů SČSVU. Lze se domnívat, že se sovětské velení zaměřovalo na předpokládaná centra reformního hnutí, k nimž umělecké svazy patřily. Zároveň měla být umlčena tisková média – v tomto případě umělecké časopisy. Budovy svazů v metropoli pak mohly vojenským složkám rovněž posloužit jako vhodné, či logisticky výhodné, stanoviště pro posádku.

Primární reakcí na okupaci bylo telefonické vyjádření podpory od předsedy SČSVU Adolfa Hoffmeistera adresované prezidentu republiky, předsednictvu ÚV KSČ a vládě. Předseda se touto cestou rovněž přihlásil k požadavku „okamžitého“ svolání mimořádného XIV. sjezdu strany⁷⁰⁴ (uspořádán byl druhý den po zahájení vojenské intervence, kterou na svém jednání odsoudil).⁷⁰⁵

Po 21. srpnu 1968 žily ideály Pražského jara v kulturní společnosti ještě několik měsíců; každý umělecký svaz vydal nějakou formu prohlášení požadující realizaci polednové politiky „socialismu s lidskou tváří“.⁷⁰⁶ Společné vyjádření v tomto smyslu vydali potom umělci 31. srpna 1968 v tzv. „Prohlášení umělců, novinářů a vědců“, ve kterém se všichni přihlásili k myšlence na „demokratizaci“ státu.⁷⁰⁷

V opačném duchu v této době ve svazech působili zastánci socialistického realismu, kteří byli podpořeni nastalou mezinárodně-politickou změnou. Zastoupení však byli pouze ve velmi nízkém počtu – jak bude později prokázáno, z důvodu neschopnosti režimu získat ve svazech své stoupence (kolaboranty). Dokládá to již schůze stranické organizace SČSVU v Praze ze dne 28. listopadu 1968, na které byla téměř jednohlasně, tedy s jedinou výjimkou Emanuela Famíry, schválena rezoluce požadující pokračování reformního kursu. Na této

---

⁷⁰³ OTÁHAL, Milan: *Česká společnost na počátku tzv. normalizace*. In: TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (eds.): *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha 2008, s. 15; OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. Praha 2011, s. 15.

⁷⁰⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, text prohlášení ze dne 21. 8. 1968, Praha.

⁷⁰⁵ VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 387.

⁷⁰⁶ Např. Prohlášení ústředního výboru Svazu československých skladatelů ze dne 24. 10. 1968 upozorňovalo na nástup kabinetní neotevřené politiky, která je v rozporu s akčním programem ÚV KSČ: „[...] *Nesouhlasíme s těmito jevy a tendencemi. Jsme stále přesvědčeni, že má-li naše politická aktivita mít nějaký smysl, pak je to jedině v cestě uskutečňování polednové politiky* [...]“. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, *Ze života svazů. Zasedání ústředního výboru svazu čs. skladatelů*. Bulletin koordinačního výboru tvůrčích svazů, listopad 1968, č. 4, s. 2–3.

⁷⁰⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67 a karton 85, Prohlášení umělců, novinářů a vědců ze dne 31. 8. 1968.

schůzi dále přítomní kritizovali vedoucí stranické představitele, kteří měli „ustupovat moskevským tlakům“.⁷⁰⁸

Zábor budovy Mánes v Praze znemožnil vedení SČSVU zajistit obvyklý chod svazu. Přerušena byla i výstavní a tisková činnost v hlavním městě, pro něž chyběly potřebné dokumenty a podklady, a to až do poloviny září 1968, kdy vojenské složky budovu Mánes vyklidily, ovšem i s částí původního vybavení.⁷⁰⁹

Jednání a zasedání vedoucích orgánů svazu v době záboru budovy Mánes se konala v provizorních prostorech. Dostupní členové z vedení SČSVU⁷¹⁰ se od 26. srpna sházeli na takřka každodenních jednáních, jejich počet však kolidoval pouze mezi 7–20 osobami; často mezi nimi byli zastoupeni např. Emil Cimbura, Jiří Černý, Václav Dolejš, Čestmír Kafka, Josef Němec, Luděk Novák, Jaroslav Otčenášek, Josef Raban a Jiří Šetlík.⁷¹¹ Lze předpokládat, že řada členů vedení byla nepřítomna z důvodu řešení osobních a profesních problémů vzniklých jako následek vypjaté situace vojenského obsazení země, případně preferovali jinou diskuzní a vyjednávací platformu, jako tomu bylo u předsedy svazu A. Hoffmeistera. Zprvu četné schůzky pokračovaly od poloviny září s několikadenními intervaly. Cílem těchto jednání přetrvávalo „legalizování vedoucích orgánů svazu“. Na jednáních se však nejintenzivněji řešily otázky obnovy činnosti svazu, a to i přes trvající vojenský zábor některých jeho budov.⁷¹²

Za této situace vyslalo vedení SČSVU koncem srpna 1968 do obsazeného Mánesa delegaci,⁷¹³ aby projednala s přítomným velícím důstojníkem možnost vrácení budovy. Delegace sice nedosáhla svým vyjednáváním ve věci žádného pokroku, podařilo se jí ale vniknout do objektu, kde shledala, že kromě kancelářských prostor byla obsazena i výstavní síň Mánes a klubové prostory; kanceláře pak byly, podle výpovědi vyslaných delegátů, částečně poškozeny, později bylo zjištěno také odcizení fotografického vybavení.⁷¹⁴

⁷⁰⁸ Archiv Národní galerie, f. Emanuel Famíra, sig. 43-7-65, dopis Emanuela Famíry pro Ústřední Kontrolní a Revisní komisi, 11. 1. 1969.

⁷⁰⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze schůze užšího předsednictva SČSVU ze dne 26. 8. a 27. 8. 1968 a zpráva o činnosti předsednictva SČSVU od 21. 8. 1968; Tamtéž, karton 85, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 12. 9. 1968.

⁷¹⁰ Tj. někteří členové předsednictva a ústředního výboru SČSVU, členové výboru sekce malířství, sochařství, grafiky a členové výboru sekce užitého a průmyslového umění, dále členové komise teoretiků a členové ústředního výboru ČFVU.

⁷¹¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 68, zápisy užšího předsednictva SČSVU ze dne 26. 8. 1968, 27. 8. 1968, 28. 8. 1968, 30. 8. 1968, 31. 8. 1968, 4. 9. 1968, 12. 9. 1968, 3. 10. 1968.

⁷¹² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze schůze užšího předsednictva SČSVU (celkem uskutečněno 108 schůzí) ze dne 26. 8. a 27. 8. 1968, zpráva o činnosti předsednictva SČSVU od 21. 8. 1968; Tamtéž, karton 85, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 12. 9. 1968.

⁷¹³ Ve složení: Kafka, Šetlík, Řápek, Černý.

⁷¹⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze schůze rozšířeného předsednictva SČSVU ze dne 27. srpna 1968 v klubu architektů ČSSR, dopis od Josefa Rabana pro presidium SČSVU ze dne 9. 10. 1968.

Hoffmeister rozeslal jako další formu odporu proti okupaci dopisy adresované svazům výtvarných umělců SSSR, NDR, Polska, Bulharska, Jugoslávie, Maďarska a dále organizacím AICA a UNESCO, jejichž obsahem byla shodně obhajoba takové podoby socialismu, která se rozvinula v Československu v posledních měsících, zdůraznil přitom podmínku svobodné umělecké tvorby. Hoffmeister současně v tomto diplomatickém poselství garantoval svou osobní (a potažmo celého SČSVU) podporu polednové politiky KSČ, kterou označil za „internacionálně platnou“.⁷¹⁵ Hoffmeisterem oslovené umělecké svazy však byly příslušnými politickými špičkami nabádány k ignorování, nebo přímo k odsouzení československého vývoje. Například ve Svazu výtvarných umělců NDR byla vyvstálá situace „analyzována“ na jednání jeho ústředního výboru v říjnu 1968. VBKD byl již tradičně o vývoji v SČSVU informován dobře, nechával si zasílat překlady závěrů z jeho sjezdů i překlady vybraných článků z Výtvarné práce. V usnesení zmíněného jednání se hovořilo o ponechání Hoffmeisterova dopisu bez odpovědi a dále o nutnosti odstranit „kolísající názory“ jak z vedení VBKD, tak z diskuzí jeho běžných příslušníků. Usnesení se zabývalo také definováním vhodných témat, jež by přivedla zmíněné rozdílné diskuze, vyjadřované příslušníky východoněmeckého svazu, výhradně na otázky marxismu-leninismu.⁷¹⁶

Posrpnová snaha Adolfa Hoffmeistera o udržení otevřených dveří také v oblasti cestovních možností pro příslušníky SČSVU se podobně jako jeho další snahy setkala s neúspěchem. Jeho žádost z prosince 1968 na získání trvalých výjezdních doložek na pracovní cesty, adresovaná ministru vnitra Janu Pelnářovi, nebyla vyslyšena.⁷¹⁷

Vzhledem k tomu, že byl Adolf Hoffmeister v prvních dnech okupace pracovníčně plně vytížen v Koordinačním výboru českých tvůrčích svazů, schválilo předsednictvo SČSVU dne 29. srpna 1968 nového zastupujícího předsedu svazu; do této funkce delegovalo hned několik osob: Luďka Nováka, Stanislava Libenského, Čestmíra Kafku a Jaroslava Otčenáška.⁷¹⁸ Funkce tedy byla kolektivní, zastávaná těmi, kteří vyzískali v danou chvíli čas a prostor pro její vykonávání.

K navrácení budovy Mánes do správy SČSVU došlo 13. září 1968. Vedoucím orgánům svazu se následně podařilo obnovit alespoň v hrubých rysech svou činnost i chod

---

⁷¹⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, dopis uměleckým svazům od A. Hoffmeistera.

⁷¹⁶ Akademie der Künste – Archiv, Berlin, f. VBKD-Zentralvorstand, karton 725, Beschluß der 15. Tagung des Zentralvorstandes des Verbandes Bildender Künstler Deutschlands, 31. 10 1968; Tamtéž, Hausordnung für die Diensträume des Verbandes VBKD, 26. 4. 1969; MÄRZ, Roland: *Rezeptionen*. In: Kunst in der DDR. Eine Retrospektive der Nationalgalerie. Berlin 2003, s. 142.

⁷¹⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, dopis od A. Hoffmeistera pro ministra vnitra Jana Pelnáře ze dne 2. 12. 1968 a odpověď ministra vnitra ze dne 3. 1. 1969.

⁷¹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze schůze rozšířeného předsednictva SČSVU ze dne 29. 8. 1968 v prostorách ČFVU.

svazu.⁷¹⁹ Nucenou neúčastností na politickém dění, způsobenou setrváním vedoucích představitelů SČSVU na předsrpnových politických postojích a jejich další veřejné proklamaci, se však svaz dostával do izolace vůči politickému vedení země.

Výstavní činnost v Praze se podařila obnovit v polovině měsíce září. Realizovaly se dříve připravené výstavy. Rozeběhla se opět také příprava výstavy k „50. výročí Československa“. V krajích probíhalo obnovování výstavní činnosti specificky s ohledem na místní podmínky; krajské organizace SČSVU dostaly při obnovování své činnosti od svazového vedení volnou ruku. Vedení Slovenského svazu výtvarných umělců zůstávalo v prvních posrpnových dnech mimo dosah vedoucích orgánů svazu v Praze a situaci řešilo specificky v závislosti na místních podmínkách.⁷²⁰

Prostory redakce časopisu Výtvarná práce vyklidili okupační vojáci 17. září 1968; 25. září 1968 vyšlo potom nové číslo časopisu. Redakce stihla do okupace vydat 15 čísel Výtvarné práce z plánovaných 26 čísel. Pro následující tři čísla byl jejich obsah ponechán v podobě připravené před okupací, aktualizován byl pouze úvod časopisu.⁷²¹ Zpoždění ve vydávání Výtvarné práce bylo dohnáno dvojčísly.⁷²²

V nastalé politické konstelaci nebylo snadné otevřeně komentovat situaci v zemi; v úvodním článku Výtvarné práce z 25. září 1968 se tak redakční rada obracela spíše do vlastních řad a kritizovala svou naivitu: „[...] *Příliš často jsme zaměřovali publicistiku, dokonce i literaturu za politiku. Vedlo to k iluzím, že napsané se stává skutečností a přechasto jsme pak naráželi na tvrdou realitu, která nedbala našeho vtipu ani ducha, ani etiky a smyslu pro fair play [...].*“⁷²³ Článek dále vybízel k hledání „jistot“ v tradici umělecké práce vytvářené pod tlakem nepříznivých politických událostí (př. práce Emila Filly aj.). Miroslav Klivar ve svém článku v témže čísle uveřejnil za sebe i za celý svaz oficiální prohlášení, když uvedl: „[...] *Znovu si připomeňme základní skutečnost: pro kulturu není návratu k předlednovým poměrům, nelze ustoupit ani o krok v kulturně politické linii. Proto jsme uvítali poslední prohlášení vlády, která znovu zdůrazňuje, že bude nadále střežit svobodu umělecké tvorby [...].*“⁷²⁴

---

⁷¹⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 4. 9. 1968; Tamtéž, karton 67, zpráva o činnosti předsednictva SČSVU od 21. 8. 1968, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 12. 9. 1968 v Klubu architektů ČSSR; Tamtéž, karton 124, dopis od Nejvyššího kontrolního úřadu ČSR pro redakci Výtvarné práce ze dne 24. 4. 1970.

⁷²⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, zápis ze schůze předsednictva SČSVU v Klubu architektů ČSSR ze dne 4. 9. 1968.

⁷²¹ *Jak pokračovat?*. Výtvarná práce, 25. 9. 1968, č. 16–17, s. 5.

⁷²² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 124, zpráva o situaci časopisu Výtvarná práce ze dne 28. 8. 1968.

⁷²³ *Hledání jistot*. Výtvarná práce, 25. 9. 1968, č. 16–17, s. 1.

⁷²⁴ KLIVAR, Miroslav: *Střežit svobodu umělecké tvorby*. Výtvarná práce, 25. 9. 1968, č. 16–17, s. 1.

V důsledku zmíněné izolace svazu od státní moci začalo postupně docházet k paralyzování jeho interních mechanismů, vytvořených v období Pražského jara. Další vyjednávání se státní mocí se i z toho důvodu přesunulo na Koordinační výbor českých tvůrčích svazů v Praze.

6.6.1 Koordinační výbor českých tvůrčích svazů po srpnové okupaci Československa

Již bylo uvedeno, okupace přerušila přímou komunikaci mezi uměleckými svazy a stranickým vedením. Vyjednávání bylo proto svěřeno Koordinačnímu výboru českých tvůrčích svazů v Praze,⁷²⁵ který zůstal i v době vypjaté politické atmosféry v kontaktu s ústředními vládními a stranickými orgány.⁷²⁶ Podle slov historika Tomáše Vilímka aktivně přispíval k boji proti občanské rezignaci a politické restauraci.⁷²⁷

Prostřednictvím výboru se mohli také někteří zástupci SČSVU účastnit významných schůzek a jednání s předními představiteli státu: prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou a ministrem kultury Miroslavem Galuškou aj.⁷²⁸ I tento vyjednávací prostor však postupně slábl.⁷²⁹ Navíc bylo pro výbor již od počátku obtížné spojit se se stranickými funkcionáři.

Koordinační výbor pořádal v napjaté atmosféře prvních dní okupace své schůze denně;⁷³⁰ od září začal navíc vydávat informační bulletin, který potom mimo jiné dementoval informace o hromadné emigraci kulturních pracovníků. Bulletin přinášel informace ze zasedání koordinačního výboru, zveřejňoval jeho prohlášení, přinášel také souhrny z jednání vedoucích orgánů uměleckých svazů, dopisy zasílané vládě a straně, vydával informační zprávy o změnách v oblasti kultury, přetiskoval referáty a stanoviska kulturních představitelů apod.

Ve dnech 22. a 26. listopadu 1968 se z rozhodnutí Koordinačního výboru konalo v Praze významné zasedání umělců, novinářů a vědců. Z hostů byli přítomni zástupci z ÚV KSČ a Národního shromáždění. Zasedání odhlasovalo odeslání pozdravného telegramu prezidentu Ludvíku Svobodovi. Především však přijalo tzv. „Stanovisko vědců, umělců a

---

⁷²⁵ Výbor zahrnoval: Svaz českých novinářů, Svaz čs. spisovatelů, Svaz čs. filmových a televizních tvůrců, Svaz čs. divadelních umělců, Svaz čs. skladatelů, Svaz architektů ČSSR, Svaz čs. výtvarných umělců, Přípravný výbor vědeckých pracovníků, Svaz čs. estrádních umělců a artistů, Odborový svaz umění a kultury.

⁷²⁶ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 23.

⁷²⁷ VILÍMEK, Tomáš: *Občanská společnost a její význam*. Paměť a dějiny, 2008, roč. 2, č. 2, s. 13.

⁷²⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, zápis ze schůze předsednictva SČSVU ze dne 12. 9. 1968; Tamtéž, karton 67, zpráva o činnosti předsednictva SČSVU od 21. 8. 1968.

⁷²⁹ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 99.

⁷³⁰ JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny pražského jara*. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69. Brno 1993, s. 104.

novinářů k současné situaci“;⁷³¹ za SČSVU byli podepsáni: Č. Kafka, J. Šetlík, L. Novák. Stanovisko vyzývalo k aktivnímu vstupu do veřejného prostoru za účelem udržení procesu reformy režimu: „[...] Dnes však silněji než dříve pociťujeme potřebu [...] vstoupit do veřejného dění i jako reálná společenská síla, která je schopna se projevat – tak jako ostatní vrstvy obyvatelstva – kolektivními a organizovanými akcemi [...] Konstatujeme, že kulturní reprezentace našich národů se tudíž nechce vzdát své přímé účasti na veřejném životě, že se chce podílet na formování socialistické politiky a že i nadále chce spoluvytvářet koncepci kulturní politiky [...].“⁷³² Stanovisko dále vyjadřovalo přání (požadavek) kulturní obce, která se odmítala vzdát možnosti svobodného myšlení a vyjadřování; text prohlášení opakovaně zdůrazňoval možnost svobodného zprostředkování informací.⁷³³

Koordinační výbor nedosáhl svými prohlášeními v reálném vývoji žádného, pouze symbolického významu. Stranická moc s ním o nich odmítala, na rozdíl od situace před srpnem 1968, dále jednat.

6.7 Závěrečné shrnutí kapitoly

Svaz československých výtvarných umělců vystupoval ve sledovaném období veřejně s požadavkem na rozsáhlou změnu systému řízení kultury, potažmo režimu. Zárodky reformního hnutí ve Svazu československých výtvarných umělců jsou pozorovány od roku 1967, vrchol reformního období přitom spadá do období tzv. Pražského jara, datovaného od ledna do srpna 1968. Poté dochází k jeho útlumu.

Jeden z předních iniciátorů reformu ve svazu výtvarných umělců byl jeho předseda, Adolf Hoffmeister. Signifikantní pro jeho činnost bylo úsilí propojit postup s ostatními uměleckými svazy. Vzniklý Koordinační výbor českých tvůrčích svazů se soustředil na „dialog“ se státními orgány a usiloval také o získání podpory od stranických špiček, které byly po lednu 1968 ochotny s umělci a intelektuály vyjednávat a naslouchat jejich požadavkům.

V období Pražského jara se Svaz československých výtvarných umělců veřejně přihlásil k tzv. socialismu s lidskou tváří – k demokratizaci režimu. Zastánců socialistického realismu a zpolitizovaného řízení umění vystupovalo z řad jeho příslušníků veřejně jen velmi

---

⁷³¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, Bulletin Koordinačního výboru tvůrčích svazů, prosinec 1968, č. 5, s. 1.

⁷³² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, materiály z prvního dne jednání ústředních výborů tvůrčích svazů a ČSAV ze dne 22. 11. 1968.

⁷³³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 67, dopis od Ludvíka Pacovského (za Koordinační výbor tvůrčích svazů) pro předsednictvo SČSS ze dne 14. 11. 1968 a materiály z prvního dne jednání ústředních výborů tvůrčích svazů a ČSAV ze dne 22. 11. 1968; Tamtéž, karton 85, Bulletin Koordinačního výboru tvůrčích svazů, prosinec 1968, č. 5, s. 3–4.

málo; tuto skutečnost zapříčinil do značné míry fakt, že vedení svazu zatlačilo příznivce socialistického realismu mimo rozhodující pozice a přerušilo s nimi kontakt.

Okupace státu nepohřbila okamžitě naději valné části příslušníků SČSVU na požadovanou reformu režimu v Československu. Vedení SČSVU vydalo, podobně jako další umělecké svazy, několik veřejných prohlášení odsuzujících okupaci a volajících po pokračování v reformním kurzu. Komunikace vedení svazu s mocenskými strukturami však ustávala; Koordinační výbor, který stále disponoval jistým politickým vlivem, a to i díky osobním kontaktům jeho členů na politické špičky, ho postupně ztrácel také. Svaz výtvarníků se začal dostávat do izolace a existenční tísně, která v budoucnu vytvoří příhodné podmínky pro jeho „normalizaci“.

7 OBDOBÍ LET 1969–1972

Kapitola sleduje vývoj svazu od okamžiku jeho federalizace (resp. III. sjezdu SČSVU v dubnu 1969) do normalizace svazu roku 1972. Tímto rokem, tj. v době, kdy byl český a také slovenský svaz výtvarníků kompletně člensky „očištěn“ na základě normalizační politiky, končí sledované období sedmé kapitoly a zároveň předkládané práce. Procesem normalizace svazu totiž dochází ke ztrátě kontinuity s předešlým Svazem československých výtvarných umělců. Kapitola sleduje politické tlaky, které měly za cíl přeměnit svaz výtvarníků do podoby mocenského nástroje režimu k ovládnutí výtvarného umění.

Proces normalizace režimu v Československu byl determinován požadavky Moskvy. Tzv. Brežněvova doktrína v reakci na uvolnění semknutosti bloku socialistických států obnovila praxi omezené autonomie vůči Sovětskému svazu.⁷³⁴

Požadavky, které Moskva uplatnila vůči KSČ, spočívaly v obnovení bezvýhradného monopolu strany nad řízením společnosti, dále na jejím zřeknutí se reformního úsilí a na oficiálním schválení oprávněnosti srpnového vpádu sil Varšavské smlouvy do Československa. Klíčovou otázkou pro naplnění zmíněných požadavků byla obměna vedoucích funkcionářů. Nejprve došlo k obměně stranického aparátu, následovaly změny u vedoucích státních pracovníků a později byly rozšířeny na další struktury a organizace režimu.⁷³⁵

Výměna stranického vedení, uskutečněná v dubnu 1969, při které A. Dubčeka ve funkci prvního tajemníka strany vystřídal Gustáv Husák, znamenala zásadní obrat politického vývoje v Československu. Příznivci reformního proudu byli následně odsouváni na méně významné pozice nebo přímo odvoláni.⁷³⁶ Cílem představitelů normalizačního proudu se stalo ovládnutí médií a dále podchycení aktivit intelektuálů a umělců, u nichž byla nalézána základna pro „oportunistické síly“ stojící proti novému režimu.⁷³⁷

Jedinou realizovanou reformou z období Pražského jara se stala federalizace státu, potažmo také Svazu československých výtvarných umělců.

---

⁷³⁴ VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 342.

⁷³⁵ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 35.

⁷³⁶ BROWN, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Brno 2011, s. 470; VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa: normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. Brno 2003, s. 16–17.

⁷³⁷ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 36.

Ve výtvarném umění můžeme pro roky 1969–1972 uvažovat o jisté setrvačnosti předchozího vývoje; navzdory postihům představitelů demokratizačního procesu totiž zůstala výtvarná produkce ve své podobě v zásadě nedotčena.⁷³⁸ Silně zasažena byla na druhou stranu od roku 1970 autonomie svazu na státních a stranických orgánech. Normalizační tlak dokázal zakonzervovat možnost realizace dříve plánovaných reformních změn ve svazu.⁷³⁹ Vyzdvihnutí roku 1972, jako mezníku pro dovršení procesu normalizace v oficiálním umění, můžeme potom sledovat i v dalších uměleckých svazech.⁷⁴⁰

7.1 Federalizace Svazu československých výtvarných umělců a ustavující konference Svazu českých výtvarných umělců

Od počátku roku 1969 začaly být v návaznosti na federalizaci státu, která vešla v účinnost od ledna 1969, federalizovány také společenské organizace, mezi nimi i umělecké svazy. Mezi prvními byly v únoru 1969: Svaz československých divadelních umělců, Svaz československých filmových a televizních umělců a Svaz československých skladatelů.⁷⁴¹

Adolf Hoffmeister vyjednával v měsíci únoru 1969 se státní mocí přípravu federalizace pro Svaz československých výtvarných umělců. V této souvislosti informoval presidenta republiky Ludvíka Svobodu o plánovaném průběhu třetího sjezdu SČSVU a předpokládaném federativním rozdělení svazu, realizovaném potom v jeho průběhu.⁷⁴²

Třetí sjezd SČSVU se uskutečnil dne 24. dubna 1969 v Brně. Jeho průběh byl krátký, ukončen byl již po půldenním jednání. Jediným bodem programu bylo schválení (odhlasování) federalizace svazu. Časová krátkost a program sjezdu svědčí o tom, že výtvarní umělci neměli zájem o nic jiného, než právě o provedení federalizace svazu. Lze u nich rovněž předpokládat obavu z rozvedení diskuze, kterou by mohl režim vnímat negativně. Nejednalo se ani o reprezentativní akci s významnými hosty.

Vzápětí po ukončení III. sjezdu SČSVU se konala ustavující konference Svazu českých výtvarných umělců, která potom ukončila jednání o den později, 25. dubna 1969. Adolf Hoffmeister zdůvodnil ve svém projevu, proneseném v průběhu konference, rozhodnutí

⁷³⁸ BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Politické rámce aktivit neoficiální slovenskej výtvarnej scény sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. In: BUDIL, Ivo (ed.): *Totalitarismus 6*. Plzeň 2014, s. 120 a 123.

⁷³⁹ ZEMÁNEK, Jiří: *Od luminodynamismu k médiu videa*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI/2*. Praha 2007, s. 537.

⁷⁴⁰ BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Politické rámce aktivit neoficiální slovenskej výtvarnej scény sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. In: BUDIL, Ivo (ed.): *Totalitarismus 6*. Plzeň 2014, s. 123; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 131.

⁷⁴¹ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, svazek 5, arch. j. 17/9, zpráva o sjezdech tvůrčích svazů uskutečněných v únoru 1969 a o přípravě dalších sjezdů, 13. 3. 1969; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 106.

⁷⁴² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 119, Hoffmeisterův projev na sjezdu SČSVU ze dne 25. 4. 1969, rukopis.

nekandidovat na předsedu SČVU; mluvil o únavě z bezvýsledných jednání se státními orgány. Dále zdůraznil nutnost vytrvat v úsilí o udržení svobodného uměleckého projevu. Jeho prognóza příštích dní svazu byla spojena s hospodářskými těžkostmi, a proto apeloval na nové vedení, aby dokázalo získat peněžní prostředky mimo státní dotace, a to hlavně z prodeje.⁷⁴³ Novým předsedou Svazu českých výtvarných umělců byl poté zvolen malíř Jaroslav Otčenášek (1909–1972),⁷⁴⁴ který již tradičně zastával vysoké funkce jak ve svazu výtvarníků, tak ve Fondu českých výtvarných umění. Hoffmeister jeho volbu podpořil. Předpokládal, že jako politicky méně exponovaná osoba bude mít Otčenášek větší šanci na obnovu komunikace s vedením státu. Nový ústřední výbor SČVU čítal 65 osob,⁷⁴⁵ z toho 4 ženy (6%).

Stanovy Svazu českých výtvarných umělců nerespektovaly předchozí reorganizační plány připravované od roku 1966, které hovořily o vytvoření centrální odborové organizace spravující sociální otázky pro tzv. „názorové celky“ výtvarných umělců a teoretiků. Organizace SČVU zůstala naproti tomu v hlavních rysech podobná dřívějšímu Svazu československých výtvarných umělců. Stanovy SČVU tak odrážely pouze na několika málo místech požadavek na reformu řízení výtvarného života. Jeden z „cílů“ svazu v tomto smyslu uvádí: „[...] *Základním úkolem SČVU je vytvářet co nejpríznivější podmínky pro rozvoj tvůrčí práce svých členů a důsledně hájit jejich umělecká, občanská a politická práva ve všech složkách a institucích veřejného života [...].*“ Stanovy nenaplnily ani požadavek na zrušení kategorického rozdělení příslušníků svazu; tři příslušné kategorie byly pouze přejmenovány. Možnost zakládat tvůrčí skupiny stanovy neuváděly, jejich obdoba se dá však nalézt v kapitole o „volných sdruženích“: „[...] *Příslušníci SČVU se mohou v rámci SČVU sdružovat do volných sdružení a vyvíjet činnost pod jeho ochranou; členy volných sdružení mohou být i jejich hosté. Mohou být založena na principu teritoriálním, zájmovém nebo názorovém [...].*“⁷⁴⁶

⁷⁴³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 119, Hoffmeisterův projev ze dne 25. 4. 1969.

⁷⁴⁴ Jaroslav Otčenášek. Výtvarná práce, 1969, č. 5–6, s. 1.

⁷⁴⁵ František Bělohlávek, Pavel Brom, František Emler, Arnošt Folprecht, Antonín Gajdůšek, Alena Gutfreundová, Miloslav Hejný, Adolf Hoffmeister, Miloslav Holý, Vily Horný, Karel Hyliš, Vladimír Janoušek, Zdeněk Chotěnovský, Josef Jíra, Čestmír Kafka, Valerián Karoušek, Jiří Kolář, Stanislav Kolíbal, Vladimír Kovářik, Bohumil Krátký, Jan Kudláček, Antonín Kuchař, Václav Kysela, Sylva Lacinová, Slavoj Nejd, Josef Němec, Milan Obrátil, Jaroslav Otčenášek, Arnošt Paderlík, Zdeněk Palcr, Jaroslav Paur, Milan Peterka, Vladimír Preclík, Rudolf Prokop, František Ronovský, Zdeněk Rybka, Miloš Slezák, Jan Smetana, Jindřich Veselka, Jaromír Wišo, Jaroslav Ullman, Václav Dolejš, Josef Flejšar, Jan Hladík, Vladimír Jelínek, Jaroslav Kadlec, Stanislav Libenský, Adolf Matura, Bohumil Míra, Bohdan Mrázek, Josef Prošek, Pravoslav Rada, Jan Rajlich, Jiří Rathouský, Bohuslav Richlink, Zora Smetanová, Jaroslav Šváb, Lubor Těhnik, Karel Wunsch, Karel Hetteš, Miroslav Klivar, Albert Kutal, Luděk Novák, Jiří Šetlík, Ludmila Vachtová. Zdroj: Výtvarná práce, 28. 7. 1969, č. 5–6, s. 4.

⁷⁴⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, návrh stanov SČVU z roku 1969.

Ministerstvo vnitra České socialistické republiky odmítlo stanovy SČVU schválit, takže na rozdíl od stanov Svazu slovenských výtvarných umělců, přijatých ministerstvem vnitra Slovenské socialistické republiky dne 9. prosince 1969 (rozhodnutím čj. VVS/248/1969),⁷⁴⁷ nebyla česká část dřívějšího společného československého svazu oficiálně uznána. Tím pádem nedošlo ani ke „zlegalizování“ nového vedení SČVU, které proto mělo po právní stránce až do přijetí stanov charakter přípravného výboru. SČVU pozbyl rovněž i práv vyplívající z členství v Národní frontě.⁷⁴⁸ Stanovy SČVU byly přijaty až po provedení obměny vedení svazu, a to dne 21. prosince 1970 (čj. VS/3 – 1238/70).⁷⁴⁹ Zdlouhavý proces schvalování stanov byl v souladu se širším plánem KSČ na normalizaci českých uměleckých svazů (blíže kap. 7.3).

Závěrečné usnesení ustavující konference SČVU zdůraznilo, že čeští výtvarní umělci trvají na demokratickém charakteru společnosti, který se údajně prosadil po lednu 1968, a tedy i na požadavku zrušení cenzury a na možnosti volného pohybu v zahraničí. „[...] *Zavazujeme se učinit všechno na obranu toho, co se u nás stalo zvykem nazývat socialismus s lidskou tváří i na obranu těch, kteří se tuto ideu snaží uskutečnit [...].*“ Usnesení dále vyjádřilo podporu Koordinačnímu výboru tvůrčích svazů s požadavkem na pokračování jeho působení v kultuře.⁷⁵⁰

Ustavující konference SČVU odrážela totéž úsilí, jako tomu bylo i u ostatních českých uměleckých svazů – vyhnout se střetům s normalizační politikou, za cenu možnosti existence v novém režimu. Zároveň však svazy trvaly na požadavku tvůrčí svobody, což je stavělo do konfrontace právě k aktuální normalizační politice. Podobnost lze nalézt například u průběhu ustavujícího sjezdu Svazu českých spisovatelů, který se po četných odkladech uskutečnil 10. června 1969. Jak upozornil Zdeněk Doskočil, spisovatelé nevyužili možnosti pojmout sjezd jako prostor pro vyjádření odporu k normalizační politice, vyhnuli se tak komentářům k aktuální politické situaci. Shodně jako výtvarníci však vyjádřili podporu Koordinačnímu výboru českých tvůrčích svazů, který byl přitom již v této době terčem ostrých politických útoků.⁷⁵¹

---

⁷⁴⁷ *K likvidaci Svazu československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 2. 3. 1971, č. 5, s. 5.

⁷⁴⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88 a 188, zápis ze zasedání ÚV SČVU ze dne 26. 2. 1970 v klubu Mánes a zápis první schůze přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců ze dne 11. 2. 1971.

⁷⁴⁹ *K likvidaci Svazu československých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 2. 3. 1971, č. 5, s. 5.

⁷⁵⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 113, usnesení ustavujícího sjezdu SČVU ze dne 25. 4. 1969.

⁷⁵¹ DOSKOČIL, Zdeněk: *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů v červnu 1969*. In: kol. autorů: *Pražské jaro 1968. Pokus o obnovu občanské společnosti*. Praha 2008, s. 211, 214, 219.

Jako důsledek federalizace uměleckých svazů se následně projevilo rozlišení stupně normalizačního tlaku uplatňovaného na umělecké svazy (a nejen na ně) v českých zemích a na území Slovenska, kde tento proces probíhal v poněkud mírnějším duchu.⁷⁵²

7.2 Rozpuštění Koordinačního výboru českých tvůrčích svazů

Koordinační výbor českých tvůrčích svazů byl vnímán prizmatem nastupujícího normalizačního režimu jako jeho konkurent – ovlivňoval veřejné mínění v neprospěch normalizační politiky, protože nabádal k pokračování reformního kurzu. Státní bezpečnost aktivity výboru za této situace sledovala.⁷⁵³

Již v počátečním období tlaku normalizační politiky se Koordinační výbor českých tvůrčích svazů v Praze rozhodl rozpustit své řady, a to s ohledem na četnou kritiku, kterou ho častovaly stranické složky; bylo zřejmé, že nemůže dostát závazkům, které výbor formuloval při svém založení a uvést tak liberalizaci uměleckého života do reality.

Poslední oficiální schůze Koordinačního výboru se konala 22. května 1969.⁷⁵⁴ Schůze se účastnili zástupci ústředních výborů českých uměleckých svazů, tzn. svazu: spisovatelů, skladatelů, výtvarníků, architektů, divadelních a rozhlasových umělců, filmových a televizních umělců, estrádních a varietních umělců a dále také zástupci vědeckých pracovníků a odborového svazu v kultuře a umění. Ústřední výbor svazu novinářů poslal pouze svého pozorovatele. Argument, který účastníci schůze uvedli pro rozpuštění Koordinačního výboru, spočíval v údajné nemožnosti vykonávat v podmínkách měnícího se režimu svou činnost a dodržovat zároveň zásady, definované při založení výboru.⁷⁵⁵

Státní moc se pokusila zamezit Koordinačnímu výboru v konání jeho poslední schůze. Dopoledne 22. května 1969 bylo výboru zakázáno oběžníkem ministerstva školství konat schůzi na půdě Právnické fakulty UK v Praze, kde byla plánována. Současně s tím obdrželi zástupci Koordinačního výboru dopis od předsedy ÚV Národní fronty Evžena Erbana s doporučením zrušit plánovanou schůzi. Doporučení schůzi nekonat bylo projevováno také ze strany tajemníka byra ÚV KSČ a od kulturně politického oddělení byra ÚV KSČ.

⁷⁵² Srov. VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha 2000, s. 389.

⁷⁵³ OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. Praha 2011, s. 21.

⁷⁵⁴ Historik Jan Mervart datuje likvidaci Koordinačního výboru tvůrčích svazů o několik dní později – na přelom května/června; jako důvod likvidace vyzdvihl rozhodnutí ÚV KSČ o zastavení jeho činnosti. MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 50, 114.

⁷⁵⁵ JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69*. Brno 1993, s. 113–114; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, materiály ze společného zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů, svazu vědeckých pracovníků a českého svazu umění a kultury ze dne 22. 5. 1969.

Organizátoři schůze se i přes tato varování rozhodli schůzi uspořádat. Přesunuli ji improvizovaně do sálu Filmového klubu v Praze, kde potom schůzi zahájili. Účastnilo se jí podle odhadu asi 250 až 350 osob.⁷⁵⁶

V úvodu byla přečtena došlá varování proti konání schůze a následně bylo hlasováno o pokračování v právě otevřeném jednání. Hlasování vyznělo s převahou kladně. Očekávání účastníků, že budou přerušeni zásahem Státní bezpečnosti, se nenaplnilo; schůze se však účastnili utajení policejní pozorovatelé. Postupně vystupovali jednotliví zástupci uměleckých svazů s podobnými stanovisky: kritika znovuzavedení cenzury a kádrových opatření; do vedoucích funkcí údajně nastupovali představitelé „předlednových deformací“. Jako problematické bylo shledáno také přerušování komunikace se státními a stranickými činiteli aj. Zástupce Svazu českých výtvarných umělců Arnošt Paderlík ve své řeči uvedl: „[...] odmítáme vyhledávání pravicových a protisocialistických sil tam, kde nejsou a nikdy nebyly [...] Odmítáme libovolné manipulování s pojmy a fakty, které nutně vede k povrchnímu a zkreslujícímu hodnocení naší reality i poctivých postojů občanů této země a vyvolává nové umělecké krize. Proto jsme solidární: víme, že svoboda je nedělitelná a že je základní podmínkou lidské existence“.⁷⁵⁷

Na závěr jednání vydal Koordinační výbor manifest. Nesl název „Provolání českých umělců, vědců, publicistů a kulturních pracovníků“ a hovořil o omezování kulturních práv ve smyslu „vnucování falešných cílů“, s čímž mělo souviset popírání svobody projevu, potažmo lidských práv. Kopie manifestu byla bez reálného očekávání na publikování předána ČTK.⁷⁵⁸

Po rozpuštění Koordinačního výboru se někteří jeho hlavní představitelé rozhodli pokračovat ve společných schůzkách a vystupovali i na veřejnosti v souvislosti s různými debatními akcemi.⁷⁵⁹ Koordinační výbor nadále sloužil normalizačnímu režimu jako terč, označující jedno z center dřívější „kontrarevoluce“. Z těchto důvodů přetrvávaly i po jeho rozpuštění proti němu namířené útoky stranických složek. Koordinační výbor uměleckých

---

⁷⁵⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, materiály ze společného zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů, svazu vědeckých pracovníků a českého svazu umění a kultury ze dne 22. 5. 1969.

⁷⁵⁷ Tamtéž.

⁷⁵⁸ ABS, f. A 34, inv. jed. 2525, materiály ze společného zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů ze dne 22. 5. 1969; NA, f. KSC-byro ÚV KSC pro řízení stranické práce v českých zemích, svazek 7, arch. j. 22/13, informace o společném zasedání ústředních výborů tvůrčích svazů ze dne 22. 5. 1969; JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69*. Brno 1993, s. 113–114.

⁷⁵⁹ ABS, f. A 34, inv. j. 2525, materiál o angažovanosti části kulturní fronty v ČSSR na deformacích polednového vývoje, prosinec 1969.

fondů byl potom rozpuštěn v lednu 1970 a jeho koordinující funkci převzalo ministerstvo kultury.⁷⁶⁰

7.3 Normalizace českých uměleckých svazů

Proces normalizace v české kultuře (dobově rovněž „konsolidace“) byl řízen v prvním stádiu přímo ústředním výborem KSČ, jehož usnesení byla následně realizována státní správou. Po výměně ministra kultury a jeho spolupracovníků se začalo aktivně podílet na procesu normalizace kultury příslušné ministerstvo, které poté, podle historika Jana Mervarta, přebíralo hlavní iniciativu.⁷⁶¹

Uměleckým svazům byla v procesu stranou řízené normalizace věnována velká pozornost, protože se v minulém období staly jedním ze zdrojů reformního hnutí. Jejich normalizace přitom probíhala administrativním procesem a bez aktivní spolupráce odpovědných osob ve svazech.

Prvním z tlaků, které Husákovo vedení využilo za účelem potlačení reformního jádra v uměleckých svazech, bylo omezení ekonomických možností, které zůstávaly otevřené pouze pro některé jednotlivce – „kolaboranty“. Brzy došlo k omezení také cestovních možností – v listopadu 1969 byla zrušena zahraniční oddělení českých uměleckých svazů, která existovala na úrovni federalizovaných svazů; jejich příslušníkům byly odebrány služební pasy.⁷⁶²

V květnu 1969 vydal ÚV KSČ první zásadní dokument k procesu normalizace českých kulturních organizací, takzvanou „Realizační směrnici konsolidace v kultuře a umění“. Jejím cílem bylo eliminovat vliv představitelů reformu a rozbít jejich seskupení tím, že budou odříznuti od politického vlivu a finančních prostředků, přičemž tento aspekt měl dopadnout také na organizace, ve kterých působili. Dosažením tohoto cíle mělo zároveň dojít k zamezení působení příznivců reformu na veřejnost. Eliminace reformního hnutí v uměleckých svazech měla být podle směrnice dosažena v prvním stádiu personální očištěnou na řídicích pozicích a dále také odstraněním uměleckých děl z veřejného prostoru, v případě, že nekorespondovala s „konsolidační snahou“. Přitom nejúčinnější prostředek k dosažení kýženého cíle (tj. normalizace uměleckých svazů) měla představovat hrozba výpadku finanční podpory, případně reálné odříhnutí od státních dotací. Všechny zmíněné body byly

⁷⁶⁰ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, str. 63.

⁷⁶¹ Tamtéž, s. 49.

⁷⁶² OTÁHAL, Milan: *O vztahu společnosti k normalizačnímu vedení*. In: TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš a kol.: *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*. Praha 2012, s. 255; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 65.

v následujícím vývoji uplatněny nátlakem také na vedení Svazu českých výtvarných umělců.⁷⁶³

Prvním krokem, ke kterému bylo přistoupeno při plnění výše zmíněné „realizační směrnice“, a který časově předcházela opatřením učiněným v uměleckých svazech, byla personální obměna ve vedení ministerstva kultury. Všichni jeho noví představitelé, v čele s novým ministrem Miloslavem Brůžkem, zaujali veřejně kritický postoj vůči Brůžkovu předchůdci na ministerském postu, Miroslavu Galuškovu (ve funkci duben 1968 – červenec 1969). Kritizována byla především Galuškovu politika „dialogu s umělci“, která měla podle slov M. Brůžka ústít k rozbití státní správy a ve vládu Koordinačního výboru tvůrčích svazů nad kulturou.⁷⁶⁴

Dne 7. listopadu 1969 bylo v Rudém právu otištěno prohlášení ministerstva kultury, kterým se distancovalo od uměleckých svazů a o den později vyšla v témže listě stať nazvaná „Socialistická kultura bez uměleckých svazů, ale s tvůrci.“ V úvodu stálo, že svazy nejsou schopny zkorigovat své nesprávné názory a stanoviska. Výbor Svazu českých výtvarných umělců se těmito články zabýval na svém zasedání dne 13. listopadu 1969. Usnesl se protestovat proti zmíněnému negativnímu hodnocení uměleckých svazů.⁷⁶⁵

Ministr kultury Miloslav Brůžek svolal dále na 8. prosince 1969 do Slovanského domu v Praze shromáždění kulturních pracovníků, na kterém přítomné informoval o převzetí kontroly nad ekonomickým zázemím uměleckých svazů, tzn. nad správou uměleckých fondů.⁷⁶⁶ Ostatně již 5. prosince 1969 ministerstvo odňalo uměleckým svazům právo jmenovat odborné komise do uměleckých fondů. M. Brůžek následně hovořil o obnovení stranického řízení kultury.⁷⁶⁷

Vyjma ekonomické kontroly uměleckých svazů byla na tyto organizace uplatněna i taktika politické izolace. S reprezentacemi uměleckých svazů nejednaly ani stranické, ani státní orgány a byl jim znemožněn kontakt se zahraničím. Na druhou stranu udržovaly nové politické složky v zemi kontakt s vybranými umělci, rozvíjený pak mimo půdu uměleckých svazů, čímž došlo k izolaci vedení svazů i od části jejich členské základny. Předmětem těchto

---

⁷⁶³ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 39, arch. j. 65/1, usnesení a zápis ze schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ze dne 24. 11. 1970, zpráva o stavu v konsolidaci kulturní fronty a nejbližší úkoly strany v této oblasti.

⁷⁶⁴ CYSAROVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 44.

⁷⁶⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 128, dopis ministru kultury ČSR Miloslavu Brůžkovu ze dne 14. 11. 1969 od Jaroslava Otčenáška, předsedy SČVU.

⁷⁶⁶ Právo uměleckých fondů spravovat své zdroje jim bylo odejmuto vládním nařízením č. 159/1969 Sb.

⁷⁶⁷ CYSAROVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 54–55; NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 28, arch. j. 54/2, závěry k výsledkům проверки hospodaření uměleckých svazů a kulturních fondů ze dne 16. 6. 1970.

kontaktů bylo dojednání možnosti převzetí dominantní role vybraných umělců ve svazech. Počet takových osob byl ovšem velice nízký; byro ÚV KSČ jich získalo do poloviny října 1969 pod svůj výhradní vliv asi 120. Jejich prostřednictvím měly být potom umělecké svazy „konsolidovány“.⁷⁶⁸ Neúspěšná byla v tomto směru rovněž kampaň ministerstva kultury „Za jednotu umělců“ vyhlášená v září 1969, jejímž cílem bylo rozdělení umělců uvnitř jejich svazů na základě politického smýšlení. Na konci roku 1970 bylo konstatováno, že pouze málo „respektovaných“ osobností bylo ochotno ke spolupráci s novou politickou mocí.⁷⁶⁹ Do konce roku 1969 se tak podle byra ÚV KSČ podařilo „politicky podchytit“ pouze Svaz novinářů a Český odborový svaz umění a kultury. Jako „nejsložitější“ se pak novému stranickému vedení zdála situace ve Svazu českých spisovatelů. Do jisté míry to bylo způsobeno jeho ekonomickou soběstačností.⁷⁷⁰

Již na počátku roku 1970 můžeme ovšem v souvislosti s předchozím politickým tlakem pozorovat rozbití dříve jednotného postupu českých uměleckých svazů. S využitím různé míry ústupků usilovaly nyní individuálně o setrvání v Národní frontě a tedy o svou „legalizaci“.⁷⁷¹ Soubor jmenovaných opatření současně vedl k postupnému rozpadu dosavadních vedoucích orgánů jednotlivých uměleckých svazů.

V březnu 1970 se byro ÚV KSČ usneslo na dalším postupu, směřujícím k normalizaci českých uměleckých svazů. Počítal již s likvidací svazů a nikoli jako dosud „pouze“ s jejich interními změnami a členskou obměnou. Ústupky svazů se tak do budoucna stávaly bezpředmětné, ačkoli si toho ještě nebyli jejich příslušníci vždy vědomi. Těžiště plánu na likvidaci dosavadních svazů spočívalo v odepření uměleckým svazům jejich členství v Národní frontě – ministerstvo vnitra již dříve zamítlo jejich registraci na základě neschválení stanov, takže představitelé českých uměleckých svazů figurovali de facto pouze jako členové přípravných výborů.⁷⁷² Do budoucna měl být tento stav zachován a případné přijetí stanov a s tím registrace svazů v Národní frontě bylo podmíněno formálním zánikem

---

⁷⁶⁸ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 21, arch. j. 46/4, usnesení schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ze dne 24. 3. 1970 a Zpráva o vývoji situace mezi tvůrčí uměleckou inteligencí, zejména v uměleckých svazech.

⁷⁶⁹ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 51–59, 67.

⁷⁷⁰ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 56; NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 39, arch. j. 65/1, usnesení schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ze dne 24. 11. 1970 a zpráva Stav v konsolidaci kulturní fronty a nejbližší úkoly strany v této oblasti; Tamtéž, sv. 21, arch. j. 46/4, usnesení schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ze dne 24. 3. 1970, Zpráva o vývoji situace mezi tvůrčí uměleckou inteligencí, zejména v uměleckých svazech.

⁷⁷¹ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 51–59, 67.

⁷⁷² Tamtéž, s. 50.

těchto svazů a vytvořením svazů nových – tzn. s novým vedením a členským jádrem. Paralelně měly probíhat pohovory s umělci a výměna jejich členských legitimací.⁷⁷³ I tento scénář pozdější vývoj naplnil.

Zpráva ideologické komise ÚV KSČ z června 1970 již uvádí, že v oblasti konsolidace řízení kultury byly dosaženy jisté úspěchy. Upozorňuje ale také, že tvůrčí inteligence je nadále silně ovlivněna předešlými dvěma lety. V souvislosti s „očistou“ (dobový termín) uměleckého života je potom zmíněna „společenská umělecká objednávka“ jako forma stimulu a zároveň kontroly umělců.⁷⁷⁴

Konečné rozhodnutí o vytvoření nových „výběrových tvůrčích svazů“ vydalo předsednictvo ÚV KSČ v listopadu roku 1970. Argumentovalo skutečností, že dosavadní české umělecké svazy nemají právní platnost, protože nedošlo ke schválení jejich stanov.⁷⁷⁵

Poslední významný dokument týkající se procesu normalizace uměleckých svazů byl vydán v závěru roku 1970. Usnesení ze zasedání ÚV KSČ, vydané 17. prosince 1970, hovořilo o tzv. „konsolidaci“ uměleckých svazů, která byla vyzdvižena jako nutné pravidlo pro jejich legalizaci. Konsolidace přitom spočívala v „přetavení“ svazů na „základě ideologie marxismu–leninismu“ – tj. indoktrinaci členů; jejich činnost se měla provázet s „postupem“ obou národních ministerstev kultury; z uvedeného vyplývá, že zdůrazněna byla opět také podmínka výběrovosti svazů, tedy provedení členské očisty.⁷⁷⁶ Politické hledisko, tj. deklarování pozitivního postoje umělců vůči normalizačnímu režimu, bylo v tomto případě upřednostněno před požadavkem na styl jejich tvorby (socialistický realismus). Následujícího dne svolal ÚV KSČ celostátní aktiv umělců, na kterém byla nová kulturní politika reálného socialismu demonstrativně schválena také samotnými vybranými umělci.⁷⁷⁷

Pro rok 1971 došlo k výraznému navýšení rozpočtů uměleckých fondů, které zatím prošly normalizačními změnami. Fondy sice získaly již roku 1970 od ministerstva kultury z tzv. „zvláštního účtu“ částku 10 537 000 Kčs, roku 1971 ale mělo jít již o částku 20 571 000 Kčs.⁷⁷⁸ Z toho lze vyčíst, že stranické složky získaly natolik silnou důvěru ve zdárný průběh normalizace financování oficiálního umění, tedy v možnost jeho stranické kontroly, že se jej rozhodlo finančně ocenit a také motivovat umělce k nové a dobře placené práci, která by je

---

⁷⁷³ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 21, arch. j. 46/4, Zpráva o vývoji situace mezi tvůrčí uměleckou inteligencí, zejména v uměleckých svazech.

⁷⁷⁴ CYSAROVÁ, Jarmila: *Koordináční výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 64.

⁷⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁷⁶ ABS, f. A 2/8, sig. 72, usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 17. 12. 1970, věc: konsolidace a další postup v oblasti uměleckých svazů v ČSSR.

⁷⁷⁷ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 70–71.

⁷⁷⁸ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 365, návrh rozpočtu kulturních fondů na rok 1972.

odvedla od pocitů nespokojenosti se změnou režimu. Fond českých výtvarných umělců byl potom plně zkonsolidován v souladu s normalizačním režimem ve stejném roce jako umělecké svazy, roku 1972.⁷⁷⁹

Politický vývoj směřující k utužení poměrů v oficiální kultuře neprobíhal specificky pouze v Československu. Po nástupu Leonida Brežněva byla paušálně na všechny země sovětského bloku uplatněna institucionalizace kultury pomocí státního aparátu, s cílem podřízení umělecké tvorby normám socialistického realismu.⁷⁸⁰ V NDR lze tak pozorovat systemické úsilí SED vedoucí k podpoře monopolu socialistického realismu. Desáté plénum ústředního výboru SED formulovalo úkol na „spojení umění s národem a politikou“. Obnovilo v této souvislosti pro umělce pořádání socialistických brigád, vytváření uměleckých kolektivů v průmyslových závodech a v zemědělství, a to údajně za účelem prohloubení vztahů mezi pracujícími a umělci.⁷⁸¹ Podobně jako v SČVU pak i ve Svazu výtvarných umělců NDR probíhaly roku 1969 rozsáhlé funkcionářské a personální obměny, zde však souvisely vyjma požadavku na dosazení nekritických příznivců socialistického realismu do vedoucích funkcí také s tlakem krajských organizací svazu, podporujících vlastní kandidáty. Ve druhé polovině roku 1969 tak došlo na VI. sjezdu VBKD ke kompletní obměně vedení svazu.⁷⁸²

Podobný vývoj lze zaznamenat také v Polsku. Rok 1970, kdy se do čela PZPR (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza) dostal Edward Gierek, znamenal nástup nové kulturní politiky. Podobně jako v celé společnosti, která vycházela z deziluze komunistické ideologie, bylo pak i v kultuře uplatněno hledisko hmotného „blahobytu“, které se stalo stimulem alespoň pro pasivní podporu stávajícího režimu. Systém byl doplněn ztřeštěnou cenzurou a omezováním cest na západ.⁷⁸³

---

⁷⁷⁹ NA, f. ČFVU-Dílo, karton 365, přehled hospodaření Českého fondu výtvarných umění za rok 1972 (datováno ke dni 28. 2. 1973).

⁷⁸⁰ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 45.

⁷⁸¹ Akademie der Künste – Archiv, Berlin, f. VBKD- Archiv-Postdam, sig. 12/1, Ideologische Konzeption zur Weiterführung im auftragsschaffen auf dem Gebiet der bildenden Kunst 1970/1971.

⁷⁸² Akademie der Künste – Archiv, Berlin, f. VBKD-Zentralvorstand, sig. 52, dopis od prvního tajemníka VBKD Horsta Weiße adresovaný Arno Hochmutzovi (Abteilung Kultur beim Zentralkomitee der SED), 3. 9. 1969; Tamtéž, f. VBKD – Archiv – Postdam, sig. 3/1, Důvěrná zpráva, Berlín 16. 7. 1968.

⁷⁸³ WASIAK, Patryk – WITERSKA, Agata: *Przestrzeń swobody. Wystawy „zakazanych“ artystów z krajów socjalistycznych w Polsce po 1956 roku*. In: BORODZIEJ, Włodzimierz – KOCHANOWSKI, Jerzy a kol.: *Bocznymi drogami: Nieoficjalne kontakty społeczeństw socjalistycznych 1956–1989*, Warszawa 2010, s. 193.

7.4 Normalizace Svazu českých výtvarných umělců

České umělecké svazy se za podmínky udržení alespoň některých změn z období Pražského jara, především v oblasti autonomie svazů a svobody uměleckého vyjádření, zpřístupnily již roku 1969 možným politickým ústupkům.⁷⁸⁴ Zrovna tak Svaz českých výtvarných umělců byl ochotný k ústupkům vůči požadavkům komunistické strany, ale pouze v případě, že mu politická moc zaručí nedotknutelnost jeho stavu – jeho organizace a členského složení a zajistí jeho legalizaci prostřednictvím NF. Zmíněným postojem, který za celý svaz demonstroval jeho předseda Jaroslav Otčenášek, však svaz popřel splnění hlavních požadavků, které na něj strana kladla. Za těchto okolností nemohl získat požadovanou garanci svého zachování.

Výhrůzka ministerstva kultury v podobě odepření finanční podpory v případě, že svaz neprovede členskou očistu, byla vedení SČVU tlumočena již v první polovině roku 1969. Ztráta dotací hrozila i v případě, že se svaz nezrekne práva na svobodný umělecký názor a neprovede kritiku vývoje z předešlých let. Žádný z těchto požadavků nebyl do důsledku naplněn. Již pro čtvrté čtvrtletí roku 1969 byl tak svazu zamítnut státní příspěvek (ve výši 1 485 000 Kčs), aniž by byl tento krok předem konzultován s jeho vedoucími orgány.⁷⁸⁵ Rozpočet svazu se i přesto podařilo pro rok 1969 udržet v plusu (zisk 64 tisíc),⁷⁸⁶ což byla neobvyklá situace, protože předešlé roky se neobešly bez schodku. Ziskového roku se podařilo dosáhnout nejen vlastními příjmy, ale také značným šetřením svazu.

Počátkem prosince 1969 vypracovalo vedení SČVU zprávu, kterou požadoval po všech uměleckých svazech ústřední výbor KSČ. Měla „rozebrat“ činnost příslušného svazu od roku 1956, především ale provést kritiku reformního období. Vypracovaná zpráva byla zaslána ministru kultury ČSR Miloslavu Brůžkovi a prvnímu tajemníku KSČ Gustávu Husákovi. Její část byla potom publikována ve *Výtvarné práci*.⁷⁸⁷ Zpráva uváděla, že svaz bude podporovat a respektovat politické záměry KSČ a vlády. V rozporu k aktuálním požadavkům strany se však zároveň přihlásila k avantgardní tradici v umění, čímž poukázala na kontinuitu s předchozím vývojem. Zpráva neuspokojila politické špičky

---

⁷⁸⁴ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 49.

⁷⁸⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 128, dopis pro ministerstvo kultury (odbor umění) ze dne 22. 12. 1969.

⁷⁸⁶ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 28, arch. j. 54/2, závěry k výsledkům prověrky hospodaření uměleckých svazů a kulturních fondů ze dne 16. 6. 1970 a zpráva „Hospodaření uměleckých svazů“.

⁷⁸⁷ *Stanovisko ústředního výboru Svazu českých výtvarných umělců*. *Výtvarná práce*, 8. 12. 1969, č. 18–19, s. 1.

především proto, že chyběla kritika reformistů a také kritika vývoje svazu v osmašedesátém roce. Absentovalo potom i prohlášení deklarující „přátelství se Sovětským svazem“.⁷⁸⁸

Totožné požadavky jako ÚV KSČ a ministerstvo kultury tlumočila SČVU také Národní fronta. Podmiňovala možnost „legalizace“ SČVU pouze za předpokladu provedení čistky mezi jeho příslušníky a po veřejném distancování se od předchozího vedení svazu a v první řadě od Adolfa Hoffmeistera (analogie k politickému požadavku na odsouzení A. Dubčeka a dalších představitelů reformního hnutí). Zároveň s tím se měl svaz výtvarníků přihlásit k normalizační politice.⁷⁸⁹

Vedení SČVU se ocitlo před otázkou, zda požadavky Národní fronty přijmout. Před vydáním svého rozhodnutí, které směřovalo k přijetí zmíněných požadavků, požádalo o vyjádření názoru své krajské pobočky. V průběhu zasedání ÚV SČVU dne 26. února 1970 v klubu Mánes byly potom odpovědi z krajů zrekapitulovány.⁷⁹⁰

Pobočka Středočeského kraje vyjádřila důvěru ve schopnost vedení SČVU vydat „správné“ rozhodnutí a informovala, že z její členské základny se nikdo „pravicově neexponoval“ ani neemigroval; zároveň striktně odmítla obměny vedoucích funkcionářů svazu, což bylo ovšem v rozporu k požadavkům, které na svaz byly Národní frontou kladeny. Městská organizace SČVU v Praze (ustavena 9. 9. 1969 delegováním volených zástupců šesti pražských středisek SČVU do jejího čela), zastupující potom majoritu svazu – přes 2000 osob, informovala o své „kádrové obměně“ a podpořila ústřední výbor SČVU v jeho úsilí o „konsolidaci“ poměrů ve vztahu ke státním orgánům. Pobočka v Gottwaldově (Zlín) neměla výhrady proti postoji vyjadřovanému vedením svazu a zrovna tak pobočka v Plzni vyjádřila plnou podporu vedení a jeho budoucímu rozhodnutí. Situace mezi výtvarníky v ostravské pobočce, která čítala cca 100 příslušníků, se ale vyhrotila do takové míry, že došlo k jejímu rozdělení na dvě části. Asi 40 osob totiž zažádalo o založení druhé pobočky SČVU v Ostravě a odmítlo spolupráci s dosavadní pobočkou, která ve svém vyjádření pro vedení SČVU nejprve vyzdvihla své úspěchy a odvedenou práci a následně kritizovala rezoluce vydávané uměleckými svazy na obhajobu polednové politiky. Pobočka v Ostravě zůstala rozdělená až do roku 1972, tedy do ustavení druhého (normalizovaného, výběrového) Svazu českých

---

⁷⁸⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 128, dopis pro Miloslava Brůžka (ministra kultury ČSR) od Jaroslava Otčenáška (předsedy Svazu českých výtvarných umělců) ze dne 5. 12. 1969; Tamtéž, karton 110, dopis od předsedy svazu Jaroslava Otčenáška pro prvního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka ze dne 5. 12. 1969. K tématu také: CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinální výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 70.

⁷⁸⁹ Srov. MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 67.

⁷⁹⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 26. 2. 1970.

výtvarných umělců.⁷⁹¹ Pobočka v Ústí nad Labem kritizovala zdlouhavá jednání vedení svazu se státními orgány a vyzdvihla svou údajně dobře odváděnou práci. Zároveň zažádala o možnost samostatného jednání s krajskými orgány za účelem sladění vzájemných postojů a rozvinutí spolupráce; jinak řečeno pobočka v Ústí nad Labem se distancovala od vedení SČVU. Podobný postoj zaujala také pobočka v Českých Budějovicích, která navíc vyjádřila podporu novému ministru kultury. Příslušníci pobočky v Liberci sice na svém jednání vyjadřovali podporu vedení svazu i jeho návrhu na přijetí požadavků NF, nicméně v následném hlasování tuto podporu neschválili. Pobočka v Jihlavě byla proti přijetí podmínek ÚV NF s odůvodněním, že svaz bude zrušen i tak a není proto nutné dělat ústupky. Podobný postoj zaujala také pobočka v Pardubicích. Pobočky v Karlových Varech, Brně a v Hradci Králově naproti tomu vyjádřily shodně podporu vedení svazu v jeho úsilí o vstup do NF a postavily se za všechna jeho budoucí rozhodnutí. Pobočka v Brně dokonce navrhla za účelem obnovení kontaktu svazu se stranickými a státními orgány možnost odstoupení svého, tak i centrálního vedení SČVU. Nakonec olomoucká pobočka nezaslala ve stanoveném termínu své stanovisko. V souhrnu si však většina oblastních poboček svazu, a to i ta největší v Praze, přála „konsolidaci“ poměrů v souladu s požadavky Národní fronty.⁷⁹²

Po zhodnocení jednotlivých postojů přikročilo vedení svazu ještě téhož dne, tedy 26. února 1970, k vydání prohlášení, které vyžadovala NF, a které podpořilo „konsolidaci“ v oblasti kultury.⁷⁹³ Vyžadovanou obměnu vedoucích funkcionářů provizorně řešilo vytvoření nové „pracovní skupiny“ zastupující pravomoci ústředního výboru, která však byla složena ve většině z dosavadních představitelů svazu (předsedal jí opět J. Otčenášek), navíc nedošlo k požadovanému rozpuštění ústředního výboru. Pracovní skupina následně vypracovala druhou zprávu (tzv. rozbor) o vývoji svazu v posledních letech, kterou předala Národní frontě, stranickým orgánům a ministerstvu kultury. Zmíněné ministerstvo však neshledalo ústupky svazu za dostačující. Zpráva ostatně nezmínila vyžadovanou kritiku posledního vedení Svazu československých výtvarných umělců v čele s Adolfem Hoffmeisterem. Prostřednictvím dopisu proto ministr M. Brůžek informoval vedení SČVU, že od 1. dubna 1970 bude zastaveno financování svazu. Tímto krokem byl ústřední výbor v čele s Otčenáškem donucen k rezignaci, což bylo provedeno následujícího dne 2. dubna 1970, a to po konzultaci s představiteli ministerstva kultury. Složení výborů oblastních poboček SČVU zůstalo prozatím zachováno. Vzápětí na to byl ustaven tzv. přípravný výbor Svazu českých

⁷⁹¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 6. 4. 1972.

⁷⁹² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze zasedání ÚV SČSVU ze dne 26. 2. 1970.

⁷⁹³ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 118.

výtvarných umělců (PV SČVU), který byl pověřen správou svazu až do jeho normalizace. Složen byl ze šesti členů dosavadního ústředního výboru: Jiří Černý, Adolf Matura, Karel Lidický, Arnošt Paderlík, Jan Smetana, Bohuslav Rychlík. Odstupující vedení svazu předpokládalo, že NF již shledá tento akt za dostačující politický ústupek a přijme svaz za svou součást.⁷⁹⁴

Vzhledem k trvajícím stavu, při kterém se majorita příslušníků svazu vyhýbala požadovanému odsouzení reformního vývoje, spatřovala strana nejsilnější podporu v členské základně mimopražských oblastních poboček SČVU, ze kterých se měly údajně ozývat nejsilněji požadavky na obměnu ve složení vedení svazu; tato skutečnost byla do značné míry zapříčiněna existenčními problémy mimopražských umělců. Politická moc potom pobočky v Ústí nad Labem a v Ostravě (její část), které nejintenzivněji usilovaly o kooperaci s normalizačním režimem, povýšila na oficiální reprezentanty výtvarníků v českých zemích. Z toho důvodu se zmíněných dvou poboček netýkaly ani finanční postihy v případě, že neprovedou obměnu svého vedení.⁷⁹⁵

Přípravný výbor SČVU již brzy po svém ustavení vyšel z deziluze, že normalizační režim umožní další existenci svazu. Po dosazení Jaroslava Gruse do pozice předsedy výboru na přelomu dubna/května roku 1970, začal potom pracovat na vzniku nového svazu – a tedy počítal s likvidací svazu stávajícího. Ministerstvo kultury vyjádřilo J. Grusovi v možné pozici předsedy podporu již na předběžných jednáních v této záležitosti.⁷⁹⁶ Zároveň s tím převzal Jiří Černý od 1. května 1970 odpovědnost za vedení sekretariátu SČVU, včetně personálních a hospodářských otázek, které do té doby spravoval Jiří Nekvasil.⁷⁹⁷ Na pokyn KSČ pak pokračovala i členská obměna; na další vedoucí pozice se pomalu vraceli komunisté, kteří byli ve druhé polovině 60. let z vedení svazu odsunuti. Kromě zmiňovaného J. Černého také třeba Miloslav Jiránek a významný stranický ideolog Ladislav Štoll.

---

⁷⁹⁴ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 21, arch. j. 46/4, usnesení schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce ze dne 24. 3. 1970 a zpráva o vývoji situace mezi tvůrčí uměleckou inteligencí; NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, připomínky ke zprávě o výsledku prověrky ze dne 30. 6. 1970; Tamtéž, karton 88, zápis ze schůze ústředního výboru SČVU ze dne 2. 4. 1970; Tamtéž, karton 128, dopis pro ministerstvo kultury ze dne 22. 12. 1969; Tamtéž, karton 110, stanovisko ÚV SČVU ze dne 5. 12. 1969 zaslané Gustávu Husákovi – prvnímu tajemníku ÚV KSČ, podepsán Jaroslav Otčenášek – předseda SČVU.

⁷⁹⁵ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 21, arch. j. 46/4, usnesení schůze byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ze dne 24. 3. 1970 a zpráva o vývoji situace mezi tvůrčí uměleckou inteligencí, zejména v uměleckých svazech; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 64–65.

⁷⁹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o výsledku prověrky ve Svazu čsl. výtvarných umělců v Praze ze dne 28. 5. 1970.

⁷⁹⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze schůze přípravného výboru SČVU ze dne 28. 4. 1970 na Akademii výtvarných umění.

Výměna vedoucích představitelů svazu probíhala vyjma Prahy také v dalších velkých městech. Například v Brně rezignoval předseda pobočky SČVU František Chmelař a z ústředního výboru odešel Václav Zykmond. Novým předsedou brněnské pobočky byl zvolen Jaroslav Kačer. V Ostravě rezignoval v dubnu 1970 „v zájmu uspišení normálního svazového života“ celý ústřední výbor pobočky a jako náhradu za sebe jmenoval novou komisi.⁷⁹⁸

Po vyžádaných obměnách na vedoucích postech SČVU obnovilo ministerstvo kultury dotování svazu. Přípravný výbor SČVU byl o této skutečnosti informován na schůzi s ministrem kultury M. Brůžkem dne 20. 4. 1970. Brůžek zde přítomným sdělil, že již bylo rozhodnuto poskytnout svazu prostředky na „nezbytnou činnost“ a na platy pracovníků sekretariátu, zavázal se přitom poukázat dalších 650 000 Kčs na neproplacené honoráře za I. čtvrtletí roku 1970. Na druhou stranu ministr požadoval od svazu další ústupky. Na schůzi bylo proto dojednáno, že do pražské Špálovy galerie bude jmenována nová komise, která by „odrážela profil svazu“;⁷⁹⁹ jinak řečeno z řídicích postů v galerii museli odejít reformisté (v čele s J. Chalupěckým) a její výstavy podřízeny ideologickému dohledu. Požadavek byl následně splněn.

Demise vedoucích orgánů probíhaly také v dalších uměleckých svazech, ve kterých byly následně shodně s vývojem ve svazu výtvarníků zakládány tzv. přípravné výbory. ÚV KSČ vydal oficiální souhlas s převedením řídicích kompetencí ve svazech na přípravné výbory na společném shromáždění, které svolal na 18. prosince 1970 do Prahy. Vyjma přípravného výboru SČVU zde byli zástupci přípravného výboru Svazu českých spisovatelů, Svazu českých dramatických umělců, Svazu českých skladatelů a koncertních umělců. V lednu 1971 následovalo dodatečné ustavení přípravného výboru Svazu českých architektů. Přípravné výbory dostaly za úkol vytvořit vhodnou půdu pro založení nových výběrových svazů, ustavených později v souladu s normalizačním režimem. Ministerstvo vnitra ČSR zahájilo teprve po ustavení jednotlivých přípravných výborů proces schvalování stanov českých uměleckých svazů. Nepočítalo však ani nyní s přijetím svazů do Národní fronty; tzv. řídicí roli nad uměleckým životem převzalo totiž ministerstvo kultury. Návrhy na novou členskou základnu svazů měly být potom navíc konzultovány v odděleních ÚV KSČ.⁸⁰⁰

Dne 18. prosince 1970 byl za souhlasu ÚV KSČ rozšířen přípravný výbor SČVU na 36 osob. Do jeho čela se nyní nově postavil Bohumír Dvorský (předseda svazu výtvarníků

---

⁷⁹⁸ Složení komise: Grůza, Ulman, Máčel, Zezula, Olšák, Varmuža, Majer. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze přípravného výboru SČVU ze dne 28. 4. 1970.

⁷⁹⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze přípravného výboru SČVU ze dne 28. 4. 1970.

⁸⁰⁰ NA, f. KSČ-Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, sv. 49, arch. j. 77/10, zpráva o průběhu přestavby českých uměleckých svazů, 14. 4. 1971.

v letech 1956–1960) a Vladimír Šolta. Dále zde nově zasedal i redaktor Dušan Šindelář a bývalí příslušníci stranické skupiny SČSVU: Jaroslav Bejček, František Jiroudek a další.⁸⁰¹ Podobně, jako tomu bylo u výtvarníků, také přípravné výbory ostatních uměleckých svazů tvořili z majoritní části komunisté (cca 80%). Teprve nové složení vedoucího orgánu českých výtvarníků provedlo první politicky akceptovanou kritiku předchozích let svazu, vnímanou kladně jak na ministerstvu kultury, tak při ÚV KSČ.⁸⁰²

Vzápětí po rozšíření přípravného výboru, dne 21. prosince 1970, schválilo ministerstvo vnitra stanovy Svazu českých výtvarných umělců, upravené však nyní podle „principů reálného socialismu“. Dne 23. prosince 1970 byly schválené stanovy předány na slavnostní ceremonii nejen zástupcům SČVU, ale příslušné stanovy obdrželi také zástupci dalších uměleckých svazů, a to z rukou ministra vnitra Josefa Junga a ministra kultury Miloslava Brůžka. Za svaz českých výtvarných umělců se tohoto aktu účastnili: Jaroslav Grus, Otto Eckert, Vladimír Šolta a Karel Kolumek. Oproti minulosti byly umělecké svazy začleněny do působnosti ministerstva kultury a nestaly se součástí Národní fronty.⁸⁰³

Schválené stanovy SČVU zaznamenaly oproti jejich návrhu z roku 1969 některé výrazné změny, které ostatně jejich schválení podmiňovaly. V první řadě chyběla pasáž mluvící o obhajobě práv umělce: „[...] *Základním úkolem SČVU je vytvářet co nejpříznivější podmínky pro rozvoj tvůrčí práce svých členů a důsledně hájit jejich umělecká, občanská a politická práva ve všech složkách a institucích veřejného života [...]*“. Na druhou stranu přibýly pasáže, definující SČVU jako výběrovou organizaci podřízenou rozhodnutím ministerstva kultury a působící v souladu s kulturní politikou KSČ.⁸⁰⁴

I přesto, že se v této situaci mohlo jevit, že umělecké svazy dosáhly svými ústupky od režimu záruku svého zachování, opak byl pravdou. Začalo aktivní přípravné období předcházející jejich likvidaci a ustavení svazů nových (podle výše zmíněného rozhodnutí byra ÚV KSČ z března 1970 a rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ z listopadu 1970).

Přípravné období pro založení nového SČVU tak probíhalo plně v souladu s vývojem v dalších uměleckých svazech, tzn. pod řídicím dohledem ústředního výboru KSČ a

---

⁸⁰¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 124, přípravný výbor Svazu českých výtvarných umělců ustavený 18. 12. 1970; CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordináční výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 70.

⁸⁰² MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 71.

⁸⁰³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze schůze přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců ze dne 11. 2. 1971; *Z jednání Přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců*. *Výtvarná práce*, 2. 3. 1971, č. 5, s. 1; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 71.

⁸⁰⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 85, návrh stanov SČVU; Tamtéž, karton 194, stanovy Svazu českých výtvarných umělců 1970. K tématu také: CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordináční výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 70.

ministerstva kultury. Z nejdůležitějších schůzek, věnovaných přípravě založení nových svazů, svolal ministr kultury M. Brůžek na 8. ledna 1971 na zámek Dobříš. Účastnili se jí vedoucí zástupci přípravných výborů jednotlivých uměleckých svazů. Brůžek je spravil o nutnosti provést likvidaci dosavadních svazů a ustavení svazů nových. Nejvíce prostoru ve své řeči věnoval otázce nové členské základny. Rozhodně trval na „důkladném“ výběru nových členů, kteří měli prokázat svůj kladný postoj k politice KSČ. Lze tedy vidět, že již proběhlá stranická čistka ve svazech byla pouze předzvěstí rozsáhlejší početní redukce uměleckých svazů, o které bylo rozhodnuto předem a tedy nezávisle na procesu stupňujících se ústupků, které svazy vůči režimu činily. Ministr dále vyjádřil nespokojenost s uměleckými časopisy a požadoval jejich radikální obrat směrem k „nové“ (tj. normalizační) kulturní politice strany.⁸⁰⁵ Řada z nich byla později zrušena.

Svaz českých výtvarných umělců byl dán z rozhodnutí ministerstva vnitra a následného nařízení vlády do likvidace společně se všemi ostatními českými uměleckými svazy dne 28. ledna 1971. Ministerstvo kultury následně jmenovalo odpovědným „likvidátorem“ Svazu českých výtvarných umělců Jiřího Černého.⁸⁰⁶

Zánik svazu znamenal rozpuštění jeho členské základny a také propuštění všech zaměstnanců, a to ke dni 1. března 1971. Členové a kandidáti dosavadního SČVU zůstali až do ustavení nového svazu prozatímně registrováni při Českém fondu výtvarných umění.⁸⁰⁷ Zároveň s tím došlo k částečnému obměnění přípravného výboru SČVU, v jehož čele nyní zasedli: Jaroslav Grus (předseda), Adolf Zábranský (místopředseda), Otto Eckert (místopředseda), Karel Kolumek (místopředseda), Josef Brož, Karel Lidický, Dušan Šindelář, Vladimír Šolta, Karel Štětkař, Jaroslav Vondráček a Jiří Černý.⁸⁰⁸ Časté obměny na vedoucích postech svědčí jednak o neustálém politickém tlaku, ale také o značné nepopulárnosti těchto pozic ze strany členů svazu.

Přípravný výbor SČVU měl před konáním ustavujícího sjezdu splnit několik úkolů, definovaných politickými složkami. Předně musel vypracovat novou zprávu, analyzující činnost SČSVU ve druhé polovině 60. let, soustředěnou pak na léta 1968 a 1969.⁸⁰⁹ Tento úkol byl odvislý od dokumentu ÚV KSČ z konce roku 1970, který vešel ve známost pod názvem Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, a který

---

⁸⁰⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze přípravného výboru SČVU ze dne 11. 2. 1971.

⁸⁰⁶ Tamtéž.

⁸⁰⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze přípravného výboru SČVU ze dne 11. 2. 1971; *Z jednání Přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 2. 3. 1971, č. 5, s. 1.

⁸⁰⁸ *Složení předsednictva a komisi PV SČVU*. Výtvarná práce, 2. 3. 1971, č. 5, s. 4.

⁸⁰⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze zasedání přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců ze dne 17. 11. 1971.

sloužil jako vzor pro výklad událostí z let 1968–1969.⁸¹⁰ Základním předpokladem pro zahájení ustavujícího sjezdu byla také příprava nového výstavního plánu, který by stranil dílům „socialistického realismu“ (termín začal být znovu používán). Neméně významný předpoklad představovalo naplnění požadavku na navázání „přátelských styků“ se sovětskými oficiálními umělci a v neposlední řadě stála členská očista – výběr nového členského jádra.⁸¹¹

V závislosti na přípravu ustavení druhého SČVU byly vypracovány nové stanovy. Jejich návrh byl publikován ve Výtvarné práci počátkem března 1971. Oproti stanovám z roku 1969 doznaly zásadní úpravy. Kromě toho, že budoucí svaz byl definován jako „výběrová a ideově tvůrčí“ organizace, došlo k podmínění členství ve svazu kladným přístupem k normalizačnímu režimu: „[...] Členství ve Svazu je výrazem uvědomělého odhodlání aktivně se podílet pod vedením KSČ, v těsném sepětí s dělnickou třídou a pracujícím lidem, ve spolupráci s ostatními uměleckými a kulturními pracovníky na budování socialistické společnosti a její výtvarné kultury [...]“⁸¹² V novém svazu se měli sdružit pouze tzv. členové, dříve nejpočetnější nižší „kategorie“ kandidátů a evidovaných výtvarníků zanikly. Obnoveny nebyly ani tvůrčí skupiny, se kterými přitom stanovy z roku 1969 ještě v určité formě počítaly.

***

Ustavující sjezd druhého Svazu českých výtvarných umělců se konal 20. prosince 1972.⁸¹³ Již z výčtu pozvaných hostů⁸¹⁴ bylo zřejmé, že se mu dostane pozornosti vládnoucí moci i médií, což svědčí o tom, že nebyl důvod k obavám, že se jeho průběh odchýlí od scénáře, jenž spočíval v podpoře normalizační politiky. Úvodní referát sjezdu pronesený jménem přípravného výboru SČVU se zabýval, v souladu s politickým zadáním, „rozborem“ období let 1968–1969 a uvedl, že svaz bude dále vycházet ve své činnosti z textu Poučení z krizového vývoje. V souvislosti s kritikou minulých reformních let byl označován nejčastěji Adolf Hoffmeister, který byl obviněn ze „zpochybňování základů socialistické výtvarné kultury“. Z osob, které měly vyjadřovat „antisocialistické“ názory, byl v referátu často uváděn také estetik Luděk Novák (1929–1978), bývalý člen presidia SČSVU a zároveň šéfredaktor

⁸¹⁰ Srov. PERNES, Jiří: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. Brno 2003, s. 170.

⁸¹¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze zasedání PV SČVU ze dne 25. 6. 1971 a ze dne 17. 11. 1971.

⁸¹² *Návrh stanov Svazu českých výtvarných umělců*. Výtvarná práce, 2. 3. 1971, č. 5, s. 1.

⁸¹³ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 460.

⁸¹⁴ Sjezdu se zúčastnili zástupci ÚV KSČ a Ministerstva kultury ČSR, dále zástupci Revolučního odborového hnutí, zástupci čs. rozhlasu a televize, zástupci Rudého práva, ČTK a časopisu Tvorba, ČFVU, Svazu socialistické mládeže, zástupci uměleckých svazů a také zástupci Hlavní politické správy Československé lidové armády. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 194, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 18. 12. 1972.

časopisu Výtvarné umění; v 70. letech nemohl publikovat.⁸¹⁵ Ostré kritiky se dočkal rovněž časopis Výtvarná práce.⁸¹⁶

Ustavující sjezd Svazu slovenských výtvarných umělců se konal s drobným předstihem oproti české straně, 2. listopadu 1972. Poselství sjezdu SSVU spočívalo v distancování se od liberální kulturní politiky druhé poloviny 60. let.⁸¹⁷ Zpráva o hospodaření SSVU, pronesená rovněž na sjezdu, citovala závěry revizní komise ministerstva kultury SSR, které mluvily o defraudaci 120 tisíc korun a o údajném pachateli Imrichu Novotném z Bratislavy, který „uprchl“ do zahraničí.⁸¹⁸ Umělci, kteří se nestali členy „obnoveného“ SSVU, zůstali prozatím v registraci Slovenského fondu výtvarných umění, tudíž nemuseli vykonávat jinak „povinné“ zaměstnání a mohli se také účastnit soutěží a zakázek zmíněného Fondu.⁸¹⁹

7.5 Normalizační čistky ve Svazu českých výtvarných umělců

Nástup normalizace byl ve svazu výtvarníků ve znamení personální a funkcionářské obměny. V prvním stádiu probíhala výměna jeho nejvýše postavených členů, a to analogicky s postupem čistek ve straně. Ústřední výbor KSČ se usnesl 28. ledna 1970 na výměně stranických legitimací. Jednalo se však o kamufláž plánu právě na rozsáhlé čistky ve straně. Rozeběhla se naplno od léta toho roku. Základním kritériem v posuzování politické korektnosti jednotlivých osob byl přitom jejich postoj k okupaci a k novému stranickému vedení. V červnu byl vyloučen jako jeden z prvních Alexander Dubček. Vyloučení komunisté museli opustit své funkce, ztráceli ale i svá odborná zaměstnání a častým důsledkem bylo rovněž omezení možností studia pro potomky vyloučených komunistů.⁸²⁰ Ve svazu českých výtvarníků, stejně jako v ostatních svazech, proběhla výměna legitimací ještě téhož roku;

⁸¹⁵ MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol. *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha 2001, s. 491.

⁸¹⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 204, zpráva předsednictva PV SČVU pro ustavující sjezd Svazu českých výtvarných umělců ze dne 7. 12. 1972.

⁸¹⁷ BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Prienik výstavných aktivit neoficiálnej slovenskej výtvarnej scény 70. a 80. rokov XX. storočia do německého prostredia*. In: KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem 2009, s. 447.

⁸¹⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 6. 11. 1972.

⁸¹⁹ BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Prienik výstavných aktivit neoficiálnej slovenskej výtvarnej scény 70. a 80. rokov XX. storočia do německého prostredia*. In: KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem 2009, s. 448.

⁸²⁰ OTÁHAL, Milan: *O vztahu společnosti k normalizačnímu vedení*. In: TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš a kol.: *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*. Praha 2012, s. 252; PERNES, Jiří: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. Brno 2003, s. 167.

dotkla se 213 osob a pouze 118 z nich byly stranické legitimace vydány.⁸²¹ Vyloučení komunisté však nemuseli ještě nutně opustit svaz, přestože v něm ztratili svůj vliv. První fáze čistek ve svazu výtvarníků byla v porovnání k pozdějšímu vývoji relativně mírná.

Adolf Hoffmeister byl postižen jako jeden z prvních. Dne 28. července 1970 byl předvolán k prověrce ÚV KSČ, po níž následovalo vyloučení ze strany. Poté se stáhl do ústraní.⁸²² Podobně byl postižen také Jan Rajlich, který působil v letech 1961–1967 jako předseda brněnské pobočky SČSVU a spoluzakládal zde Mezinárodní bienále užité grafiky.⁸²³

Čistky v oblasti oficiálního výtvarného umění se v této době soustředily nejen na bývalé vedoucí funkcionáře SČSVU ale také na uměnovědce.⁸²⁴ Další skupinu, jejíž členové měli problém dalšího uplatnění ve svazu, představovali bývalí členové Bloku tvůrčích skupin (Vladimír Janoušek, Čestmír Kafka a další) a okruh umělců sdružených kolem Jindřicha Chalupického ve Špálově galerii.⁸²⁵

Vyjma politických a ideologických hledisek vycházely čistky mezi oficiálními výtvarnými umělci ve svých argumentacích také z textu zprávy hospodářského auditu SČSVU, provedeného ve dnech 9. března – 30. dubna 1970 pod dohledem Nejvyššího kontrolního úřadu ČSR a na příkaz ministerstva kultury. I tento audit byl však zatížen zkreslením motivovaným politickými požadavky. Závěrečná zpráva auditu, zaměřeného na „prošetření“ hospodaření svazu v letech 1967–1969,⁸²⁶ tak vyzněla kriticky a shledané nedostatky následně sloužily jako účelový argument pro personální a členskou odměnu ve svazu. Konstatovala, že ve sledovaném období nebylo respektováno zařazování pracovníků svazu do platových tříd podle jejich nomenklaturní pozice. Upozorňováno bylo také na vysoký finanční schodek svazu, a to přesto, že bilance hospodaření slovenské části svazu byla v důsledku vyšších dotací kladná. Zpráva dále uváděla jako významný zápor v hospodaření minulých let neplacení členských příspěvků. Zde lze podotknout, že se nejednalo o specifikum pouze svazu výtvarníků a navíc šlo o problém s dlouhou minulostí. V podstatě již od založení SČSVU roku 1956 se vyskytoval „fenomén“ nezaplacených členských příspěvků; mezi dlužníky se

---

⁸²¹ MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 69.

⁸²² SRP, Karel (ed) – BREGANTOVÁ, Polana – BYDŽOVSKÁ, Lenka – VOJVODÍK, Josef – WINTER, Tomáš: *Adolf Hoffmeister 1902–1973*. Praha 2004, s. 360.

⁸²³ Archiv moravské galerie, sbírka Dokumentace výtvarných umělců, Jan Rajlich.

⁸²⁴ BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Politické rámce aktivit neoficiální slovenské výtvarnej scény sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. In: BUDIL, Ivo (ed.): *Totalitarismus 6*. Plzeň 2014, s. 123.

⁸²⁵ KLIMEŠOVÁ, Marie: *České výtvarné umění druhé poloviny 20. století*. In: ALAN, Josef a kol.: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha 2001, s. 377–419.

⁸²⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zápis ze schůze předsednictva PV SČSVU ze dne 9. 6. 1970.

vyskytovali i členové ústředního výboru SČSVU.⁸²⁷ Jako odpovědné osoby za tento stav označila zpráva auditu především Jiřího Černého a Miroslav Slovák – tajemníky, kteří měli údajně na starosti hospodářskou oblast svazu v daném období.⁸²⁸

Jiří Černý se proti tvrzení závěrečné zprávy auditu ohradil. Ve svém dopise adresovaném řediteli sekretariátu nejvyššího kontrolního úřadu Jiřímu Štochlvi vyvracel míru své odpovědnosti na chod svazu v uvedeném období, z toho důvodu, že volba nového vedení koncem roku 1964 podle J. Černého znamenala oslabení vlivu KSČ na svaz a tudíž i vliv stranických pracovníků, a tedy i Černého reálnou moc.⁸²⁹ Jeho argumenty byly uznány za opodstatněné a Černý se dokonce v pozdějším vývoji stal funkcionářem v normalizovaném Svazu českých výtvarných umělců.

Členská „očista“ uměleckých svazů se měla rozeběhnout již ve druhé polovině roku 1970. Zástupci přípravných výborů uměleckých svazů se v souvislosti s tímto plánem zúčastnili dne 29. 7. 1970 schůze s ministrem kultury M. Brůžkem, který je informoval, že v jejich organizacích působí „pravicové síly“. Za účelem nápravy tohoto stavu měly přípravné výbory vydat „programové zásady“, hlásící se k umění „v duchu socialismu“ (tj. socialistickému realismu). Příslušníci svazů, kteří by případně s takovým programem nesouhlasili, měli být vyloučeni.⁸³⁰ Plnění plánu se však v důsledku neochoty svazů protáhlo.

V návaznosti na zmíněnou schůzi s ministrem kultury proběhla první čistka ve svazu Českých výtvarných umělců, která se již neomezovala pouze na členy KSČ. Svého vrcholu dosáhla, z výše uvedeného důvodu, až koncem roku 1972, a to v důsledku vytvoření nového svazu výtvarníků. Do něj totiž vstoupilo jen 8% dřívějších příslušníků. Důvodem ustavení nového svazu tak byla právě důsledná realizace čistky.

Složení členské základny druhého (normalizovaného) SČVU z roku 1972 bylo sestaveno podle „zásady“, kterou přijalo předsednictvo PV SČVU na své schůzi dne 24. 2. 1972. Přijati tak byli takřka výhradně členové KSČ, dále i někteří tzv. „pozitivní bezpartijní“ a „angažovaní“ členové socialistických stran ÚV NF. Zásada zamezovala možnost přijetí osoby vyloučené z KSČ.⁸³¹ Na ustavujícím sjezdu schválená nová členská základna tak čítala pouze 300 osob (191 osob z Prahy, 109 z dalších oblastí) z bývalých 3687 příslušníků svazu;

---

⁸²⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o periodické prověrce hospodaření a financování SČSVU ze dne 9. 3. 1966.

⁸²⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, zpráva o výsledku prověrky ve Svazu čsl. výtvarných umělců v Praze ze dne 28. 5. 1970.

⁸²⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84, připomínky ke zprávě o výsledku prověrky provedené Nejvyšším kontrolním úřadem ČSR, Praha dne 30. 6. 1970 (psal Jiří Černý k rukám Jiřího Štochla).

⁸³⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 188, zpráva ze dne 29. 7. 1970, schůze zástupců přípravných výborů tvůrčích svazů u ministra M. Brůžka.

⁸³¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 24. 2. 1972.

většina z nových členů (240 osob) vlastnila legitimaci KSČ.⁸³² Početný soubor vyloučených výtvarníků zůstal prozatímně evidován ve Fondu českých výtvarných umělců.

	Před čistkou	Po čistce
Zváz slovenských spisovateľov	292	225
Zváz slovenských výtvarných umelcov	813	578
Svaz českých spisovatelů	492	124
Svaz českých výtvarných umělců	3687	294

*Přehled počtu příslušníků svazů spisovatelů a svazů výtvarníků před tzv. čistkou a po čistce. Datováno ke dni 1. 12. 1972.*⁸³³

7.6 Tisk Svazu českých výtvarných umělců

Proces normalizace svazu se dotkl jeho tiskové činnosti výrazně. SČVU přitom převzal od dubna 1969 správu všech časopisů vydávaných před tímto datem pod hlavičkou SČSVU, s výjimkou časopisu Výtvarný život, který zůstal v působnosti slovenské části dříve společného svazu.

K politicky motivovaným změnám v tiskové činnosti zaujali pracovníci daných redakcí SČVU, stejně jako vedení svazu, zpočátku negativní postoj. Režim použil k nátlaku na změnu jejich postoje především metodu omezování prostředků určených pro vydavatelskou a nakladatelskou práci. Tento aspekt zapříčinil výpadky v periodickém vydávání nových čísel časopisů, později potom nepřímo vedl k jejich úplnému zastavení. Souběžně s tím mohl svaz pociťovat tlak na výměnu redaktorů.

Výtvarná práce	Výtvarné umění	Tvar
Vladimír Burda	Jitka Hamzová	Libuše Koutecká
Antonie Černá	Miroslav Lamač (šéfredaktor)	Otto Jindřich
Karel Hetteš	Hana Walterová	Josef Raban (šéfredaktor)
Miroslav Klivar (šéfredaktor)		Helena Rabanová
Jiří Padrta (šéfredaktor od 1. 1. 1970)		

*Seznam redaktorů pracujících v časopisech SČVU ke dni 31. prosince 1969.*⁸³⁴

⁸³² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 204, zpráva pro ustavující sjezd Svazu českých výtvarných umělců ze dne 7. 12. 1972; K tématu také CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 70.

⁸³³ CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha 2003, s. 79; MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha 2015, s. 73.

⁸³⁴ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 209, seznam pracovníků SČVU ke dni 31. 12. 1969.

S postupující normalizací začaly být kulturní časopisy likvidovány. Režim totiž počítal s jejich nahrazením; nově založené časopisy by pak respektovaly požadavek ideologického obsahu v publikovaných textech. Za tím účelem uložilo usnesení vlády ČSR č. 80 o opatřeních v oblasti hromadných sdělovacích prostředků ze dne 13. května 1969, provést Českému úřadu pro tisk a informace celkovou prověrku „struktury tisku“ s návrhy úprav pro rok 1970. V první etapě bylo prověřeno sto tzv. „nejzávažnějších“ titulů. Časopisy vydávané Svazem českých výtvarných umělců byly zapojeny do „prošetřování“ v další etapě. Při té příležitosti byly orgány svazu pověřeny úkolem vypracovat zprávu, která by v souhrnu uvedla charakteristiku jeho časopisů, a to z hlediska „jejich společenské funkce“ a z hlediska „politického programu“ časopisů. Jinak řečeno měla zahrnout vyjádření o politickém postoji, který zaujímal odpovědná redakce. Proto svaz poskytl informace také ve věci „kádrového osazení“ redakcí.⁸³⁵

Vypracovaná zpráva o periodickém tisku SČVU se však vyhnula požadovanému zhodnocení „politického charakteru“ časopisů; neprovedla tedy ani kritiku reformního období. Zpráva se naproti tomu z hlavní části věnovala rozboru nákladů jednotlivých časopisů a způsobu jejich výroby. Jako nejvýraznější „chyby“ uváděla častá zpoždění ve vydávání jednotlivých čísel (v této souvislosti zpráva mluvila o neochotě tiskáren participovat na tisku časopisů) a dále finanční schodky. Jakési hodnocení lze nalézt pouze v konstatování, že časopisy vydávané svazem jsou údajně „pro kulturní život potřebné a nenahraditelné“. Zpráva tak v podstatě odmítla případnou možnost zastavení časopisů a také výrazné změny v jejich vydávání.⁸³⁶

Stěžejním periodikem Svazu českých výtvarných umělců z hlediska jeho schopnosti informovat odbornou veřejnost zůstávala nadále Výtvarná práce. Pravidelná periodicita Výtvarné práce byla obnovena od léta 1969, kdy časopis převzal do výroby tiskařský podnik Mír. Redakční kruh pracoval ale až do září 1969 ve značně omezeném počtu: fakticky pouze šéfredaktor Miroslav Klivar a redaktor Jiří Padrta. Grafik časopisu Aleš Krejča emigroval do zahraničí, nahradil ho Felix Šejna. Od 1. září 1969 sice přibyli noví redakční pracovníci, na druhou stranu byl ale zredukován počet stran Výtvarné práce ze 12 na 8 stran. Obsah nových čísel byl částečně přizpůsoben nové politice - rozšířen o kritiku „nevkusu“ aj. Z převážné části

---

⁸³⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 117, dopis od Českého úřadu pro tisk a informace pro Svaz čs. výtvarných umělců ze dne 27. 8. 1969, věc: prověrka struktury tisku.

⁸³⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 117, dopis od sekretariátu SČVU (podepsán předseda Jaroslav Otčenášek) pro Český úřad pro tisk a informace ze dne 30. 9. 1969.

si však časopis udržel i ve druhé polovině roku 1969 svěží informační ráz zaměřený na nejaktuálnější umělecké proudy.⁸³⁷

Obsah čísel Výtvarné práce byl roku 1969 oproti minulé praxi monotematický. První dvojčíslo ročníku (dvojčísla vycházela z důvodu zpoždění ve vydávání) se věnovalo „vztahu“ literatury s výtvarným uměním a umělecké stránce písma, přičemž reflektovalo také západní vývoj na tomto poli. Druhé dvojčíslo bylo zaměřeno na ukázkou realizovaných výtvarných prvků v architektuře a třetí se potom věnovalo motivu erotiky ve výtvarném umění. V tomto vydání vyšel rovněž přetisk Hoffmeisterova projevu z posledního sjezdu SČSVU. Sedmé číslo Výtvarná práce vyšlo oproti předchozím samostatně, jako „jednočíslo“. Zaměřilo se na futurologii, sci-fi (komiksy) a kosmické lety a jejich uměleckou reflexi. Následovalo však opět dvojčíslo (č. 8–9), tentokrát s audiovizuální tematikou a s reprodukcemi aktuálních tendencí v umění (přineslo například také reprodukce prací sochaře Olbrama Zoubka). V podobném duchu pak pokračují také další dvojčísla až do konce roku 1969. Například do obsahu dvojčísla č. 12–13 z října toho roku byl zahrnut popis výstav několika reprezentativních umělců z USA a jejich poválečná tvorba s fotoreprodukcemi prací Jacksona Pollocka, Andy Warhola aj.⁸³⁸ Oproti minulosti však zaznamenal obsah Výtvarné práce jednu významnou změnu, chyběly totiž informace z jednání vedoucích orgánů svazu. To svědčí o skutečnosti, že se redakce snažila vyhnout citlivým politickým tématům, ovšem zároveň je z nastíněného obsahu zřejmé, že se pokusila udržet kontinuitu s liberální metodou předávání informací z období Pražského jara.

Od počátku roku 1971 lze pozorovat v obsahu Výtvarné práce jistý přelom. Je zde publikováno „Stanovisko umělců a kulturních pracovníků“, které se přihlásilo k myšlenkám normalizační politiky: „*My, čeští komunističtí umělci – spisovatelé, skladatelé, výtvarníci a dramatičtí umělci – vítáme výsledky zasedání prosincového pléna ÚV KSČ a vyjadřujeme plnou podporu jeho závažným usnesením [...] Plněním jeho marxisticko-leninské linie a zásad proletářského internacionalismu naše země, naše národy překonaly hlubokou společenskou krizi způsobenou v letech 1968 až 1969 vystoupením pravicově oportunistických a protisocialistických sil [...]*“.⁸³⁹ V pátém (tj. posledním) čísle Výtvarné práce z roku 1971 bylo v sérii článků rozebráno předpokládané zrušení Svazu českých výtvarných umělců a vytvoření nového normalizovaného svazu na jeho místě, s novým vedením a stanovami. Tyto informace poskytl přípravný výbor SČVU.

⁸³⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 124.

⁸³⁸ JIROUS, Ivan: *Američané v Praze*. Výtvarná práce. 24. 10. 1969, č. 12–13, s. 8.

⁸³⁹ *Stanovisko umělců a kulturních pracovníků*. Výtvarná práce, 5. 1. 1971, č. 1, s. 1.

Časopisy Výtvarné umění a Tvar byly zastaveny koncem roku 1970;⁸⁴⁰ Výtvarná práce pak vycházela nejdéle, do poloviny roku 1971. Poslední šéfredaktor Výtvarného umění M. Lamač podal proti rozhodnutí o zastavení časopisu a také proti svému vypovězení z redakce žalobu u obvodního soudu pro Prahu 1;⁸⁴¹ bez kladného výsledku. Koncem října 1971 pracovali ve svazu na redaktorských pozicích pouze: Jitka Hamzová, Jindřich Otto Pípla a Hana Walterová.⁸⁴² Ačkoliv se časopisy částečně přizpůsobily nové politice, jejich zastavení souviselo s rozsáhlejším plánem ÚV KSČ na likvidaci dosavadních kulturních časopisů a vzniku nových, nemohly se tak ani přes ústupky vyhnout předem určenému scénáři.

Vedení SČVU začalo ještě před zastavením Výtvarné práce pracovat na plánu založení časopisu nového pod názvem Styl, který by zároveň nahradil i zbývající dva zrušené časopisy. Šéfredaktorskou funkci měl vykonávat Alois Svoboda (dříve šéfredaktor Mladé Fronty).⁸⁴³ Časopis Styl se však vydávání nedočkal. Analogicky k jeho přípravě totiž také ÚV KSČ pracoval na plánu založení nového časopisu pro výtvarné umění, který dostal název Výtvarná kultura.⁸⁴⁴ Koncept časopisu, vypracovaný stranickými orgány, byl následně předán k dopracování orgánům svazu ve spolupráci s ministerstvem kultury. Konečný návrh konceptu Výtvarné kultury se zaměřoval na propagaci umění vytvořeného na principu socialistického realismu.⁸⁴⁵ Výtvarnou kulturu začal vydávat Orbis od roku 1977.

7.7 Výstavnictví Svazu českých výtvarných umělců

Výstavní činnost SČVU byla v podmínkách nastupující normalizace zasažena analogicky s vývojem v celém svazu zásadními změnami – především se jí dotkla nucená personální odměna a finanční škrty. Politický tlak uplatněný na svaz se ovšem v letech 1969 a 1970 ještě příliš neodrazil na podobě uspořádaných výstav. **Tab. 5** a **tab. 6** Soupis výstav uspořádaných svazem roku 1969 a roku 1970 v Praze, viz příloha.⁸⁴⁶ Roku 1969 byla realizována výstava „50 let českého malířství“, jejíž příprava započala již v období

⁸⁴⁰ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis z první schůze přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců ze dne 11. 2. 1971.

⁸⁴¹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 18. 5. 1972.

⁸⁴² NA, f. SČSVU-ÚV, karton 209, seznam pracovníků SČVU ke dni 31. 10. 1971.

⁸⁴³ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 97, návrh na novou koncepci Výtvarné práce; Tamtéž, karton 124, dopis pro redakci Výtvarné práce od Nejvyššího kontrolního úřadu ČSR, 24. 4. 1970.

⁸⁴⁴ V redakční radě měli zasednout: Otto Eckert, Vladimír Fiala, Jaroslav Grus, Jiří Hlušička, Miloslav Jiránek, František Jiroudek, Karel Kolumek, Dušan Konečný, Zdeněk Kostka, Jaroslav Lukavský, Adolf Matula, Josef Saal, Josef Semín, Jan Simota, Dušan Šindelář, Vladimír Šolta, Evžen Weidlich. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 187, dopis k rukám Josefa Semína (zástupce vedoucího oddělení kultury ÚV KSČ) ze dne 13. 9. 1971, upřesněný návrh na nový časopis přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců Výtvarná kultura, podepsán Jiří Černý, tajemník SČVU.

⁸⁴⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 187, dopis od Jiřího Černého (tajemníka SČVU) pro Josefa Semína (zástupce vedoucího od. kultury při ÚV KSČ) ze dne 13. 9. 1971, příloha: program časopisu Výtvarná kultura.

⁸⁴⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 84.

reformujícího se Československa o rok dříve. Koncept výstavy zůstal částečně zachován, množství vystavených děl mělo proto ryze abstraktní charakter. **Obr. 24** Pohled do výstavy „50 let československého malířství“, viz příloha.

Finanční škrty ovlivnily naproti tomu výstavní činnost hlouběji. Podle Jiřího Šetlíka znemožnily škrty v letech 1969 a 1970 otevření mnohých výstav naplánovaných roku 1968.⁸⁴⁷ Finančně zabezpečit je odmítlo jak ministerstvo kultury, tak ČFVU. Realizována nebyla ani významná výstava výsledných prací ze soutěže k „25. výročí osvobození ČSR“, která byla jako celostátní akce připravována v minulosti za politického dohledu. Naproti tomu Národní výbor KSČ ve spolupráci s Galerií hlavního města Prahy zajistili roku 1970 realizaci dříve neuskutečněné výstavy k jubileu Emanuela Famíry v Mánesu,⁸⁴⁸ tedy umělce, který zůstal vždy věrný konceptu socialistického realismu.

I přes jmenované dílčí změny ve výstavních plánech pražských galerií lze ještě rok 1970 chápat jako poslední, ve kterém byl udržen charakter výstav z období Pražského jara – a tedy reflektující širokou variabilitu současné umělecké tvorby. Způsobil to do značné míry fakt, že bylo nutné naplnit předem domluvené závazky. Po roce 1970 však již nastoupila tuhá normalizace ve výstavnictví a výstav citelně ubylo.⁸⁴⁹ Aktuální konceptuální tendence v umění (např. práce Jana Steklíka) i podoby tzv. aktuálního umění nebo také tzv. land art se od této doby ocitají v neoficiální sféře.⁸⁵⁰

Nucený odchod Jindřicha Chaloupeckého z vedení Špálovy galerie (str. 190) neznamenal okamžité ukončení jeho profesní činnosti. Přesunul totiž své působiště do Galerie ve Voršilské ulici, která se tak od roku 1970 stala nositelem výstavního profilu dříve uplatněného ve Špálově galerii. Chaloupecký zahájil působnost ve Voršilské galerii v říjnu 1970 výstavou Konfrontace II, odkazující nejen svým názvem na významné nonkonformní akce ze 60. let.⁸⁵¹ Výstavy se zúčastnilo 34 autorů.⁸⁵² Zpráva o jejím průběhu, sepsaná Ivanem Jirousem, však neohodnotila výstavu kladně, vystavená díla údajně nesplnila podmínku konfrontace různých moderních stylů, nýbrž měla tíhnout k jedné představě moderního abstraktního umění.⁸⁵³ Je třeba ovšem upozornit na postupující proces oklešťování

⁸⁴⁷ Srov. ŠETLÍK, Jiří: *Příběh skupiny UB 12*. In: SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: UB 12: studie, rozhovory, dokumenty. Praha 2006, s. 91.

⁸⁴⁸ NA, f. SČSVU-ÚV, karta 188, schůze přípravného výboru SČVU, 7. 9. 1970.

⁸⁴⁹ PETROVÁ, Sylva: *Sklo a keramika 1970–1989*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: Dějiny českého výtvarného umění VI/2. Praha 2007, s. 841.

⁸⁵⁰ VALOCH, Jiří: *Konceptuální projevy*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: Dějiny českého výtvarného umění VI/2. Praha 2007, s. 555, 564–565.

⁸⁵¹ HANEL, Olaf: *Křížovnická škola*. Výtvarné umění, 1995, č. 3–4, s. 46.

⁸⁵² Mezi nimi například: Václav Boštík, Dalibor Chatrný, Ivan Chatrný, Čestmír Kafka, Eva Kmentová, Jiří Kolář, Stanislav Kolíbal, Vladimír Kopecký, Jan Kubíček, Mikuláš Medek, Aleš Veselý a další.

⁸⁵³ JIROUS, Ivan: *Konfrontace II*. Výtvarná práce, 1970, č. 25, s. 2.

výstavních možností, který se z počátku zaměřil právě na nejaktuálnější tendence, zatímco dřívější abstraktní produkce zůstávala prozatím režimem přehlížena. K otevření plánované výstavy Konfrontace III potom již nedošlo; připravená výstava, jejíž vernisáž se měla uskutečnit v lednu 1971,⁸⁵⁴ byla sabotována vedením svazu, které nenaplnilo potřebné byrokratické procedury nutné k jejímu otevření (především podání žádosti Kulturní správě Národního výboru hl. m. Prahy). Brzy následovalo uzavření galerie ve Voršilské ulici.⁸⁵⁵ **Tab. 7** Přehled výstav uspořádaných Svazem českých výtvarných umělců v letech 1971 a 1972 v Praze, viz příloha.

Jednou z prvních výstav, vytvořených v souladu s požadavky normalizačního režimu, byla výstava „k 50. výročí vzniku KSČ“, otevřená ve dnech 17. prosince 1971 až 27. února 1972 v Jízdárně Pražského Hradu. Na výstavu byla využita jak starší díla (od roku 1945), tak nové tematické kusy od oslovených autorů.⁸⁵⁶ President republiky Ludvík Svoboda „poctil“ výstavu svou návštěvou, čímž jí dodal punc státní podpory a zároveň ukázal směr, kterým by se měli oficiální umělci vydat. K jejímu otevření byla navíc uspořádána tisková konference.⁸⁵⁷ Odezva veřejnosti, projevená v návštěvnosti (8200 osob), byla ale v porovnání s obdobnými výstavami z předešlých let podprůměrná.⁸⁵⁸

I v dalších českých městech se bývalí reformisté z oblasti výtvarné kultury bránili normalizačnímu tlaku, rovněž ale neúspěšně. Ostravské galerie sice poměrně dlouho vycházely vstříc umělcům rebelujícím proti tamější legitimní pobožce SČVU⁸⁵⁹ - stavící se vstřícně k požadavkům nového režimu, ovšem tato galerijní podpora s ustavením druhého a normalizovaného SČVU v listopadu 1972 ustala. Také v Brně se objevovaly pokusy nepodlehnout požadavkům normalizačního režimu a pokračovat v politicky neřízeném kulturním životě. V květnu 1969 zde bylo utvořeno tzv. Sdružení Q Brno (jedním ze zakládajících členů byl Adolf Kroupa, ředitel Domu umění v Brně v letech 1954–1971), které sdružovalo napříč umělce několika oborů a také teoretiky umění a filosofy. Sdružení Q vystavovalo v brněnském Domě umění po pět týdnů (24. 5. – 28. 6. 1970) a zároveň

⁸⁵⁴ Brunovský, Brýdlová, Dobeš, Gažovič, Haberernová, Jankovič, Krocová, Kulhavý, Machálek, Němec, Nešleha, Novák, Paštéka, Plíšková, Ressel, Sopko, Šimotová, Zoubek.

⁸⁵⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96, dopis Jaroslavu Grusovi (předseda přípravného výboru SČVU), podepsáni jsou V. Boštík, J. Chalupecký, Č. Kafka, O. Zoubek aj.

⁸⁵⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze schůze přípravného výboru Svazu českých výtvarných umělců, 11. 2. 1971; Tamtéž, karton 195, katalog Výtvarní umělci k 50. výročí KSČ: díla z let 1945–1971, Jízdárna Pražského hradu prosinec 1971 – leden 1972.

⁸⁵⁷ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 6. 1. 1972.

⁸⁵⁸ Pro srovnání je možné uvést výstavu Výtvarní umělci k XII. sjezdu KSČ z roku 1962, kterou navštívilo 12 898 návštěvníků; nebo výstavu Výtvarní umělci k 20. výročí osvobození republiky z roku 1965, kterou shlédlo 36 571 návštěvníků.

⁸⁵⁹ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 195, zápis ze schůze předsednictva PV SČVU ze dne 6. 4. 1972.

s výstavou probíhaly pravidelné pořady nazvané Podvečery Q, při kterých předstupovali před diváky literáti, básníci a skladatelé ze sdružení Q s ukázkami své tvorby.⁸⁶⁰ Do Brněnské výstavní scény však postupně pronikaly cenzurní mechanismy. Výstavní plán Domu umění byl proto již od roku 1970 podroben povinnému schvalovacímu procesu, prováděnému Národním výborem města Brna a dále podléhajícímu dohledu Jihomoravského krajského národního výboru i ministerstva kultury. Společná výstava Karla Nepraše a Jana Steklíka z roku 1972 se pak již stala symbolem toho, co nesmělo být v budoucnu prezentováno.⁸⁶¹ Ačkoliv se oficiální výtvarné umění doby normalizace již nikdy zcela neoprostilo od abstraktního vyjádření, zapovědělo hledání nových forem a ztvárňování neideologických témat.

Situaci do jisté míry reflektoval Pierre Restany ve svém článku „Z Varšavy, Žiliny, Prahy – s láskou...“, otištěném v italském časopise *Domus* v lednu 1973. Restany zde hovoří: „[...] *Dnes je v Praze veřejný a kolektivní život uměleckého světa prakticky nulový. Aktivita uměleckých muzeí [...] je značně zbrzděna, a pokud jde o současné umění, není vůbec žádná [...]. Paradox tomu chce, že zatímco umělecký život v Praze a Bratislavě je utlumen, v zahraničí se nikdy tolik nemluvalo o současném československém umění!* [...]“⁸⁶²

7.8 Vztahy výtvarných umělců se zahraničím

Politický směr normalizačního režimu nutil představitele SČVU provést korekci vztahů s výtvarnými svazy sovětského tábora a deklarovat přitom „vzájemné přátelství“, a to prostřednictvím návštěv a oficiálních prohlášení. Kontakty výtvarníků a teoretiků umění se zahraničím byly již v době počínající normalizace plně podřízeny aktuálním postojům KSČ. Gustav Husák se v říjnu 1969 zúčastnil oslav 20. výročí vzniku NDR, čímž dal symbolicky najevo směr dalšího diplomatického směřování země. V první polovině 70. let se totiž intenzivně rozvíjely právě vztahy mezi KSČ a SED.⁸⁶³ Svaz výtvarníků politiku přibližování k NDR následoval.

Již na jaře 1969 podepsala delegace SČVU, vedená sochařem Vladimírem Preclíkem, dohodu se Svazem polských výtvarných umělců na rok 1969. V červenci potom navštívila

---

⁸⁶⁰ *Podvečery Q*. Výtvarná práce, 1970, č. 16, s. 2; ZYKMUND, Václav: *Zpráva o výstavě Sdružení Q*. Výtvarná práce, 1970, č. 15, s. 5; KUNDERA, Ludvík: *Kroupovská éra*. In: DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: *90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000*. Brno 2000, s. 121–122.

⁸⁶¹ VALOCH, Jiří: *Brněnský okruh*. Výtvarné umění, 1995, č. 3–4, s. 163.

⁸⁶² ABS, f. V/MV, sign. 17179, příloha vyšetřovacího spisu proti Jindřichu Chalupeckému z roku 1974.

⁸⁶³ VILÍMEK, Tomáš: *KSČ a SED – socialistický internacionalismus? Několik poznámek ke vzájemným vztahům v letech 1969–1989*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha 2012, s. 354.

delegace SČVU, vedená tentokrát předsedou J. Otčenáškem,⁸⁶⁴ v Budapešti Svaz maďarských výtvarných umělců za účelem „obnovy“ spolupráce a navázání přátelských vztahů.⁸⁶⁵ Vlna „normalizace“ mezinárodních kontaktů SČVU probíhala potom i po ustavení jeho přípravného výboru; společně s delegací přípravného výboru SSVU se jeho zástupci účastnili v létě 1971 schůze v Moskvě, jejímž posláním bylo „navázání přátelských styků“ také se Svazem sovětských výtvarných umělců. Údajně úspěšně.⁸⁶⁶

Omezování dřívějších volných (politicky neřízených) forem vzájemného setkávání českých výtvarníků se zahraničními kolegy se projevilo v první řadě na likvidaci mezinárodních výtvarných symposií. Nejdříve byla zrušena všechna sochařská symposia; Některé sochařské práce vzniklé v jejich rámci v nedávné době byly dokonce zničeny či ponechány rozpadu. Roku 1969 se podařilo uspořádat pouze symposium volné grafiky v Banské Bystrici a roku 1970 proběhl první (ale také poslední) ročník malířského symposia v Roudnici nad Labem. Přeživší symposia se však omezila na účast výtvarníků z východního bloku. Po roce 1970 byla již všechna direktivně zakázána.⁸⁶⁷ Počátek 70. let přinesl českým výtvarníkům naprosté přerušování oficiálních kontaktů se západní uměleckou společností.⁸⁶⁸

***

Omezení vzniklá v oficiálním umění v souvislosti s normalizací a čistky v kultuře znamenaly přesun části umělců do tzv. kontrakultury (druhé kultury). Aspekt vytlačování části umělců z veřejného a profesně uměleckého života a případné policejní represe⁸⁶⁹

---

⁸⁶⁴ Dále byli účastni: Karel Hetteš, Jiří Kolář a zástupce ministerstva kultury Jiří Řapek.

⁸⁶⁵ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 97, dokument „styk Svazu českých výtvarných umělců se zeměmi socialistického tábora“.

⁸⁶⁶ NA, f. SČSVU-ÚV, karton 88, zápis ze schůze přípravného výboru SČVU ze dne 25. 6. 1971.

⁸⁶⁷ FIŠER, Marcel: *Sochařská symposia šedesátých let*. In: Kol. autorů: Proměny dějin umění: akta druhého sjezdu historiků umění. Dolní Břežany 2007, s. 177–178.

⁸⁶⁸ ZEMÁNEK, Jiří: *Od luminodynamismu k médiu videa*. In: BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: Dějiny českého výtvarného umění VI/2. Praha 2007, s. 537.

⁸⁶⁹ Lze uvést případ již dříve zmíněného umělce Milana Knížáka, kandidáta svazu výtvarných umělců v období let 1965–1970, který byl roku 1972 obviněn z „pokusu o poškozování zájmů republiky v cizině“, když měl údajně předat v květnu toho roku Hansi Wilhelmu Sohmovi ze západního Německa fotografické reprodukce svých prací a nahrávky hudební skupiny Aktual (skupina založena roku 1967). V probíhajícímu šetření se obvinění proti Knížákovi ještě rozšířilo. V Německé spolkové republice vyšla nákladem 500 výtisků jeho kniha *Zeremonie*, podle vyšetřovatelů závadná kniha poškozující jméno Československé socialistické republiky. Roku 1973 byl Knížák podmíněně odsouzen na 18 měsíců a následujícího roku přibýlo další stíhání za odeslání poštovní zásilkou s originály i fotoreprodukce Knížákových prací na adresu centra pořadatelů Biennale v Paříži. Tento případ si pro Knížáka vysloužil několikaměsíční vazbu. Z toho je patrné, že snaha neoficiálních umělců publikovat svou tvorbu v zahraničí byla pro režim stejně nepřipustná, jako v případě volných kontaktů oficiálních umělců. Ostatně i proto režim umožňoval jako jedinou oficiální cestu zahraničních kontaktů pro výtvarné umělce přes orgány svazu. Zdroj: ABS, f. V/Plzeň, sign. V-9190 Plzeň, vyšetřovací spis proti Milanu Knížákovi, usnesení ze dne 28. 5. 1972 a usnesení ze dne 18. 7. 1972, závěrečná zpráva ze dne 22. 9. 1972; posudek na knihu Milana Knížáka „Zeremonien“, v Plzni 14. 9. 1972; ABS, f. V/Plzeň, sign. V-9190 Plzeň, rozsudek ze dne 25. 7. 1973; ABS, f. V/MV, sign. V-27235 MV, usnesení ze dne 23. 10. 1974.

uplatněné vůči stoupcům specifické kulturní produkce, potom silně ovlivnil a do značné míry i motivoval jejich vzájemné vazby a způsob života.⁸⁷⁰

V důsledku vytvoření nových center neoficiálních umělců (např. Křižovnická škola čistého humoru) opět ožívají jejich kontakty na polskou uměleckou scénu; výtvarníci se jako již tradičně soustředí ve varšavských galeriích. Zde totiž vznikla po roce 1970 celá síť nezávislých galerií, které se staly centrem tamější neoavantgardy, tedy proudu, do kterého se hlásili také Češi.⁸⁷¹ Ve východním Německu byly potom zakládány, zejména po roce 1971, diskuzní kluby, ve kterých se sdružovali vůči režimu kritičtí umělci. Účastníci diskuzí byli obeznámeni s československou kulturní produkcí z období Pražského jara, která je do jisté míry ovlivňovala⁸⁷² a přispívala k jejich zájmu o kontakt s českou neoficiální kulturní sférou.

7.9 Závěrečné shrnutí kapitoly

Akt federalizace Svazu československých výtvarných umělců v dubnu 1969, který znamenal vytvoření dvou vzájemně nezávislých „národních“ výtvarných svazů, nepřinesl příslušníkům dříve jednotného SČSVU do jejich profesního života mnoho změn, především proto, že žádný z nových svazů nerealizoval reformy naplánované v období Pražského jara. Převážná část zázemí bývalého SČSVU zůstala nadále v Praze a přešla tedy do správy Svazu českých výtvarných umělců, včetně většiny vydávaných časopisů. Jisté kompenzace se Svazu slovenských výtvarných umělců dostalo v podobě vyšších finančních dotací.

Výrazné změny naproti tomu do Svazu českých výtvarných umělců přinesl nástup normalizačního režimu. Určující přítom byla intervence sovětských orgánů, požadující likvidaci reformního hnutí v Československu, a to na všech úrovních. Normalizace se tak odrazila také v oblasti politického řízení svazů, které byly označeny za jeden ze zdrojů nežádoucích reformních podnětů.

Poslední předseda SČSVU Adolf Hoffmeister si byl vědom, na rozdíl od mnohých jiných umělců a intelektuálů, u kterých doznívala deziluze možného naplnění reformem Pražského jara, radikálně změněné politické konstelace po srpnové okupaci státu. Vnímal také svou izolaci od politického vedení země. Z toho důvodu se rozhodl nekandidovat do

---

⁸⁷⁰ Srov. VODRÁŽKA, Mirek: *Vytvoř si systém, nebo tě zotročí systém jiného: Jak definovat československý underground. Paměť a dějiny*, 2015, roč. IX, č. 1, s. 17, 24.

⁸⁷¹ WASIAK, Patryk – WITERSKA, Agata: *Przestrzeń swobody. Wystawy „zakazanych“ artystów z krajów socjalistycznych w Polsce po 1956 roku*. In: BORODZIEJ, Włodzimierz – KOCHANOWSKI, Jerzy a kol.: *Bocznymi drogami: Nieoficjalne kontakty społeczeństw socjalistycznych 1956–1989*. Warszawa 2010, s. 169, 192.

⁸⁷² VILÍMEK, Tomáš: *Solidarita napříč hranicemi. Opozice v ČSSR a NDR po roce 1968*. Praha 2010, s. 32–33.

předsednické funkce Svazu českých výtvarných umělců a přenechal jeho řízení méně exponovaným, a tedy pro nový režim méně kontroverzním osobnostem.

První vedení SČVU v čele s Jaroslavem Otčenáškem bylo podle svých projevů nakloněno případným politickým ústupkům, ovšem zároveň o nich hodlalo s novou politickou mocí vyjednávat. V důsledku toho však nespĺnilo hlavní předpoklad, který na něj KSČ kladla (bezvýhradnou podřízenost vůči rozhodnutím strany), a navíc se po neúspěšných jednáních snažilo požadavky KSČ obcházet. Tato skutečnost výrazně přispěla k silnému politickému tlaku směřujícímu k odstoupení vedení SČVU. Zároveň se však jednalo o širší plán KSČ, vytvořený nezávisle na vývoji ve Svazu českých výtvarných umělců, takže ani přes případný vstřícnější postoj svazového vedení k normalizační politice není pravděpodobné, že by se docílilo výraznějších odchylek od předem určeného vývoje.

Proces systematické normalizace Svazu českých výtvarných umělců započal v květnu 1969, analogicky k vývoji v dalších uměleckých svazech. Řízen byl ústředním výborem KSČ, který vydával potřebná rozhodnutí a dokumenty. Po výměně vedoucích představitelů ministerstva kultury byla velká část z normalizační „procedury“ v kultuře svěřena ministerstvu, které pak převzalo kontakt i s uměleckými svazy.

Normalizační režim se stavěl k českým uměleckým svazům jako k organizacím bez právního ukotvení, ministerstvo vnitra proto neschválilo jejich stanovy a nebyly ani začleněny do NF. K jejich oficiálnímu uznání byl režim ochoten přistoupit až po provedení požadovaných změn, v první řadě po čistkách – všichni příslušníci uměleckých svazů museli deklarovat svou podporu normalizační politice. Nejmocnější pákou, kterou režim použil při tzv. konsolidaci svazů, byl finanční nátlak ve formě odepření dotací. Vedení SČVU pod tímto tlakem rezignovalo v dubnu 1970. V čele ho nahradil tzv. přípravný výbor (připravující založení nového svazu výtvarníků).

ÚV KSČ vydal rozhodnutí o zřízení nových výběrových svazů na podzim roku 1970, stávající svazy přitom měly být zlikvidovány. Rok 1971 již probíhal plně v duchu přípravy druhého a výběrového Svazu českých výtvarných umělců, přerušila se proto činnost dosavadního svazu, zastaveno bylo také vydávání jeho časopisů. Tímto krokem byla ukončena kontinuita vývoje SČVU se Svazem československých výtvarných umělců; ustavení nového svazu v prosinci 1972 tuto skutečnost pouze symbolicky stvrdilo.

8 ZÁVĚR

Svaz výtvarných umělců byl součástí nedemokratického, totalitárního systému komunistického režimu. Tak jako další společenské organizace, i svaz působil v těsné vazbě na vládnoucí režim; jeho cílem bylo režim podporovat a současně též kontrolovat a „usměrňovat“ výtvarnou produkci. Tento úkol však naplňoval pouze z části, svému poslání politického řízení kultury se vzdaloval, a to zejména ve zde sledovaném období let 1956–1972.

Jakožto součást Národní fronty odpovídala i vnitřní organizace svazu ostatním společenským organizacím: zahrnovala hierarchický systém řízení s faktickým mocenským centrem v ústředním výboru, ideologický monopol a indoktrinaci členského jádra, kontrolu příslušníků svazu a jejich práce. Přímou závislost svazu na režimu nejlépe odrážely jeho reorganizace a současně obměny členského složení, odvislé od politických změn režimu.

Primární zájem předkládané práce se zaměřil na mechanismy, kterými komunistická strana kontrolovala a usměrňovala činnost výtvarných umělců. Na vývoji svazu je ukázáno, že jako nejmocnější nástroj straně sloužila oblast finanční podpory svazu; kulturní politika směřovala k ekonomické podpoře tvorby socialisticko-realistické. Svaz byl závislý na dotacích, jeho tisková a výstavní činnost nemohla být bez státních příspěvků realizována.

Konkrétní způsob využití poskytnutých finančních prostředků ve svazu ovšem závisel na jeho vedoucích orgánech a na osobách, které tiskovou, výstavní aj. činnost vykonávaly. Svaz (resp. jeho příslušníci) ovlivňoval rovněž oblast s prodejem výtvarných děl a oblast sociálního zabezpečení umělců. Z toho důvodu byly na svaz uplatněny mechanismy, které měly činnost odpovědných osob kontrolovat, a to jak na půdě svazu (stranická skupina aj.), tak prostřednictvím externích cenzurních orgánů (Hlavní správa tiskového dohledu aj.).

Finanční tok se za tohoto stavu ovšem režimu nepodařilo zredukovat výhradně požadovaným směrem a tedy důsledně ovládnout proces distribuce financí určených jednotlivým výtvarným umělcům a na prezentaci jejich tvorby; situaci komplikovaly také symptomy hospodářské krize státu. Výčet oblastí, které strana nedokázala získat pod svou výhradní kontrolu (a tedy indoktrinovat příslušné zodpovědné osoby), by mohl pokračovat i přes oblast teorie umění. Zde byla situace o to komplikovanější, že teoretici umění získali při založení svazu rozsáhlé kompetence stavící je do role arbitra, tudíž přehlížení uměleckého odklonu od socialistického realismu z jejich strany umožnilo provést rehabilitaci avantgardy

(resp. abstraktní tvorby) ve svazu výtvarníků s předstihem oproti vývoji v ostatních oblastech oficiálního umění.

Nejpřísněji kontrolovanou oblastí z veřejné činnosti svazu byly jeho formální vztahy se zahraničím, které podléhaly dohledu ministerstev kultury a zahraničí a schvalovacímu řízení prováděnému při ÚV KSČ. Případné rozšíření kontaktů svazu na západ se tak dělo se souhlasem nadřízených státních a stranických orgánů – docházelo k nim v rámci mezinárodních akcí a za účelem získání nových odbytových oblastí pro výtvarnou tvorbu. V těchto případech však využívali příslušníci svazu možnost vycestovat na západ nad míru určenou rozhodnutími ÚV KSČ.

Na vývoji svazu výtvarných umělců lze doložit, že režim používal mechanismy přímého i nepřímého řízení uměleckých svazů opakovaně a bez inovací. Vždy po určitý úsek nechal svaz výtvarníků fungovat v rámci norem, které nastavil, ovšem vzhledem k tomu, že příslušníci svazu začali v takových případech postupně směřovat k pokusům o autonomní jednání, docházelo k opětovným reorganizacím svazu založeným na členské očiště.

***

Komunistická strana zamýšlela založením (reorganizací) Svazu československých výtvarných umělců roku 1956 utvrdit metodu socialistického realismu v oficiální výtvarné tvorbě. Záměr však nebyl naplněn, naopak došlo právě k opačnému vývoji. Klíčovou roli přitom hrála změněná mezinárodně-politická situace zasažená vlnou destalinizace, i samotní členové svazu, kteří využili reorganizační změny v SČSVU k rozvolnění unifikovaného způsobu jeho řízení (tvůrčí skupiny, vznik kategorie tzv. evidovaných výtvarníků aj.).

Svaz československých výtvarných umělců zasáhl proces utužování politických poměrů v kultuře citelně až v průběhu roku 1960. Stalo se tak v souvislosti s jeho I. sjezdem, jehož prostřednictvím došlo ke zpřísnění stranického dohledu v interních mechanismech svazu, především se pak zостřila kontrola tvůrčích skupin. Příčinou bylo, že se vývoj tvůrčích skupin stácel proti podpoře socialisticko-realistické tvorby, což bylo v rozporu k politickému předpokladu. V důsledku přísnějšího postupu, uplatněného vůči tvůrčím skupinám, se od vedení svazu více vzdálily, což je do jisté míry radikalizovalo. Účinek nových opatření kulturní politiky byl navíc brzy neutralizován krizovými symptomy v hospodářství státu, které si vyžádaly finanční škrty také v oficiální kultuře. Strana pak v důsledku neschopnosti obnovit bezvýhradnou podporu socialistickému realismu rehabilitovala roku 1963 avantgardní umění, přestože ho označila za styl minulosti. Tímto krokem zamýšlela udržet zdání, že vývoj v kultuře probíhá plně pod jejím vlivem.

Jako přelomový lze ve vývoji Svazu československých výtvarných umělců vnímat jeho II. sjezd, uskutečněný koncem roku 1964. Již na přípravných jednáních ke sjezdu vystoupily aktivně tvůrčí skupiny, sdružené nyní do tzv. Bloku tvůrčích skupin. Jeho prostřednictvím vznesly řadu požadavků na změny ve svazu. Díky iniciativě tvůrčích skupin se v průběhu II. sjezdu podařilo při volbě nového vedení přehlasovat některé původní kandidáty a prosadit na jejich místa nové zástupce.

Druhá polovina 60. let přinesla do života svazu řadu významných změn, které zmíněná výměna jeho vedení odstartovala. V důsledku znamenaly postupný přesun alternativního výtvarného umění ze soukromých do veřejných prostor. Signifikantní v tomto období byla rovněž rozšířená možnost kontaktů oficiálních umělců na západní uměleckou scénu, která se otevřela v souvislosti s hospodářskou reformou.

V období Pražského jara lze specifičnost ve vývoji svazu výtvarníků oproti ostatním československým uměleckým svazům nalézt pouze v detailech; především na jeho reorganizačním plánu, který počítal s přebudováním svazu do nového konglomerátu složeného z několika částečně samosprávných „uměleckých skupin“.

Normalizační režim se ukázal být účinný v prosazování svých záměrů v kultuře. Donutil nyní federalizovaný svaz výtvarníků nejprve provést výměnu funkcionářů a roku 1971 již pracoval na likvidaci jeho organizace a členského jádra. Tento proces byl úspěšný především díky taktickému finančnímu nátlaku; případné vyplacení finanční podpory bylo totiž závislé na ústupcích, které umělci vůči novému režimu podstoupili.

***

Vývoj svazu výtvarných umělců do značné míry předurčoval postoj KSČ, který zaujala vůči svazu spisovatelů – věnovala mu v období let 1956–1972 v porovnání s ostatními svazy prvořadou pozornost. Několikrát byl tak sjezd svazu výtvarníků odložen z toho důvodu, že se strana obávala opakování „nežádoucích“ projevů, které dříve na to proběhly při průběhu sjezdu svazu spisovatelů.

Z méně intenzivního stupně dohledu oproti spisovatelům výtvarní umělci těžili. Můžeme pozorovat, že u spisovatelů došlo k rehabilitaci avantgardních stylů až roku 1963 (tzv. kafkovská konference v Liblicích), a tedy s několikaletým zpožděním oproti výtvarníkům, kde byl proces rehabilitace zahájen roku 1957 a roku 1963 již považován za „přežitý“. Proto lze říci, že liberalizace probíhala ve svazu výtvarníků v některých aspektech nezávisle a také s předstihem oproti svazu spisovatelů. Na druhou stranu, vzhledem k váze, které se spisovatelé v režimu i ve společnosti těšili, zanechalo jejich reformní úsilí natolik

silný společenský i politický odraz, že výtvarníci mohli profitovat z vydobytého statutu spisovatelů; tento vztah přitom obráceně nefungoval.

Ve srovnání s výtvarnými svazy NDR a PLR lze ve vývoji Svazu československých (českých) výtvarných umělců shledat řadu specifických rysů. Rozdíl každého z nich totiž vytvářela místní tradice a míra politického tlaku uplatněná za účelem monopolizace metody socialistického realismu v dané zemi.

V porovnání s interní situací ve zmíněných dvou zahraničních svazech působila ve Svazu československých výtvarných umělců ve prospěch odlišení vývoje především existence tvůrčích skupin, která přispěla v průběhu let k profilaci rozdílných názorových proudů uvnitř svazu. Prostřednictvím tvůrčích skupin se výtvarníci domáhali širších práv a benefitů, v některých případech potom úspěšně.

***

Pozice svazu výtvarníků v režimní kultuře byla vymezena pouze obecně; zdůrazňována přitom byla především jeho propojenost s politikou strany. Protože chyběly jasné direktivní dokumenty, reagující na aktuální vývoj a na vyvstalé dílčí otázky ze života umělců, soustředilo se vedení svazu ve snaze o naplnění stranických ujednání ke kopírování oficiálních projevů stranických a státních představitelů. Deklarovaná závislost svazu na politických rozhodnutích se však negativně projevila na vztahu umělců ke svazu.

Svaz sdružil nehomogenní skupinu umělců a teoretiků, jejichž oficiálně proklamovaná bezkonfliktní koexistence by nebyla možná bez hierarchického způsobu interního řízení svazu, zvyhodňujícího ideologicky angažované členy. Způsob organizování svazu do podoby hierarchizovaného systému, resp. neschopnost jeho příslušníků řídit se takovým systémem a zároveň udržet vysoký standart umělecké a teoretické práce, však vytvořilo ve svazu stav, ve kterém jeho příslušníci pracovali neefektivně a nedůsledně, především ve vztahu k vyžadovaným formám výtvarné práce. Tato situace vyostřovala latentní napětí uvnitř svazu. Svaz tak vystupoval jako homogenní profesionální organizace pouze navenek, hlavně ve svých prohlášeních, uvnitř však skrýval řadu rozporů a improvizací. Příslušníci svazu, usilující o reformu oficiálního uměleckého života, postupovali ve svém úsilí potom výhradně s pomocí drobných dílčích změn – nestavěli se konfrontačně vůči celému systému řízení svazu, potažmo proti komunistickému režimu.

Svaz výtvarníků zapadal do širšího cenzurního mechanismu komunistického režimu, jelikož pouze jeho příslušníci mohli získat status oficiálního umělce; ostatní umělci se museli obejít bez sociálního zabezpečení a jejich tvorba většinou bez možnosti veřejné prezentace. Mezi příslušníky svazu se však často více než úsilí o kontrolu dominantní pozice v kultuře

uplatnila stavovská kolegialita. Vyskytly se tak snahy alternativním umělcům pomoci, ať už návrhy na jejich začlenění do svazu či osobními kontakty a prezentací alternativní tvorby v zahraničí. Tyto aktivity však nikdy nedosáhly systematického úsilí a omezovaly se tak pouze na iniciativu některých příslušníků svazu.

Největší dopad na vyjadřované názory v otázce uměleckých stylů a na případný odvrát výtvarníků od oficiálních dogmat zprvu mělo režimem požadované zřeknutí se tradice avantgardního umění, které představovalo pro mnohé osobní počátek v hledání uměleckého výrazu. Revize pojetí oficiálního umění, kterou ve svazu výtvarníků nastartovala rehabilitace avantgardy, se potom stočila v první polovině 60. let společně s nástupem nové generace na téma aktuální výtvarné produkce.

V období kolem roku 1968 svaz v souvislosti s československým reformním hnutím plánoval přestavbu své organizace na demokratičtější principu, umožňujícímu pouze omezený způsob kontroly výtvarného života ze strany jeho ústředních orgánů. Počítalo se také s kooperací se státní i stranickou mocí na úkor dřívějšího podřizování se svazu vůči jejich rozhodnutím. Reformní hnutí podporovala majorita svazu.

Vzhledem k tomu, že nový normalizační režim směřoval ve své první fázi k likvidaci reformního úsilí, byl tento cíl ve Svazu českých výtvarných umělců proveden členskou čistkou, která postihla majoritu jeho příslušníků. Tímto krokem došlo ke ztrátě kontinuity s předchozím vývojem.

***

Předkládaná disertační práce nevyčerpala možnosti výzkumu tématu, za současného stavu zpracování a zpřístupnění archivního materiálu nebylo možno prostudovat početné dokumenty, které se dochovaly z činnosti svazu a výtvarných Fondů. Kromě systematického soupisu a analýzy konkrétních výtvarných děl se tak do budoucna nabízí pro podrobnější výzkum i atraktivní téma tvůrčích skupin a rozšíření výzkumu na krajská specifika.

Přestože byla východiska pro umělecké výtvarné svazy východního bloku totožná, postavená na principu organizované podpory komunistické ideologie, při bližším pohledu lze nalézt v jejich vývoji, organizaci i členském složení odchylky. Charakter svazů totiž silně závisel na aktuální politické, hospodářské a společenské situaci v dané zemi, proto lze v období Pražského jara nalézt v Československu nejvýraznější rozdíly od ostatních výtvarných svazů. Další výrazný determinant vývoje představovala otázka finanční politiky uplatněná na kulturu v daném státě, finanční stránka totiž představovala silnou motivaci na splnění požadavků režimu.

9 PRAMENY A LITERATURA

9.1 Archivní prameny

Akademie der Künste – Archiv, Berlin

f. VBKD – Zentralvorstand

Archiv bezpečnostních složek, Praha

Historický fond H-714

f. Hlavní správa tiskového dohledu č. 318

svazek č. A 34

svazek č. A 2/8

f. V/MV

f. V/Plzeň

Archiv Hlavního města Prahy

f. MHMP II. – NVP

Archiv Národní galerie, Praha

f. Emanuel Famíra

Národní archiv, Praha

f. Českých fond výtvarného umění – Dílo

f. KSČ – Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích

f. KSČ – Celostátní porady 1945–1990

f. KSČ – Ústřední výbor 1945–1989

Ideologická komise ÚV KSČ 1958–1968

Oddělení ideologické

Oddělení kulturně-propagační a ideologické

Předsednictvo 1962–1966

Zasedání

f. Svaz československých výtvarných umělců – Ústřední výbor

f. ÚV KSČ – A. Novotný (07/16)

f. ÚV Národní fronty

Památník národního písemnictví, Praha

f. Adolf Hoffmeister

9.2 Literatura

9.2.1 Edice, slovníky, katalogy a historické přehledy

BALEKA, Jan: *Výtvarné umění: výkladový slovník*. Praha: Academia, 2010. 429 s.

BAUER, Michal (ed.): *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956, svazek I*. Praha: Akropolis, 2011. 648 s.

Dokumente zur Außenpolitik der Regierung der Deutschen Demokratischen Republik.

Band 1. Von der Gründung der Deutschen Demokratischen Republik am 7. Oktober 1949 bis zur Souveränitätserklärung am 25. März 1954. Berlin: Rütten & Loening, 1954, 535 s.

Kol. autorů: *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 1987. 714 s.

MORGANOVÁ, Pavlína – SVATOŠOVÁ, Dagmar – ŠEVČÍK, Jiří a kol.: *České umění 1938–1989: programy, kritické texty, dokumenty*. Praha: Academia, 2001. 520 s.

PETROVÁ, Eva – ŠEVEČEK, Ludvík a kol.: *Umělecká beseda: 1863–2003: katalog výstavy*. Praha: Galerie Hlavního města Prahy, 2003. 163 s.

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa: normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. Brno: Doplněk, 2003. 640 s.

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír – MORAVEC, Jan: *Komunistická strana Československa: pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968)*. Brno: Doplněk, 1999. 580 s.

9.2.2 Dobová literatura

Akční program Komunistické strany Československa. Praha: Svoboda, 1968. 63 s.

KOTALÍK, Jiří: *Bohumír Dvorský. Pět kapitol o jeho životě a obrazech*. Praha: Odeon, 1976. 59 s.

LAMAČ, Miroslav – PADRTA, Jiří: *Zakladatelé moderního českého umění: výstava a katalog*. Brno: Dům umění města Brna, 1957. 59 s.

- NEUMANN, Karel: *Kultura: sborník právních předpisů*. Praha: Orbis, 1968. 1306 s.
- NEJEDLÝ, Zdeněk: *O výtvarnictví, hudbě a poesii*. Praha: Československý spisovatel, 1952. 75 s.
- Sjezd socialistické kultury: sborník dokumentů*. Praha: Orbis, 1959. 335 s.
- SPURNÝ, Jan: *Josef Malejovský*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1963. 62 s.
- ŠOLTA, Vladimír: *Bojový příklad sovětské grafiky*. Praha: Orbis, 1951. 32 s.
- Vierter Kongress des Verbandes bildender Künstler Deutschlands 1. – 5. 12. 1959 in Markkleeberg*. NDR: VBKD, 1959. 415 s.
- ŽDANOV, Andrej A.: *O umění*. Praha: Orbis, 1950. 145 s.
- XIII. sjezd Komunistické strany Československa*. Praha: Svoboda, 1966. 493 s.

9.2.3 Dobový tisk

- Výtvarná práce 1954–1971
- Výtvarné umění 1959–1961
- Kultura 1958–1959
- Rudé právo 1966
- Architekt 1956

9.2.4 Odborná literatura

- ADAMEC, Jan: „*Děláme to dobře!*“ *aneb od Poznaně k Budapešti. Vedení KSČ a jeho pohled na Polsko a Rumunsko v roce 1956*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (ed.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 333–341.
- ADAMEC, Jan: *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*. Securitas imperii, 2004, roč. 24, č. 1, s. 82–122.
- ALAN, Josef a kol.: *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945–1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. 610 s.
- ARENDR, Hannah: *Původ totalitarismu I–III*. Praha: Oikoymenth, 1996. 679 s.
- BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Politické rámce aktivit neoficiální slovenskej výtvarnej scény sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia*. In BUDIL, Ivo (ed.): *Totalitarismus 6*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2014, s. 119–139.

- BARTOŠOVÁ, Zuzana: *Prienik výstavných aktivít neoficiálnej slovenskej výtvarnej scény 70. a 80. rokov XX. storočia do německého prostredia*. In KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem: Albis International, 2009, s. 441–461.
- BAŠTOVÁ, Petra: *Od nezištné kulturní výměny k prosazování národních zájmů. Koncepční proměny zahraniční kulturní politiky SRN a česko(slovensko)-německé kulturní vztahy*. *Soudobé dějiny*, 2014, č. 1–2, s. 134–165.
- BAUER, Michal: *Souvislosti labyrintu. Kodifikace ideologicko-estetické normy v české literatuře 50. let 20. století*. Praha: Akropolis, 2009. 601 s.
- BINAROVÁ, Alena: *Působení Adolfa Hoffmeistera ve svazu výtvarných umělců v 50. a 60. letech*. *Acta Historica* 7, 2014, s. 199–217.
- BLÁHOVÁ, Kateřina: *Mezi literaturou a politikou: Souvislosti českého literárního života 1958–1969*. *Soudobé dějiny*, 2002, roč. 9, č. 3/4, s. 495–520.
- BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění V*. Praha: Academia, 2005. 525 s.
- BREGANTOVÁ, Polana – ŠVÁCHA, Rostislav – PLATOVSKÁ, Marie a kol.: *Dějiny českého výtvarného umění VI*. Praha: Academia, 2007. 526 s.
- BROWN, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Brno: Jota, 2011. 901 s.
- BRZEZINSKI, Zbigniew – FRIEDRICH, Carl: *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York: Frederick A. Praeger, 1966. 439 s.
- BORGMANN, Karsten – FLACKE, Monika: *Auftragskunst der DDR, 1949–1990*. München: Klinkhardt & Biermann, 1995. 431 s.
- BOUDNÍK, Vladimír – PRIMUS, Zdeněk: *Vladimír Boudník: mezi avantgardou a undergroundem*. Praha: Gallery, 2004. 351 s.
- BYDŽOVSKÁ, Lenka: *Konstruktivní tendence z Československa: k situaci českého výtvarného umění na přelomu 60. a 70. let*. In KOVÁČ, Dušan – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem: Albis International, 2009, 425–439.
- CYSAŘOVÁ, Jarmila: *Koordinační výbor, tvůrčí svazy a moc 1968–1972*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003. 109 s.

- DOSKOČIL, Zdeněk: *Ustavující sjezd Svazu českých spisovatelů v červnu 1969*. In Kol. autorů: *Pražské jaro 1968. Pokus o obnovu občanské společnosti*. Praha: Epocha, 2008, s. 207–232.
- DVOŘÁKOVÁ, Nina – VRÁNOVÁ, Jana a kol.: *90 let Domu umění města Brna: architektura, historie, výstavy, kulturní činnost 1910–2000*. Brno: Dům umění města Brna, 2000. 231 s.
- FEIST, Günter – GILLEN, Eckhart: *Kunstkombinat DDR. Daten und Zitate zur Kunst und Kunstpolitik der DDR 1945–1990*. Berlin: Nishen, 1990. 229 s.
- FITZPATRICK, Sheila: *Everyday Stalinism: ordinary life in extraordinary times: Soviet Russia in the 1930s*. New York: Oxford University Press, 1999. 288 s.
- FIŠER, Marcel: *Sochařská sympozia šedesátých let*. In Kol. autorů: *Proměny dějin umění: akta druhého sjezdu historiků umění*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2007, s. 177–185.
- FRANC, Martin: *Jakou kulturou se zabývá kulturní politika aneb Několik poznámek k příspěvku Jiřího Knapíka*. Kuděj: časopis pro kulturní dějiny, 2005, č. 1–2, s. 187–189.
- FRISZKE, Andrzej: *Kultura czy ideologia? Politika kulturalna kierownictwa PZPR w latach 1957–1963*. In FRISZKE, Andrzej a kol.: *Władza a społeczeństwo w PRL*. Warszawa: Instytut studiów politycznych PAN, 2003, s. 115–145.
- GENTILE, Emilio: *Politická náboženství mezi demokracií a totalitarismem*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 223 s.
- GILLEN, Eckhart: *Das Kunstkombinat DDR: Zäsuren einer gescheiterten Kunstpolitik*. Köln: DuMont, 2005. 180 s.
- GROYS, Boris: *Gesamtkunstwerk Stalin: rozpolčená kultura v Sovětském svazu*. Praha: Akademie výtvarných umění v Praze, 2010. 189 s.
- HAVRÁNEK, Vít a kol.: *Bruselský sen: československá účast na světové výstavě Expo 58 v Bruselu a životní styl 1. poloviny 60. let*. Praha: Arbor vitae, 2008. 367 s.
- HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích*. In ŠEDIVÝ, Ivan – Němeček, Jan – Kocian, Jiří – Tůma, Oldřich: 1968. České křižovatky evropských dějin. Praha: ÚSD, 2011, s. 125–130.
- HOPPE, Jiří: *Vedení komunistické strany a občanská společnost v roce 1968*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (ed.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 128–131.

- HORÁKOVÁ, Ljuba – LIĐÁK, Miroslav: *Had'ák aneb Osud karikaturisty v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1993. 175 s.
- HUBATOVÁ, Lada – VACKOVÁ, Ludmila: *Pierre Restany a české umění v letech 1960–1970: hledání alternativy nového realismu*. In Kol. autorů: *Proměny dějin umění: akta druhého sjezdu historiků umění*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2007. s. 233–237.
- CHALUPECKÝ, Jindřich: *Nové umění v Čechách*. 1. vydání. Jinočany: H & H, 1994. 173 s.
- JECHOVÁ, Květa: *K historii Koordinačního výboru tvůrčích svazů 1968–1969*. In PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69*. Brno: Doplněk, 1993. 91–122 s.
- KAISER, Paul: *Leistungsschau und Ideenverkörperung: die zentralen Kunstausstellungen der DDR*. In *Kunst in der DDR. Eine Retrospektive der Nationalgalerie*. Berlin, 2003. s. 93–105.
- KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968. Díl 1*. Brno: Doplněk, 2000. 323 s.
- KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968. Díl 2*. Brno: Doplněk, 2002. 425 s.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*. Praha: Barrister & Principal, 2005. 768 s.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: společnost a moc*. Praha: Barrister & Principal, 2008. 828 s.
- KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčíka*. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal, 2011. 342 s.
- KAPLAN, Karel: *Všechno jste prohráli! Co prozrazují archivy o IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů 1967*. Praha: I. Železný, 1997. 178 s.
- KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Litomyšl: Paseka, 2004. 333 s.
- KÁRNÍK, Zdeněk a kol.: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek VI. Praha: Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 2009. s. 190–204.
- KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. Praha – Brno: Ústav pro studium totalitních režimů – Conditio humana, o. s. 2014. 291 s.

- KLIMEŠOVÁ, Marie a kol.: *Ohniska znovuzrození: České umění 1956–1963*. Praha: Galerie hlavního města Prahy. 1994, 447 s.
- KNAPÍK, Jiří: *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948–1953*. Praha: Libri, 2002. 259 s.
- KNAPÍK, Jiří: *Od korektury k ideologické normě: ze zákulisí vzniku „Třicet let bojů“ Ladislava Štolla*. Soudobé dějiny, 2005, č. 1, s. 62–84.
- KNAPÍK, Jiří: *Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948–1950*. Praha: Libri, 2004. 359 s.
- KNAPÍK, Jiří: *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri, 2006. 399 s.
- KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 1. Praha: Academia, 2012. 645 s.
- KNAPÍK, Jiří – FRANC, Martin a kol.: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. svazek 2. Praha: Academia, 2011. 609 s.
- KOBLASA, Jan – JIROUSOVÁ, Věra: *Šmidrové: jednou Šmidrou, Šmidrou navěky*. Olomouc: Fontána, 2005, 184 s.
- KOKEŠOVÁ, Alena: *Druhý sjezd Svazu československých výtvarných umělců v roce 1964 a jeho vliv na liberalizaci výtvarné tvorby*. Historica Olomucensia 42, 2012, s. 155–173.
- KOKEŠOVÁ, Alena: *Spoutané umění. Svaz československých výtvarných umělců v letech 1956–1969*. In BUDIL, Ivo (ed.): Totalitarismus 6. Plzeň 2014, s. 140–149.
- KOLÁŘ, Pavel: *Strana jako utopie. Komunistická identita po pádu stalinismu*. Soudobé dějiny, 2012, č. 2, s. 227–255.
- Kol. autorů.: *Česká kultura na přelomu 50. a 60. let: kolokvium konané Galerii hl. města Prahy u příl. retrospektivy Jiřího Balcara*. Praha: Galerie hl. města Prahy, 1992. 46 s.
- KOTÍK, Jan – MLADIČOVÁ, Iva a kol.: *Jan Kotík 1916–2002*. Praha: Národní galerie, 2011. 511 s.
- KŘEŠŤAN, Jiří: *Zdeněk Nejedlý a problém českého národního komunismu*. In KALOUS, Jan – KOČIAN, Jiří (eds.) a kol.: Český a slovenský komunismus (1921–2011). Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 299–305.
- KUBÍČEK, Jánuš – KUBÍČEK, Adam: *Jánuš Kubíček: dramatický meziprostor*. Brno: Fotep, 2004. 149 s.
- Kultur und Kulturträger in der DDR: Analysen*. Berlin: Akademie Verlag, 1993. 284 s.

- KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945–1956*. Praha: Torst, 1998. 663 s.
- KUSÁK, Alexej: *Tanec kolem Kafky: liblická konference 1963 vzpomínky a dokumenty po 40 letech*. Praha: Akropolis, 2003. 167 s.
- LINZ, Juan J.: *Totalitarian and Authoritarian regimes*. London: Lynne Rienner Publishers, 2000. 343 s.
- LIZCOVÁ, Zuzana: *Kulturní vztahy mezi ČSSR a SRN v 60. letech 20. století*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2012. 190 s.
- MACURA, Vladimír: *Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989*. Praha: Pražská imaginace, 1992. 126 s.
- MAIER, Hans: *Politická náboženství: Totalitární režimy a křesťanství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 134 s.
- MAREK, Michaela: *Úvod*. In KOVÁČ, Dušan – MAREK, Michaela – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem: Albis International, 2009, s. 9–23.
- MAREŠ, Petr: *2000 slov: Pražské jaro na počátku léta*. In Kol. autorů: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 389–396.
- MAREŠ, Petr: *Rozpačitý prolog pražského jara*. In Kol. autorů: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 380–388.
- MÄRZ, Roland: *Rezeptionen*. In *Kunst in der DDR. Eine Retrospektive der Nationalgalerie*. Berlin: G + H, 2003, s. 142–149.
- MERVART, Jan: *Kultura v karanténě: Umělecké svazy a jejich konsolidace za rané normalizace*. Praha: Knižnice dějin současnosti, 2015. 175 s.
- MERVART, Jan: *Kulturní politika KSČ mezi jejím XII. a XIII. sjezdem (1962–1966)*. In MLADIČOVÁ, Iva a kol.: *Jan Kotík 1916–2002*. Praha: Národní galerie, 2013. 119 s.
- MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno: Host, 2012. 376 s.
- MLEJNEK, Josef: *Běsi, nebo piroh socialismu? Proměnlivá role ideologie v komunistickém totalitarismu*. *Securitas imperii* 26, 2015, č. 1, s. 12–36.

- NAVRÁTIL, Jaromír: *1968: Listopadová studentská stávka*. In Kol. autorů: *Osudové osmičky. Přelomové roky v českých dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 405–413.
- NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let*. Praha: ARTetFACT, 1997. 286 s.
- OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011. 649 s.
- OTÁHAL, Milan: *O vztahu společnosti k normalizačnímu vedení*. In TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš a kol.: *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, s. 247–285.
- PAŽOUT, Jaroslav: *Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v období tzv. normalizace (1969–1989) – faktor stability a indikátor rozkladu komunistického režimu*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 174–192.
- PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém a kol.: *Proměny Pražského jara 1968–1969: sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. Brno: Doplněk, 1993. 446 s.
- PERNES, Jiří: *Československý rok 1956*. *Soudobé dějiny*, 2000, roč. 7, č. 4, s. 594–618.
- PERNES, Jiří: *Dějiny Československa očima Dikobrazu 1945–1990*. Brno: Barrister & Principal – studio, 2003. 230 s.
- PERNES, Jiří: *KSČ v roce 1956: nesnadné dědictví stalinismu*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 117–127.
- PETIŠKOVÁ, Tereza: *Československý socialistický realismus 1948–1958*. Praha: Gallery, 2002. 100 s.
- POTŮČKOVÁ, Alena a kol.: *Umění zastaveného času*. Praha: České muzeum výtvarných umění, 1996. 268 s.
- PUKAN, Miron: *Siločiarý cenzúry slovenskej a poľskej divadelnej i literárnej kultúry v období socializmu*. In HRABAL, Jiří (ed.): *Cenzura v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014, s. 71–82.
- RATAJ, Jan – HOUDA, Přemysl: *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Oeconomia, 2010. 455 s.

- RAUM, Hermann: *Bildende Kunst in der DDR: die andere Moderne*. Berlin: Edition Ost, 2000. 315 s.
- REICHEL, Peter: *Svůdný klam třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004. 384 s.
- SABROW, Martin: *Socialismus jako myšlenkový svět. Komunistická diktatura v kulturněhistorické perspektivě*. Soudobé dějiny, 2012, č. 2, s. 196–208.
- SCHMARC, Vít: „*Miř přesněji!*“ *Korejská válka jako černý bod socialistického realismu*. Soudobé dějiny, 2014, č. 1–2, s. 44–78.
- SIKORA, Stanislav: *KSS a čiastočná liberalizácia režimu na Slovensku počas predjaria (1963–1967)*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 132–144.
- SLAVICKÁ, Milena – ŠETLÍK, Jiří: *UB 12: studie, rozhovory, dokumenty*. Praha: Gallery, 2006. 337 s.
- SRP, Karel (ed.) – BREGANTOVÁ, Polana – BYDŽOVSKÁ, Lenka – VOJVODÍK, Josef – WINTER, Tomáš: *Adolf Hoffmeister 1902–1973*. Praha: Gallery, 2004, 396 s.
- SUKROW, Oliver: *Lea Grundig: sozialistische Künstlerin und Präsidentin des Verbandes Bildender Künstler in der DDR (1964–1970)*. Oxford: Lang, 2011. 275 s.
- ŠÁMAL, Petr: „*V duchu potřeb strany...*“. *Komunistická strana Československa a (literární) cenzura*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 232–238.
- ŠETLÍK, Jiří: *Cesty po ateliérech*. Praha: Torst, 1996. 300 s.
- ŠMEJKAL, František: *České imaginativní umění*. Praha: Galerie Rudolfinum, 1996. 693 s.
- TŮMA, Oldřich – VILÍMEK, Tomáš (ed.): *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha: ÚSD, 2008. 264 s.
- VESELÝ, Aleš – SCHONBERG, Michal: *Walk through that gate!: conversations with Aleš Veselý*. Praha: Torst, 2005. 323 s.
- VILÍMEK, Tomáš: *KSČ a SED – socialistický internacionalismus? Několik poznámek ke vzájemným vztahům v letech 1969–1989*. In KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.) a kol.: *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 352–365.

- VILÍMEK, Tomáš: *Občanská společnost a její význam. Paměť a dějiny*, 2008, č. 2, s. 6–7.
- VILÍMEK, Tomáš: *Solidarita napříč hranicemi. Opozice v ČSSR a NDR po roce 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2010. 383 s.
- VODRÁŽKA, Mirek: *Vytvoř si systém, nebo tě zotročí systém jiného: Jak definovat československý underground*. Paměť a dějiny, 2015, č. 1, s. 14–26.
- VYKOUKAL, Jiří – LITERA, Bohuslav – TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944–1989*. Praha: Libri, 2000. 860 s.
- WASIAK, Patryk – WITERSKA, Agata: *Przestrzeń swobody. Wystawy „zakazanych“ artystów z krajów socjalistycznych w Polsce po 1956 roku*. In BORODZIEJ, Włodzimierz – KOCHANOWSKI, Jerzy a kol.: *Bocznymi drogami: Nieoficjalne kontakty społeczeństw socjalistycznych 1956–1989*. Warszawa: Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2010, s. 167–218.
- WOJCIECHOWSKI, Aleksander: *Młode malarstwo polskie 1944–1974*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1983. 151 s.
- ZELINSKÝ, Miroslav: *Infantokracie v 35 obrazech aneb zrazené dědictví Philippa Otto Rungeho*. In ŠÁMAL, Petr (ed.): *Literatura socialistického realismu: východiska, struktury a kontexty totalitního umění*. Praha: ÚČL AV ČR, 2009, s. 110–148.
- ZIMMERMANN, Volker: *Eine sozialistische Freundschaft im Wandel: Die Beziehungen zwischen der SBZ/DDR und der Tschechoslowakei (1945–1969)*. Essen: Klartext, 2010. 639 s.
- ZIMMERMANN, Volker: *Medzi Kooperáciou a konfrontáciou: Kultúrno-politické vzťahy medzi NDR a Československom v 50. a 60. rokoch 20. storočia*. In Michaela – PEŠEK, Jiří a kol.: *Kultura jako nositel a oponent politických záměrů: německo-české a německo-slovenské kulturní styky od poloviny 19. století do současnosti*. Ústí nad Labem: Albis International, 2009, s. 321–348.

9.3 Vzpomínky pamětníků

Rozhovory byly vedeny s:

Janem Steklíkem, v Ústí nad Orlicí dne 20. 11. 2012

Adamem Hoffmeisterem a Martinem Hoffmeisterem, v Praze dne 28. 2. 2013

Olbramem Zoubkem, v Praze dne 14. 3. 2013

Alešem Lamrem, v Praze dne 30. 5. 2013

Antonínem Dufkem, v Brně dne 26. 6. 2013

Jiřím Šetlíkem, v Praze dne 23. 1. 2014

Seznam použitých zkratek

AICA	Association Internationale des Critiques d'Art
ČFVU	Český fond výtvarných umění (umělců)
ČSAV	Československá akademie věd
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
HSTD	Hlavní správa tiskového dohledu
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MKI	Ministerstvo kultury a informací
NDR	Německá demokratická republika
NF	Národní fronta
NKV	Národní krajský výbor
PLR	Polská lidová republika
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
SČSS	Svaz československých spisovatelů
SČSVU	Svaz československých výtvarných umělců
SČVU	Svaz českých výtvarných umělců
SED	Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
SFVU	Slovenský fond výtvarných umění
SSVU	Svaz slovenských výtvarných umělců
StB	Státní bezpečnost
ÚLUV	Ústředí lidové umělecké výroby
ÚSČSVU	Ústřední svaz československých výtvarných umělců
ÚV	Ústřední výbor
VBKD	Verband bildender Künstler der DDR

Summary

The thesis deals with the topic of the Union of Fine Artists in the Czech lands in 1956 to 1972. The union was a specialist organisation of so called official fine artists – with its primal goal to support the communist regime. Research of the union was made in its cultural, social, economic and ideological roles, all of which are included under historical determinant of so called cultural policy of the Czechoslovak communist regime.

Ideological-esthetic dogma and the repressive system of control that were applied on the field of official fine art were obligatory and identical for all art unions in the Eastern Bloc. For that reason is the situation in the Czech lands compared with the other foreign unions of fine artists – in German Democratic Republic and in the Polish People's Republic. At closer look there can be found in their development, organization and membership some variations – unions had strongly depended on the current political, economic and social situation in their country. Thesis also tries to prove that the development of the Union of Fine Artists in the Czech lands was able to very quickly react on liberalization changes and also using them for its own reasons.

At the same time research also revealed, that within the union there existed internal tension, which stemmed from the divergent views of union's members on the form of official art. Thesis is so showing the efforts of some members of the union to break ideological monopoly and to liberalize artistic expression.

***

The main source of information for the research is represented by relevant archival documents; Most of them are situated in the National Archives in Prague (Národní archiv v Praze). In this institution there are stored the documents relating to the activities of the Union of Fine Artists or material issued by the Central Committee of the Communist Party, which are dedicated to the theme of cultural politics.

Methods, which were used by Communist regime to control production of fine artists, were revealed by exploration the archival materials of the Security Services Archive in Prague (Archiv bezpečnostních složek). Other archival sources were used to complete the general information about development and system of power in the Union of Fine Artists – materials from the Archive of National Gallery in Prague (Archiv Národní galerie v Praze), Prague City Archives (Archiv hlavního města Prahy) and Museum of Czech Literature (Památník národního písemnictví). To conduct the comparison there was studied also the materials from

the Archives of Art Academy in Berlin (Die Künstlerarchive der Akademie der Künste in Berlin).

As it is shown there in this thesis, research is methodologically based on excerpts of archival materials that were then compared (comparative method) and sorted using statistics (statistical method). The development of Union of Fine Artists was compared with the development of Czechoslovak Union of Writers and in international view with similar fine art organization in German Democratic Republic and in Poland.

***

The Union of Czechoslovak Fine Artists was established by the Communist regime to be an ideological organization. Being subjected to the control of the Communist Party the union had to promote Marxism-Leninism in the fine art. By the principle of the regime all the art work should be done within the framework of this union and to follow the official art movement of so called Socialist Realism. Artists, whose were not included into the union had status of unofficial (alternative) artist with almost no possibility to publicly present their work. However it was just an ideal model, which was actually not fully accomplished.

Reasons that the union never became an integral part of Communist regime control system can be divided into internal development of the union and into external condition (weakening influence of the Communist party, economic crisis, social and international changes).

The most important basis for development of independence on officially obligatory dogma in fine art represented so called creative groups that were established in 1956. Through the agency of creative groups could their members holding mutual exhibitions or publish statements. In later development the creative groups had significant influence on the reform changes inside the union, because high number of their members and because the differences in their view on the form of art work and on the importance of Marxist-Leninist theoretical concept. The ability to achieve reform goals (change the dogma of official art style) was however depending on the fact, that creative groups were also supported by some artists of an older generation with the important positions in the union. Their mutual effort to rehabilitate the tradition of avant-garde art, along with that was associated an effort to legalize contemporary abstract art work, was then significant aspect in the development of the union in the second half of 1950s. It shows inability of regime to ensure unconditional support of the union for Socialist Realism, despite the massive financial and ideological campaigns.

***

In the first half of the 1960s the Communist Party of Czechoslovakia struggled with series of problems, which were caused by deteriorating economic situation and social changes caused by process of political rehabilitations. Part of official fine artists realized that the party is capable to ensure them the material well-being and individual creative development, but no freedom of self-expression. An intensification of censorship and the generous flow of money for art of Socialist Realism have failed trying to reverse the trend of liberalization in the union.

Second congress of the Union of Fine Artists in 1964 was in this thesis considered as a breakthrough for union's development and its history. It was time when some internal changes in the union had started. In the opposite of previous political demands there were new union leaders represented also by members of creative groups and followers of the so called avant-garde movement. These changes became evident especially in the field of print and exhibitions – new professional staff progressively endorsed some contemporary abstract artworks and involved them into exhibition plans and articles in union's magazines.

Other significant aspect that had huge impact on union's internal situation was due to social changes in the first half of the year 1968 – so called reform movement. As the other cultural organization the Union of fine Artists made in this time public statement supported democratization of the regime. Significant for the activities of the union was also the process of planning of its reorganization. In its membership there were then now just a few publicly active supporters of the Socialist Realism.

In August 1968, however, this development was affected by occupation of Czechoslovakia. In the new conditions of the official fine art survived for next several months after occupation the most of previous reform ideals and also the hope that previously planned reforms of the regime could be implemented. Tough policy of the new communist leadership in the country and strict demands from Moscow destroyed all reform efforts and its supporters disabled from active role in society and in the culture.

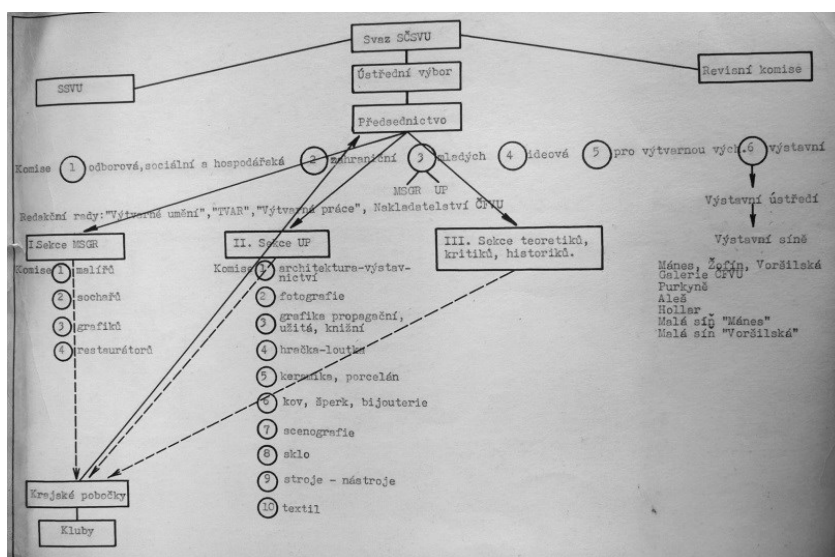
Development of the Union of fine Artists after the year 1969 was in major part analogous with the development of other art unions in the Czechoslovakia. All of them were gradually restricted in their powers and forced into political concessions in favor of the new and so-called normalization regime. Political pressure in culture peaked in the year 1972, when also the Union of Fine Artists was dissolved. In its place there was created a brand new union - gathered exclusively of artists of Socialist Realism. It means the most massive cleansing in the membership of the union in his history. For that reason the research was stopped at the moment the continuity was interrupted.

***

Research of history of the union clarified, that Communist regime tended to use repeatedly the same controlling methods. These included direct leadership of the Communist party and creating limits of external environment for the union – financial motivations, censorship, member's purge. But even these sophisticated and strict controlling methods were not enough for the satisfaction of political demands on monopoly of Socialist-Realism in the official fine art. Liberalization of art form in the union was then achieved by small steps – no member of the union stands actually openly in confrontational position towards the system or communist regime.

Přílohy

Obrazová příloha

Obr. 1 Organizační schéma SČSVU z roku 1956. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 83.

Obr. 2 Obraz od Jana Čumpelíka „Na úsvitu únorového dne“ z roku 1951; výřez. Zdroj: *Jan Čumpelík 1895–1965. Z malířského díla*. Praha 1986.

Obr. 3 Záběr z ustavující konference SČSVU. Zdroj: *Pozdravný projev ministra Dr. Františka Kahudy*. Výtvarná práce, 15. 11. 1956, č. 18–19, s. 3.

Obr. 4 Antonín Procházka „Společnost u stolu“ – z výstavy České moderní umění II. Zdroj: *Výtvarná práce*, 1959, č. 11, s. 3.

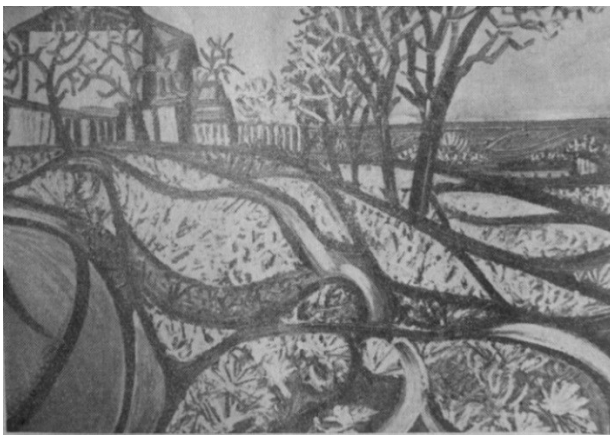
Obr. 5 Obraz „Dvě postavy“ od Jana Kotíka z roku 1955. Zdroj: NEŠLEHOVÁ, Mahulena: *Poselství jiného výrazu. Pojetí „informelu“ v českém umění 50. a první poloviny 60. let.* Praha 1997, s. 38.

Obr. 6 Pohled do výstavy Umění bojující. V horní části lze vidět oponu pro dovadlo D52 od Emila Filly (tj. vyobrazení orla a holubice). Zdroj: RAMBOUSEK, Jan: *Umění bojující*, Výtvarné umění, 1959, č. 1, s. 25.

Obr. 7 Záběr z výstavy Mladých výtvarníků. Zdroj: *Celostátní výstava Mladých výtvarníků v brněnském Domě umění*. Výtvarné umění, 1958, č. 7, s. 315.

Obr. 8 Obraz Bohdana Kopeckého „Dům na okraji“ z výstavy Mladých v Brně. Zdroj: *Mladí v Brně*. Výtvarná práce, 5. 6. 1958, č. 10, s. 2.

Obr. 9 Záběr z československé expozice prezentované na Výstavě umění socialistických zemí v Moskvě. Zdroj: *Výstava umění socialistických zemí*. Výtvarná práce, 16. 1. 1959, č. 25–26, s. 1.

Obr. 10 Socha „Sbratření“ od Karla Pokorného. Zdroj: NOVOTNÝ, Vladimír: *Karel Pokorný*. Praha 1956.

Obr. 11 Snímek ze Sjezdu socialistické kultury z roku 1959, hovoří L. Štoll. Zdroj: *Sjezd socialistické kultury*. Kultura, 11. 6. 1959, č. 23.

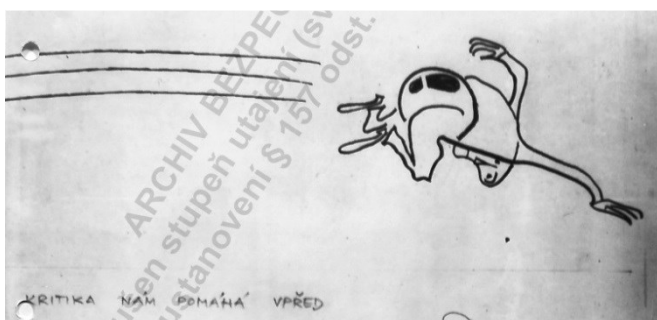
Obr. 12 Skleněná vitráž Jana Kotíka, součást československé expozice z výstavy Expo 58 v Bruselu z roku 1958. Zdroj: *Výtvarné umění*, 1958, č. 10.

Obr. 13 Vstupní hala československého pavilonu z Expa 58 v Bruselu. Zdroj: *Výtvarné umění*, 1958, č. 7.

Obr. 14 Vstup do pavilonu Československo 1960 z výstavy v Moskvě; v pozadí lze vidět skulpturu symbolizující srp a kladivo. Zdroj: POKORNÝ, Zdeněk: *Výstava Československo 1960 v Moskvě*. *Výtvarné umění*, 1960, č. 7, s. 288.

Obr. 15 Ukázka zcenzurované karikatury, zadržené Hlavní zprávou tiskového dohledu roku 1964. Zdroj: ABS, f. 318, č. 318-136-1, příloha k denní zprávě č. 80 ze dne 1. 6. 1964.

Obr. 16 Expozice užitého umění a průmyslového výtvarnictví instalovaná v Mánesu v rámci IV. přehlídky výtvarného umění. Zdroj: Výtvarná práce, 1959, č. 1, s. 1.

Obr. 17 Sousoší „Komunisté“ od Miloše Axmana. Zdroj: Výtvarná práce, 1960, č. 9–10, s. 1.

Obr. 18 Pohled na zaplněné zasedání I. sjezdu SČSVU, hovoří Jiří Hendrych. Zdroj: *Za nové, socialistické umění*. Výtvarná práce, 14. 12. 1960, č. 23–24, s. 1.

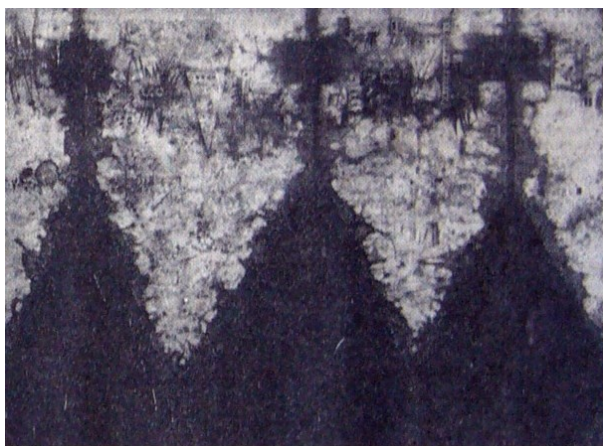
Obr. 19 Pomník Jana Žižky v Trocnově z roku 1960 od J. Malejovského. Zdroj: SPURNÝ, Jan: *Josef Malejovský*. Praha 1963.

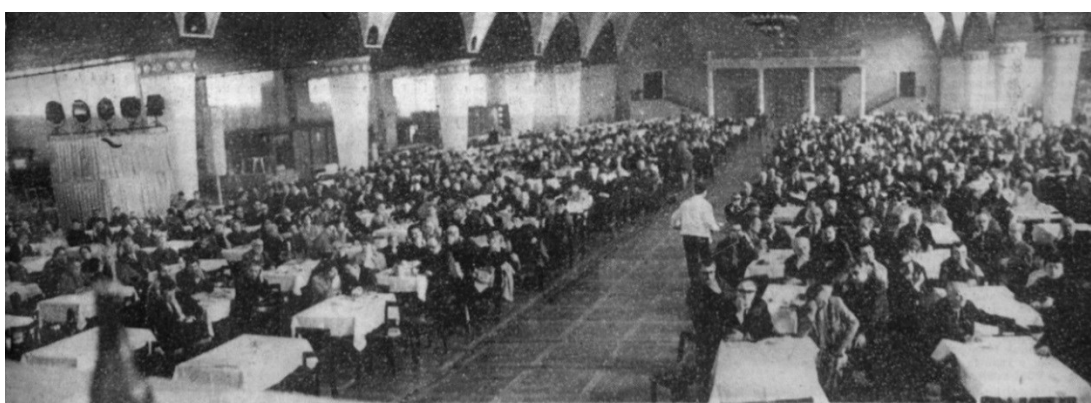
Obr. 20 Plakát Antonína Pelce vytvořený ke 40. výročí KSČ. Zdroj: *Výtvarná práce*, 31. 12. 1960, č. 25–26, s. 2.

Obr. 21 Lidáčkova karikatura Švejka v českém znaku. Zdroj: ABS, f. V/MV, sign. V 52–33 MV, vyšetřovací svazek proti Miroslavu Lidáčkovi, datováno 1. 4. 1964.

Obr. 22 Reprodukce Medkova obrazu „Tři spleťné nepřítomnosti“ uveřejněná v časopise *Výtvarná práce*. Zdroj: *Mikuláš Medek*. *Výtvarná práce*, 17. 5. 1965, č. 8, s. 5.

Obr. 23 Záběr z aktivu pražských výtvarníků z března 1968. Zdroj: HOFFMEISTER, Adolf: *Aktiv pražských umělců*. *Výtvarná práce*, 15. 5. 1968, č. 8, s. 1.

Obr. 24 Z výstavy „50 let československého malířství“ uspořádané roku 1969 v Umělecko-průmyslovém muzeu. Zdroj: Archiv moravské zemské galerie, karton 304, inv. č. 1467.

Tabulková příloha

Tab. 1 Souhrn výstav uspořádaných v Praze roku 1957 Svazem československých výtvarných umělců. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 109.

Výstavní síň a název výstavy	Návštěvnost
Mánes	
Mezinárodní výstava bydlení 1945–1955	28 302
Umění bojující	2495
B. Dvorský	5598
Figurální obrazy V. Špály	10 471
Stipendisté 1956–1957	2646
Mladé umění Itálie a Mexika	-
Jugoslávští výtvarníci	-
Mistři sovětského výtvarného umění	6023
Člověk v obrazech K. Součka	5344
Slovanský ostrov	
Současné textilní umění	16 495
Nástěnné malby v Tung-Chuangu	3587
Ramses Mustafa	2000
Mladí stipendisté 1957	1757
Aaltonen	1606
Aurel Bernath	2840
Fritz Cremer	3725
Alšova síň Umělecké besedy	
Miloš Pošar	1352
V. Prachatická, A. Šimotová, J. John, St. Kolíbal, F. Buran	1157
Josef Hašek	1026
Kamil Lhoták	1389
Fr. Ronovský	813
Socha, náčrt, kresba	2168
Václav Boštík	976
Václav Karel	1167
Zdenka Heritesová	1128
Galerie Fondu, Příkopy	
O. Janeček	-
M. Salzman	-
Jar. Zábranská	-
Vl. Sychra	-
V. Koutský	-
Vilém Plocek	-
Malá krajina	-
Richard Wiesner	-
Václav Pavlík	-

Otakar Kubín	-
Hollar	
Nová grafika II. díl	-
M. Jiřincová	-
M. Holý	-
L. Čepelák a P. Sukdolák	-
Jugoslávská grafika	-
Členská výstava	-
Pavel Šimon	-
Milada Kazdová	-
Hollar členská výstava	-
Nová síň	
Jindřich Prucha	-
Lidové slavnosti v obrazech A. Fišárka a V. Sychry	-
Karel Boháček	-
Zdeněk Dvořák - plastiky	-
Josef Brož	-
V. V. Novák - Jihočeská krajina	-
Galerie Mladých	
Jaroslav Uiberlay	1535
Posmrtná výstava ak. mal. J. Mejstříka	1216
Robert Piesen	1602
Karel Slabý - Kareš a K. Hylíš	1133
Ladislav Dydek	1077
Oldřich Smutný	1178
Obrazy a sochy mladých výtvarníků	601
Jiří Rada	929
Bohdan Kopecký - Hornický kraj	1078
Jiří Kalousek	796
Trasa 54	1709
J. Hruška - J. Vacek	773
Mladí výtvarníci z Moravy	817

Tab. 2 Rozpis počtu příslušníků SČSVU vyslaných svazem do zahraničí v letech 1961–1964, jednak prostřednictvím Čedoku a bez jeho zprostředkování. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 101.

Rok 1961			Rok 1962		
Země	Bez zprostředkování	Přes Čedok	Země	Bez zprostředkování	Přes Čedok
Bulharsko	26	0	Bulharsko	26	0
Dánsko	2	0	Čína	2	0
Francie	5	16	Francie	4	1
Holandsko	1	1	Holandsko	1	0
Itálie	5	41	Itálie	2	6

Maďarsko	20	0	Kuba	0	14
NDR	29	0	Maďarsko	19	34
NSR	2	0	NDR	56	0
Polsko	24	0	NSR	2	0
Rakousko	0	80	Polsko	64	138
Rumunsko	12	0	Rakousko	0	5
SSSR	104	46	Rumunsko	16	0
Švédsko	2	0	Řecko	0	15
Švýcarsko	4	0	SSSR	71	26
			Sýrie a Libanon	0	14
			Švýcarsko	1	0
Rok 1963			Rok 1964		
Země	Bez zprostředkování	Přes Čedok	Země	Bez zprostředkování	Přes Čedok
Belgie	2	0	Bulharsko	24	0
Bulharsko	25	0	Ceylon	1	0
Ceylon	1	0	Francie	3	29
Dánsko	1	22	Holandsko	1	0
Finsko	1	0	Irák	1	0
Francie	3	8	Itálie	14	23
Itálie	4	4	Jugoslávie	10	0
Izrael	1	0	Kanada	1	0
Kuba	1	0	Kuba	1	0
Maďarsko	16	10	Libanon	1	0
NDR	41	0	Maďarsko	12	0
NSR	2	0	NDR	45	0
Norsko	1	0	NSR	7	0
Polsko	25	1	Polsko	29	0
Rakousko	8	72	Rakousko	16	35
Rumunsko	20	0	Rumunsko	21	0
SSSR	28	0	Řecko	0	32
Švédsko	1	7	Sjednocená arabská republika	3	0
Švýcarsko	1	15	SSSR	19	0
USA	2	0	Švédsko a Dánsko	0	15
Velká Británie	7		Švýcarsko	2	
			Tunis	1	0
			USA	1	43
			Velká Británie	2	0

Tab. 3 Soupis výstav uspořádaných v Praze roku 1965 Svazem československých výtvarných umělců. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 131, 142.

Termín výstavy	Výstavní síň	Návštěvnost
	Mánes	
17. 11. 1964 - 17. 1. 1965	Tvůrčí skupina 58	13 754
28. 5. 1965 - 19. 9. 1965	Grafika ze soutěže k 20. výročí ČSSR	6394
15. 10. 1965 - 14. 11. 1965	Mánes 65	6411
26. 11. 1965 - 9. 1. 1966	Současné francouzské umění	18 201
	Nová síň	
4. 12. 1964 - 3. 1. 1965	Plastika NDR	966
15. 1. 1965 - 14. 2. 1965	Jiří Schmidt	1562
23. 2. 1965 - 28. 3. 1966	Tvůrčí skupina Bratislava	2208
4. 4. 1965 - 9. 5. 1965	Mikuláš Medek	9978
14. 5. 1965 - 13. 6. 1965	Josef Jíra	2109
18. 6. 1965 - 18. 7. 1965	Andrej Bělocvětov	1381
23. 7. 1965 - 22. 8. 1965	Václav Hejna	1328
27. 8. 1965 - 3. 10. 1965	Polská fotografie	3690
9. 10. 1965 - 7. 11. 1965	Alois Vitík	1667
12. 11. 1965 - 12. 12. 1965	Tvůrčí skupina M 57	2356
17. 12. 1965 - 16. 1. 1966	Jiří John	2359
	Galerie Václava Špály	
11. 12. 1964 - 17. 1. 1965	Bohdan Lacian	4329
22. 1. 1965 - 14. 2. 1965	Alena Belušová - I. patro	2807
22. 1. 1965 - 14. 2. 1965	Prodejní výstava Díla - přízemí	2930
19. 2. 1965 - 24. 3. 1965	Jaroslav Paur	5318
2. 4. 1965 - 2. 5. 1965	Zbyněk Sekal	3058
7. 5. 1965 - 30. 5. 1965	Václav Tikal - I. patro	1307
7. 5. 1965 - 30. 5. 1965	Balcar - Kiml - Kmentová - Pacík	1302
4. 6. 1965 - 27. 6. 1965	Zdeněk Sklenář	3075
2. 7. 1965 - 25. 7. 1965	Skupina Mikuláše Galandy	1333
30. 7. 1965 - 22. 8. 1965	Grafika 65	1498
27. 8. 1965 - 26. 9. 1965	Objekt	3308
8. 10. 1965 - 31. 10. 1965	Rakouské sochařství	3369
5. 11. 1965 - 5. 12. 1965	Ladislav Novák	1579
5. 11. 1965 - 5. 12. 1965	František Gross	1942
10. 12. 1965 - 8. 1. 1966	Věra Janoušková	2511
	Galerie čs. spisovatele	
12. 1. 1965 - 7. 2. 1965	Ondřej Sekora	8730
12. 2. 1965 - 28. 3. 1965	Eva Fuková	4659
2. 4. 1965 - 2. 5. 1965	Adriena Šimotová	2594
7. 5. 1965 - 30. 5. 1965	J. E. Triana (Kolumbie)	1620
3. 6. 1965 - 9. 6. 1965	Dary čs. výtvarníků Skopji	1100
11. 6. 1965 - 4. 7. 1965	Skupina Kontrast	1422
9. 7. 1965 - 15. 8. 1965	R. Roubíček - I. Vaculková	1191

10. 9. 1965 - 10. 10. 1965	Václav Chochola	4681
14. 10. 1965 - 7. 11. 1965	St. Szikora - M. Majeovski (Polsko)	1019
12. 11. 1965 - 12. 12. 1965	Teodor Rotrekl	3208
16. 12. 1965 - 16. 1. 1966	Jaroslav Hořánek	1883
	Galerie na Karlově náměstí	
24. 11. 1964 - 10. 1. 1965	V. Hrušková-Truhlářová	726
18. 1. 1965 - 7. 2. 1965	Nejlepší známka 1964	872
9. 2. 1965 - 7. 3. 1965	Františka Stupecká	547
9. 3. 1965 - 4. 4. 1965	Karel Těšínský	555
6. 4. 1965 - 5. 5. 1965	Vavro Oravec	718
12. 5. 1965 - 6. 6. 1965	František Kupka	2010
11. 6. 1965 - 22. 7. 1965	Moskevské kinetické umění	1793
14. 9. 1965 - 31. 10. 1965	Vladimír Boudník	1197
4. 11. 1965 - 5. 12. 1965	Reinhold Kochler	875
8. 12. 1965 - 8. 1. 1966	Alena Kučerová	545
	Galerie Hollar	
18. 12. 1964 - 10. 1. 1965	Karel Oberthor	1184
15. 1. 1965 - 7. 2. 1965	Litografie "5"	1377
12. 2. 1965 - 7. 3. 1965	Alois Moravec	1751
12. 3. 1965 - 4. 4. 1965	Výstava hostů Hollar	801
9. 4. 1965 - 2. 5. 1965	Kamil Lhoták	2187
7. 5. 1965 - 30. 5. 1965	Jindřich Mahelka	1043
4. 6. 1965 - 27. 6. 1965	Marička Klimovičová	629
2. 7. 1965 - 25. 7. 1965	Lidový dřevorez	596
30. 7. 1965 - 22. 8. 1965	Umělecký plakát (Picasso)	2404
27. 8. 1965 - 19. 9. 1965	Jaroslav Kovář	750
24. 9. 1965 - 17. 10. 1965	Ladislav Čepelák	916
24. 10. 1965 - 14. 11. 1965	Jan Kubíček	893
19. 11. 1965 - 12. 12. 1965	František Tichý	2883
17. 12. 1965 - 16. 1. 1966	Karel Svolinský (známky)	1490
	Alšova síň	
10. 12. 1964 - 10. 1. 1965	Miroslav Rada	1097
14. 1. 1965 - 14. 2. 1965	Konfrontace III.	2157
18. 2. 1965 - 10. 3. 1965	E. Medková (foto)	1219
	Kabinet architektury a užitého umění	
26. 11. 1964 - 17. 1. 1965	B. Šimice - V. Tichý	1122
11. 2. 1965 - 28. 2. 1965	Soutěžní návrhy na zastavění prostoru u Národního divadla	6757
11. 3. 1965 - 4. 4. 1965	Architektonické práce (Prágr - Kadeřábek - Albrecht)	1950
8. 4. 1965 - 4. 5. 1965	Soutěž na leporela (SNKL)	980
13. 5. 1965 - 25. 7. 1965	Jan Zrzavý	20 180
29. 7. 1965 - 22. 8. 1965	Prodejní výstava I.	1000
26. 8. 1965 - 19. 9. 1965	Prodejní výstava II.	981
23. 9. 1965 - 24. 10. 1965	Hilský - Jurenka - Albrecht	1970

29. 10. 1965 - 28. 11. 1965	Cubr - Hrubý - Pokorný	2460
2. 12. 1965 - 12. 12. 1965	Prodejní výstava	700
16. 12. 1965 - 31. 12. 1965	Nejlepší známka 1965	460
	Galerie Vincence Kramáře	
22. 11. 1964 - 3. 1. 1965	Domov a vkus	1955
10. 1. 1965 - 10. 2. 1965	František Hudeček	2147
14. 2. 1965 - 13. 7. 1965	Jaromír Funke	2949
21. 3. 1965 - 21. 4. 1965	Georg Kars	1797
25. 4. 1965 - 26. 5. 1965	Lev Šimák	665
30. 5. 1965 - 29. 8. 1965	P. Picasso - graf. dílo	17 462
12. 9. 1965 - 10. 10. 1965	Odilon Redon	1557
17. 10. 1965 - 14. 11. 1965	Restaurátoři R 64	4605
21. 11. 1965 - 2. 1. 1966	Malíři a sochaři OP 6	1215
	Galerie D	
25. 8. 1965 - 11. 7. 1965	K 20. výročí osvobození	1098
23. 7. 1965 - 12. 9. 1965	Výstava užitého umění	1537
21. 9. 1965 - 24. 10. 1965	Josef Liesler - Jan Kodet	1593
5. 11. 1965 - 12. 12. 1965	Hakon Stenstadtvoid	786
	Galerie Bratří Čapků	
26. 9. 1965 - 3. 11. 1965	Josef a Karel Čapek	2425
9. 11. 1965 - 1. 12. 1965	Adolf Hoffmeister	2208
7. 12. 1965 - 6. 1. 1966	Karel Černý	2375
	Jízdárna pražského hradu	
29. 4. 1965 - 12. 9. 1965	Výtvarní umělci k 20. výročí osvobození	36 571
	Staroměstská radnice	
leden - únor	Surpmo	2800
11. 3. 1965 - 30. 4. 1965	Ferd. Engelmüller	791
3. 4. 1965 - 26. 4. 1965	Maďarská grafika a plastika	288
8. 6. 1965 - 15. 7. 1965	Boh. Lonek	
7. 7. 1965 - 15. 8. 1965	Praha ve fotografii	1058
15. 9. 1965 - 29. 9. 1965	Bebeta	224
1. 10. 1965 - 12. 10. 1965	Azerbajdžanské umění v SČSVU	236
16. 11. 1965 - 30. 12. 1965	Albín Brunovský	791
	ÚLUV	
18. 2. 1965 - 13. 3. 1965	Výstava mladých s ČSM	6292

Tab. 4 Soupis výstav uspořádaných v Galerii Václava Špály v Praze v letech 1965–1966. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 131 a 142.

Rok 1965		Rok 1966	
Termín výstavy	Název výstavy	Termín výstavy	Název výstavy
11. 12. 1964 - 17. 1. 1965	Bohdan Lacina	14. 1. - 6. 2.	Obraz a písmo
22. 1. - 14. 2.	Alena Belušová	11. 2. - 6. 3.	Skupina "4" (Slovensko)
22. 1. - 14. 2.	Prodejní výstava Díla	11. 3. - 3. 4.	Květa a Jitka Válový

19. 2. - 24. 3.	Jaroslav Paur	8. 4. - 30. 4.	Herbert Hajek (NSR)
2. 4. - 2. 5.	Zbyněk Sekal	6. 5. - 29. 5.	Tvůrčí skupina Etapa
7. 5. - 30. 5.	Václav Tikal	3. 6. - 26. 6.	La figuration narrative
7. 5. - 30. 5.	Balcar - Kiml - Kmentová - Pacík	1. 7. - 3. 7.	B. Reynek
4. 6. - 27. 6.	Zdeněk Sklenář	1. 7. - 3. 7.	J. Seifert
2. 7. - 25. 7.	Skupina Mikuláše Galandy	8. 7. - 11. 9.	J. Klápště
30. 7. - 22. 8.	Grafika "65"	8. 7. - 11. 9.	R. Kutra
27. 8. - 26. 9.	Objekt	23. 9. - 16. 10.	Aktuální tendence československého umění
8. 10. - 31. 10.	Rakouské sochařství	21. 10. - 13. 11.	Jiří Balcar
5. 11. - 5. 12.	Ladislav Novák	18. 11. - 11. 12.	Sklo
5. 11. - 5. 12.	František Gross	16. 12. -	Evropské umění – 20. stol (NG)
10. 12. 1965 - 8. 1. 1966	Věra Janoušková		

Tab. 5 Soupis výstav uspořádaných Svazem českých výtvarných umělců v Praze roku 1969.
Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 124.

Síň Mánes	Termín	Návštěvnost
50. let čs. užitého umění a prům. výtvarnictví	24. 1. - 16. 2.	5221
Dílo Jaroslava Fragnera	27. 2. - 23. 3.	4500
Vojtěch Tittelbach	2. 4. - 27. 4.	3105
Jan Bauch	6. 5. - 8. 6.	3368
Jozef Kostka	12. 6. - 20. 7.	1600
Nová figurace	25. 7. - 31. 8.	3300
Skupina Trasa	5. 9. - 5. 10.	2900
Dada	10. 10. - 16. 11.	7000
Bohdan Lacina	20. 11. – konec roku	2100
Síň Čs. spisovatele		
Jaroslav Sůra	9. 1. - 9. 2.	1627
Alois Mikulka	13. 2. - 16. 3.	2141
Angažovaný plakát	20. 3. - 20. 4.	3643
Teodor Rotrekl	25. 4. - 25. 5.	1285
Ester M. Šimerová	29. 5. - 29. 6.	786
V. J. Hnízdo	2. 7. - 24. 8.	1061
Miroslav Štolfa	25. 9. - 26. 10.	709
František Gross	30. 10. - 30. 11.	1281
Polylegran a hosté	4. 12. - 4. 1. 1970	3750
Nová síň		
Jiří Trnka	16. 1. - 16. 2.	10 176
Viera Kraicová - Rudolf Uher - Alojz Klimo	20. 2. - 23. 3.	1199
Jan Smetana	27. 3. - 27. 4.	1850
Martin Reiner	29. 4. - 1. 6.	1100
Jiří Novotný	5. 6. - 6. 7.	900
Ladislav Zivř	10. 7. - 10. 8.	907

Oldřich Oplť	14. 8. - 14. 9.	1200
Skupina M 57	18. 9. - 19. 10.	1711
Vladimír Jarcovjak	23. 10. - 23. 11.	1507
Stanislav Ježek	27. 11. -	1250
Sň Hollar	-	
Hosté Hollara	15. 1. - 16. 2.	566
Marička Klimovičová	19. 2. - 23. 3.	490
Současná západoněmecká grafika	26. 3. - 27. 4.	893
Adolf Born	30. 4. - 1. 6.	2550
Walter Koch	4. 6. - 6. 7.	370
Kresby členů Hollara	9. 7. - 10. 8.	-
Ezio Gribaudo	13. 8. - 14. 9.	-
Dana Šstormová	17. 9. - 19. 10.	-
Jaroslav Hořánek	22. 10. - 23. 11.	-
Vincent Hložník	26. 11. - 1. 1. 1970	-
Galerie V. Kramáře		
Václav Špála	9. 1. - 16. 2.	2756
Grafis - skupina grafiků	20. 2. - 16. 3.	816
Luděk Tichý - Pavel Laška	20. 3. - 13. 4.	1134
James Guibet	17. 4. - 18. 5.	1001
František Tichý 1930–1935	22. 5. - 23. 6.	3908
Picasso - portréty a koláže ve fotografii André Willerse	26. 6. - 17. 8.	1507
Český kubismus	21. 9. - 23. 11.	5137
Jugoslávské naivní umění	26. 11. -	1854
Galerie na Betlémském náměstí		
Bedřich Rozehnal - arch. tvorba 1927–1967	9. 1. - 2. 2.	600
50 let užitého umění, II. díl	6. 2. - 23. 3.	1685
Marta Taberyová - keramika - 1968; stříbrný šperk - Intersymposium Jablonec	3. 4. - 27. 4.	1400
Sklo severočeských výtvarníků	5. 5. - 1. 6.	1059
Kolektiv katedry kreslení a modelování při ČVUT	5. 6. - 29. 6.	506
Stedelijk Muzeum - plakáty (fotografie z Moravské galerie v Brně)	31. 7. - 24. 8.	606
SURPMO - Architektonická výstava	28. 8. - 21. 9.	941
soudobá bytová výstava v Hessensku	25. 9. - 19. 10.	937
architekti Franc, Hauf, Nováček	23. 10. - 16. 11.	967
Stanislav Kovář + Historické prsteny	20. 11. - 14. 12.	3529
Otto Eckert	18. 12. - leden 1970	747
Galerie na Karlově náměstí		
Josef Šimůnek	17. 1. - 23. 2.	378
Karel Vaňura	26. 2. - 30. 3.	401
Erhard Stöbe	4. 4. - 4. 5.	312
Jindřich Kovařík	7. 5. - 8. 6.	303
Jaromír Skřivánek - Indické ozvěny	11. 6. - 6. 7.	420
Stanislav Zippe	27. 8. - 28. 9.	590
Jeny Hladíková	1. 10. - 2. 11.	514

Zahraniční výstava Reischke (záp. Berlín)	5. 11. - 7. 12.	224
Rocco Borella	10. 12. - konec roku	323
Galerie U Řečických		
Evžen Nevan	23. 1. - 23. 2.	669
Richard Příkryl	27. 2. - 30. 3.	700
Bohumil Ullrych	3. 4. - 4. 5.	653
Petr Richard Oberhuber (Rakousko)	8. 5. - 8. 6.	445
Itálie v díle současných českých umělců	12. 6. - 13. 7.	907
Karl Richard Oppermann	28. 8. - 21. 9.	508
Skupina B7	25. 9. - 26. 10.	945
M. Hlobilová - Mrkvičková	30. 10. - 30. 11.	1072
Autoportréty českých umělců	4. 12. - leden 1970	1090
Galerie D		
Památník Terežín	3. 1. - 19. 1.	300
Slávka Konrádová - Břežková	22. 1. - 23. 2.	366
Naděžda Synecká - Sukupová	27. 2. - 30. 3.	381
Jindřich Wielgus	4. 4. - 4. 5.	543
Fridrich Meckseper	6. 5. - 8. 6.	417
Švýcarští výtvarníci (Aebi, Falk, Rossi, Filippini)	11. 6. - 13. 7.	409
Pi-pa-pop-plakáty, W. Seipel (NSR)	16. 7. - 17. 8.	523
Anderle, John, Kučerová, Preclík, Sklenář, Sukdolák, Vysušil	4. 9. - 12. 10.	496
Lajos Kassak	15. 10. - 20. 11.	512
Minisalon (keramika, textilie, novoročenky)	20. 11. - konec roku	747
Galerie V. Špály		
Zbyněk Sekal, Jiří Balcar - Vladimír Boudník	4. 1. - 2. 2.	2158
Míra Haberernová - Lad. Novák	7. 2. - 9. 3.	2346
Marcel Duchamp	22. 3. - 20. 4.	4046
Daisy Mrázková, Enrico Baj	30. 4. - 25. 5.	796
Stanislav Podhrázký	17. 6. - 13. 7.	1191
Jiří Sever: fotografie - životní dílo	18. 7. - 10. 8.	789
Někde něco	15. 8. - 31. 8.	1149
Mikuláš Medek	4. 9. - 15. 10.	3360
Prodejní výstava různých autorů	16. 10. - 16. 11.	-
Libor Fára	21. 11. - 14. 12.	1578
Kubíček - Pauzer - Želibská	19. 12. - 18. 1. 1970	745
Galerie Bratří Čapků		
Karel Čapek - fotografie - kresby	9. 1. - 9. 2.	3335
Karel Těšínský	13. 2. - 9. 3.	682
Karel Navrátil - Zdeněk Macháček	13. 3. - 13. 4.	767
Jiří Bielecký	18. 4. - 18. 5.	660
Česká sochařská kresba 20. stol. a drobná grafika	22. 5. - 29. 6.	540
Užití umění (pobočka Praha 2)	31. 7. - 31. 8.	696
Olga Fejková	4. 9. - 29. 9.	804
Architektonický ateliér PAAT	2. 10. - 28. 10.	1141

Zdeněk Kremlička	31. 10. - 30. 11.	1061
3. vinohradský salon (vánoční prodejní výstava)	6. 12. - 18. 1. 1970	2002
Týdny v ateliéru		
Vladimír Koštoval	6. 1. - 31. 1.	905
Kornelie Němečková (vystřihovánky)	3. 2. - 16. 2.	2530
Jaroslav Podmol	3. 3. - 16. 3.	513
Miroslav Matouš	17. 3. - 20. 4.	599
Jaroslav Fanta	22. 4. - 4. 5.	633
Lorenzo Taiuti	5. 5. - 24. 5.	448
Eva Bridjskajová	25. 5. - 8. 6.	377
Cyril Chramosta	9. 6. - 27. 7.	2276
Ema Blažková	29. 7. - 10. 8.	427
Jan Havlic	12. 8. - 24. 8.	289
Emilie Frýdecká - tapisérie	25. 8. - 7. 9.	603
Vojtěch Kolařík	8. 9. - 21. 9.	298
Věroslav Berger	22. 9. - 5. 10.	423
Jan Blažek a Jan Pichl	6. 10. - 20. 10.	339
Rudolf Nemeč (Rakousko)	21. 10. - 3. 11.	301
Jarmila Malátová	3. 11. - 16. 11.	485
Libuše Stratilová	17. 11. - 5. 12.	527
Jožka Mrázek - Hořícký a Dalibor Pokorný	7. 12. - 3. 1. 1970	835
Galerie Mladých v Mánesu		
Rastislav Michal	2. 1. - 26. 1.	418
Ctirad Stehlík	30. 1. - 26. 2.	328
Michael Schönholtz (NSR)	26. 2. - 23. 3.	282
Jaroslava Kurandová	25. 3. - 13. 4.	147
Jan Kratochvíl	15. 4. - 4. 5.	221
Jitka Svobodová	6. 5. - 25. 5.	272
Jan Pacák	27. 5. - 15. 6.	885
Jiří Kašpar	17. 6. - 6. 7.	198
Míluše Chovancová	8. 7. - 3. 8.	352
Věra Kotasová	5. 8. - 31. 8.	236
Vladimír Otmar	2. 9. - 21. 9.	235
Vratislav Plaček	23. 9. - 13. 10.	168
Eberhart Eggers - NSR	14. 10. - 2. 11.	254
Vladimír Suchánek	4. 11. - 23. 11.	565
Petra a Petr Oriěškovi	25. 11. - 14. 12.	448
Běla Kolčáková	16. 12. - leden 1970	124
Alšova síň		
Sochařská kresba Lad. Beneše	17. 11. 1968 - 30. 1. 1969	-
Libuše Kaplanová - květina - strom	2. 2. - 7. 3.	-
Václav Sedláček	9. 3. - 10. 4.	-
Miloslav Holý	13. 4. - 22. 5.	-
Milan Grygar	25. 5. - 29. 6.	-
Miroslava Kocmanová	7. 9. - 16. 10.	-

Václav Rabas - cyklus Chleba	19. 10. - 27. 11.	-
André Verlon (Švýcarsko)	6. 12. - leden 1970	-
Galerie Letná		
Krajina v Japonském dřevořezu	-	-
Julie Horová - Lubor Těhník (soudobá keramika)	-	-
Josef Jíra - kvaše - monotypy	-	-
Výtvarníci obvodní pobočky 4 - Vesničkám SOS	-	-
Pražské motivy	-	-
Tanec v současném českém umění	-	-
Jiří Chadíma - obrazy a grafika	-	-
Cyril Chramosta - Jižní Čechy v obrazech a grafice	-	-
Výtvarné dílo jako dar	-	-
ÚLUV		
Výstava mladých 69	-	-

Tab. 6 Přehled výstav uspořádaných Svazem českých výtvarných umělců v roce 1970 v Praze. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 96.

Síň Mánes	Termín	Návštěvnost
Richard Fremund	9. 1. - 8. 2.	5088
Vladimír Sychra	17. 2. 22. 3.	4951
Výstava mladých 70	2. 4. - 26. 4.	6310
Slovenská monumentální tvorba (k 25. výročí ČSSR)	30. 4. - 31. 5.	1698
Lev Šimák	4. 6. - 30. 6.	1684
Současné české sklo	6. 7. - 11. 10	15206
Emanuel Famíra	23. 10. - 22. 11.	6775
Arnošt Paderlík	27. 11. - 10. 1. 1971	-
Nová síň		
Jaroslav Klápště	6. 1. - 2. 2.	1200
Oldřich Smutný	5. 2. - 1. 3.	1100
Jaroslav Paur "Tělesa a prostory"	5. 3. - 30. 3.	1670
Skupina 42 dnes	2. 4. - 3. 5.	2070
Eva Švankmajerová	7. 5. - 31. 5.	1900
Skupina Etapa 70	5. 6. - 5. 7.	1250
Jiří Sopko	9. 7. - 2. 8.	775
František Turek	3. 9. - 27. 9.	808
Zdeněk Palcr	1. 10. - 25. 10.	904
Miloš Ševčík	29. 10. - 22. 11.	515
Miloslav Hájek	26. 11. - 27. 12.	-
Síň Čs. spisovatele		
Polylegran a hosté	4. 12. - 15. 1. 1970	-
Jaroslava Pešicová	23. 1. 1970 - 26. 2.	-
Jan Havlík	23. 5. - 5. 7.	-
Mezinárodní malířské sympozium Roudnice nad Labem 1970	16. 7. - 16. 8.	1111
Zdeněk Rybka - Jaroslava Kurandová - Vratislav Plaček - Karel Trinkewitz	20. 8. - 20. 9.	1332

Antonín Bartoš - Lisbeth Bartošová - keramika	29. 10. - 6.12.	1271
Galerie V. Špály		
J. Kubíček, Z. Pauzer, M. Želibská	19. 12. 1969 - 11. 1. 1970	745
St. Kolíbal, Jiří Anderle	22. 1. 1970 - 15. 2. 1970	946
Zdeněk Sýkora	19. 2. - 15. 3.	953
Karel Nepraš, Otakar Slavík	19. 3. - 12. 4.	2328
Václav Cígler, Nada Plíšková, Vl. Kopecký	16. 4. - 10. 5.	1047
František Hudeček	14. 5. - 7. 6.	1442
Archemo + Andriena Šimotová	12. 6. - 12. 7.	768
Grigorij Musatov (přeneseno z Brna)	17. 7. - 30. 8.	2007
Cyprian Majerník	14. 9. - 1. 11	2303
Antonín Slaviček	16. 11. 13.12.	6600
Jan Zrzavý + V. Intersymposium Bechyně	17. 12. - 7. 2. 1971	-
Galerie na Betlémském náměstí		
Otto Eckert	18.12. - 18. 1. 1970	747
Brněnská bilance - užité umění	22. 1. 1970 - 15. 2. 1970	724
Výstava svazu architektů	19. 2. - 15. 3.	-
Lad. Víznerová - šperky, Taras Kuščynskij - fotografie	19. 3. - 12. 4.	6463
Výstava Svazu architektů. Architekti v Praze	16. 4. - 10. 5.	828
Fuga pro krajkou a výšivku (výstava Školského ústavu umělecké výroby)	18. 5. - 7. 6.	577
Sklo v architektuře (VŠUV Bratislava)	12. 6. - 30. 6.	3223
Současná česká keramika	7. 7. - 24. 8.	2450
Současná holandská keramika a sklo (výstava Um. prum. muzea)	4. 9. - 7. 10.	-
Výstava Svazu architektů	15. 10. - 8. 11.	-
Výstava Svazu architektů	12. 11. - 13. 12.	-
Kapasová - Štecherová - Vinařová	18. 12. - 10. 1. 1971	-
Síň Hollar		
Zdeňka Heritesová	7. 1. - 2. 2. 1970	500
František Kobliha	4. 2. - 1. 3.	570
Kamil Lhoták	4. 3. - 30. 3.	1620
Jan Hladík	1. 4. - 26. 4.	565
Jaroslav Kaiser - Jaroslav Novák	28. 4. - 31. 5.	666
Kresby členů SČUG Hollar	3. 6. - 2. 8.	795
Současná bulharská grafika (přeneseno z krajských galerií)	5. 8. - 30. 8.	307
Výstava hostů	2. 9. - 20. 9.	370
Olga Čechová	23. 9. - 18. 10.	610
Evžen Weidlich	21. 10. - 15. 11.	750
Jan Zrzavý - ilustrace	18. 11. - 17. 1. 1971	-
Galerie Mladých		
Běla Kolčáková - obrazy	16. 12. 1969 - 4. 1. 1970	124
Antonín Stibůrek	6. 1. - 25. 1.	1020
Jana Míčková	27. 1. - 15. 2.	308
Ludmila Krocová	18. 2. - 9. 3.	190

Aleš Lamr	10. 3. - 29. 3.	402
Výstava mladých 70 - 2. díl	2. 4. - 26. 4.	6310
Milena Šoltészová	28. 4. - 18. 5.	304
Miroslav Mlynář	20. 5. - 7. 6.	216
Matěj Svoboda	9. 6. - 28. 6.	272
Vojtěch Čechovský	1. 7. - 19. 7.	103
Petr Hampl	21. 7. - 9. 8.	425
Jiří Kubík	11. 8. - 30. 8.	332
Josef a Jan Wagnerové	1. 9. - 20. 9.	305
Václav Zeman	22. 9. - 11. 10.	526
Zdeněk Prokop	13. 10. - 1. 11.	327
Eva Činčerová	3. 11. - 22. 11.	354
Mikuláš Lubomírský	24. 11. - 13. 12.	468
Zdeněk Marčík	15. 12. - 3. 1. 1971	137
Galerie V. Kramáře		
František Tröster	11. 1. - 22. 2.	1306
Skupina Profily	27. 2. - 22. 3.	796
Ludvika Smrčková	26. 3. - 26. 4.	1789
Výtvarní umělci Jugoslávie (výstava min. kultury)	12. 5. - 28. 6.	1266
Charles Lapicque	4. 10. - 1. 11.	1967
František Doležal	5. 11. - 29. 11.	960
P. Hlava - V. Košnář	6. 12. - 3. 1. 1971	899
Malá galerie V. Kramáře		
Josef Kučera - Puška	26. 2. - 15. 3. 1970	-
Stanislav Čáp	19. 3. - 5. 4.	-
Rosa Servitová	9. 4. - 26. 4.	-
Vladimír Rocman	5. 11. - 29. 11.	-
Galerie D		
Karel Marx	8. 1. - 31. 1.	213
Klub grafiků - Slovensko	4. 2. - 22. 3.	543
Konfrontace (salon) - přehlídka tvorby autorů - žadatelů o výstavu	8. 4. - 20. 4.	87
James Janíček	23. 4. - 24. 5.	354
Jiří Stejskal	27. 5. - 21. 6.	301
Inez Tuschnerová - scénické návrhy	25. 6. - 2. 8.	248
Karla Talabardon	26. 8. - 4. 10.	907
Jan Měštan, tapiserie - obrazy	8. 10. - 15. 11.	711
minisalon	18. 11. - 23. 12.	527
Galerie Bratří Čapků		
Vinohradský salon	6. 12. 1969 - 18. 1. 1970	-
František Volf	21. 1. 1970 - 22. 2.	-
Alois Hejl	26. 2. - 30. 3.	-
Bohuš Čížek	4. 4. - 10. 5.	-
Osobnost Josefa Čapka - k 25. výročí ČSSR	14. 5. - 14. 6.	-

Miroslav a Olga Hudečkovi	17. 6. - 19. 7.	-
5 umělců z Náchoda	23. 7. - 23. 8.	-
Josef Š. Maleček k 80. jubileu	26. 8. - 27. 9.	-
Výstava členů střediska Praha 3 a 10	30. 9. - 1. 11.	-
Vlasta Nováková - textil, Marta Taberyová - keramika	6. 11. - 1. 12.	-
Vinohradský salon	9. 12. - 17. 1. 1970	-
Alšova síň		
André Verlon	6. 12. 1969 – 8. 1. 1970	87
Ivan a Dalibor Chatrný	11. 1. – 19. 2.	124
Eduard Antal	22. 2. – 27. 2.	25
Galerie U Řečických		
Autoportréty českých umělců	4. 12. - 11. 1. 1970	1090
Berthil Wahrberg (Švédsko)	22. 1. - 22. 2.	701
Český symbolismus (s chebskou galerií)	26. 3. -	1009
Otto Stritzko	7. 5. - 7. 6.	593
Ada Novák - obrazy, Ivan Hodonský - keramika	11. 6. - 12. 7.	737
Pražské motivy	16. 7. - 16. 8.	684
Skupina 11 výtvarníků JUV	24. 9. - 1. 11.	952
2. část skupiny JUV	5. 11. - 6. 12.	737
Maliřský odkaz Miloše Bazovského	10. 12. - 10. 1. 1971	705
Galerie na Karlově náměstí		
Rocco Borella	13. 12. 1969 - 1. 2. 1970	476
Ladislav Novák	6. 2. - 1. 3.	325
Miroslav Kostka	4. 3. - 5. 4.	307
Miroslav Pacner	8. 4. - 10. 5.	403
Vilém Kocych	13. 5. - 14. 6.	282
Karol Baron - Slovensko	17. 6. - 12. 7.	244
Václav Rožánek	12. 10. - 10. 11.	249
Hana Jiroutová - keramika, Kateřina Vítečková - obrazy a grafika	11. 11. - 29. 11.	278
Eduard Tomek - akvarely	1. 12. - 1. 1. 1971	725
Galerie Letná		
Eva Bridjskaová	6. 1. 1970 - 4. 2.	-
Miloš Hřebeček - posmrtná výstava	6. 2. - 28. 2.	-
Divica Landrová - výstava k životnímu jubileu	12. 3. - 6. 4.	-
J. Hořánek SČUG Hollar - 4. středisko - Experim. grafika	9. 4. - 27. 4.	-
Dílo ČFVU - obrazy	30. 4. - 25. 5.	-
Míra Benešová	28. 5. - 15. 6.	-
Prodejní výstava Díla	červenec a srpen	-
Vlastislav Lachout a Věra Králová - obrazy a grafika	3. 9. - 28. 9.	-
Vladimír Tesař - Kresby z cest	1. 10. - 27. 10.	-
Dílo ČFVU - obrazy a grafika	29. 10. - 15. 12.	-
Jaroslav Podmol - keramika	16. 12. - 3. 1. 1971	-

Týdny v ateliéru		
Richard Taubenek	5. 1. - 20. 1.	586
MOSE - kresby	21. 1. - 5. 2.	1349
Milan Med	6. 2. - 27. 2.	846
Ladislav Rada, Milan Staněk	1. 3. - 17. 3.	784
Nejlepší známka - 25. výročí ČSSR	19. 3. - 8. 4.	738
Věra Kryštůvková, Renata Olerini	9. 4. - 30. 4.	605
František Meleš	2. 5. - 15. 5.	337
Jaroslava Oehmová	16. 5. - 31. 5.	615
VI. Veselý, Fr. Zálešák, VI. Šimáček, Zdeněk Zálešák	3. 6. - 26. 6.	630
Růžena a Ervín Urbanovi	26. 6. - 12. 7.	512
Antonín Hnátek	28. 7. - 23. 8.	974
Jiří Drozd	1. 9. - 14. 9.	310
Bohdan Obrovský	18. 9. - 1. 10.	528
Galerie Nova (Voršilská galerie)		
Konfrontace I.	9. 10. - 8. 11.	834
Konfrontace II.	20. 11. - 31. 12.	

Tab. 7 Přehled výstav uspořádaných Svazem českých výtvarných umělců v roce 1971 a 1972 v Praze. Zdroj: NA, f. SČSVU-ÚV, karton 98, 124, 204.

Rok 1971		
Síň Mánes	Termín	Návštěvnost
Arnošt Paderlík	-	4773
Hollar - grafici	19. 1. - 7. 3.	4460
Vincenc Vingler	16. 3. - 9. 5.	4970
Karel Pokorný k 50. výročí KSČ	19. 5. - 11. 7.	2514
Dezider Milly	22. 7. - 22. 8.	1010
Praha 1860–1960 (Skrytá krása velkoměsta)	10. 9. - 10. 10.	4121
Jaroslav Grus k 80tinám	21. 10. - 2. 1. 1972	10 513
Galerie Václava Špály		
Jan Zrzavý k 80tinám, V. Intersymposium Bechyně	17. 12. 1970 - 7. 2. 1971	14 156
František Jiroudek	16. 2. - 1970 - 21. 3. 1971	3361
Karel Černý	25. 3. - 22. 4.	2559
Sovětské užité umění	7. 5. - 30. 5.	16 000
Miloslav Holý - portréty	8. 6. - 25. 7.	3235
Prodejní výstava "Díla"	30. 7. - 28. 8.	-
Cyril Bouda k 70tinám	12. 9. - 10. 10.	9578
Vitalij N. Gorjajev - ilustrace	17. 10. - 7. 11.	588
Josef Lada	18. 11. - 16. 1. 1972	19 062
Galerie Nová síň		
Ota Matoušek	13. 5. - 13. 6.	1116

Josef Grubner	17. 6. - 1. 8.	1045
Svatopluk Sulek	9. 8. - 3. 10.	2800
Jan Wodyňski (Polsko)	7. 10. - 28. 11.	845
Vladimír Brehovszký	9. 12. - 9. 1. 1972	840
Týdny v ateliéru v Nové síni		
Hana Jiroutová - Kateřina Vítečková	14. 9. - 3. 10.	559
Alena Čermáková	8. 10. - 24. 10.	395
Mahmud Sabri	26. 10. - 14. 11.	299
Olga Umlaufová	17. 11. - 5. 12.	507
Cossa - Kadlec	8. 12. - 3. 1. 1972	435
Otakar Sedloň	5. 1. - 23. 1.	426
Galerie Čs. spisovatele		
V. A. Šrůtek	14. 1. - 28. 2.	1151
Jan Špála - posmrtná výstava	10. 3. - 28. 3.	3317
Artia Nejkrásnější kniha	10. 4. - 23. 5.	1318
Krajina v grafice	27. 5. - 11. 7.	1543
František Bidlo	22. 7. - 22. 8.	1086
Současné egyptské výtvarné umění	26. 8. - 26. 9.	1039
Václav Karel	30. 9. - 31. 10.	1039
František Tichý	5. 11. - 5. 12.	5107
Václav Markup	-	1141
Galerie U Řečických		
Miloš Bazovský - malířský odkaz	10. 12. 1970 - 10. 1. 1971	705
Ateliéry výtvarných umělců	21. 1. - 21. 2.	1093
Jaroslav Poš	25. 2. - 4. 4.	975
Mizející krajina (Povodí Želivky)	15. 4. - 16. 5.	1348
Lev Šimák	20. 5. - 20. 6.	435
Josef Peca - Jan Hána	24. 6. - 25. 7.	1009
Otis Novák	12. 8. - 12. 9.	682
Josef Boháč - Heřmanský	16. 9. - 17. 10.	702
Malíři na cestách I.	4. 11. - 7. 12.	1026
Dominik Skutecký	9. 12. - 9. 1. 1972	429
Galerie D		
O. Holíček - Obrazy	6. 1. - 26. 1.	252
Zdeněk Kleindienst	30. 1. - 28. 2.	374
Výstava amatérů ONV 5		-
Miroslav Křišťa	3. 3. - 4. 4.	469
Malé formáty	7. 4. - 2. 5.	345
Výstava Smíchova (ONV 5)	9. 5. - 13. 6.	1500
Jaroslav Šusta - obrazy	16. 6. - 25. 7.	345
Prodejní výstava	29. 7. - 22. 8.	-
Litografie - k počtě Senefeldera	1. 9. - 10. 10.	653
Karel Vysušil	15. 10. - 20. 11.	553
Galerie Bratří Čapků		

IV. Vinohradský salón	6. 12. 1970 - 17. 1. 1971	2023
Karel Brabec - Obrazy	20. 1. - 14. 2.	1001
František Nedvěd - Lad. Pichl	17. 2. - 14. 3.	1103
F. S. Tvrдый	17. 3. - 12. 4.	1241
Venda Truhlářová	15. 4. - 16. 5.	851
18 výtvarníků	19. 5. - 4. 7.	1593
Výtvarníci užitého umění Praha 2 a 4	13. 8. - 19. 9.	1997
Vladimír Suchý	22. 9. - 24. 10.	1005
Agitační středisko ONV Praha 2	30. 10. - 30. 11.	-
V. Vinohradský salón	5. 12. - 16. 1. 1972	2178
Galerie Hollar		
Jan Zrzavý k 80tinám - Ilustrace	-	6510
Orest Dubay (Bratislava)	20. 1. - 21. 2.	498
Květa Pacovská	24. 2. - 21. 3.	374
Jaroslava Severová	24. 3. - 18. 4.	430
Vladimír Silovský k 80tinám	21. 4. - 30. 5.	780
Ladislav Čepelák	2. 6. - 4. 7.	994
Komorní grafika	7. 7. - 15. 8.	673
Ladislav Kašpar	18. 8. - 19. 9.	703
Emilie Tomanová	22. 9. - 24. 10.	935
František Tichý	27. 10. - 28. 11.	2385
František Gross	2. 12. - 16. 1. 1972	773
Galerie Vincence Kramáře		
Avantgarda Trnu	10. 1. - 14. 2.	1157
Otakar Mrkvička	18. 2. - 14. 3.	787
Soudobé rakouské umění (s MK)	18. 3. - 18. 4.	1562
Miroslav Hák - fotografie	23. 4. - 30. 5.	973
Mezinárodní biennale dřevorytů a dřevořezů, Banská Bystrica	6. 6. - 18. 7.	961
Malíři Bosny a Hercegoviny (s NG)	14. 9. - 17. 10.	1312
Dárci Lidické galerie (Západní Berlín)	26. 10. - 21. 11.	567
Eva Brýdlová - Lud. Vojíšková	28. 11. - 2. 1.	685
Galerie Mladých v Mánesu		
Martin Wielgus - obrazy	5. 1. - 24. 1.	523
Ivo Peterek - obrazy	26. 1. - 14. 2.	360
Čestmír Mudruňka	16. 2. - 7. 3.	333
Ivana Pavlová - grafika	9. 3. - 28. 3.	225
Eva Sendlerová - grafika	30. 3. - 18. 4.	255
Zdeněk Matyáš - obrazy	20. 4. - 9. 5.	271
Rudolf Riedelbauer	11. 5. - 6. 6.	419
Ladislav Kukla - obrazy	8. 6. - 27. 6.	195
Aleš Krejča - obrazy	29. 6. - 1. 8.	397
Jan Souček - obrazy, grafika	10. 8. - 29. 8.	327
I. Kolman - F. Pazderka - A. Oth	2. 9. - 26. 9.	205
Marie Tefrová - obrazy	29. 9. - 17. 10.	252

Blanka Valová	29. 10. - 7. 11.	430
Elen Jilemnická	9. 11. - 28. 11.	236
Karel Pokorný - obrazy	30. 11. - 19. 12.	254
Roman Erben - grafika	21. 12. - 16. 1.	406
Galerie Na Slovanech		
Eva Křížová - Brýdová	3. 1. - 31. 1.	460
Slavíková - Pangrác - Hruška - Mádlo	5. 2. - 5. 4.	1058
Galerie Jaroslava Frágnera		
H. Stecherová - L. Kaprasová - Vinařová	18. 12. 1970 - 10. 1. 1971	975
Dobry design	11. 5. - 29. 5.	1545
I. Vaculková - keramika, Sepp Schmalzer - šperk	3. 6. - 27. 6.	2107
Umělecká řemesla ve službách památkové péče	8. 7. - 29. 8.	2456
8 mladých textil. výtvarníků	9. 9. - 3. 10.	1137

Rok 1972		
Mánes	Termín	Návštěvnost
Vilém Nowak k 85. narozeninám	13. 1. - 20. 2.	4646
Jan Kotěra	24. 2. - 3. 4.	4091
Richard Wiesner	11. 4. - 28. 5.	5378
Lidice 1942–1972 (Středočeská galerie)	9. 6. - 17. 9.	4372
Bohumír Dvorský k 70tinám, V. V. Novák	29. 9. - 26. 11.	-
Jízdárna Pražského hradu		
Výtvarní umělci k 50. výročí KSČ	17. 12. 1971 - 27. 2. 1972	8200
Galerie Václava Špály		
VI. Intersymposium Bechyně - keramika Stříbrný šperk - Jablonec	23. 1. - 27. 2.	4915
Malé sochařské formy a kresba	16. 3. - 23. 4.	2131
Greko armádní studio SSSR	5. 5. - 28. 5.	2494
F. V. Mokry	6. 6. - 9. 7.	1202
Karel Svoboda (k mexickému národnímu svátku)	13. 7. - 6. 8.	957
Vojtěch Sedláček k 80tinám	15. 8. - 24. 9.	9192
Nové umění hlavního města NDR	3. 10. - 29. 10.	-
Mirko Hanák	-	-
František Volf	-	-
Galerie Nová síň		
Milan Albich	12. 1. - 20. 2.	2010
Porota a výstava prací ze soutěže pro Federální shromáždění	21. 2. - 23. 4.	1200
Františka Stupecká	27. 4. - 28. 5.	750
Československý divadelní kostým	20. 10. - 13. 11.	-
Václav Sedláček	-	-
Galerie Československého spisovatele		
Manželé Jiroutovi	20. 12. 1971 - 31. 1. 1972	1826

Malíři z Plovdivu (Bulharsko)	8. 2. - 27. 2.	759
Josef Šimek	1. 3. - 3. 4.	1165
Tibor Honty	12. 4. - 9. 5.	1544
Božena Vejrychová - Solarová	16. 5. - 18. 6.	1221
Sylva Řepková	27. 6. - 28. 7.	1161
František Studeny (Bratislava)	3. 8. - 3. 9.	622
Václav Pokorný	7. 9. - 8. 10.	855
Jaroslav Chudomel	12. 10. - 3. 12.	-
Bulharská revoluční grafika	-	-
Galerie U Řečických		
Malíři na cestách II.	21. 1. - 27. 2.	961
J. C. Vondrouš - Obrazy	2. 3. - 3. 4.	792
Mizející krajina I.	27. 4. - 21. 5.	862
Mizející krajina II.	31. 5. - 2. 7.	688
Jaroslav Fanta	27. 7. - 27. 8.	668
Výstava z akce ke Sjezdu SSM	16. 9. - 1. 10.	324
Pracovní výstava z akce k 55. výročí VŘSR	1. 11. - 12. 11.	-
Josef Novák	-	-
Galerie D		
Květa Hamsíková - Jan Kodet	25. 11. 1971 - 19. 1. 1972	922
Prabha Panwar (Indie)	25. 1. - 20. 2.	940
Antonín Homolka	24. 2. - 26. 3.	285
Jiří Stejskal	30. 3. - 30. 4.	417
10 mladých I. část	5. 5. - 5. 6.	862
10 mladých II. část	7. 6. - 4. 7.	488
L. Kaplanová - A. Klimentová	6. 7. - 6. 8.	231
Václav Hradecký	7. 9. - 8. 10.	301
Milada Marešová	19. 10. - 12. 11.	-
Mladí výtvarníci užitého umění	-	-
Galerie Bratří Čapků		
Jaromír Skřivánek	20. 1. - 20. 2.	1509
Vladimír Ringes	23. 2. - 19. 3.	1072
Užité umění	22. 3. - 23. 4.	2181
Jindřich Veselka	26. 4. - 28. 5.	803
Jiří Krejčí	31. 5. - 2. 7.	824
Matěj Trojan	6. 7. - 6. 8.	1488
Marta Taberyová - keramika	30. 8. - 24. 9.	1525
Stanislav a Eva Vajceovi	28. 9. - 29. 10.	-
VI. Vinohradský salón	4. 11. - 10. 12.	-
Arnošt Folprecht	-	-
Galerie Hollar		
Jan Bauch	20. 1. - 27. 2.	1332
J. C. Vondrouš - grafika	3. 3. - 3. 4.	610
Výsledky soutěže na oponu pro Smetanovo divadlo	11. 4. - 10. 5.	398

Hermína Melicharová	12. 5. - 11. 6.	670
Karel Tondl	15. 6. - 30. 7.	668
Vojtěch Sedláček. Grafika k 80tinám	16. 8. - 24. 9.	1556
Galerie Vincence Kramáře		
Karel Valter - Luděk Tichý	6. 1. - 9. 2.	1293
František Hora (Ústí nad Labem)	18. 2. - 19. 3.	652
Eva Mazzucco (Rakousko)	23. 3. - 30. 4.	763
Japonský plakát	11. 5. - 11. 6.	1994
Petr Kien	18. 6. - 9. 7.	254
Město a lidé	12. 7. - 13. 8.	288
Dokumenty z let 1968–1969 a angažovaná tvorba	17. 8. - 1. 10.	-
Mexické lidové umění	25. 10. - 12. 11.	-
Jaroslav Bobek	-	-
Galerie Mladých v Mánesu		
Jana Šafářová - obrazy	18. 1. - 13. 2.	348
Emilie Frýdecká - krajky	16. 2. - 12. 3.	470
Magda Rydvalová - obrazy	14. 3. - 9. 4.	277
R. Rozsivalová - J. Rejzík	11. 4. - 7. 5.	511
Hana Procházková	11. 5. - 4. 6.	234
Lidice 1942–1972	9. 6. - 17. 9.	-
Zdeněk Strouhal	5. 9. - 1. 10.	-
Portrét I.	11. 10. - 12. 11.	-
Portrét II.	15. 11. - 17. 12.	-
Galerie Na Slovanech		
Zdeněk Mézl	18. 1. - 13. 2.	176
Václav Živec	16. 2. - 19. 3.	313
Zdeněk Seydl	22. 3. - 2. 4.	280
Současná kubánská grafika	10. 5. - 4. 6.	94
Maďarská tapiserie	8. 6. - 9. 7.	130
Ladislav Kašpar	17. 9. - 15. 10.	799
Rudolf Svoboda	18. 10. - 26. 11.	-
Michal Romberg	29. 11. -	-
Galerie Jaroslava Frágnera		
Korejské umění	-	-
Jaroslav Bejček - Li-Ki-Sun Bejčková	-	1400
Mladí výtvarníci užitého umění	17. 3. - 16. 4.	-
Výtvarné projektování SSSR	25. 4. - 14. 5.	386
Sovětské užité umění	9. 5. - 11. 6.	-